مەشخەڵی خەباتی

خەباتی حیزبی دێموکراتی کوردستان ناکوژێتەوە

دامەزرانی کۆماری کوردستان

١

کۆمەڵێک وتار، وتووێژ، لێدوان و هەڵسەنگاندن

بەشی: هەشتەم

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی : ڕەحمان نەقشی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

سەرچاوە
Serchawe

پێڕست

١- هەفتا ساڵ پێش ئێستا.. ئا: ڕەحمان نەقشی ٥
٢- کۆبوونەوەی مەهاباد و دامەزراندنی کۆماری کوردستان........................ ڕۆژنامەی کوردستان ٨
٣- نوتقی جەنابی پێشەوا و ڕەئیس جمهووری بەرزی کوردستان............................. ڕۆژنامەی کوردستان ١٢
٤- جێگای کۆماری کوردستان لە مێژوو.. دوکتور قاسملوو ١٦
٥- دووی ڕێبەندان.. د. سادق شەرەفکەندی ٢٤
٦- کارەکانی کۆماری کوردستان بە کورتی .... جەلیل گادانی ٢٧
٧- لە یادی ٦٨ ساڵەی دامەزرانی کۆماری کوردستان... مستەفا شڵماشی ٣٠
٨- کۆماری کوردستان لە پەیڤی چەند کەسایەتی یەک دا................................ ڕۆژنامەی کوردستان ٤١
٩- نەخشی بارزانی لە کۆماری کوردستاندا.. س. چ. هێرش ٥١
١٠- کۆماری کوردستان یان کۆماری مەهاباد؟!.. د. عەبدوڵڵا ئەبریشەمی ٦٠
١١- کۆماری کوردستان یا کۆماری مەهاباد؟.. خەلیل غەزەڵی ٦٣
١٢- کۆماری کوردستان کۆماری ئازادی و دیموکراسی.. هیوا گوڵ محەمەدی ٦٦
١٣- لە پەراوێزی بەپاشکۆبوونی پرسی کورد بە کێشەی دێمۆکراسی لە ئێران.......................... شەمال کاوە ٦٩
١٤- دیمانە لەگەڵ د. یاسن سەردەشتی، مامۆستا لە زانکۆی سلێمانی........... سازدانی دیمانە: ئەردەڵان فەرەج ٨١
١٥- لە یادی ٦١ سالیادی کوماری مهاباد... د.سەلاحەدین خەدیو ٩٤
١٦- ڕەوتی نەتەوەخوازیی کورد لە ئیران.. د. عەبدوڵڵا ئەبریشەمی ٩٧
١٧- یادی کوماری دیموکراتی کوردوستان لە مەهاباد.. ئاسایش عوسمان دانش ١٠٦

بەشی هەشتەم

١٨- گۆتوبێژ لە گەڵ نەمر «محەمەد شاپەسەندی» یادگارەکی دیکەی کۆماری کوردستان...... ئا: کاکشار ئۆرەمار ١١٤

١٩- کۆماری کوردستان لە ڕوانگەی وەزیری فەرهەنگەکەیەوە............................. ئا: سمایلی مستەفازادە ١٣٦

٢-- ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ساڵی ١٩٤٥، لە مێژووی کورددا.. ح . س. سوران ١٤٥

٢١- وتەکانی بەڕێز دوکتور گولمراد مرادی لە ٦٢ هەمین سالیادی کۆماری کوردستان........... ماڵپەڕی گیارەنگ ١٤٨

٢٢- دووی ڕێبەندان سەرهەڵدانی نەتەوەی کورده.. هەژێر.ب.ش ١٥٥

٢٣- هۆکارە ناوخۆییەکانی دامەزران و رووخانی کۆماری کوردستان................. تاهیر حیکمەت (د. ئازا د) ١٦٢

٢٤- ڕێبەندان و ستراتێژی... سەعید کوێستانی ١٧٧

هەشتا ساڵ پێش ئێستا

ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

هەشتا ساڵ لەمەو پێش لە ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ٢٦٤٥ی کوردی بەرامبەر بە ٢٢ی جانێویری ١٩٤٥ی زایینی لە شاری مەهاباد یەکەم کۆماری کورد، واتە کۆماری کوردستان بە هۆی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان ڕاگەیاندرا. دیارە لەسەر کۆماری کوردستان لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاند و وتاری زۆر نووسراون. هەر بۆیە پێویست بە دووپات کردنەوە ناکات. من لێرە دا دەگەڕێمەوە بۆ دووی ڕێبەندانی ساڵی ١٩٤٥ لە چوارچرای شاری مەهاباد و سەرنج دەدینەوە بەشیک لە بەڕێوەبردنی ڕێورەسمی دامەزرانی ئەم کۆمارە، تابزانین ئەم ڕۆژە مەزنە چۆن بەڕێوە چووە.

سەر لە بەیانی ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ساڵی ٢٦٤٥ی کوردی مەهاباد هەوایەکی خۆش و لەباری هەبوو، خەڵکێکی زۆر لە بەردەمی ئەو دوو شەقامە گەورەی شار کۆبوونەوە کە تێکەڵی چوارچرا دەبن هێزە نیزامیەکانی کۆمار (کە دواتر بە هێزی پێشمەرگە ناودیر کران) ناوەندی چوارچرای دەپاراست، ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان لەبەر

بەشی هەشتەم

مەحکەمە چاوەروانی هاتنی جەنابی پێشەوا قازی محەممەدیان دەکرد.

جەنابی پێشەوا لەگەڵ حاجی باباشێخ و چەند گەورە پیاوی دیکە بە کۆڵانە لیژەکەی مەحکەمە دا شۆر بۆوە و کاتێک گەیشتە بەردەم پێشوازیکەران لەگەڵ ژنراڵ بارزانی و سەرۆک عەشیرەتەکانی ریزی پێشەوە دەستی دایەوە و پاشان بەرەو چوارچرا وەڕێ کەوت.

بە نیزیک بوونەوەی پێشەوا قازی. دەنگی مارشی موزیک و سرودی میللی کوردستان و چەپلە ریزان و هۆرا و هەست و شەوق و زەوقی بێ وێنە ئاسمانی شاری داگرت.

بەر لەوەی پێشەوا قازی بچێتە سەر سەکۆی وتاران دان کە لە ناوەندی چوارچرا دامەزرا بوو. بە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزب ڕاگەیاندرا بچن قورئان و نەخشەی و ئاڵای کوردستان بێنن.

پاشان سەرۆکی شارەوانی مەهاباد "غەنی خوسرەوی" بە پێی پرۆگرامی دیاری کراو، مێتینگی ڕاگەیاندیی کۆماری کوردستانی کردەوە و پیرۆزبایی لە پێشەوا قازی و نەتەوەی کورد کرد پێشەوا قازی محەممەد رێورەسمی سوێند خواردنی بە جێ هێنا و فەرمووی:

ئەمن بە خودا بە کەلامی عەزیمی خودا، بە نیشتمان، بە شەرافەتی میللی کورد.
بە ئاڵای موقەددەسی کوردستان سوێند دەخۆم کە تا ئاخرین هەناسەی ژیانم ورژانی دوایین تنۆکی خوێنم بە گیان و ماڵ لە رێی ڕاگرتنی سەربەخۆیی و بەرز کردنەوەی ئاڵای کوردستان دا تێ دەکۆشم و نیسبەت بە رەئیسیی جەمهووری کوردستان و یەکیەتی کورد و ئازەبایجان موتیع و وەفادار بم.

لەم کاتە دا کە چەپڵەلێدانی کۆمەڵانی بەشداری رێورەسمەکە شاری وەلەرزە خستبوو. دروشمی بژی کوردستان، بژی حیزبی دێموکرات، بژی پێشەوای کورد قازی دەگەیشتە ئاسمان.

چۆارچراو شەقامەکانی شار بەچراو ئاڵای کوردستان رازیندرابوونەوە، خەڵک بەرادەیەک شاد و بە کەیف بوون، کە مەهاباد لە هەموو ژیانی دا قەت رۆژێکی واخۆش و پڕ لە شادی و شادمانی بەخۆوە نەبینی بوو.

بەشی هەشتەم

هیوای خەڵک پشکوتبوو، کەس بیری لەدوا ڕۆژ نەدەکردەوە، پێشەوا وشەیەکی ڕێک و بەناوەرۆک بوو، کە خەڵکەکە لەو ڕۆژە دا خەڵاتی قازیان کرد و بە دوای ئەو ڕۆژە دا بوو بە پێشگۆ پاشگۆی ناوی قازی محەممەد.

پێشەوا قازی، لەسەر سەکۆی دروست کراو بە چێو لە چۆارچرا دا کە هەم کۆماری کوردستانی لێ ڕاگەیاند و هەم لە ڕێگای ئاواتی نەتەوەکەی دا سەری لێ دانایەوە وتاری مێژووی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێموکڕاتی کوردستانی خوێندەوە.

دەنگی پێشەوا کە وتاروانیکی بە ناوبانگ بوو، ئێستاش لە گوێی ئەو کەسانە دا دەزرینگی تەوە کە ئەو ڕۆژە لە جێژنی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان دا بەشدارییان کرد بوو.

بەڵێ ڕۆژی ۲ی ڕێبەندان خۆشترو ڕووناکترین ڕۆژانی مێژووی شەش هەزار ساڵەی نەتەوەی کورد بوو، شاری مەهاباد گەڵێک زیندو و دڵگەرم بوو، خەڵک بە کەیف و شاد بوون تەنانەت ئاسمانی وڵاتیش ڕووگەش بوو و لە گەڵ خەڵک شادی دەکرد.

مەل و باڵندەکانی سەردارو تلیی بەرقی شاریش چریکەی بەختەوریان لێدەهات و دەتگوت ئەوانیش بەو روداوە خۆشە دەزانن و جێژنەیانە، روخساری لاوان گەش و هەوای شار دڵرفین و عەتراوی بوو. دەتگوت شەماڵ بۆن و بەرامی قەندیل و سامرەندی بە دیاری بۆ شار هێناوە، مەهاباد ڕۆژانی وا خۆش و لەباری بە خۆوە نەدیبوو، چونکە دڵان هەموو پێکەوە و لە یەک سەرچاوە ئەویش لە عەشق و ئەوینی نیشتمان. عەشقی ئازادی و سەربەخۆیی، عەشقی پێشەوای خۆشەویست و حیزبی دێموکراتی کوردستان سەرچاوەی دەکرت.

سەرچاوە: کتێبی حکوومەتی کوردستان نووسینی: نەوشیروان مستەفا ئەمین

سەرچاوە
Serchawe

کۆبوونەوەی مەهاباد و دامەزراندنی کۆماری کوردستان

ڕۆژنامەی (کوردستان) لە ژێر سەردێری (جیژنی سەربەخۆیی و ئیستیقلالی کوردستان، یا درەوشینی ئەستێرەی خۆشبەختی کوردان، بژی سەرۆک و کورد و کوردستان) ڕیپۆرتاجێکی درێژی دەربارەی ئاهەنگەکانی ڕێبەندان بە قەڵەمی سەرنووسەر ڕۆژنامەکە (سید محمدی حمیدی)، بڵاو کردوتەوە. لەبەر نرخی مێژوویی ئەم ریپۆرتاجە، لێرە دا بەشە گرنگەکانی ئەنووسینەوە. (١)

"ڕۆژی ٢٨ی بەفرانبار (دیماه)ی ١٣٢٤ی شەمسی هەیئەتانی مودیری هەموو لکەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و نوێنەرانی قەبایل و عەشایر و تەواوی طەبەقات لە مالیک و غەیرە مالیک هەریەک لە چەند فرسەنگ ڕێگاوە بۆ کانونی ئیحساساتی میللی و قیبلەی ئارەزو و ڕووناکیدەری ئەفکاری هەمووانی خۆیان: شاری پڕ لە ئیفتیخاری میللی مەهاباد، وەکوو بلبل بۆ لای گوڵ و وەکو پەپوولە بۆ دەوری چرا هاتن و کۆبوونەوە.

لەم ویشکە سەرمای چلەی زستان بە نێو بەفر و رنوی زۆردا چەن هەزار برایانی ئێمە بی ئیختیار تەنیا بە حوکمی ویجدان وەکو عاشق بۆ لای مەعشوق یا چاتر بڵێم وەکو ئاسن بۆ لای ئاسن رفین (آهن ربا) بە توندی لینگیان دوا هاتن هەستی

سەرماو مەینەت و ماندویەتی ڕێگایان نەکرد. هەموو بە روخۆشی و پێکەنین دەگەڵ چەپلە ریزانی بیوچان لە کاتێک دا کە وەکوو رەعد دەنگی هورا کێشانیان بۆ ئاسمان دەچوو... بون.

بۆ چێ؟

چونکو. عەشق: عەشقی نیشتمان، عەشقی ئازادی و سەربەخۆیی، عەشقی پێشەوای خۆشەویست و رەهبەری بزورگەواریان، ئەوانی وەڕی خستبوو. چوونکو فریشتەی بەخت و ئیقباڵ و پەری سەعادەت و خۆشبەختی لە لاسەروی فەضای گیان فینککەرەوەی مەهاباد ئەوانی بە دەنگی دڵ لاوینەوە و گیان پەروەرەی خۆی بۆ بەشدار بوون لە دێتنی ئەستێرەی خۆشبەختی و پێت (فیض) وەرگرتن لە مەواهیمی هەرە گەورەی سەرەوە بانگ کرد بوو.

دڵان هەموو پێکەوە وە یەک سەرچاوەوە ڕوو لە میهر و وەفا بوون، گیانیان هەموو دەگەڵ یەک جووت و لە یەک مەنشەئەوە شین و سەوز ببوون: حیزبی دێموکراتی کوردستان ئەو دڵانەی پێکەوە ڕاگرت بوو و هەستی میللییەت ئەو ئەرواحەی بە یەکەوە بەست بوو.

ئەمانە هەمووی لە کێ ڕا بون؟

هەمو لە هێزی دەس بەیضا و ئیعجازی وێنە مەسیحایی بێ وێنەی کورد تاقە کوڕی باشەهامەتی کوردستان مامۆستا و رەهبەری مەزنی حیزبی دێموکراتی کوردستان جەنابی قاضی محمد، کە دەگەڵ جیدو جەهدی خەلەل ناپەزیرو باوەری راستخ و شەجاعەت و مەتانەتی بیژمار ڕێگای رەهنومایی قەومی خۆی وەپێش گرت و تەواوی خەطەراتی زۆر سامناک و بەرهەلستی زلی ملوزمان و دوژمنانی بە نەبوو داناو بە بێ شک و تەردید و خەیالات هەوەل بە لابردنی هەموو بەرهەلستەکان خەریک بوو پاشان بە فەراهەم کردنی زەمینە و ئیجاد و ئیستیعدادی کۆمەڵ لە ڕێی دانانی فیرقەی دێموکرات ئیقدامی فەرموو.

ئەی کوردستان مەزن! ئەی دایکی نیشتمانی ٩ ملیون کورانی رەشیدی کورد. سەرت لە دوشەکی بیماری و دیلی هەڵێنە و نیقابی سپی بەفر لە روی خۆت هەڵگرە بۆ کفن بۆ کورەکانتی واگوزارکە ئەوەتا ئەرشەدی کورانی تۆ ئیعجاری کرد و ئاخر رایەلە و پۆی فیل و تەلەکەی نابەکارانی لەبەر یەک دەرینا و ژیان و خۆشەبەختی بە یەکجاری تۆ و کورانتی سازی قایم کرد.

بەشی هەشتەم

ئەی نیشتمانی ماد و ئەشکانییان، ئەی لانکەی صلاحالدین و بورالدین، دەیسەم، مزگینیت لی بێ ئاخر میکرووبی ئەنواعی نەخۆشییان لەم خاکە ماڵدراوە و کورانی تۆ وەک دانەی بەرموری گەوهەر و هۆندراوەتەوە و لە حضووری پێشەوای بزوگەواری خۆیان دا بە سان دەرون و بە دەنگی فینکاییدوری: "بژی کورد و کوردستان" دڵی گلاوی دوژمنا وەلەرزین دێنن، ئەی جێگای باوک و باپیرمان شاد و خۆرەم بە کە زستانت بە تازە بەهارو بەفر و رنووت بە گوڵستان گوردراوە. ئەوتا رۆژی دووهەمی رێبەندان (بەهمەن ماە) ١٣٢٤ ساتی ٨ ی بەیانی خۆشتر و رووناکتر رۆژانی مێژووی شەش هەزار ساڵەی تۆ گەیشتووە لەسێرێی قاضی، هێزی بە هێزی دێموکرات بە سازو بەرگ و ئەسلەحەوە لە لایەکەوە قوتابیەکانی کچان و کوڕانی هەموو قوتابخانەکان و لە لایەکی دی بیست هەزار نەفەر لە تەواوی طەبەقاتی نەتەوەی کورد هەر یەک لە جێی خۆی بە تەرتیب ڕێزیان بەستووە و ئاڵای سێ رەنگی کوردستان لە هەموو لایەکی میتینگەکەوە و لە راست و چەپی جێگای تایبەتی پێشەوای گەورە کە لە قەلبی میتینگ دا قەراری گرتووە دەلارێتەوە.

خوضار هەموو چاویان برێوەتە ڕێ پێشەوا، ئاسمانی مەهاباد رووی خۆی صاف و رووناک کردوە رۆژ پەرەدی هەوری لە رووی هەلایساوی خۆی هەلگرتووە و هەموو هەموو چاونوری مەوکیبی موبارەکی پێشەوان، بەڵێ چاوەنورن و دەبێ چارەنوریش بن چونکوو عەشق، عەلاقە، خۆشویستن، ئیحساسات، میللیەت، هومێدی سەربەستی لە رەک و شارەگی وان دا دەگەرێ و نۆختەی یەکیتی ئیتصالی هەمووان وجوودی مەسعوودی رەهبەری گەورەیە.

لەم کاتە دا بزۆکی پێشەوای خۆشەویست لە نێو سەلامی نیظامی و چوپلەرێزان و هەراو و ئیحساسات و شەوق و شەعەفی فەوقولعادەی کۆمەڵ دا وەدەرکەوت و پێشەوای بەرز لە کاتێک دا کە ئەندامانی کۆمیتەی مەرکەزی لە پشت سەری دەهاتن و ئاڵای سێ رەنگی کوردستان لە راست و چەپی تریبوون لە ئیهتیزاز دا بۆ ئەستوی بەرزی بۆ ئاسمان هەڵێنا بۆ نزولی ئیجلالی فەرموو. موطابیقی بەرنامەیەک کەلە پێش داکرا بوو بە تەواوی خوضار رۆژباشی فەرموو پاشان تەشریفی لە تریبون هاتە خواری و بە پێش تەواوی گوردان و گورهان و دەستەی سەربازان و پێشمەرگەکانی کوردستان دا هات و هەموو تەماشا کردن و بە هەمووان رۆژباشی فەرموو، لەم کاتە دا بە دەستوری معاونی فەرماندەری هەموو هێز لە لایەن سەربازان و پێشمەرگەکان و تۆپخانەی کوردستان دە دەقیقە بیوچان بە ئیفتیخاری سەربەستی کوردستان و ناساندنی رەئیس جمهووری کوردستان شیلێنگ کرا.

پاشان لە کاتێک دا کە دەنگی هورا دەچوو بۆ ئاسمان و لە قەلبی میتینگ دا موزیک و سرودی میللی کوردستان لێ دەدرا و دەخوێندرایەوە برای خۆشەویست غنی خسروی شەهرداری مەهاباد بە پیی دەستور هاتە پێشەوە و بە تەرتیب میتینگی ئیفتیتاح کرد و وتی:

بەشی هەشتەم

"ئەمن غنی خسروی شەهرداری مەهاباد ئەو موفەقیەتە گەورەیەی کە میللەتی کورد لە پاش هەزاران قوربانی دان ئەورۆ لە نتیجەی فەعالییەت و کارزانی و میللەتپەروەری فەوقولعادەی پێشەوای موعەظەمی کوردستان جەنابی قاضی محمد نصیبی بووە پیرۆزی و موبارەکبادی بە مەقامی گەورەی پێشەوای مەزن و میللەتی رەشیدی کورد عەرض دەکەم وە متینگ و جەلەسەی ئەورۆ بە نێوی شاری مەهاباد ئیفتیتاح دەکەم و بە دڵێکی خاوەن و پاکەوە دەڵێم بژی پێشەوای موعەظەمی کوردستان."

١- رۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ١٠، دووشەمۆ ١٥ی رێبەندان و ژمارەی ١٠، ٢٧ - ١١ - ١٣٢٤

سەرچاوە: کتێبی حکوومەتی کوردستان : نووسینی نەوشیروان مستەفا ئەمین

تایپ کردنەوە: رەحمان نەقشی

نوتقی جەنابی پێشەوا و ڕەئیس جمهووری بەرزی کوردستان

(بە بۆنەی دووی ڕێبەندان)

کوردستان مەوقەعییەتی جوغرافیاییەکی مەخسووسی هەیە کە بێ پسانەوە و بێ ئەوەی نەتەوە و میللەتێکی کە لە نێویاندا فاسیل و لێکیان بپچڕێتەوە، کورد بە سەریەکەوە و پێکەوە سکوونەتیان تێیدا هەیە و دارای مالیکییەتی میللین دەوێدا. بەسەرهات و سەوابیقی تاریخییان یەکە و عوموومەن تێیدا شەریکن. خاوەنی ئاداب و عادات و ڕسوومی میللییەکی وان کە هیچ جۆرە سەدمە و حەوادسێک نەیتوانیوە سستییەک لە بناغەی میللییەتی ئەواندا پەیدا بکا.

کورد لە قەدیم ڕا هەزاران پادشا و حوکمدار و تەشکیلاتیان بووە. هەر لەم کوردستانی ئازادی ئێستا دا بنەماڵەی ئومەرای موکری کە سەرسلسلەی ئەوان ئەمیر سەیفودین بووە تا (١٠٢٠ی کۆچی) بئلئیستیقلال ئەمیر سەیفودین، سارم بەگ، شێخ حەیدەر،ئەمیر بەگ، ئەمیر پاشا، تا دەگاتە قوباد خان بە دەستەڵات و قودرەتەوە حکوومەتیان کردووە.

میللەتی ڕەشید و بە غیرەتی کورد لە هەموو دەور و زەمانێکدا هەر کەس خەیاڵی ئیستیلای نیشتمانی ئەوانی بووبێ بەرەنگاری بوون و بەربەرەکانییان کردووە و لە هیچ فیداکارییەک دەستیان دانەنەواندووە. لە پاش لە دەستچوونی

بەشی هەشتەم

سەلتەنەت و حوکمداریشیان بۆ وەگیرخستنەوەی ئیستیقلال و ئازادی قوربانیان داوە و لە بەر ئەوەی کە هەمیشە لە موبارەزە و ملە دا بوون هیچ جۆرە ئەزییەت و ئازارێک نەماوە نەی چێژن و نەی بینن.
لە گەڵ ئەوەش هەموو کوێرەوەری و کوشتن و بڕینێکیان تەحەمول کردووە و قەت لە ئامانج و ئارەزووی خۆیان شل نەبوونەوە و لە ڕێی وەدەست خستنەوەی ئازادیدا ووچانیان نەداوە، بە دڵێکی ئەوەندە بەهێز و عەزمێکی هێندە سابیتەوە تێکۆشاون تا ئێستا هێزێکی وا پەیدا نەبووە بتوانێ تێکڕا خەفەیان بکا، میرە کوێرەیان کوشتووە بابان سەریان هەڵداوە، بابانیان بێدەنگ کردووە ئەردەڵان بڵێند بوون، ئەوانیان لە عەرزی داوە بتلیسی بەرز بوونەوە و هەزاری دیکەی وەک ئەوان.

تا لەودواییانە دا لە پاش شەڕی بەینولمیلەلی پێشووەوە کە دیکتاتۆری ئێران و تورکیا هاتنە سەر کار و زمان و عادات و مەزهەب و خسووسییاتی میللی کوردیان بە جارێک لاواز و کز و کەنەفت کرد، لە هیچ وەحشییەت و دڕندەییەک ڕانەوێستان، خوێندن و نووسینی زمانی کوردی مەمنووع و پۆشینی لیباسمان قەدەغە بوو.

نەیان دەهێشت لە هیچ جۆرە مەزایا و حقوقێکی بەشەرییەت بەشمان ببێ، ڕێگای فێر بوونی عیلم و سەنعەتیان لێ بڕیبوویەنەوە. هەر ڕۆژە بە بەهانەیەک و هەر دەمەی بە تەشقەڵەیەک دەستە دەستە و پۆل پۆل کوردی هەژارو بەدبەختیان حەبس و تەبعید دەکرد و دەیان کوشتن و لە بەینیان دەبردن، حاسڵ و دەسڕەنجی ئەو میللەتە بێچارەیان دەبرد بۆخۆیان و ئەوانیشیان برسی و تینوو ڕووت و قووت دەهێشتەوە.

تا لە شەهریوەری ١٣٢٠ دا فریشتەی ئازادی دەزگای دیکتاتۆری و فاشیستی ڕەزاخانی تێک شکاند،کورد سەری لەو هەموو فشار و ئەزییەتە کەمێ فارغ بوو،فەوری ئیحساسی کرد چۆن دەبێ لە فورسەت ئیستیفادە بکات و ڕێگای سەلاح و وەدەست خستنی ئازادیی ئەو میللەتە چییە و چ بکا؟ پیاوانێکی بە بیر و هۆش و بەشەرەف کە زۆر لە مێژ بوو خوێناوی دڵی خۆیان دەخواردەوە و بۆ زەلیلی ئەو میللەتە دووکەڵ لە دەروونیان دەهاتە دەرێ زۆر زوو تەشخیسیان دا کە وەختی کارە و لەو فورسەتە دەبێ بەهرە وەرگیرێ و ئەوە تەواو ئەو ڕۆژەیە کە پشتاوپشتمان چاوەڕوانی بوون. یەکجار و خێرا، بێوچان و ڕاوێستان، دەستیان بە کار کرد، حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستانیان تەشکیل دا و بە دەستوبرد خەریکی کاروباری میللی بوون و بەچاوێکی وورد و بەدیققەت ئیحتیاج و پێداویستی کوردیان تەشخیس و بەدی کرد.

لەپێش هەموو شتێکدا ئیختیلافات و دووبەرەکانی عەشاییری کە بە دەسیسە و حیلەبازی ئیستیعمارچی و دیکتاتۆران بۆ ئیستیسمار و خواردن و کرووساندنەوەی ئەو میلەتە، بە قەولی خۆیان(تفرقە بیانداز و حکومت کن)دەبەینی خستبوون و تا ئەندازەیەک ئەو ئاورە بڵێسەی ساندبوو برای دایکوبابی لە یەک ترازاندبوو بە کولی لە گۆڕێ هەڵگیرا و نێوی

سەرچاوە
Serchawe

عەشیرەت و تەوایف و هەرچی ئەسبابی ئەو نیفاق و پرش و بڵاویە بوو فرێ درا و عومووم‌ەن لە ژێر ناوی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان دا کۆبوونەوە و یەک دڵ و یەک زمان تێکڕا بەرەو ئامانجی ئازادی کەوتنە ڕێ.

زمانی زگ ماکمان کە لەگەڵ شیری دایک تێکەڵی خوێن و گۆشتی ئێمە بووە لە زەمانی دیکتاتۆری دا سەخت قەدەغەکرابوو، زمانی فارسی بە زۆر تەحمیلی ئێمە و منداڵەکانمان دەکرا و ئەو کارە پتر سەبەبی پاشکەوتنی کورد بوو، لە مەداریسدا ڕەسمییەتمان پێدا و خوێندن و تەحسیلمان بە سەبک و تەرتیبی دنیا خستە سەرباری کوردی - چەند مەدرەسەی کچان و کوڕانمان کردەوە،مەدرەسەی شەوانەمان دابیر کرد و کتێب بە زمانی کوردی تەرجومە کران.چەند سەد کوڕ و کچ و پیاوی گەورە لە مەداریسی شەوانە و ڕۆژانە بە زمانی کوردی دەخوێنن لە جیاتی ئەوەی شەش حەوت ساڵ خەریکی خوێندن و فێربوونی فارسی بن لە مانگێک و دوو مانگدا دەبنە خوێندەوار و هەموو شتێک دەخوێننەوە و دەنووسن. بۆ ناساندنی لیاقەتی میلی و وەدەرخستنی حەیاتی ئەدەبی و فەرهەنگی کورد و بۆ ڕاگەیاندنی هاواری خۆمان بە گوێی دنیای بەشەرییەت و عەداڵەت موحتاجی وەسیلەی چاپ و بڵاو کردنەوە بووین.چاپخانەی زۆر چاک تەئسیس کرا و دامەزرا، لە شاری خۆماندا، بە زمانی خۆمان بە چاپخانەی خۆمان گۆوار و ڕۆژنامە دەردەچێ و بیر و فکر و داخوازی ئێمە لە دنیا دا بڵاو دەکاتەوە.

حاسڵ و بەروبووی ئێمە کە میقدارێکی زۆر و زەوەند و بە قیمەت بوو بە فیرۆیی لە دەستیان دەر دەهێنایـن و دەستی ئیستیعمار سەدێکی لە پێش ئێمە و بازاری دنیا دروست کرد بوو، ڕێگای حەلمان دییەوە و تەجارەت و ئیقتیسادییاتی کوردستان زۆر باش تەئمین کرا.

لە زەمانی دیکتاتۆریدا کە هەموو عەوارزێکیان لێ دەساندین کەم و زۆر وەسیلەی لەش ساغی و موعالەجە، نە حەکیم، نە دەرمان، نە مەریزخانەیان بۆ ساز نەکردین،ئێمە بۆخۆمان مەریزخانەی زۆر باش بەو زووانە دابیر دەکەین و لەش ساغی وولاتمان تەئمین دەبێ. هێزێکی میللی مان تەشکیل داوە کە بە شەجاعەتێکی تەواو حازرە دیفاع لە نیشتمان بکا.

دیارە موەفەقییەتی ئێمە سەراسەر لە عەینی مەڕامی دێموکڕاسی و لە نەتیجەی فەعالییەتی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان و پشتیوانی عالەمی دێموکڕاتە. لە بەر ئەوە بە دڵ و بەناو دەڵێین: بژی موئەسیسینی دێموکڕات.

میللەتی کورد هەزاران سەد و بەرهەڵستی سەخت و سەهەندەی لە ڕێدا بوو. دەستە و دایەرەی دیکتاتۆری بێ ووچان کارشکێنی ئێمەیان دەکرد و لە هیچ نامەردییەک ڕانەدەوەستان.ئیجتیلافاتی عەشاییر بۆ داخڵیش ئیشکاڵێکی گەورە بوو بۆ

ئێمە.ئەمما ئەوانە هێچ کامێکیان نەیان توانی پێش بە ئێمە بگرن، بە دڵێکی بەهێز پایەداریمان کرد و ئیدامەمان بە فەعالییەتی خۆمان دا تا ئیستیقلال و ئازادی نەتەوەی کوردمان بە دەست هێنا.

دیارە بەقاپایەکی ئەو خەتەراتەش کە ماوە چ لە داخڵدا و چ لە خارجدا میلەتی کورد موبارەزەی خۆی لە گەڵیان ئیدامە پێ دەدا و بە پشتیوانی خودا موزەفەر و مەنسوور دەبێ.

ئەو ڕۆ لە نمایەندەکانی تەواوی نەواحی و نوقاتی کوردستان بێ ڕعایەتی تەبەقات ئەعەم لە ئاغا و ڕەعێت و گەورە و چووک کۆ بوونەوە و یەک دڵ و یەک زمان هاواری دێمۆکڕاسی دەکەن و بە ڕێی دێمۆکڕات دا دەڕۆن، قودرەت و قوەتی دێمۆکڕات نیشان دەدا.

پاش تەواو بوومی نوتقی جەنابی پێشەوا لە تریبوون هات بێتە خوارێ عەبدول کەرباسی (عەبدول ئەو کەسەیە کە ڕۆژی هەڵکردنی ئاڵا گایەکی بە سەد تمەن کڕی و لە بەرامبەری ئاڵا دا کردی بە قوربانی) کە بە ئەسلەحەوە لە پشت تریبوون ڕاوەستابوو شانی دانواند کە جەنابی پێشەوا پێ لە سەر شانی دانێ و بێتە خوارێ بەڵا لە بەر خووی تەوازوع کە لە ڕەوشتی مومتازی پێشەوای بەرزە قوبووڵی نەفەرموو و بۆخۆی هاتە خوارێ. لەم کاتە دا تەواوی عەشاییر و خەڵکی شاری هوروژمیان هێنا و هەموو دەستیان ماچ کرد و بەیعەتیان دەگەڵ کرد، بە جۆرێ خەڵک دەوریان گرتبوو کە ماوەی ساتێک نەدەبیندرا کە جەنابی پێشەوا لە کوێیە و لە ماوەی سێ ڕۆژ مەراسیمی بەیعەت بێ ووچان دەوامی بوو.

سەرچاوە:

جێژنی سەربەخۆیی و ئیستیقلالی کوردستان یا درەوشینی ئەستێرەی خۆشبەختی کوردان کۆکەرەوە: سەیید محەمەدی حەمیدی ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ١٠، دووشەمۆ ١٥ی ڕێبەندان و ژمارەی ١١،چوارشەمۆ ١٧ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ی هەتاوی - ٤ و ٦ی فێورییەی ١٩٤٦ی زایینی.

ڕێکەوتی: ٢٢ی جانێوێری ٢٠١١

تایپ کردنەوە: ڕەحمان نەقشی

سەرچاوە
Serchawe

جێگای کۆماری کوردستان لە مێژوو دا

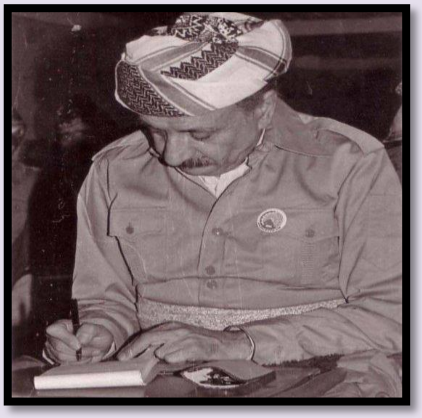

نووسینی: دوکتور قاسملوو

لە گەڵ ئەوەی کە ماوەی ژیانی کۆماری کوردستان ١١ مانگ بوو و زوو تێک چوو، دیسان جێگایەکی تایبەتی لە مێژووی نەتەوەی کورد دا هەیە. کۆماری کوردستان لە ئاسمانی تاریک و لێڵی سەردەمی درێژی ژێردەستی گەلی کورد دا وەک ئەستێرەیەکی پرشنگدار دەدرەوشێ. ڕستە ئەو ئەستێرەیە زۆر زوو ئاوا بوو، بەڵام ئێستاش هەروا ڕووناکەرەوەی ڕێگای خەباتی دژواری گەلی کوردە. گەلی کورد لە ڕۆژگاری نوێی مێژووی خۆی دا تا پێکهاتنی کۆماری کوردستان نەی توانی بوو چارە نووسی خۆی بە دەستەوە بگرێ و حوکمداری نیشتمانی خۆی بێ. بۆ یەکەم جار لە مێژووی نوێی نەتەوەکەمان دا بە دامەزارنی کۆماری کوردستان گەلی کورد بە ئاواتی خۆی گەیشت و هەستی بەوە کرد کە چارەنووسی خۆی بە دەستەوەیە و لە نیشتمانی خۆی دا بیگانە نێ یە و حاکمێکی دیکەش بێجگە لە خۆی لەو نیشتمانە دا نابینێ. بۆ یەکەم جار بوو کە گەلی کورد کۆماری خۆی هەبوو، پێشەوا و لەشکری خۆی هەبوو، دەزگای هەڵسووراندنی کار و باری وڵاتەکەی لە خۆی بوو، پاش سەدان ساڵ خەبات هەستی لە خۆدڵنیا بوون لە گەلی کورد دا پەیدا ببوو و چیرۆکی کۆن کە کورد هەرگیز "نابێتە هێچ" پووچەڵ ببوو، بۆ گەلی کورد دەرکەوتبوو کە بە خەباتی خۆی دەتوانی "ببێتە شتێک" و ژێردەستی کەس نەبێ و ئازاد و سەربەرز بژی.

کۆماری کوردستان کۆماری گەلی بوو، بۆ یەکەم جار لە مێژووی نەتەوەی کورد دا بەڕێوەبەری جووڵانەوە بە دەست ئاغایەک،

سەرۆک عەشیرەتێک یان شێخێک نەبوو. ڕاستە هێندێک لە مانە لە کۆماری کوردستان دا خاون دەسەڵات بوون. بەڵام هەوڵ درا کە کۆمەڵانی سادە واتە خەڵکی کۆڵان و بازار نوێنەرانی خۆیان بە شێوەیەکی دێموکراتی هەڵبژێرن و بەڕێوەبەرانی خۆیان دیاری بکەن، بۆ یەکەم جار جووڵانەوەیەکی پان و بەرینی گەلی پێکهاتبوو کە پشتیوانی ئامانجەکانی خۆی و کۆماری خۆی بوو. لەم بارەوە جووڵانەوەی ساڵەکانی ٢٤ - ١٣٢٥ لە گەڵ هەموو جووڵانەوەکانی پێشووی نەتەوەی کورد جیاوازی یەکی بنەڕەتی هەبوو.

کۆماری کوردستان ئاکامی جووڵانەوەیەکی نەتەوەیی بوو. گەلی کورد بۆ یەکەم جار لە بەشێک لە نیشتمانی خۆی دا شوێنەوارێکی لە زۆردارانی مێژوویی خۆی نەدەدیێ. لەشکر و پۆلیسی زۆردار نەمابوون. کاربەدەستی بەرتیل خۆری لە مەرکەزەوە دیاری کراو دەرکرا بوون، کەس بۆ ئەوە ئازار نەدەرا کە بە زمانی خۆی قسە دەکا، هەستێکی یەکجار شیرین و دڵ خۆشکەر لە ژیانی خەڵکدا پەیدا ببوو و دەیانزانی کە ئەوانیش نەتەوەیەکن. خاوەنی ئاو و خاکن، خاوەنی نیشتمانن.

کۆماری کوردستان ئاکامی جووڵانەوەیەکی دێموکراتی بوو، لەم جووڵانەوەیە دا هەموو چین و توێژە دێموکراتی یەکانی کۆمەڵی کوردەواری بەشدار بوون و هەرچی دەرۆیی باری دێموکراتی جووڵانەوە زیاتر دەبوو. خەڵکی کۆڵان و بازار و خەڵکی ساوێلکە و نەخوێندەوار کۆماری کوردستانیان بەهی خۆیان دەزانی و ئازادانە لە هەڵسووراندنی دا بەشداری یان دەکرد. ئەو دێموکراسی یە کە لە کۆماری کوردستان دا بەدی دەکرا، جێیێ سەر سوورمان بوو بۆ ئەوانەی کە لە دەرەوە ڕا دەهاتن و چاویان پێ دەکەوت.

کۆماری کوردستان ئاکامی پەرەئەستاندنی جووڵانەوەیەکی نیشتمانی و دژی ئیمپریالیستی بوو. جووڵانەوەیەک کە لە کوردستان دا پەرەی گرتبوو سەربەخۆیی بپارێزێ، دەسەڵاتی ئیمپریالیزمی ئەمریکا و ئینگلیس خاشە بڕ بکا و بۆ ئەوەی تێدەکۆشا کە سیاسەتێکی نیشتمانی لە ئێران دا سەرکەوێ. ئەوەش یەکێکی دیکە لە تایبەتمەندی یەکانی جووڵانەوەی ٢٤ - ١٣٢٥ بوو کە بۆ یەکەم جار جووڵانەوەی کوردستانی کرد بە بەشێک لە جووڵانەوەی دێموکڕاتی پێشکەوتووی سەرانسەری ئێران.

هەر لەبەر ئەوەش بوو کە ئیمپریالیزمی ئەمریکا و ئینگلیس ئەوەندە لە کۆماری کوردستان بیزار بوون و ئەوەندەیان رق لە پێشکەوتنی جووڵانەوەی گەلی کورد لە کوردستان هەستا بوو کە بۆ تێکشاندنی بە هەموو هێزیانەوە یارمەتی دەوڵەتی مەرکەزی ئێرانیان دا. چونکە بە حەق ترسی ئەوەیان هەبوو کە جووڵانەوەی کوردستان لە دوا ڕۆژ دا ببێ بە بنکەیەک بۆ پێشکەوتنی جووڵانەوەی نیشتمانی و دژی ئیمپریالیستی لە هەموو ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دا.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

کۆماری کوردستان ئاکامی جووڵانەوەیەک بوو کە بۆ یەکەم جار لە مێژووی نەتەوەی کورد دا ببوو بە بەشێک لە جووڵانەوەی ڕزگاری خوازی و پێشکەوتووی جیهانی کە باڵێکی وڵاتەکانی سۆسیالیستی و جووڵانەوەی کرێکاری جیهانی و باڵێکی دیکەی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازانەی گەلانی زۆر لێکراو بوو. جووڵانەوەی خەڵکی کوردستان لە ساڵەکانی ٢٤ - ١٣٢٥ دا ببوو بە بەشێک لە جووڵانەوەی دژی فاشیستی و دژی ئیمپریالیستی سەرانسەری جیهان و هەر بۆیەش لە گەڵ ئەوەی جووڵانەوەیەکی نەتەوەیی نیشتمانی بوو، باری ئینترناسیونالیستی شی هەبوو.جووڵانەوەیەک بوو کە بۆ دۆستایەتی و ئاشتی و هاوکاری لە نێو هەموو نەتەوەکانی دنیا هەوڵی دەدا. هێچ نەتەوەیەکی دیکە لە کورد بەزیاتر دانەدەنا، بەڵام بە هێچ جۆرێک نەتەوەی کوردیشی زیاتر لە هێچ نەتەوەیەک نەدەزانی، دژی ڕەگەزپەرەستی و فاشیزم و شووێنیزم بوو.

کۆماری کوردستان ئەو ڕۆڵە تاقانەی مێژووی نەتەوەی کورد جوانەمەرگ بوو، بەڵام شوێنەواری ئەو کۆمارە ئێستاش هەر زیندووە.

ئێستاش هەر پاش ٤٧ ساڵ خەڵکی کوردستان ڕێگای کۆماری کوردستان دەبڕن، ئەو ڕێگایەی کە پێشەوا شەهید قازی محەممەد دیاری کردبوو و گرتبوویە بەر. کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بەو هەموو ئەزموونە کە دەستیان کەوتووە و بە پەیرەوی کردن لە سیاسەتی ڕاست و دروستی حیزبەکەیان، ڕێگای پێشەوا تا سەر دەڕۆن و ئاواتوکانی بەجێ نەهاتووی کۆماری کوردستان بە تەواوی وەدێ دێنن.

هۆیەکانی تێکچوونی کۆماری کوردستان

دەبێ ئەو ڕاستی یە بگوترێ کە هەر لە بنەڕەتەوە زەمینەی دامەزرانی کۆماری کوردستان بە تەواوی ئامادە نەکرابوو. واتە کۆماری کوردستان سەرئەنجامی خەباتێکی درێژخایەن و ئاکامی ڕەوتێکی تەبیعی ڕووداوەکان و نەخشەی لە مێژەوە دارێژراو نەبوو. هەڵ و مەرجی ئەو کاتەی نێو نەتەوەیی ئیران و بەتایبەتی پێک هاتنی حکوومەتی میللی ئازەربایجان وەزعێکی سیاسی وایان پێک هێنا کە ڕووداوەکان زۆر بەخێرایی بچنە پێش و حیزبی دێموکڕاتی کوردستان هان درا بۆ ئەوەی کۆماری کوردستان زۆر زووتر لەوە کە هەموو هەل مەرجێکی بۆ ئامادە بووبێ دابمەزرێنێ. بەکورتی کۆماری کوردستان لە ساڵی ١٣٢٤ بەرهەمی هەڵ و مەرجی نائاسایی نێوخۆ و نیو نەتەوەیی بوو.

بێگومان هان دانی یەکیەتی سووڤیەتی تەئسیری خۆی هەبوو و ئەو وەعدە و پەیمانە کە درا، بە بەرێوەبورانی حیزبی دێموکڕاتی کوردستانیان زیاتر تەشویق کرد کە هەرچی زووتر کۆماری کوردستان دابمەزرێنێ. بەڵام واقیعیەت ئەوە بوو کە

سەرچاوە
Serchawe

زەمینە عەینی، هەل و مەرجی ئابووری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی وڵات بە هیچ جۆر بۆ دامەزرانی کۆماری کوردستان بە تەواوی ئامادە نەبوو. تەنانەت زەمینەی زەینیش کە بریتی یە لە هێزێکی سیاسی کە بتوانی دەزگایەکی رێک و پێک دەوڵەتی دا بنێ بە تەواوی ساز نەببوو. رەوتی هەنگاوەکان بە پێچەوانە بوو. هێندێک کار کە دەبوا پێش دامەزرانی کۆمار وەدی هاتبا مابۆوە کە پاش پێک هاتنی کۆماری کوردستان جێ بەجێ بکرێ. دیارە بۆ هێنانەوەی هەموو ئەو هەنگاوانەش هەروا کە دیتمان وەخت نەبوو.

٣٣٠ رۆژ بۆ دانانی بناخەی مادەی و مەعنەوی کۆماری کوردستان بەس نەبوو. دەکرێ بڵێین کە کۆماری کوردستان تا ڕادەیەکی زۆر کوت و پڕ پێک هات و ئەو لەنەکاو پێک هاتنە بوو بە هۆی زۆر لەو گیروگرفتانە کەلە ماوەی تەمەنی کورتی خۆی دا تووشیان بوو. بۆیە هەر لە سەرەتای دامەزرانی یەوە لە نێو جەرگی کۆماری کوردستان یەکێک لە هۆیەکانی تێک چوونیشی چاندرا بوو.

دواکەوتوویی ئابووری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی وڵاتەکەمان کە هەر وەک دیتمان پێوەندی یەکانی دەرەبەگی تێدا زاڵ بوون و تەرکیبی کۆمەڵی لادێ عەشیرەتی بوو و نەوەد لە سەدی دانیشتوانی نەخوێندەوار بوون. یەکێک لە هۆیەکانی هەرە ئەساسی سەرنەکەوتنی کۆماری کوردستانە. ئەم دیاردەیە بارێکی دیکەشی هەبوو.

بەگشتی لە مێژوویی جووڵانەوەکانی نەتەوەی کورد دا ناتەبایی یەک بەدی دەکرێ کەلە سەردەمی کۆماری کوردستانیش لە ساڵەکانی ٢٥ - ١٣٢٤ دا بەرچاو بوو. ئەو ناتەبایی یە لە پایەی نزم و پاش کەوتوویی کۆمەڵی کوردەواری یەوە هەڵدەقووڵێ. لە سەد ساڵی رابردوو دا کۆمەڵی کوردەواری هەموو کاتێک ئەگەر نەڵێین زیاتر، هەر نەبی قۆناخێکی تەواو مێژوویی لەو کۆمەڵەی کە دەوڵەتی مەرکەزی بەرهەمی یەتی پاش کەوتووتر بووە، ئەوە یەکێک لە هۆیەکانی تێک چوونی زۆر لە جووڵاوەکانی نەتەوەیی کوردستانە. ئەم دیاردەیە هۆیەکانی مێژوویی و بە تایبەتی خۆی هەیە کە بە کورتی بریتی لەوەیە کە گەلی کورد سەدان ساڵە دەوڵەتی سەربەخۆی نەبووە. ڕێگای هات و چۆی بۆ دەرەوە بەربەست کراوە، لەباری جوغرافی یەوە گەمارۆ بدرێ، ئابووری تەبیعی کە مانای راوەستان و نەبزووتنی کۆمەڵە بە سەدان ساڵە لە کوردستان دا زاڵ بووە. هێندێک هۆی دیکەش هەن کە زیاتر پێوەندی یان بە رووبنا و بەتایبەتی دەسەڵاتی سیاسی ئەو سەردەمی هەیە کە دەوڵەتەکانی مەرکەزی کوردستانیان چەوساندوتەوە و نەیان هێشتووە پێشکەوێ.

لێرەدا مەبەست بەرچاوخستنی ئەو ڕاستی یە حاشا لێ نەکراوەیە کە کۆماری کوردستانیش لە نێو کۆمەڵێکی پاشکەوتوو، بەگشتی پاشکەوتووتر لە کۆمەڵی دوژمنانی خۆی دامەزرا.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

ئەوانەی کە بەڕێوەبەری حیزبی دێموکراتی کوردستان بوون، بە گشتی تاقی کردنەوەی تێکۆشانی سیاسی یان نەبوو، نەتاقی کردنەوەی ڕێکخستی تەشکیلاتی و نە فێری هەڵسوراندنی کاروباری دەوڵەتی بوون. بەم جۆرە جووڵانەوەیەک لە یەکێک لە پاشکەوتووترین ناوچەکانی ئێران واتە کوردستانی ئێران پەیدا ببوو، کە لە گەڵ دەوڵەتی مەرکەزی بەربەرەکانی دەکرد، دەوڵەتێک کەلە زەمانی ڕەزاشا مەرکەزی یەتی پێک هێنا بوو، هەوڵی دابوو ببێ بە حکوومەتێکی مودێرن، بناخەی ئەرتەشێکی ڕێک و پێکی دارشتبوو لە باری فەرهەنگی و تێکنیکی و سیاسی یەوە ئەزموونی زیاتر بوو و هەرنەبێ قوناخێک لە کوردستان لە پێش تر بوو.

بوویە جووڵانەوەی ٢٥ - ١٣٢٤ هەر لە سەرەتاوە ئێمکانی سەرکەوتنی کەم بوو. کەوابوو یەکێک لە هۆیەکانی هەرە گرینگی تێک چوونی کۆماری کوردستان ڕیشەی لە نێو جەرگی کۆمەڵی کوردەواری واتە لە پاش کەوتوویی ئەم کۆمەڵە دا بوو.

گیروگرفتی ڕێکخستن و پێک هێنانی نەزم لە کۆمەڵ دا کوسپێکی گەورەی پێشکەوتنە لە هەموو وڵاتەکانی جیهانی سێهەم دا. بێجگە لەوە هەر بە گشتی گەلی کورد بە درێژایی مێژووی خۆی زۆر حەزی لە تەشکیلات و ڕێکخراو و خۆ ڕێکخستن نەکردوە. تانانەت لە ڕێک و پێکی و تەشکیلات هەر بێزار بووە، هۆیەکەشی زۆر روونە، چونکە تەشکیلات و ڕێکخراو یا ڕێکخستن بە تێکرایی سەمبۆلی حوکم داری دەوڵەتی مەرکەزی بووە. دەوڵەتێک کە بۆ گەلی کورد بێگانە بووە وەسیلەی دەسەڵاتداری و زۆڵم و زۆری هەر ئەو تەشکیلات و ڕێکخراو و نەزم و نیزامە بووە. بۆیە گەلی کورد ڕقی لێ بووە و قبووڵی نەکردوە. بێجگە لەوە لە زەمانی کۆماری کوردستان دا بەڕێوەبەران خۆیان لە ئوسوولی تەشکیلاتی و ئوسوولی ڕێکخستن شارەزا نەبوون تا بتوانن فێری خەڵکی دیکەی بکەن. بە گشتی هۆیەکانی نێوخۆی تێک چوونی کۆماری کوردستان ئەمانەن.

هۆیەکانی دەرەوەی کوردستان:

ڕووخانی حکوومەتی میللی ئازەربایجان بەو شێوە ئابروبەرانەیە کە بەڕاستی دەبێ ناوی ئاش بەتاڵی لەسەر دا بنێێن و ڕاکردنی بەڕێوەبەرانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بۆ یەکیەتی سووڤیەتی بە شێوەیەکی زۆر شپرزە و بەجێ هێشتنی ١٥ هەزار ئەندام یا کادری سادە لە ئازەربایجان کە کەوتنە بەرپەلاماری کۆنەپەرستی و قەلا چۆکران،بێگومان تەئسیرێکی زۆری لە کوردستان هەبوو. یەکەم هاوپەیمان کە کوردستان حیسابی لەسەر دەکرد لەبەین چوو بوو. لە پاشان ئەو هاوپەیمانە بێ ئەوەی زەرەیەک لە دوژمن بوەشێنی ئاش بەتاڵی کرد بوو و دیارە وورەی لایەنگرانی کۆماری کوردستانیشی هێنابووە خوارێ و تۆوی شکست خوازی و ئاش بەتاڵی لە کوردستانیش چاند بوو. زۆر زەحمەت بوو کە بەڕێوەبەرانی حیزبی

بەشی هەشتەم

دێموکڕات و کۆماری کوردستان بتوانن بەرامبەر بە وورە نزمە رابوەستن یا بتوانن کارێکی وا بکەن کە وورەی کۆمەڵانی خەڵک بە تایبەتی چین وتوێژە نێونجی و دەوڵەمەندەکانی شارەکان بەرنەسەر. هێندێک لەوانە لە دەرفەت دەگەڕان و بە پەلە بوون هەرچی زووتر خۆیان تەسلیمی لەشکری دەوڵەتی مەرکەزی بکەن.

هێزەکانی دێموکڕاتی لە بەشەکانی دیکەی ئێران دا بۆ ئەوەی پێشی ئەو هێرشە بگرن هیچ کارێکیان نەکرد، بەپێچەوانە هەر وەک گوترا ئەوان چاوەڕوانی ئەوە بوون کە لەشکری دەوڵەتی مەرکەزی لە ئازەربایجان و کوردستان تووشی شکست بێ تا ئەوانیش بتوانن هێزی خۆیان وەکار بخەن. بەکورتی هەر لایەک بە هیوای لایەکەی دیکە بوو! نەبەرنامەیەکی هاوبەش و نە یەکیەتی یەکی پتەو و بەتایبەتی یەکیەتی کردەوە لە نێو هێزەکانی دێموکڕاتی ئێران بەدی دەکرا. بۆیە رێژیمی کونەپەرستی ئێران توانی زۆر زیرەکانە و فیڵ بازانە بە شێوەی جیاجیا هەم زەبر لە جووڵانەوەی دێموکڕاتی لە سەرانسەری ئێران و هەم لە ئازەربایجان و کوردستان بدا.

هۆیەک کە لە دەسەڵاتی حیزبی دێموکراتی کوردستان بە دوور بوو، ئیمپریالیزمی ئینگلیس کە لە مێژ بوو نفوزێکی زۆری لە دەزگای دەوڵەتی ئێران دا وەدەست هێنابوو و ئیمپریالیزمی تازە هاتووی ئەمریکا کەلە شەڕی دووهەمی جیهانی بە هێزتر هاتبووە دەر بە هەموو هێزیانەوە پشتیوانیان لە دەوڵەتی کونەپەرستی مەرکەزی دەکرد. هەر دوو دەوڵەتی ئیمپریالیستی دژی پەرە ئەستاندنی جووڵانەوەی رزگارێخوازی لە سەرانسەری جیهان و هەروەها لە ئێرانیش بوون و پێک هاتنی کۆماری کوردستانیان بە دژی قازانجی خۆیان لە ناوچەی رۆژهەڵاتی نێوەراست دەزانی.

سیاسەتی ئەودەمەی یەکیەتی سووڤیەتی واتە سیاسەتی سەردەمی ستالین بە گشتی و لە رادەی جیهانی دا تووشی هێندێک هەڵە و لێکدانەوەی چەوت بوو. ئەم سیاسەتە لە ئازەربایجان و کوردستان بە دەست باقیرۆفەوە بەرێوە دەچوو کە پیاوی جێێ باوەری ستالین و هەمەکارەی ئازەربایجانی سووڤیەتی بوو. لێکدانەوەی باقیروفیش لە سیاسەتی ئەوکاتەی ئێران و لە نیسبەتی هێزەکان دروست نەبوو، بێجگە لەوە هەروەها کە دێتمان لە جەرەیانی کۆماری کوردستان دا ناکۆکی و ناتەبایی لە سیاسەتی یەکیەتی سووڤیەتی بەرامبەر بە ئێران بەرچاو دەکەوت.

ئاکامی هەموو ئەمانە پاسیف و بێ ئەسەر بوونی سیاسەتی سووڤیەتی لە ئێران دا بوو. بەم جۆرە وەزعێکی تایبەتی هاتە پێش، بەم مانایە کەلە حاڵێک دا ئەمریکا و ئینگلیس زۆر چالاکانە پشتی دەوڵەتی مەرکەزی یان گرتبوو، یەکیەتی سووڤیەتی سیاسەتێکی بێ لایەن و سەیرکەرانەی گرتەبەر و کۆماری کوردستانی لە پشتیوانی دەرەوەی خۆی بێ بەش کرد. ئەمەش هۆیەکی حاشا نەکراوی تێک چوونی کۆماری کوردستان بوو.

دوارۆژەکانی کۆماری کوردستان

لە مانگی سەرماوەزی ١٣٢٥ دا لە مەهاباد هەست بەوە دەکرا کە مەترسی نیزیکە. هەر لەبەر ئەوەی ڕۆژی ١٤ی سەرماوەز لە سەر پێشنیاری پێشەوا قازی شورای شەڕ بەبەشداری ١٠ کەس و سەرۆکایەتی خودی پێشەوا پێک هات و لەوێ دا بریاری بەربەرەکانی کردن بەرامبەر بە ئەرتەشی دەوڵەتی مەرکەزی درا.

ڕۆژێک پاشتر کە خەڵک بۆ مزگەوتی هەباس ئاغا بانگ کران بۆ ئەوەی لەسەر ئەم مەسەلەیە بڕیار بدرێ، هەم خودی پێشەوا قازی و هەم سەدری قازی و زۆر کەسی دیکە نەزەریان ئەوە بوو کە دەبێ لە هاتنی لەشکری شا پێش گیری بکرێ.

بەڵام لە نێو خەڵکی شار دا هێندێک کەس وەک مەلا عەبدوڵڵا مەدەریسی و مەلا حوسێنی مەجدی قسەیان کرد و گوتیان کە بەربەرەکانی کردن بێ سوودە و بەم جۆرە بیری ئاش بەتاڵیان لە نێو خەڵکدا بڵاوکردەوە. هێندێک لە سەرۆک عەشیرەتەکانیش بە تایبەتی مەنگور و مامەش کە چاوەڕوانی هەڵیکی ئەوتۆ بوون، زۆر زوو زەعف و خیانەتی خۆیان نواند و پشتیان لە کۆماری کوردستان کرد و خۆیان بۆ ئەوە ئامادە دەکرد کە لە یەکەم دەرفەت دا هاوکاری دەوڵەتی مەرکەزی بکەن.

لە پاش ئەوەی تەوریز گیرا و لەشکری کۆنەپەرست شارەکانی ئازەربایانی خستە ژێ دەسەڵاتی خۆی، سەرتیپ هومایوونی کەلە لایەن ستادی لەشکرەوە پێی ئەسپێردرا بوو کوردستان داگیر بکا گەیشتە شاری میاندواو.

لە ٢٣ی سەرماوەز دا هێندێک کەس لە پیاوە ناسراوەکانی مەهاباد بە تایبەتی ئەوانەی کە دژی کۆماری کوردستان ببوون لە گەڵ چەند سەرۆک عەشیرەتێک چوون بۆ پێشوازی لەشکر و وەفاداری خۆیان لە لایەن شاری مەهابادەوە بە سەرتیپ هومایوونی ڕاگەیاند. لە نێو ئەوانە دا "میرزا ڕەحمەتی شافعی" "شێخ حەسەنی شەمسی بورهان" و عەلی ئاغای ئیلخانی زادە "بەرچاو دەکەوتن. بەڵام خەڵکی شاری مەهاباد هەرچاوەڕوانی ئەوە بوون بزانن پێشەوا قازی چۆن بڕیار دەدا. گۆمانی تێدانی یە کە پێشەوا بڕیارێکی مێژوویی لە پێش بوو. بۆ بڕیار دان پێویست بوو پێشەوا هەم وەزعی نێوخۆی کوردستان و وەزعی گشتی ئێران و هەم هەل و مەرجی نێونەتەوەیی بخاتە بەرچاو، هەر وەک پێشتر گوترا ماوەیەک بوو بۆ پێشەوا قازی دەرکەوت بوو کە نابی چاوەڕوانی پشتیوانی یەکی نیزامی لە لایەن یەکیەتی سوڤیەتی یەوە بێ. هەروەها ئاش بەتاڵی بەڕێوەبەرانی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان لە تەوریز پێی سەلماند کە ئازەربایجان ڕۆیشتووە و تێک شکاوە

بەشی هەشتەم

بێگومان ئەوە تەئسیری دەکردە سەر هەموو بریار دانێک لە مەهاباد. لە لایەکی دیکەوە لە بەشەکانی دیکەی ئێران بێجگە لە ئازەربایجان و کوردستان کۆنەپەرستی هێرشێکی توندی بۆسەر رێکخراوە دێموکراتی یەکان هێنابوو بە تایبەتی دەستی بەسەرکوت کردنی حیزبی توودەی ئێران کرد بوو.

وەزارەتی نێوخۆی کۆماری کوردستانیش ئاڵوز بوو، سەرۆک عەشیرەتەکان کە زۆربەی هێزی پێشمەرگە لە ژێر دەسەڵاتی ئەوان دا بوو بەرە بەرە کۆماری کوردستانیان بەجێ هێشت. هەروەها هێندێک لە دەوڵەمەندەکان و مەلاکان شاری مەهاباد چوون بە پێشوازی سەرتیپ همایوونی یەوە.

رۆژی ٢٣ی سەرماوەز زۆر لە بەرێوەبەرانی حیزبی دێموکرات چوون بۆ ماڵی پێشەوا قازی، بۆ ئەوەی پێکەوە بریاری دوایی بدەن. راستی ئەوەیە کە ئێدی بریا درابوو کە بەرامبەر لەشکری دەوڵەتی مەرکەزی بەربەرەکانی نەکرێ. ئێستا پێویست بوو بەرێوەبەران وەزعی خۆیان روون کەنەوە و ئەو وڵاتەی کە پەنای بۆ دەبەن دیاری بکەن، ئایا بچنە یەکیەتی سوڤیەتی یان عێراق؟ "پێشەوا قازی بریای خۆبەدەستەوە نەدانی بەرێوەبەرانی حیزبی دێموکراتی بە باش زانی، بەڵام پێی گوتن ئێوە برۆن، من لەگەڵ خەڵکی مەهاباد دەمێنمەوە. هەروەها رۆژی ٢٥ی سەرماوەز مەلا مستەفا بارزانی بۆ دوا جار چاوی بە پێشەوا قازی کەوت و داوای لێ کرد کەلە گەڵ بارزانی یەکان بچێ و ئامادەیی بارزانی یەکانی نیشان دا بۆ ئەمە کە ژێر ئەمری پێشەوا قازی دابن. بەڵام پێشەوا قازی وەڵامەکەی هەر ئەوە بوو گوتی: دەزانم ژیانم دەکەویتە مەترسی یەوە بەڵام قەیدی نێ یە خەڵک بەجێ ناهێڵم!"

بەم جۆرە رۆژی ٢٦ی سەرماوەز واتە ساڵێک پاش ئەوەی چەک کردنی شارەبانی مەهاباد خەڵک خۆی دەسەڵاتی سیاسی بەدەستەوە گرتبوو، لەشکری دەوڵەتی مەرکەزی هات بۆ مەهاباد و شاری داگیر کرد. چونکە زۆربەی زۆری خەڵکی مەهاباد وەک شارەکانی بۆکان و شنۆ و نەغەدە لایەنگری کۆماری کوردستان بوون پێش گەیشتنی لەشکری کۆنەپەرستی هیچ کەس دژی بەرێوەبەرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان کارێکی نارەوای نەکرد.

بەهاتنی لەشکری شا لە رۆژی ٢٦ی سەرماوەز کۆماری کوردستان تێک شکا و کۆتایی بە تەمەنە کورتەکەی هات. بەم جۆرە ٢٨ کەس لە بەرێوەبەرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان و لە پێش هەمووان دا پێشەوا قازی گیران.

سەرچاوە: کتێبی چل ساڵە خەبات لە پێناو ئازادی دا. نووسینی: شەهید دوکتور قاسملوو

تایپ کردنەوە: رەحمان نەقشی

سەرچاوە Serchawe

دووی ڕێبەندان

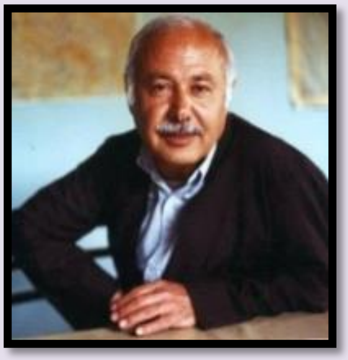

د. سادق شەڕەفکەندی

دووی ڕێبەندانی هەموو ساڵێک ڕۆژی بیرەوەری و ڕێزلێنانی (کۆماری کوردستان)ە. کۆمارێکی خودموختار کە ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد لە ڕێوڕەسمێکی ڕەسمی دا دامەزرانەکەی ڕاگەیاندرا، بەڵام بەداخەوە زیاتر لە ١١ مانگ لەسەر پێی خۆی ڕانەوەستاو ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ساڵی دوتر بە هاتنەوەی ئەرتەشی حەمەڕەزا شا بۆ مەهاباد کۆتایی بە تەمەنی هێنرا.

لەبارەی کۆماری خودموختاری مەهابادەوە تا ئێستا زۆر شت گوتراوە. دۆستان و دوژمنان، خاوەن نەزەران و توێژینەوە بێ لایەن و نا بێ لایەنەکان لە بارەی هەلومەرجی تایبەتی ئەو سەردەمە، ئەو هۆیانە کەلە پێکهاتنی کۆمار دا کاریگەر بوون، چۆنیەتی دامەزران و ڕاگەیاندنی بەرەسمی، ڕەوتی کارەکان و ئاکامەکەیەوە زۆر وتاریان نووسیون و زۆر نوسراوەیان بڵاو کردوونەوە. هەروەها ئەو کارانە کەلە کۆماردا کراون، لەباری جۆراوجۆرەوە خراونەتە بەرباس. داخوا چۆن ئەو کۆمارە بوو بە هۆی فەزایەکی زۆر دێموکراتیک کە خەڵک لەوێ دا خۆیان لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان دا بەبەشدار دەزانی و لە بەڕێوەبردنی کاروباری کۆمەڵایەتی و تاکە کەسیی خۆیان دا ئازاد بوون؟ چۆن کەسایەتیی ئینسانیی خۆیان بۆ یەکەم جار وەک هەیە هەست پێ کردو چێژیان لێ دێ؟ چۆن خوێندنەوە و نووسین بە زمانی زگماگی برەوی پەیدا کرد، فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی پەرەی گرت و بەرەو پێشکەوتن چوو؟ دەرەتان بۆ بەشداریی ژنان لە کاروباری کۆمەڵایەتی و سیاسی دا پێک هات، بۆ پێگەیاندنی لاوان وەک هێزێکی چالاک و پاشەڕۆژساز مایەیەکی زۆر دانراو، سەرەنجام چۆن هێندێک مانا و

مەفهوومی وەک سەربەخۆیی، ئازادی، دێموکڕاسی و کەسایەتی و مافە ئینسانی یەکان لە دروشمێکی رووتەوە بوونە واقیعییەتێکی بەرچاو. مێژوو تەواوی ئەمانەی لە سینگی خۆی و لە لاپەڕە هەرگیز نەمرەکانی دا تۆمار کردوە و هەر بۆیە لێرە و لەم بیرەوەری یە کورتە دا دووپات کردنەوە و شیکردنەوەیان بە پێویست نازانین، بێجگە لە تاقە خاڵێکی بنەڕەتی کە ڕەنگە باس کردنی بە تایبەتی لە هەلومەرجی ئێستا دا بێ جێ نەبێ.

راستی یەکەی ئەوەیە کە زۆر جار دەبێ مێژوو دروست کردن و مێژوو نووسین وەک دوو کاری جیا لە یەکتر چاو لێ بکرێن. بە جۆرێکی دیکە بڵێین، ئەوانە مێژوو دروست دەکەن، بە جۆرێک نوقمی کاری خۆیان و ئاشقی کاروباری رۆژانەی خۆیانن کە کەمتر سەرنج دەدەنە بایەخی مێژوویی کارە داهێنەرانەکەی خۆیان و شوێنەوارێک کە ئەم کارە لە داوارۆژ دا دەیبێ. ئەگەر چاوێک بە بەڵگەکانی سەردەمی کۆردا بخشێنین، هێندی دیمەنی سەرنج ڕاکێشمان لەو راستی یە بەرچاو دەکەوێ.

گۆڤاری (کوردستان) کە لە پێش دا هەر بە ١٥ رۆژ جارێک بڵاو دەبۆوەوە، دووهەمین ژمارەی لە رۆژی ٣٠ی سەرماوەزی ١٣٢٤ دا بڵاو کراوەتەوە. بەڵام نە لەو ژمارەیە و نە لە ژمارەکانی دواتر دا هیچ باسێکی لە رووداوی گرینگی چوار رۆژ پێش ٣٠ی سەرماوەز، واتە رۆژی ٢٦ی سەرماوەز نەکردوە، رۆژێک کە خەڵکی مەهاباد هێرشیان کردە سەر (شارەوانی) دوانیشانەی حکوومەتی دیکتاتۆر وسەرکوتکەری پەهلەوی و بە چەک کردنی ئەو پۆلیسانەی تێی دا بوون و دابین کردنی ئاسایشی شار لە لایەن خۆیانەوە بەردی بناخەی (سوپای میللی) یان دانا کە دواتر ناوی (هێزی پێشمەرگە) یان لەسەر دانا؛ رۆژێکی زۆر مەزن و پڕ بیرەوەری بۆ گەلی کورد کە ئێستا کراوەتە (رۆژی پێشمەرگەی کوردستان) و هەموو ساڵی بە شکۆیەکی تەواوەوە دەکرێتە جێژن.

نموونەیەکی دیکە لەو بارەیەوە ڕاگەیاندنی رەسمیی کۆماری کوردستان لە رۆژی دووی ڕێبەندانی ئەو ساڵە دایە.

یەکەمین ژمارەی رۆژنامەی (کوردستان) ئورگانی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان رۆژی ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤ بڵاو کرایەوە و لەوە بەدوا هەر دوو رۆژ جارێک (حەوتووی ٣ ژمارە)بەرێکوپێکی دەرچوو. بەڵام ئەو رۆژنامەیە کە راستی دا بە ئورگانی رەسمیی کۆماری کوردستان دادەنرا، تەنیا لە ژمارەی دەیەمی خۆی دا کە رۆژی ١٥ی ڕێبەندان بڵاو بۆتەوە، واتە نزیکەی دوو حەوتوو پاش دووی ڕێبەندان باسی رێوڕەسمی ئەو رۆژە دەکا و باسی ئەو رووداوە یەکجار گرینگە مێژوویی یە بە شێوەیەکی زۆر کورت و بە بڵاو کردنەوەی بەشێکی کەم لە قسەکانی پێشەوا قازی معەممەد دەگێڕێتەوە.

بەڵام داخوا ئەو جیاوازی یەی نێوان (مێژوو نووسین) و (مێژوو دروست کردن) توانیویەتی شوێنەواری ئەو هەنگاوە کەم

بەشی هەشتەم

وێنە شۆڕشگێڕانەیە لەسەر بەرەکانی دواتر کەم بکاتەوە و بزووتنەوەی رزگاریخوازانەی گەلی کورد و خەباتی خەڵکی کوردستان لە پێناوی ئازادی و دێموکڕاسی لە سەرانسەری ئێران دا رەوتی سروشتیی خۆی بخا؟

کردەوەی رەسەنی شۆڕشگێڕانە رەنگە لە وەختی خۆیان دا بەو جۆرەی پێویستە و دەبێ، خۆیان نەنوێنن و تێکۆشەرانی ڕاستەقینەی رێگای دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و حەقیقەتی ئینسانی لە جەنگەی تێکۆشانی خۆیان دا رەنگە سەرنج نەدەنە ئەوە کە چ رێگایەکی سەخت و دووریان بڕیوە، هەنگاوی چەند گرینگ و کارسازیان هەڵێناوەتەوە و چ ڕێگایەکی پڕ کەندو کلۆیان بۆ پێداڕۆیشتنی بەرەکانی دوای خۆیان تەخت کردوە. بەڵام ئەگەر دامەزرێنەرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان و هەڵسووڕێنەرانی حیزب و کۆمار ئێستا پاش چل و سێ ساڵ بڕواننە ئەو رێگا پڕ شانازی یە کە ڕۆڵەکانیان لەو ماوەیە دا بڕیویانەو تەماشای ئەو خەباتە حەماسە خوڵقێنانەیە بکەن کە ئێستا بەڕێوەی دەبەن، چ هەستێکی رەزامەندی و سەربەرزیان تێ دا پێک دێ؟

بەم بۆچوونەوەیە کە لە چل و سێهەمین بیرەوەریی ڕاگەیاندنی کۆماری خودموختاری کوردستان لە مەهاباد دا بە شانازی یەوە ئاوڕ لەو رێگایە دەدەینەوە کە بڕیومانە و بە چاوی پڕ هیوا و دڵنیایی یەوە دەڕوانینە ئەو دوارۆژە کە بە دوای خەبات و تێکۆشانی ئەمڕۆمان دا دێ.

ئەم وتارە لە ژمارە ١٤٦ی رۆژنامەی (کوردستان) رێبەندانی ١٣٦٧ دا بڵاو کراوەتەوە

تایپ کردنەوە: رەحمان نەقشی

سەرچاوە
Serchawe

کارەکانی کۆماری کوردستان بە کورتی

جەلیل گادانی

یەکەم: لە بواری سیاسی دا:

١- پێوەندی نزیکی دۆستایەتیی لە گەڵ کۆماری ئازەربایجانی سۆڤیەت و یەکیەتیی سۆڤیەت.

٢- هاوپەیمانی لە گەڵ کۆماری ئازەربایجان.

٣- پێک هاتنی پێوەندیی دۆستانە لە گەڵ هێزە سیاسی یەکانی دێکەی ئێران.

٤- ناساندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان و کۆماری کوردستان بە بیروڕای گشتی لە ڕێگەی چاپەمەنی و وتووێژی ڕۆژنامەیی.

٥- ڕاکێشانی هێندیک هەواڵنیری خاریجی بۆ کوردستان.

٦- بەرز کردنەوەی ئاڵای کورد و ڕەسمییەت دان بە مافەڕەواکانی، ساغ بوونەوە لەسەر ئارمی حیزب (دووکولە گەنم و قەلەم و تیشکی ڕۆژ).

٧- بەرز کردنەوەی هەستی کوردایەتی بە شێوەیەکی گشتی و لەبار، بە تایبەت دوای تێک شکانی شۆڕشەکانی شێخ مەحموود، ئیحسان نووری پاشا و سمکۆ.

دووهەم: لە بواری دێموکراسی دا

١- بەشداری کردنی ژنان لە سیاسەت دا و پێک هێنانی یەکیەتیی ژنانی کوردستان.
٢- وەبەر چاوگرتنی مافی زەحمەتکێشان.
٣- دانانی قانوون و یاسا و بەرێوەبردنی تا ئەو رادەی گونجاو و ئیمکانی هەبوو.
٤- بایەخدان بە مافی کەمایەسی یەکان بە تایبەت لە بواری فەرهەنگی دا.
٥- بەشداری کردنی هەموو چین و توێژەکان لە کارو باری حکوومەتی دا.

سێهەم: لە بواری فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی دا

١- رەسمییەت پێدانی زمانی کوردی بۆ خوێندن و بەرێوەبردنی کارو باری ئیداری.
٢- یەک رەنگ کردنی جل و بەرگی قوتابیان لەسەر بوودجەی کۆماری کوردستان و هەڵگرتنی فەرق و جیاوازی.
٣- ئیجباری کردنی خوێندن بۆ منداڵان و لاوان لە شارەکان دا.
٤- پێشگری لە بیکاری و نەخوێندەواریی گەورە ساڵان.
٥- دانانی فەقیرخانە و هەتیوخانە.
٦- دامەزرانی چاپخانە و دەرچوونی رۆژنامەی کوردستان و چەند کۆڤاری دیکە.
٧- دامەزراندنی ئەنجوومەنی فەرهەنگی لە گەڵ ئازەربایجان و یەکیەتیی سۆڤیەت.
٨- دانانی بنچینەی تیئاتر و سینەما لە کوردستان دا.
٩- ناردنی قوتابیی کورد بۆ درێژەپێدانی خوێندن بۆ باکۆ و تەوریز.

چوارەم: لە بواری ئابووری یەوە

١- ئازاد کرانی بازرگانی و دەرخستنی لە دەست حکوومەت.
٢- هەوڵدان بۆ بەرێوەبردنی شێوەی نوێی کشت و کاڵ و هێنانی تراکتور بۆ یەکەم جار بۆ کوردستان.
٣- دامەزراندن و گەشە پێدانی شیرکەتێکی گەورەی بازرگانی بە ناوی (تەرەقی)

سەرچاوە
Serchawe

٤- دامەزراندنی پێوەندیی بازرگانی لە گەڵ ئازەربایجان و ئازەربایجانی سۆڤیەت بە تایبەتی بۆ فرۆشتنی توتن، خوری،کەتیرە و هێنانی هێندێک گەل و پەلی بەکەڵک تر بۆ کوردستان.

پێنجەم: لە بواری نیزامی دا

١- چەکدار کردنی خەڵک بە شیوەی گشتی بۆ بەرگری لە کۆماری کوردستان.
٢- تەعلیم دانی نزیکەی دوو هەزار پێشمەرگەی رەسمی بە شێوەیەکی ئوسوولی.
٣- دەرجەبەندی و پێک هێنانی سیستم.
٤- دانی پارمەتی بەوانە بە پێی دەرەجە و لێهاتوویی.
٥- پێک هینانی سێ بەرەی شەڕ، سەردەشت، سەقز، تکاب بە هاوبەشی ئازەربایجان و بەرگری یەکی باش لە هاتنە پێشی دوژمن تا دویین رۆژەکانی تەمەنی کۆماری کوردستان.

سەرچاوە: کتێبی ٥٠ ساڵ خەبات لە نووسینی: بەڕێز جەلیل گادانی

سەرچاوە
Serchawe

لە یادی ٦٨ ساڵەی دامەزرانی کۆماری کوردستان

مستەفا شڵماشی

ڕودانی شەڕی دووهەمی جیهانی هەلێکی تازە بوو بۆ سەرهەڵدانی خەباتی ئاشکرای سیاسی لە کوردستان دا، هەروەها بۆ پەرەگرتنیبەرگریی چەکدارانە. دیارە پێش ئەوەش خەباتی سیاسی وبەرگری چەکداری هەر درێژەی هەبوو. هەر لەو سەرو بەندە دا خەباتی تێکۆشەری مەزن مەلا مستەفا بارزانی لە باشووری کوردستان نەپسا بۆوە. شەڕی پارتیزانی تا ساڵی، ١٩٤٥ هەتاهاتە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەر بەردەوام بوو. بەڵام هەل ومەرجێکی تازە بە هۆی شەڕی جیهانی دووهەمەوە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هاتە کایەوە، کە بوو بە هۆی ئەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ببێتە ناوەندی جووڵانەوەی گەلی کورد. کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان کە بەتەواوی لە ڕێژیمی ڕەزا شا بێزار ببوون لە ماوەی چەند ڕۆژ دا هەزاران سەرباز و ئەمنییەیان چەک کرد. لە زۆربەی ناوچەکانی کوردستان دا، بە تایبەتی لە دێهات بە کردەوە کۆتاییان بە دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی هێنا بوو. ئەو ئاڵ وگۆڕانە هۆکاری سیاسیشیان بەدواوە بوو. لە ساڵی ١٩٤٢ی زایینی دا کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژ - ک) دامەزرا بو. دیارە یەکەمین کۆبوونەوەی دامەزرێنەری کۆمەڵەی(ژ - ک) لە یازدە کەس پێک هاتبوو، کە یەکێک لەوانە نوێنەری حیزبی هیوا میرحاج ئەحمە ئەفسەرێکی خەڵکی باشووری کوردستان بوو.بەڵام پێک هێنانی کۆمەڵەی ژ-ک لەوبارەوە گرنگ بوو کە بۆ یەکەم جار لە لایەن خەڵکی ئاساییەوە، نەک شێخ، سەرۆک عەشیرەت، یا دەرەبەگ، هەنگاو بۆ پێک هێنانی کۆمەڵێکی کوردی هەڵ دەگیرا. کۆمەڵە بیرو باوەڕێکی ئازادیخوازانەی کوردایەتی هەبوو. بەرنامەیەکی ڕێک و پێک کە بتوانی وەڵامدەری هەموو گیرو گرفتەکانی ژیانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بێ نەی بوو

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

بەڵام چەند ئامانجێکی بۆخۆی دیاری کردبوو، کە لە هەموویان گرنگتر وەدی هێنانی مافی نەتەوەیی گەلی کورد بوو. کۆمەڵەی ژ - ک تا رادەیەکیش داخراو بوو. هەر کەس دەبوو بە ئەندام دەبوو سوێندی وەفاداری بخوا،دەبوو نهێنیەکانی کۆمەڵە بپارێزی و لە گەڵ هیچ رێکخراوێکی سیاسی دیکە پەیوەندی نەگرێ.

کۆمەڵە رێگای خەباتی نهێنی بۆ خۆی هەڵبژاردبوو، هەر بۆیەش کادرەکانی بە ئاشکرا نەیان دەتوانی بچنە نێو کۆمەڵانی خەڵکەوە و زۆربەی ئەوان بۆ لای خۆیان رابکێشن. کۆمەڵە گۆڤارێکی دەردە کرد بە ناوی "نیشتمان" کە لە وێدا باسی مافەکانی گەلی کورد دەکرا. هێندێک هەڵسەنگاندن لە سەر هێزەکانی جیهان و بارودوخی ئێران و کوردستان دەهاتە گۆرێ. کە دیارە هەندێ هەڵوێستیان هەڵەی تێدا بوو. بەتایبەتی ئەوەی کە پێیان وابوو بەریتانیا دۆستی کوردە و رێگای رزگار بوون، رێگای دۆستایەتی لە گەڵ ئەو وەڵاتەیە. چونکە بریتانیا هەر لەو کاتە دا نیشانی دا بوو کە نەک دۆستی کورد، بەڵکوو کۆسپی سەرەکیە لەرێگای رزگار بوونی کوردستان دا. بۆ وێنە بریتانیا نەخشێکی بەرچاوی هەبوو لەهەڵوەشاندنەوەی پەیمانی سێور کە هێندێک مافی نەتەوەی کوردی سەلماند بوو و پەسند کردنی پەیمانی لۆزان کە بە تەواوەتی مافەکانی گەلی کوردی ژێر پێ خست.

ناتەواوی لە بەرنامە دا، بۆ چوونی هەڵە سەبارەت بە هێزەکانی دەوروبەرو دورە پەرێزی لە کۆمەڵانی خەڵک بوونە هۆی ئەوەی کۆمەڵەی ژ - ک زۆر نەخایەنی و جیگا بۆ پێک هێنانی رێکخراوێکی دیکە چۆڵ بکا بە ناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان...

رۆژی ٢٥ی گەلاوێژ، ١٦ی ئاگوستی ١٩٤٥ زایینی لە شاری مەهاباد حیزبی دێموکرات کوردستان دامەزرا و بەرنامەی خۆی بڵاو کردەوە. حیزبی دێموکرات هەر لە سەرەتاوە جیاوازی زۆری بوو لە گەڵ کۆمەڵەی ژ - ک. دیارە دەبێ ئەوەمان لە بیر نەچێ کە زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵەی ناوبراو چوونە نێو حیزبی دێموکرات. یا بە واتایەکی تر حیزبی دێموکرات هەر لە سەر بناغەی کۆمەڵەی ژ - ک دامەزرا.

راست یەک ساڵ دوای دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە رۆژهەڵاتی کوردستان، واتە لە ١٦ی ئاگوستی ١٩٤٦ دا پارتی دێموکراتی کوردستان لە باشووری کوردستان دامەزرا. کە ئەویش توانی جێگای هەموورێکخراوەکانی پێشووی باشووری کوردستان (دیارە قوناغی تازە) بگرێتەوە. حیزبی دێموکرات هەر لە سەرەتاوە بەرنامەیەکی رونی بۆ خۆی دیاری کرد بوو. کە یەکەم جار زۆر ساکار و لە چەند خاڵ دا بڵاوی کردنەوە. گرنگترین دیاردەی ئەو حیزبە لە باری سیاسیەوە ئەوە بوو کە شێوەی دابین کردنی مافی گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستانی باس کرد بوو. شێوەی خودموختاری. دووهەم دیاردەی ئەوە

بەشی هەشتەم

بوو کە حیزبیکی ئاشکرا بوو. لە نێو کۆمەڵانی خەڵک دا بوو. بۆچوونە سیاسیەکانی ئاوێنەیەکی باڵانوێن بوون لە هەل و مەرجی ئەو سەردەمە دا. خەباتی ئەو سەردەمە لە دژی فاشیزم،کە گەلانی دنیای لە یەک نیزیک دەکردەوە، لە بڕیارەکانی ئەو حیزبە دا بە تەواوی دەردەکەوت.هەروەها بڵاو بوونەوەی بیروباوەری سوسیالیستی و بروا بە هاوکاری گەلان و هێزی کرێکاری وەڵاتە جۆربەجۆرەکانی دنیا،لە بەرنامە و هەڵوێستە سیاسیەکانی ئەو حیزبە دا دەردەکەوتن. دیاری کردنی مافی گەلی کورد بە شێوەی خودموختاری لەو بۆچوونانەوە سەرچاوە دەگرێ.

با ئاورێک لە یەکەم ڕاگەیەنراوی ئەو حیزبە بدەینەوە:

بەیاننامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان:

هاونیشتمانان، برایان:

ئاگری شەڕی جیهانگیر کە بە هۆی دوژمنانی ئازادی و لە ژێر پێنەرانی دێموکراسی هەڵگیرسا بوو،بە باسکی بەهێزی سەربازانی ئازادی و هاوپەیمانانی گەورەی ئێمە کوژایەوە. دینای فاشیستی کە هەوڵی دەدا گەلان و نەتەوەکانی جیهان لە ژێردەستی چەند مل هوڕ و سەرەڕۆ دا یەخسیر بکا، بەشێوەیەکی قەتعی تێک شکا و لێک بڵاو بوو، هەروەها کە چاوەڕوان دەکرا، بۆ ئازادی گەلان و نەتەوەکانی جیهان ڕێگا خۆش کرا.

ئەمڕۆ گەلانی جیهان لە گەورە و بچوک دەیانهەوێ لەو ڕێگایەی کە بەرە و ئازادی خۆش کراوە کەڵک وەربگرن و لەو بەڵێنیانەی کە بە هۆی مەنشوری مێژوویی ئاتلانتیکەوە دراوە سود ببینن و هەڵسوڕاندنی کارو باری خۆیان بەدەستەوە بگرن و چارەنووسی خۆیان دیاری بکەن. ئێمەی کورد کە لە ئێران دەژین ساڵەها و بەڵکو چەندین سەد ساڵە لە پێناوی ماف و دەسەڵاتی مەحەلی خەباتمان کردوە و قوربانیمان داوە .بەداخەوە کاربەدەستانی سەرەڕۆی ئێران بە هیچ جۆرێک حازر نەبوون قسەی حیسیبی ئێمە قەبوڵ بکەن. تەنانەت نەیان هێشتووە ئێمە لەو مافانەش کەڵک وەربگرین کە قانونی ئەساسی بۆ ویلایەتەکانی ئێران دای ناوە و بەردەوام وەڵامی ئێمە گولە و بۆمب و تۆپ و زیندان و تەبعید و یەخسیری بووە. بە تایبەتی لە سەردەمی بیست ساڵەی ڕەزاخان دا، تەنانەت لە لەبەرکردنی جل و بەرگیش ئازاد نەبوین. بە زۆری سەرە نێزە بە هۆی ئەفسەرانی دزو خائن و تاڵانکەر هەموو ژیان و دارایی ئێمەیان تەفرو تونا کردوە ونەزەریان لە ناموس و شەرەفی ئێمە بووە و لە هیچ سپڵەیی و دڕندەییەک خۆیان نەپاراستووە. ئاخر ئێمەش ئینسانین، ئێمەش مێژوو، زمان و شوێنەواری خۆمان هەیە، کە لامان خۆشەویستن. بۆچێ ناتوانین لە مالی خۆمان دا ئازاد و مختاربین؟ بۆچێ ڕێگا نادرێ منداڵانی خۆمان بەزمانی کوردی پەروەردە بکەین؟ بۆچێ نایەڵن کوردستان ولایەتێکی خودمختار بێ و لە لایەن ئەنجومەنی

ویلایەتیەوە ئیدارە بکرێ کە قانونی ئەساسی دیاری کردووە؟.

هاونیشتمانانی بەرێز دەبێ بزانن حەق نادرێ، حەق وەردەگیرێ. ئێمە دەبێ بۆ وەرگرتنی ماف و دەسەڵاتی نەتەوەیی و مەحەلی خۆمان خەبات بکەین. ئەو خەباتە یەکیتی و یەکرەنگی پێویستە. بۆ ئەم مەبەستە پیرۆزەیە حیزبی دێموکراتی کوردستان دامەزراوە و دەستی بەکار کردوە. ئێوە هاونیشتمانانی خۆشەویست دەبێ چاو و گوێی خۆتان بکەنەوە و لە دەوری حیزبی نەتەوەیی خۆتان کۆببنەوە و لە پێناوی وەرگرتنی مافی ڕەوای نەتەوەیی خۆتان فیداکاری بکەن. حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕێبەرو نوێنەری ئێوەیە. تەنیا لە ژێر ئاڵای ئەوە کە نەتەوەی کورد لە مەترسی تەفرو تونابوون ڕزگار دەبێ و هەبوون و نامووس و شەرەفی نەتەوەیی خۆی دەپارێزێ و دەتوانی لە نێو سنوری دەوڵەتی ئێران دا خودمختاری نەتەوەیی خۆێ وەدەست بێنێ.

هاونیشتمانان، ئێمە بێجگە لە مافی ڕەوا و ئینسانی خۆمان هیچمان ناوێ. دروشمەکانی ئێمە لە بەندەکانی خوارەوە دا خۆلاسە کراون. بیان خوێننەوە و هەموو گەلی کورد فەرد فەریان تێ بگەیەنن.

ئەوە دروشمەکانی ئێمەن:

١- نەتەوەی کورد لە نێو خۆی ئێران دا بۆ هەڵسوراندنی کار و باری مەحلی خۆی سەربەست و - ئازاد بێ و لە سنوری دەوڵەتی ئێران دا خودمختاری خۆی وەدەست بێنێ.
٢- مافی خوێندنی بەزمانی زکماکی خۆی هەبێ و تەواوی کار و بارە ئێداریەکان بە هۆی زمانی کوردیەوە بەڕێوە بچن .
٣- لەسەر بناغەی قانونی ئەساسی، ئەنجومەنی ویلایەتی کوردستان بەزوویی هەڵبژێردرێ و بە هەموو کاروباری کۆمەڵایەتی و دەوڵەتی ڕابگا و چاودێریان بەسەر دا بکا.
٤- کاربەدەستانی دەوڵەت دەبێ بەبێ قسە لە خەڵکی ناوچەکان بن.
٥- دەبێ لە سەر ئەساسی قانونێکی گشتی لە نێوان لادێیی و خاوەن مڵک دا ڕێک کەوتنێک پێک بهێنرێ و دوارۆژی هەر دوو لا دابین بکرێ.
٦- حیزبی دێموکراتی کوردستان تێدەکۆشێ کە لە خەبات دا بە تایبەتی لە گەڵ نەتەوەی ئازەری و کەمایەتیەکانی تر دا کە لە ئازەربایجان دەژین، ئاسۆریەکان و ئەرمەنیەکان و هی دیکە، یەکیتی و برایەتیەکی تەواو پێک بهێنێ.
٧- حیزبی دێموکراتی کوردستان، بە ئامانجی بەرە و پێش بردنی کشت و کاڵ و بازرگانی و پەرەپێدانی فەرهەنگ و لەش

ساغی و باشتر کردنی ژیانی ئابوری و مەعنەوی گەلی کورد، دەست دەکا بە سوود وەرگرتن لە سامانەکانی سروشتی و کانگاکانی کوردستان. وە لەم ڕێگایەوە تێدە کۆشێ.

٨- ئێمە دەمانەوێ بە تەواوی گەلەکانی ئیران هەلی تێکۆشانی بە ئازادیان بدرێتێ بۆ بەختەوەری و پێشکەوتنی نیشتمانی خۆیان.

ئەو بەیاننامە کە برنامەی حیزبی دێموکرات بووە لەوسەردەمە دا، پێشکەوتنێکی زۆری تێدایە بە نیسبەت بەرنامە و ویستەکانی ڕێکخراوەکانی پێش خۆی. لە چاو سەردەمی خۆی دا بەباشی فورمولە کراوە و داخوازە بناغەییەکانی گەلی کورد و گەلانی دیکەی ئێرانی تێدایە. دیارە بەرنامەکە زۆر بە کورت ئامادە کراوە، نەچۆتە نێو وردەکاری لە شێوەی بەڕێوەبردنی دا و هەروەها چارەسەری زۆر گیرو گرفتی کۆمەڵایەتیشی تێدانیە. زۆر بە کورتی ئیشارە بە مەسەلەی زەوی و زار، بە چۆنیەتی گەشە کردنی فەرهەنگ، بەچۆنیەتی دابەش بوونی داهات و شێوەی بەرەو رووبون لە گەڵ کەمە نەتەوەییەکانی کوردستان دەکا.

بەڵام لەو سەردەمیش دا زۆر گران بوو باس لەوانە بە وردی بکرێ .ئەوکاتی هێشتا دەرەبەگایەتی لە کوردستان دا بە هێز بوو، هێشتا کادر و ئیمکاناتی فەرهەنگی زۆر کەم بوو و هێشتا زۆر مەسەلەی کۆمەڵایەتی نەدەکرا باسیان لێ بکرێ.

دیارە ئەو حیزبە لە کۆنگرەکانی دوایی دا بە پێی بیرو باوەڕی خۆی وەڵامی ئەو شتانەی داوەتوە. بەرنامەی ئەو حیزبە لە کۆنفرانسی سێ دا جارێکی دیکە لە ژێر رێبەری دوکتورقاسملوو دا داڕێژرایەوە کە خودمختاری بۆ کوردستان و دێموکڕاسی بۆ ئێران دیسان وەک دروشمی ستراتیژیک لە بەرنامە دا هێنایەوە. دیارە لە کۆنگرەی ١٣ی ئەو حیزبە دروشمی خودمختاری گۆڕاوە بە فیدراڵی، هەر چەند رۆحی بەرنامەکە گۆڕانێکی ئەوتۆی بە سەر دا نەهاتووە.

بەهەر حاڵ خەباتی سیاسی گەلی کورد پێی نایە نێو قۆناغێکی تازەوە. قۆناغێک کە ویستی فورمولە کراوی تیدا بوو کە هەڵویستی خۆی بەرامبەر وەڵاتانی دراوسێی کوردستان و بەرامبەر جیهان دەردەبڕی.

دروست بوونی حیزبی دێموکراتی کوردستان، کە بەرنامەیەکی ڕوونی سیاسی هەبوو، پاک کرانەوەی بە شێک لە رۆژهەڵاتی کوردستان لە هێزەکانی حکوومەتی و هەل و مەرجی نێو خۆیی و نێونەتەوەیی،

ئەو هەلەیان رەخساند کە لە رۆژی ٢٢ی ژانویە ی ١٩٤٦دا کۆمارێکی نیشتمانی کورد، بە سەرۆکایەتی پێشەوا قازیمحەممەد

سەرچاوە
Serchawe

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دامەزرێ.

کۆماری کوردستان لە ڕاستی دا یەکەمین حکوومەتی چەرخی تازە بوو،جیاوازی لە گەڵ دەسەڵاتە ناوچەییەکانی کوردیی پێشوو ئەوە بوو کەلە سەر بناغەی سیستمێکی دێموکراتی دامەزرا بوو لە لایەن حیزبێکەوە نەک یەک کەس، بەڕێوە دەچوو. بە پێچەوانەی ئیمارەتە کوردیەکان و حکوومەتە کوردیەکانی پێشوو. کۆماری نیشتمانی کوردستان هەر چەندە تەمەنی کورت بوو، بەڵام لەو کاتە دا گەڵێک دەسکەوتی بە نرخی بۆ گەلی کورد بە دەست هێنا.

بۆ یەکەمین جار لە مێژووی تازە دا گەلی کورد هەستی بە ڕزگاری دەکرد و لە مافە ڕەواکانی نەتەوەیی خۆی کەڵکی وەر دەگرت. زمانی کوردی بوو بە زمانی فەرمی خوێندن و نوسین لە کوردستان دا. قوتابخانەی کوردی لە سەرانسەری ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی کۆمار دا کرا نەوە. گۆڤار و ڕۆژنامەی کوردی دەرچون، و فەرهەنگی کوردی گەشەی پێ درا.

کۆماری کوردستان بوو بەهۆی دەرکەوتنی چەندین ڕوناکبیر وئەدیبی کورد بە بیر و باوە ڕی پێشکە وتنخوازانە و گەڵێک لەو کەسانە تا ئەم ساڵانەی دواییش، وەک ئەستێرەیەک لە ئاسمانی ئەدەبی کوردی دا دەدرەوشانەوە و زۆر ڕێبەری سیاسیش لە قوتابییەکانی کۆماری نیشتمانی کوردستان هەڵکەوتن. بۆ یەکەم جار بە هۆی کۆماری نیشتمانی کوردستانەوە، پەیوەندی ئابووری و بازرگانی لە گەڵ دەرەوە گیرا و کوردستان ڕاستە و خۆ لە گەڵ بازاری دەرەوە دا ئاڵ وگۆڕی کرد. سوپای نیشتمانی کوردستان دامەزرا و پێشمەرگە وەک پارێزەرێ هەتا هەتایەی گەلی کورد لە توانەوە، لەو سەردەمە دا لە دایک بوو. جگە لە هەموو ئەوانە، گەلی کورد نیشانی دا کە بە پێچەوانەی پروپاگەندەی دوژمنان، توانای بەڕێوەبردنی کار و بارەکانی خۆی هەیە و کوردستان زۆر باش دەتوانی لە سەر پێی خۆی ڕاوەستێ، ئەگەر ئازادی بە دەست بێنێ. چونکە لەو سەردەمە دا بە ئاسایش ترین ناوچەی ئێران ئەو ناوچەیەی کوردستان بوو کەلە ژێر دەسەڵاتی کۆمارە ساواکەمان دا بوو. هەر چەندە لە بەشەکانی دیکەی ئێران دابڕا بوو لە ڕاستی دا کۆمارێکی بێ بودجە و ئیمکاناتی ئابووری بوو. دزی و تاڵان لە ناوچەکانی دیکەی ئێران ببوو بە شتێکی ئاسایی ڕۆژانە، بەڵام لە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی کۆمار دا ئەمنیەتێکی تەواو هەبوو. خەڵک زۆرتر خەریکی خۆپەروەردە کردن بوو، گەلێکی تینو بەسەر کانیاوێکی روون دا کەوت بوو، دەیویست بە باشی کەڵکی لێوەر بگرێ.

سەرچاوە
Serchawe

کابینەی کۆماری کوردستان لەو کەسانە ی خوارەوە پێک هاتبوو:

١	حاجی بابە شێخ	سەرۆک وەزیران.
٢	محەممەد حوسینی سەیفی قازی	وەزیری بەرگری و جێگری سەرۆک کۆمار.
٣	مەلا حوسینی مەجدی	وەزیری دادپەروەری
٤	ئەحمەد ئیلاهی	وەزیری بازرگانی.
٥	محەممەد ئەمین موعینی	وەزیری ناوخۆ.
٦	کەریم ئەحمەدیان	وەزیری پۆست و تێلگراف.
٧	عەبدولرەحمان ئیلخانی زادە	وەزیری دەرەوە.
٨	مەناف کەریمی	وەزیری فەرهەنگ.
٩	سەدیق حەیدەری	وەزیری تەبلیغات.
١٠	خەلیل خوسرەوی	وەزیری کار.
١١	حاجی مستەفا داودی	وەزیری ئابووری
١٢	سمایل ئیلخانی زادە	وەزیری ڕێگاوبان.
١٣	مەحموود وەلی زادە	وەزیری کشت و کاڵ
١٤	سەید محەممەد ئەییوبیان	وەزیری تەندروستێ

دیارە کۆمار بەو مەبەستە پێکهاتبو کە بۆ گەلانی ئێران کۆماری جیاوازی نەتەوەیی پێک بێ و هەمووشیان پێکەوە ئێرانێکی دێموکراتی و پێشکەوتوو پێک بێنن. بە پێچەوانەی بۆچوونی شوڤێنیستەکانی ئێرانی کە بە زۆری دەیان هەوێ گەلی کورد و کۆمارەکەی لەو سەردەمەدا بە بەستراوەیی بە بێگانەوە پێناسە بکەن، و بەپێچەوانەی ئەو کوردانەی شەو و ڕۆژ پاکانە دەکەن بۆ ئەوەی ئەو تاوانە! گەورەیە لە سەر گەلی کورد بشۆنەوە، کۆماری نیشتمانی کوردستان، نەحکوومەتێکی تەواو سەربەخۆ بوو، نە ئۆرگانێکی خودمختار. کۆماری نیشتمانی کوردستان، لە گەڵ کۆماری ئازەربایجان دوو کۆڵەکەی دەوڵەتی یەکیەتی گەلانی ئێران بوون کە بە دەستی ڕێژیمی کۆنەپەرست و دژی گەلیی پاشایەتی لە نێو بران وخەونی ئێرانێکی دێموکراتی بە یەکیەتی ئارەزوومەندانە ی گەلانی جۆربەجۆری ئێرانەوە، لە خاک و خوێن دا کۆتایی هات. ئێستاش سوڤێنیزمی ئێرانی بە هەموو توانایەوە هەوڵ دەدا بوونی گەلانی جۆربەجۆر لە ئێران دا ئینکار بکا. چ دارو دەستەی دەسەڵاتدار بە نێوی ئیسلامەوە بێ و چ ئەوانەی بەخاتری شەڕی دەسەڵاتەوە خۆیان لە نێو هێزەکانی ئۆپوزیسیون

چەپاندووە، لە سەر مەسەلەی گەلانی ژێر دەست لە ئێران دا یەک ئامانج و یەک بۆچوونیان هەیە.

تەنیا ئامرازێک کە کەڵکی لێوەردەگرن جیاوازە. بەشێک دەی هەوێ بوونی گەلانی جیاواز لە ژێر پەردەی ئیسلام دا بشارێتەوە، بەشێکی تر بەناوی میللەتی ئێران!! ئەو راستیە زەقە دەشارێتەوە، بۆ وێنە ئاغای "حاجی سید جوادی" کە خوێ کرد بوو بە ئاڵا هەڵگری داکۆکی لە "میللەتی ئێران"، بۆ سەلماندنی بیرو رای خۆی پەنای بۆ دەلیل و بەڵگەی زۆر سەیر و سەمەرە بردووە. ئەو لە ژمارەی ١١ی" راه ازادی ئۆرگانی حزب دموکراتیک مردم ایران"دا دەڵێ: "ئەگەر بوونی قەوم و نەتەوە جیاوازەکانی ئێران پەسند بکەین و بەراستی بزانین، بەبێ شاردنەوە دەبێ بی سەڵمینین کە شتێک بە ناوی میللەتی ئێران لە گۆڕێ دا نیە." ئەو شۆڤێنێستە ئێرانیانە هاتوون لە نەبوونی شتێکیان دروست کردووە، نەتەوەی ئێران. پاشان ئەوەیان کردۆتە بناغە بۆ رەت کردنەوەی راستیەکی ئاشکرا نەتەوەکانی ئێران." دیارە درۆ و ڕاستی پێکەوە یەک ناگرنەوە. ئێران یا لە چەند نەتەوە پێک هاتووە، یا تەنیا یەک نەتەوە. ئەو شۆڤێنیستانە دەیان هەوێ لە بەرامبەر دوو مەسەلەی ڕوون و ئاشکرا دا، خۆیان گێل کەن و چاو بنوقێنن.

یەکەم ئەوەی کە ئێران وەڵاتێکی فرە نەتەوەیە، فارس، تورکی ئازەری، کورد، بلوچ، تورکەمەن و عەرب و هێندێک کەمایەتی تر لە ئێران دا دەژین. دووهەم ئەو نەتەوانە هەر کام بەشێکیان کەوتوونەتە نێو وڵاتی دیکەوە. لە ڕاستی دا زۆربەی نەتەوەکانی ئێران خاکەکەیان دابەش کراوە و تەنیا بەشێکی بەر ئێران کەوتووە کە وابوو تۆ بەچ پێنەو پەرۆیەک دەتوانی لە چەند نەتەوەی جیاواز هەر یەکەی بەشێکیان لێ هەڵگری و بەرگێکی تازەیان بەبەردا بکەی. بەتایبەت ئەگەر هەر کام لەو نەتەوانە تایبەتمەندی خۆیان پاراستب ی.بەکورتی زۆرجار ڕووداوەکانی وەک دامەزرانی کۆماری نیشتمانی کوردستان، لە ژێر هێندێک بیرو رای جیاواز دا لێڵ دەکرین. بۆیە بە پێویست زانرا زۆر بە کورتی چاوێک لەو جۆرە بیرورایانە بکرێ. ڕووداوی مێژوویی وەک دامەزرانی کۆماری کوردستان پێویستە چۆن بووە، وا هەڵسەنگێنرێ. بە خاتری بۆچوونی تایبەتی، ڕاستی نەشاردرێتەوە. بۆ وێنە ئەگەر کوردێک لایەنگری سەربەخۆیی کوردستانە و پێی خۆش بوو کۆماری کوردستان، کۆمارێکی سەربەخۆ بووایە، نابێ ئێستا ڕوی راستەقینەی مێژوو بشارێتەوە. هەروەها ئەگەر بەخاتری ڕێبازی سیاسی خودمختاری خوازە، نابێ کۆماری نیشتمانی بکاتە وێنەیەک بۆ هەڵوێستە سیاسیەکەی خۆی.

بەهەرحاڵ بۆچوون و هەڵوێستی جۆراوجۆر هیچ لە نرخی کۆماری نیشتمانی کوردستان کەم یا زیاد ناکەن. ئەوەی جێگای باس کردنە ئەوەیە کە بەداخەوە ئەو دەسکەوتە گەورەیەی گەلەکەمان تەمەنی زۆر کورت بوو. ڕەنگە ئەگەر تا ئێستا بمابایە کلیلی چارەسەری مەسەلەی نەتەوەی کوردی بەدەستەوە بوایە. ڕەنگە لە مێژ بوایە گیروگرفتی گەلەکەمان چارەسەر بکرایە و کوردستان ئێستا یەکێک لە وڵاتە پێشکەوتوو، خۆش بەختەکان بووایە. بەڵام دوژمنی سوێندخۆری گەلی

سەرچاوە
Serchawe

کورد،نوێنەری شۆڤێنیزمی پاوان خواز، ڕیژیمی پاشایەتی نەی هێشت گەلەکەمان بە ئاواتی لە مێژینەی بگات و بەهاوکاری ئاغاکانی دەرەوە. ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەز، ٦ی ژانویەی ١٩٤٧ی زایینی، بەداگیر کردنی شاری مەهاباد کۆتایی بەتەمەنی ئەو کۆمارە ساوایە هێنا. ڕۆژی ١٠ی خاکەلێوە،٣٠ی مارسی ١٩٤٧ی زایینی، پێشەوا قازی محەممەد سەرۆک کۆماری کوردستان، بە دەستی دوژمنانی گەلی کورد، داخ لەدڵان و دوژمنانی سوێند خواردوی نەتەوەی کورد لە گەڵ سەیفی قازی و سەدری قازی لە مەیدانی چوار چرای مەهاباد لە سێدارە دران.

هۆیەکانی روخانی کۆماری نیشتمانی کوردستان گەلێکن. بەڵام گرنگترینیان ئەمانەی خوارەوەن:

١- هۆی ناوخۆیی:

کۆمارەکە هێشتا بەباشی خۆی نەگرت بوو و لاواز بوو کە هەل ومەرجی نێو نەتەوەیی بە زیانی ئەو گۆڕا. زۆربەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هێشتا هەر لە ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی دا بوو. خەڵکی کوردستان بە گشتی لە باری فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیەوە لە دووا بوون. گرنگی کۆمار بۆ زۆربەی خەڵک ڕوون نەبوو، سەرۆک عەشیرەت و دەرەبەگەکان زۆربەیان بە دڵ دژی کۆمارەکە بوون. ئەوان لەوە دەترسان بە جێگیر بوونی کۆماری نیشتمانی کوردستان، مڵک و دەسەڵاتی بنەماڵەیان بکەوێتە مەترسیەوە. بە تایبەت کە کۆماری کوردستان پەیوەندی لە گەڵ دنیای سۆسیالیستی باش بوو.

کاربەدەستانی کۆمار بێ تاقی کردنەوە بوون، بەتایبەت لە کاری بەرگری و نیزامی دا، هەر چەندە لەو کاتی دا بەرێز و خوالێخوش بوو سەرۆک بارزانی، سەرۆکی بەشی پێشمەرگە بوو. بەڵام ئەویش نەیتوانی سەرنجی هەمووان بۆ لای بەرگری ڕاکێشێ. دەبێ ئەوەمان لەبەر چاو بێ کە بارزانیەکان لەژێر ڕێبەرایەتی سەرۆک بارزانی دا زۆر قارەمانانە شەڕیان کرد و خۆشیان هەربەدەستەوە نەدا. جگە لەمانە کۆمارەکە لە باری ئابووریەوە زۆر لاواز بوو، هێشتا نەیتوانیبوو سیستمی ئابووری دامەزرێنی و سەر و سامان بە دوخی کوردستان بدا. لەسەر هێندێک لە کاربەدەستانی کۆماریش ڕە خنە گیراوە، کە دیارە پێویستی بە لێکۆڵینەوەی زیاتر هەیە و لە چوارچێوە ی ئەم وتارە کورتە دا ناگونجێ. هەروەها دواکە وتویی باری کۆمەڵایەتی و ساویلکەیی خەڵک لەو سەردەمە دا بە هۆکاری زۆر گرنگ دەژمێردرێن.

٢- هۆیەکانی دەرەوە:

گرنگترین هۆیەکانی دەرەوە بریتین لە: چوونە دەری هێزە هاوپەیمانەکان لە ئێران، بەدوای کۆتایی هاتنی شەڕی جیهانی

دووهەم دا. پشتیوانی کردنی ئامریکا و بریتانیا و فەرانسە لە دەوڵەتی ناوەندی و پەیمانی نێوان سوڤیەت و ئێران لە باری ئابوورییەوە. سوڤیەت وەک وەڵاتێکی سوسیالیستی، و داکۆک و لایەنگری گەلانی ژێر دەست لە قەڵەم دەدرا و حیسابێکی زۆری لە سەر دەکرا،کە چی بەخاتری بە دەست هێنانی ئیمتیازی نەوت، پشتی لە جووڵانەوەی گەلی کورد و گەلانی دیکەی ئێران کرد.

دیارە دەبێ ئەوەش لەبەر چاو بێ کە دوژمنانی کورد لە وڵاتانی تورکیە، سوریا و عێراق دامەزرانی کۆمارێکی کوردیان بە درکی چاوی خۆیان دەزانی و هەمیشە هەوڵیان بۆ لە نێوچوونی دەدا. بەم جۆرە کۆماری نیشتمانی کوردستان تەنیا یازدە مانگی خایاند و بە جوانە مەرگی سەری نایەوە. بەڵام ریشەی لە دڵی هەر کوردێکی دڵسۆزدا داکوتا و بوو بە سەرەتای دەست پێ کردنی قۆناغێکی تازەی خەبات بۆ رزگاری. قۆناغێک کە جووڵانەوەی گەلی کوردی بەرە و رێرەوێکی سیاسی تر، دێموکراتی تر و تەشکیلاتی تر هاندا. بەڵام بە روخانی کۆماری نیشتمانی کوردستان بارزانیەکان بە سەرۆکایەتی مستەفا بارزانی نەمر،نەتەنیا رادەستی دوژمن نەبوون بەڵکو درێژەیان بەبەرگری چەکدارانە دا و لە گەڵ هێزەکانی ئێرانی کەوتنە شەڕێکی خەست و نابەرابەرەوە. ئامریکا لەو شەڕە دا بە دانی چەک و کارناسی نیزامی یارمەتی هێزەکانی ئێرانی دا و تەنانەت باڵوێزی ئامریکا" ژۆرژ ئالین بۆ خۆی لە گەڵ "رەزم ئارا" سەرۆکی ستادی ئەرتەشی ئێران سەری لە بەرەکانی شەڕی کوردستان دا.*

بارزانیەکان بەربەرەکانی یەکی قارەمانانەیان کرد. تەنانەت سەرۆکی ستادی ئەرتەشی ئێران گووتی کە لەشکری تازەی ئێران تا ئێستا لە گەڵ دوژمنی هێندە بەهێز شەڕی نە کردووە .شا فەرمانی دا کە بە هەموو هێزێکەوە لە بارزانیەکان بدرێ، لە فەرمانی رۆژی ۲۹ی رەشەمە، ۲۰ی مارسی ۱۹٤۷ی زایینی دا دەڵێ: "بەفرۆکە تەواوی بنکەکان و رێبازی کۆچی ماڵە بارزانیەکان (یانی ژن و منداڵ...) و هەروەها توپخانەکەیان بۆمباران بکەن. دەبێ تا ۱٥ی خاکەلێوە، ٤ی ئاوریلی ۱۹٤۷ی زایینی شەڕ کۆتایی بێ و کارێکی وا بکەن کە بارزانیەکان نەتوانن دەرباز ببن، ولەوە زیاتر ئابڕوی لەشکری ئێران بچێ."**

بارزانیە قارەمانەکان پاش ئەوەی زیانێکی باشیان لە لەشکری ئێران دا، گەرانەوە باشووری کوردستان، کە لەویش نوری سەعید بە ئاگر و ئاسن پێشوازی لێ کردن. ئەوانیش ناچار پیر و پەککەوتە و ژن و منداڵیان لە ناوچەی بارزان بەجێ هێشت و بۆ خۆیان کە نزیکەی (٥۰۰) پێشمەرگە دەبوون لە ژێر سەرکردایەتی مستەفا بارزانی دا بە سنوری تورکیە دا دیسان هاتنەوە رۆژهەڵاتی کوردستان. حکوومەتی ئێران لەشکرێکی دە هەزار کەسی و توپ و فرۆکە بە هەموو جورە چەکێکەوە، بۆ شەڕ لە گەڵ بارزانیەکان تەرخان کرد. لە گەڵ ئەوەش بارزانیەکان بە یارمەتی گەلی کورد زۆر مەردانە

سەرچاوە
Serchawe

خۆیان راگرت وتوانیان ماوەی(٣٠٠) کیلومەتربەشەڕی سەرکەوتنەوە، ڕێگا ببڕن. پاش چەندین شەڕی سەرکەوتوانە و قارەمانانە لە گەڵ لەشکری ئێران، توانیان خۆیان بگەیەننە چۆمی (ئاراز)، لەوێ بپەرنەوە و ببنە پەنابەری دەوڵەتی یەکیەتی سۆڤیەت. بارزانی نەمر بەو بەربەرەکانیەی لە گەڵ لەشکری ئێران، نەخشەی ڕێبەریی داهاتووی خۆی بۆ جووڵانەوەی گەلی کورد کێشا.

هەرچەندە بۆ ماوەیەک ناچار بوون لە یەکیەتی سوڤیەت دا بە پەنابەری بژین و چەک دانێن، بەڵام شوێنێکی گەورەیان لە سەر دڵ و دەرونی هەر کوردێکی دڵسۆز دانا. بە جۆرێک کە بچوکترین هەلی سیاسی لە کوردستان دەی توانی بارزانی بکاتە ڕێبەرێکی گەورە و بەڕێز لە لای گەلی کورد. بارزانیەکان تا شۆرشی ١٤ی تەموزی ١٩٥٨ لە یەکیەتی سوڤیەت مانەوە. پاش شۆرشی ١٤ی تەموز بارزانیەکان گەڕانەوە عێراق. پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق کە لە ١٦ی ئاگوستی ١٩٤٦ دا دامەزرا بوو، بەرێبەری چەند کەسێکی وەک هەمزە عەبدوڵڵا و برایم ئەحمەد، هەر لە چالاکی دا بوو. کە لە دوایی دا سەرۆکایەتی پارتی درا بە بارزانی و سەرەتای قۆناغێکی تازە لە خەباتی گەکی کورد لە باشووری کوردستان دەستی پێ کرد.

* کوردستان و کورد لاپەرە ٩٢ دوکتور قاسملو. ئەویش بە نەقڵ لە ف.ستیپانوف" گۆڤاری رۆژگاری تازە ژمارە ٨،٣٤ی ژوئیەی ١٩٤٩.

** هەمان سەرچاوە بە نەقڵ لە ن.پیسان "از مهاباد خونین تا کرانەی رود ارس" لاپەرە ١٠٣

سەرچاوە: نەتەوەی کورد و باری مێژوویی بە کورتی نووسینی بەڕێز مستەفا شڵماشی

تایپ کردنەوە: ڕەحمان نەقشی

سەرچاوە
Serchawe

ڕۆژی ۲ی ڕێبەندان و کۆماری کوردستان لە پەیڤی چەند کەسایەتی یەک دا

ڕۆژێک کە نوێنەرانی کوردستان یەکدڵ و یەک زمان هاواری دیمۆکراسییان کرد.

"دیارە موفەقییەتی ئیمە سەراسەر لە عەینی مەرامی دیموکراسی و لە نەتیجەی فەعالییەتی حیزبی دیموکراتی کوردستان و بە پشتیوانی عالەمی دیموکراتە.

لەبەر ئەوە... دەڵیین:

بژی موئەسیسینی دیموکرات. میللەتی کورد هەزاران سەد و بەرهەلستی سەخت و سەهەندەی لەری دا بوو. دەستە و دایرەی دیکتاتوری بی وچان کارشکینی ئیمەیان دەکرد و لە هیچ نامەردییەک رانەدەوەستان. ئیختلافاتی عەشایەر بو ناوخوش ئیشکالێکی گەورە بو بو ئێمە. بەڵام ئەوانە هیچکامیکیان نەیانتوانی پیش بە ئیمە بگرن بە دلیکی بەهێز پایەداریمان کرد و ئیدامەمان بە فەعالییەتی خۆمان دا تا ئیستیقلال و ئازادی نەتەوەی کوردمان بەدەست هینا. ئەورۆ لە نومایندەکانی تەواوی نەواحی و نوقاگی کوردستان بی ریعایەتی گەبەقات ئەعەم لە ئاغا و رەعییەت و، گەورە و چوک، کوبوونەوە و یەکدل و یەکزمان هاواری دیموکراسی دەکەن و بەربی دیموکرات دا دەرون قودرەت و قوەتی دیموکرات نیشان دەدا".

هەڵبژاردەیەک لە نوتقی پێشەوا قازی محەممەد سەرکۆماری کوردستان لە ڕۆژی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان دا کتێبی "حکوومەتی کوردستان ـ کورد لە گەمەی سۆڤێتی دا"، نەوشیروان مستەفا ئەمین

کۆماری کوردستان بۆ هەموو نەتەوەی کورد جێگای هیوا و ئاوات بوو

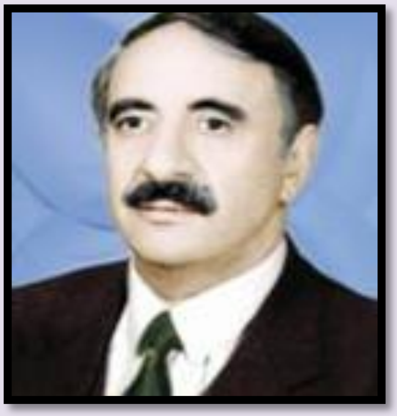

"کۆماری کوردستان نەک هەر بۆ گەلی کورد لە کوردستانی ئێران، بەڵکوو بۆ هەموو نەتەوەی کورد جێگای هیوا و ئاوات بوو. بە هاتنی بارزانییەکان و زۆر کوردی دیکەی عێراقی کە لە ڕیزی حیزبی دیمۆکرات و دەزگای کۆماری کوردستان دا چالاکانە بەشدار بوون، ئەم جووڵانەوەیە ببوو بە جووڵانەوەی هەموو نەتەوەی کورد و، هەموو نەتەوەی کورد چاوی تی بڕیبوو، چاوی هیوا و تاسە و ئارەزوو، زۆر نوێنەری کورد لە تورکیە و سووریە، تەنانەت لە دەرەوەی کوردستان لە ئورووپا و ئەمریکاوە دەهاتن سەریان لە کۆماری کوردستان دەدا بۆ ئەوەی بزانن و بەچاوی خۆیان ببینن کە یەکەم حکوومەتی گەلی کورد، یەکەم کۆماری کوردستان چۆنە‌و، چۆن بەرەو پێش دەچێ و چی بۆ خەڵکی کوردستان دەکا."

عەبدوڕەحمان قاسملوو، چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، فەسڵی دووهەم، جێگای کۆماری کوردستان لە مێژوودا

مێژوو دەسکەوتەکانی کۆماری کوردستانی لە سینگی خۆی دا پاراستوە.

کۆماری کوردستان بوو بەهۆی فەزایەکی زۆر دێموکراتیک کە خەڵک لەوێ دا خۆیان لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان دا بە بەشدار دەزانی. کەسایەتیی ئینسانیی خۆیان بۆ یەکەم جار وەک هەیە هەست پێکردو چێژیان لێ دی. خوێندەوەو نووسین بە زمانی زگماکی برەوی پەیدا کرد. فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی پەرەی گرت و بەرەو پشکووتن چوو. دەرەتان بۆ بەشداریی ژنان لە کاروباری سیاسی دا پێک هات. بۆ پێگەیاندنی لاوان وەک هێزێکی چالاک و پاشەڕۆژ ساز مایەیەکی زۆر دانراو سەرئەنجام هێندێک ماناو مەفهوومی وەک سەربەخۆیی، ئازادی، دێموکراسی و کەسایەتی و مافە ئینسانی یەکان لە دروشمێکی رووتەوە بوونە واقیعییەتێکی بەرچاو. مێژوو تەواوی ئەمانەی لە سینگی خۆیو لە لاپەڕە هەرگیز نەمرەکانی دا تۆمار کردوە.

دوکتور سادق شەرەفکەندی، وتاری "دووی ڕێبەندان"، بەبۆنەی ٤٣ ساڵەی دامەزرانی کۆماری کوردستانەوە، "کوردستان"، ژمارە ١٤٦، ڕێبەندانی ١٣٦٧

کێلێکی بەرز و دیار لەسەر ڕێگای دوور و درێژی خەباتی نەتەوەی کورد

حکوومەتی کوردستان لە مەهاباد، دوای تەجروبەی حکوومەتی کوردستانی جنووبی لە سلێمانی لە سەرەتای بیستەکان دا، دووەمین تەجروبەی حوکمرانی کوردە لەنیوەی یەکەمی سەدەی بیستەم دا. ئەم تەجروبەیە سەرەڕای کورتیی ماوەکەی یەکێکە لە کێلە بەرزە دیارەکانی سەر ڕێگای دوور و درێژی خەباتی نەتەوەی کورد لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆیی‌دا. هەربۆیە نووسەرانی کورد و بێگانە بایەخێکی تایبەتییان پێداوە".

نەوشیروان مستەفا ئەمین، پێشەکیی کتێبی "حکوومەتی کوردستان ـ کورد لە گەمەی سۆڤیێتی دا".

پێگەی کۆماری کوردستان لەنێو دڵی خەڵک دا

بۆ ئەوەی باشتر تێ بگەین کە ڕێژیمی کۆماری مەهاباد تا چ ڕادەیەک نوێنەری خەڵکی کورد بووە، خراپ نیە لەگەڵ کۆماری ئازەربایجان لەکاتی هاتنی ئەرتەشی ئێران بۆ دوو ناوچەی ناوبراو لە ساڵی ١٣٢٥دا بەراوردی بکەین.

هەردوو کۆمار لەلایەن شوورەوی‌یەوە پشتیوانی دەکران. کاتێک ئەرتەشی ئێران هاتە کۆماری خودموختاری ئازەربایجان و دەوڵەتی پێشەوەریی رووخاند، خەڵکی ئازەربایجان پێشوازی یەکی گەرمیان لە ئەرتەش کرد. بەڵام کاتێک ئەرتەش چووە

سەرچاوە
Serchawe

مەهاباد، خەڵک بەساردی وەریان گرتن، لە تەوریز بەر لەهاتنی هێزەکانی ئێران ڕاپەڕینێکی گەلی بەدژی ڕێژیمی لایەنگری شوورەوی بەرپا بوو و کوشتنی کاربەدەستە کومونیستەکانی کۆماری ئازربایجان بەر لە هاتنی ئەرتەش دەستی پێ کردبوو. بەڵام خەڵکی مەهاباد بە رووگرژی لەگەڵ ئەرتەشی ئێران بەرەوروو بوون.

وەرگیراو لە کتێبی "ناسیونالیسم در ایران"، نووسینی "ریچارد کاتم"، وەرگێرانی "احمد تدین".

یەکێک لە رووناکترین رووداوەکانی مێژووی تازەی رۆژهەڵاتی نێوەراست

پەیدا بوون و گوورانی کۆماری مەهاباد و مێژووی کورت و توفانی و لەنێوچوونی لەناکاوی، یەکێک لە رووناکترین رووداوەکانی مێژووی تازەی رۆژهەڵاتی نیوەراستە. کۆماری کوردستان لەلایەن پێشکەوتنخوازانی خەڵکی کوردستانەوە پشتیوانیی لێ دەکرا کە ژمارەیان بەردەوام زیادی دەکرد و ئەو کەسانە دوژمنایەتییان لەگەڵ دەکرد کە وا دێنە بەرچاو دوارۆژیان نیە. ئارچیبالد رۆزڤێلت لە رۆژی ئاوابوونی‌یەوە، کۆماری مەهاباد بۆ وەچان دەرسمان دا دەدات، کوردایەتیی رەسەنمان فێر دەکات، هەموومان بێگومان شاگردی بە ئەمەگی ئەو مامۆستا گەورەیەین بە پەرۆشەوە چاوەڕوانین ئاواتەکانی زوو بەزوو بێنەدی، پەند و دەرسە مێژوویی‌یەکانی بەفیڕۆ نەچن!!

دوکتور کەمال مەزهەر، وتاری "گەورەیی مەهاباد و چەند بیرەوەرییەک" (بەبۆنەی پەنجا ساڵەی دامەزرانی کۆماری کوردستانەوە).

سەرچاوە: دوا لاپەرەی رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٤٢٩

بەشی هەشتەم

عەبدوڵڵا حەسەن زادە

پرسیار: **بەڕێز مامۆستا! بە بڕوای ئێوە داخوا ئەگەر کەسایەتی یەکی وەک پێشەوا قازی محەممەد نەبوایە کۆماری کوردستان لە مەهاباد دادەمەزرا؟**

وەڵام: لە مێژە گوتوویانە لە مێژوودا ئەگەرو ئەمما نیە. مێژوو ئەوەیە کە بووە. هەموومان ئەوە دەزانین کە دوای شەڕی دووهەمی جیهانی کاتێک ئێران لەلایەن لەشکری هاوپەیمانانی سەرکەوتووی شەڕەوە بە دوو مەڵبەندی دەسەڵات دابەش کرا، ئەو بەشە لە کوردستانی ئێران کە دەکرێ پێی بڵێین کوردستانی موکری، وەک ناوچەیەکی بێلایەن لە نێو دوو مەڵبەندی دەسەڵاتی ئەمریکاو ئینگلیس لەلایەکو شوورەوی لە لایەکی دیکەدا، مایەوە، ڕێبەرایەتیی بزووتنەوەی کورد لەو هەلومەرجە کەڵکی وەرگرت و بە دامەزراندنی حکوومەتی میللیو دوایەش کۆماری کوردستان بەشێک لە ئاواتەکانی نەتەوەی کوردی هێنایە دی.

دیارە ڕێبەرایەتیی بزووتنەوەی کوردی ئێران لەو سەروبەندەدا بە حیزبی دێموکراتی کوردستان بوو کە قازی محەممەد پێشەوایەتیی دەکرد. لەوەشدا کە پێشەوا قازی لەباری پێگەیشتوویی فیکری و سیاسی یەوە زۆر زۆر لە پێش هەموو ڕێبەرانی دیکەی ئەو کاتی بزووتنەوەی کوردەوە بووە، گومانێک نیە. کەوایە بێ ئەوەی باس لە ئەگەرو ئەمما بکەین، دەتوانین بە دڵنیایی یەوە بڵێین پێش هەمووان ئەوە قازی محەممەد بوو کە بە هەڵسەنگاندێکی وردی بارودۆخەکە دەرفەتەکەی قۆزتەوە و کۆماری کوردستانی وەک دەسکەوتێکی لەبیرنەکراو خستە مێژووی خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی

سەرچاوە
Serchawe

کوردەوە.

پێشەوا قازی لە دادگا، یان باشتر بڵێین لە بێدادگای نیزامیی ڕێژیمی حەمەڕەزا شادا تەواوی بەرپرسایەتیی بزووتنەوەی ساڵەکانی ٢٥ - ١٣٢٤ی کوردستانی ئێران و لەوانە دامەزراندنی کۆماری کوردستانی وەئەستۆ گرت و بە بەختکردنی گیانی خۆی،

سەدان کەس لە هاوڕێ‌و هاوسەنگەرەکانی لە ئێعدام ڕزگار کرد. بەو پێیە ویژدان حوکم دەکا کە شانازیی ئەو دەسکەوتە مێژوویی یەش بەناوی قازی محەممەدەوە تۆمار بکرێ، بێ ئەوەی لە قەدری هیچ کام لە ڕێبەرانی حیزب و کۆمار کەم بکرێتەوە.

پرسیار: پێوەندیی کۆماری کوردستان و حکوومەتی نیشتمانیی ئازەربایجان چۆن هەڵ دەسەنگێنی؟

وەڵام: بە هەموو پێوانەیەک پێوەندیی هاوکاریی نێوان ئەو دوو حکوومەتە نیشتمانی یەو بەتایبەتی ئیمزای پەیمانی دوو قۆڵی لە نێوانیاندا میراتێکی بەنرخە کە بۆ ڕۆڵەکانی ئەو دوو گەلە دراوسێ و هاوخەبات و هاوزنجیرە بەجێ ماوە.

تێکۆشەرانی کورد و ئازەربایجانی ئێستاش و لە دواڕۆژیشدا دەبێ تێ بکۆشن باشترین پێوەندیی خەباتگێڕانە پێکەوە دامەزرێنن و لە ئەزموونەکانی دەورانی کۆماریش پەندو ئامۆژگاری وەربگرن. نابێ لە بیریشمان بچێ کە پێوەندیی نێوان ئەم دوو گەلەو لەو سەردەمەدا هەروەک دەسکەوتی باشی لێ بەدەست هاتوە، گیروگرفت و ئالۆزییشی بەخۆیەوە دیوە، بەڵام گرنگ ئەوە بووە کە هەموو جارێ مەنتیق و ئەقڵی سەلیم سەرکەوتووە هەر گیروگرفتێک هاتبێتە پێش، بە هەوڵی بەرپرسانی دوو حکوومەت بەشێوەی ئاشتیخوازانە و بە قازانجی هەردوولا چارەسەر کراوە.

١- تەنیا خاڵی جێگای داخ کە هەر بۆ دەرس لێوەرگرتن دەمەوێ باسی بکەم، ئەوەیە کە ڕێبەرانی حکوومەتی نیشتمانیی ئازەربایجان لە هێندێ برگەی ناسکو تەنانەت چارەنووسسازیشدا بە پەیمانی دوو قۆڵی لەگەڵ کۆماری کوردستان وەفادار نەبوون. ئەم کارە نەک هەر متمانەی لایەنی کوردی بە ڕێبەرانی ئازەربایجان لاواز کرد، بەڵکوو خزمەتێکی باشی بە دەسەڵاتی کۆنەپەرستی مەرکەزییش کرد کە بە پێچەوانەی وادەو بەڵێنەکانی بە سەرانی حکوومەتی ئازەربایجان، دوژمنی مافە ڕەواکانی هەردوو گەلی ئازەربایجانی و کورد بوو. ئەگەر بمانەوێ نموونە بۆ ئەو پەیمانشکێنی یەی ڕێبەرانی حکوومەتی ئازەربایجان بێنینەوە، دەتوانین ئاماژە بە دوو خاڵی زۆر گرنگ بکەین: لە پەیمانی دوو قۆڵی دا هاتبوو کە

هەروەخت مەسەلەی وتوویژ لەگەڵ دەوڵەتی مەرکەزی هاتە ئاراوە، هیچکام لەو حکوومەتانە بە تەنیا نەچنە سەر مێزی وتوویژو هەوڵ بدەن بە یەک هەڵوێست لەگەڵ کاربەدەستانی ناوەند بەرەوڕوو بن. کەچی هەر بە چەند ڕۆژ دوای ئیمزای پەیماننامەکە هەیئەتێک بۆ وتوویژ چووە تاران کە شەهید حەمە حوسێن خانی سەیفی قازی وەک نوێنەری کۆمار تێی دا بەشدار بوو. بەڵام ئاغای پیشەوەری بۆ هیچکام لە کۆبوونەوەکان لەگەڵ "قوام السلگنه"دا حەمە حوسێن خانی بەشدار نەکردو لەوەش زیاتر، لە ڕێککەوتنێکی بێئاکامدا کە دواتر لە شاری تەورێز لە نێوان نوێنەرانی دەوڵەتی مەرکەزیو حکوومەتی ئازەربایجاندا ئیمزا کرا، حیسابێک بۆ کۆماری کوردستان نەکراو کوردستانیان هەروەک بەشێک لە ئازەربایجان دانا، نەک وەکوو قەوارەیەکی جیاواز.

٢- هەر لەو پەیمانەدا گوترابوو کە لە کاتی پێویستدا هەر دوو حکوومەت پێکەوە هاوکاریی نیزامی دەکەن و هەرچی پێویست بێ یارمەتیی یەکتر دەدەن. کەچی لە کاتی زۆر ناسک و ڕاست لەو کاتەدا کە سوپای ئێران پەلاماری هێنایە سەر ئازەربایجان و کوردستان بۆ ڕووخاندنی ئەو دوو حکوومەتە گەلی یە، ڕێبەرانی ئازەربایجان هیچ ئاگاداری یەکیان نەدایە کۆماری کوردستان و بە مەیدان چۆڵکردنی خێراو بێ بەربەرەکانی بە کردەوە پشتی کۆماری کوردستانیان چۆڵ کردو دەرەتانیان بۆ کۆنەپەرستی پێک هێنا کە بەو ئاسانی یە کۆماری کوردستانیش بڕووخێنێ. شاراوە نیە کە تەسلیم بوونی حکوومەتی ئازەربایجان لە حاڵێکدا هێزێکی چەکداری گەورەترو پۆشتەو پەرداختری هەبوو، شوێنەواری خراپی لەسەر وردی هێزی پێشمەرگەو فەرماندەرەکانی و تەنانەت ڕێبەرانی کۆماری کوردستانیش دانا. هەر بۆیەش بوو کە ڕێبەرانی جوموووری بڕیاری بەرەنگارییان نەداو بەو شێوە تراژیکە تەسلیم بوون.

بە هەمووی ئەو تێ بینی یانەشەوە لەو باوەڕە دام کە لە دواڕۆژیشدا کوردەکان و ئازەربایجانی یەکان هەر دەبێ لێک نزیک و هاوکارو هاوپەیمانی یەکتر بن. بەڵام پێویستە نوختە لاوازەکانی هاوکاریی دەورانی دوو حکوومەتی نیشتمانیی ئازەربایجان و کوردستان لەبەرچاو بێو هەوڵ بدرێ بناخەیەکی پتەو بۆ هاوکاری دابڕێژرێ و وردترو بەرپرسانەتر جێبەجێ بکرێ.

جەلیل گادانی

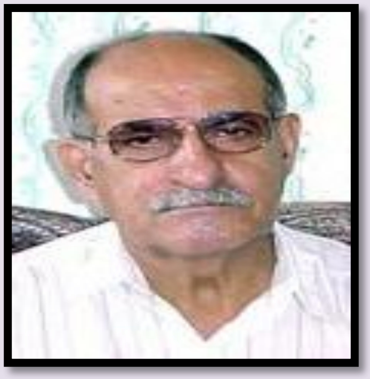

پرسیار: بەڕێز کاک جەلیل! دەسکەوتێکی دیکەی کۆماری کوردستان، گەشە کردنی بواری فەرهەنگی و خوێندن بە زمانی کوردی بوو، دەکرێ ئاماژەیەک بەو لایەنەی سەردەمی کۆماری کوردستان بکەی؟

وەڵام: تائەو جێگەیەی من لە بیرمە لە زەمینەی فەرهەنگی دا لەو ماوە کورتەی تەمەنی کۆمار دا کاری زۆر بە سوود کران کە پێشتر لە کوردستان زۆر بە کەمی کرابوون و لە زۆر وڵات دا هەر باسیشیان لێ نەکرابوو کە بریتین لەوانەی خوارەوە:

١- راکێشانی ژنان و لاوان بۆ بەشداری کردن لە کارو باری کۆمەڵگا کە دواتر گەیشتە ئەو جێگەیەی یەکیەتیی ژنانی دێموکرات و دواتریش رێکخراوی لاوانی دیموکرات پێک بێ کە هەر دووکیان نەخشی بەرچاویان هەبوو.

٢- حورمەت بۆ مافی کەمایەتییەکان و ئیعتراف بە مافی فەرهەنگیییان و پیادەکرانی بە کردەوەی ئەو مافە رەوایە.

٣- رەسمیەتدان بە خوێندنی زمانی کوردی لە قوتابخانەکان و کارو باری ئیداریدا.

٤- ئیجباری کردنی خوێندن بۆ کوران‌وکچان و هاندانی لاوانی نەخوێندەوار بۆ خوێندنی شەوانە.

٥- دامەزراندنی رادیویەکی FM بۆ یەکەم جار کە لە بەر کەمیی رادیو لە رێگەی چەند بلێندگۆوە کە لە چەند شوێنی

شاری مەهاباد هەڵواسرابوون، خەڵک بۆ بیستنی هەواڵ و باسەکان کەڵکی لێ وەردەگرتن.

٦- بۆ یەکەم جار، هەر لەم دەورەیەدا خەڵکی شارە رزگار کراوەکان بە هۆی سینەمای گەرۆک کە لە ماشینێک دا جێگەی گرتبوو، دەگەڵ سینەما ئاشنا بوون.
جێگەو شوێنی سازکرانی ساختومانێک بۆ سینەما دیاری کرابوو، هێندێک کەسایەتیشی بۆ ئامادە کرابوون کە بە داخەوە پێ رانەگیشتن سازی کەن.

٧- تیئاترو شانۆگەری و موسیقا بەرەو پەرەگرتن دەچوون.

٨- لە هەمووان گرینگتر ئەوە بوو کە یەک دوو مانگ بەر لە ئیعلامی کۆمار چاپخانەیەکی گەورە لە لایەن حیزبەوە بە ناوی کوردستان دامەزرا کە رۆژنامەی کوردستان و گۆڤاری کوردستان و باقیی بڵاوۆکەکانی لێ چاپ دەکرا. لەو ماوەیەدا ١١٣ ژمارەی رۆژنامەی "کوردستان" و نێزیک بە ٢٠ ژمارە لە گۆڤاری "کوردستان" بڵاو بوونەوە کە زمان حاڵی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان بوون. سەرنووسەری رۆژنامەکە سەید محەممەد حەمیدی بوو، بەرپرسی چاپخانە ماوەیەک میرزا عەلی خوسرەوی و دوایەش مەلاقادری مودرێس بوو. کارگێرانی چاپخانە بریتین لە: میرزا موتەلیب، شیخ محەممەدی، کاک سەدیق عەلایی، محەممەد شاپەسەندی و پۆلێک لە لاوان وەک عەبدوڵا دەباغی، عەزیز ژیان و... کاری حروفچینییان دەکرد. دیارە وەک نووسەری تەواو وەخت تەنیا سەید محەممەد حەمیدی کە سەرنووسەر بوو سەروتارو وتارێکی لە هەموو ژمارەکان دا هەبوو. خاڵەمین، هێمن، هەژار، دڵشاد رەسووڵی، محەممەد شاپسەندی، ماموستا سەعید ناکام لە برگەیەک دا، هاشم خەلیلزادە و کەسانێکی تر لە بواری نووسیندا هاوکارییان دەکردو جێ دەستیان لەو ژمارانەی کە وەدەست کەوتون دیارە.
٩- ئەنجومەنی فەرهەنگی دەگەڵ ئازەربایجانی هاوپەیمان و یەکیەتیی سۆڤیەت پێک هاتبوو.

١٠- ناردنی قوتابیان بۆ باکۆو تەورێز بە مەبەستی درێژەدانی خوێندن لە بوارە جیاجیاکانی پێویست بۆ ئەو کاتی کۆمار.

سەرچاوە رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٤٢٩

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - ڕێکەوتی: ١٥ی جانێویری ٢٠٠٨

سەرچاوە
Serchawe

نەخشی بارزانی لە کۆماری کوردستاندا

س. ج. هێرش

بەر لەوەی کەسایەتی مێژوویی و سیاسی یەکێک لە مەزنترین سەرکردەکانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورد «مەلا مستەفای بارزانی» کە لە کۆماری کوردستان (١٩٤٦) بە ڕێبەرایەتی «پێشەوا قازی محەمەد»، نەخشێکی بەرچاوی هەبووە بخرێتەبەرچاو، باش وایە ئاوڕێک بە ڕابردووی ناوچەی بارزان و بەتایبەت بنەماڵەی شێخانی بارزان بدەینەوە کە بەر لە شەڕی یەکەمی جیهانییەوە لە دژی تورکە دەسەڵاتدارەکانی عوسمانی ڕاپەڕیون و گیانیان لە پێناو بەرەوپێشبردنی هەستی نەتەوایەتی و ئامانجی ڕزگاریخوازیی کورد بەخت کردووە. هەژار لە پاشکۆی (شەرەفنامە)دا سەبارەت بەم مەبەستە ئاوای نووسیوە:

«ناوچەی بارزان مەڵبەندێکی چڕ و سەخت و لێڕەوارە. لە سەر سنووری نێوانی تورکیا و ئێران و عێراق هەڵکەوتووە و سەر بە ئەستانی هەولێرە. زەوی و زاری بۆ داچاندن یەکجار کەمە...

جا چونکە مەڵبەندەکەشیان چڕ و دڕ و لە داعبا و دڕندە پڕە. کوڕوکاڵیان زۆربەی کاتی خەریکی نچیر و ڕاوە. هەمووی زۆر ئەنگێوەی چاک و بە گورد و گوڕ و چالاک و بە جەرگ و ئازا دەرەخسن، لە خوا نەبێ لە هیچ کەسی تر ناترسن...

دەماودەم وا دەگێڕنەوە کە ماڵە شێخانی بارزان لە ڕۆژگارانی پێشیندا لە بەرەی ماڵی میرانی ئامێدی بوون، یەکێکیان بە ناوی (مەسعوود) لە میرایەتی میراتی وەرەز بووە، ڕووی کردۆتە بناری چیای زێبار و دەستی لە دنیا بەرداوە و تەکی داوە بە لای خواوە و بە گۆشەنشینی ژیاوە. لە پاش ئەویش وەچ و نەوەی لە سەر شوێنی ئەو ڕۆیشتوون، خوێندوویانە و پلەپلە پێ گەیشتوون، بوونە زانا لە زانستی ڕواڵەتی و نهێنیدا. لەمانە ئەوی ناسراون و نازناوی مەلایان هەبووە، بە زنجیرە: تاجەددین و محەمەد و عەبدوڵڵایە. کوڕانی مەلا عەبدوڵڵا هاوچەرخی مەولانا خالیدی شارەزووری (١٧٨٣ - ١٨٢٦م = ١١٩٧ - ١٢٤٢هـ). لەوانە دووان: عەبدولڕەحمان، عەبدولسەلام، بوونە خەلیفەی سەید تەهای شەمزینانی کە سەید تەهاش خەلیفەی مەولانا بووە. لەوساوە شێخان بارزان بە تەریقەت نەقشبەندین. عەبدولسەلام لە شۆڕشی سەربەخۆبوونی کوردستان (١٢٩٦ کۆچی) کە شێخ عوبەیدوڵڵا سەرکردەی بوو بەشدار بووە. کوڕە گەورە و جێنشینی عەبدولسەلام: شێخ محەمەدی بارزانی دەگەڵ ئاغا و قەڵەوقوتەی خوانەناس و هەژارچەوسێن کەوتۆتە بەربەرەکانی و تورکەکان لێی دڕۆنگ بوون و بۆ ماوەیەک لە بەندیخانەی بدلیسدا حەپس کراوە و ماوەیەکیش لە بارزان دووریان خستووە و لە شاری موسڵ ژیاوە. شێخ محەمەد پێنج کوڕی بوون: عەبدولسەلامی دووهەم، شێخ ئەحمەد، شێخ حەمە سەدیق، شێخ بابۆ و مەلا مستەفا». (شەرەفنامە، هەژار) (بە ڕێنووسی گزینگ نووسراوەتەوە)

لێرەدا دە پێوەندی دەگەڵ مەسەلەی تەریقەت (نەقشبەندی و قادری و..)دا، پێویستە لەپاڵەوە ئەو لایەنە جەخت بکرێتەوە کە لە دوای نەمان و لەناوچوونی یەک لە دوای یەکی ئەمارەتە کوردییەکان و ئاخرینیان ئەمارەتی ئەردەڵان (١٨٧٨) لەلایەن پادشاکانی قاجار و سوڵتانەکانی عوسمانی، مەکۆی بیری بەربەرەکانی و کانگەی ئامانجی ڕزگاریخوازی و نیشتمانی دەگوزرێتەوە بۆ ناوەندی خانەقا و تەکیەکان کە ڕاپەڕینەکانی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری، شێخ مەحموودی حەفید، شێخ سەعیدی پیران، شێخانی بارزان و.. باشترین نموونەی ئەو دیاردەیەن.

جێی بیرهێنانەوەیە لە سەردەمی ئیمپراتۆری عوسمانیدا، هەر لەو بنەماڵەیەی شێخانی بارزان سێ کەس واتە شێخ عەبدولسەلام و شێخ محەمەد و عەبدولسەلامی دووهەم(باپیر و باوک و برا گەورەی مەلا مستەفا) کە لە دژی زوڵم و ستەمی دەسەڵاتدارانی تورک ڕاپەڕیون و دەکرێ بە قۆناخی یەکەمی ڕاپەڕینی ئەو بنەماڵەیە لە قەڵەم بدرێ، بە دەست تورکە خوێنمژەکان لە داردراون.

قۆناخی دووهەمی ڕاپەڕینی ئەو بنەماڵەیە لە سەردەمی دەوڵەتی تازە پێکهاتووی عێراق(لە ژێر کۆنترۆڵی بریتانیا)، واتە ئەو کاتەی کە ئیمپراتۆری عوسمانی لە ئاکامی شەڕی یەکەمی جیهانییەوە دادەوەشێ و دادەبەشرێ دەست پێدەکاتەوە. دیارە لەگەڵ ڕاپەڕینی ئەو قۆناخەی بارزان، هاوکات زنجیرەیەک ڕاپەڕینی دیکە لە زۆربەی ناوچەکانی کوردستانی گەورە

سەرچاوە
Serchawe

(تورکیا، ئێران و عێراق) بە چەند ساڵێک ئەملاوئەولا سەرهەڵدەدەن کە لێرەدا بۆ هەتڵەنەبوون لە مەبەست خۆیان لێ دەبوێرم. هەڵبەت ئەوەش بگوترێ کە یەکێک لە لایەنە لاوازەکانی شۆڕشی کورد لە هەموو قۆناخەکانی مێژوییدا کە هەمیشە بە زیانی ستراتێژی نەتەوەیی داشکاوەتەوە، یەکنەگرتوویی و نەبوونی ئامانجی هاوبەش و پچڕپچڕ و لێکدابڕانی ڕاپەڕینەکان لە یەکتر بووە. دیارە، شیاوی ئاماژە پێکردنە کە کاکڵ و نێوەرۆکی تەواوی شۆڕش و ڕاپەڕینەکان کە لە ناوچە جیاجیاکانی کوردستانی دابەشکراودا هەڵگیرساون، هەموویان بۆ دامەزران و بنیاتنانی دەوڵەتی نەتەوەیی کورد بوون، بەڵام هەرکام بە گوێرەی کارتێکەری و کاردانەوەی ئەم یان ئەو بارودۆخی ناوچەیی و هەلومەرجی نێونەتەوەیی خاوەنی ویست و خواز و هەڵوێست و تاکتیکی تایبەت بە خۆیان بوون.

بۆنموونە، کاتێک ئاخرین سەنگەری شۆڕش و ڕاپەڕینی شێخ مەحموودی حەفید لە ساڵی ١٩٣١ لەلایەن دەوڵەتی عێراق بە یارمەتی و پشتیوانیی هێزی هەوایی بریتانیا تێکشکێندرا، ڕاپەڕینێک بە سەرۆکایەتی شێخ ئەحمەدی بارزانی لە سۆنگەی نیشتەجێکردنی ئاسۆرییە دەرکراوەکانی حەکاری لە ناوچەی بارزان لە لایەن بریتانیاوە دەست پێدەکا. هەرچەند ئەو ڕاپەڕینەش لە بەهاری ساڵی ١٩٣٢ بە هاوکاری و پشتیوانیی فڕۆکە بۆمبهاوێژەکانی بریتانیا سەرکوت کرا، بەڵام دەگەڵ هەڵگیرسانی ئەو شۆڕشە نێوی شێخ ئەحمەد و براکەی واتە مەلا مستەفای بارزانی وەک درێژەپێدەری ئەو خەبات و ڕاپەڕینەی کە کاتی خۆی شێخانی بارزان لە قۆناخی یەکەمدا لە دژی ئیمپراتۆریی عوسمانی وەڕێیان خستبوو، لە گۆڕەپانی سیاسەتدا کەوتنە سەر زارانەوە.

لە ئاکامی تێکشکاندنی ئەو شۆڕشەدا و بەتایبەت بۆمبارانی ٧٩ گوندی ناوچەی بارزان، شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفا و بنەماڵەکەیان بۆ باشووری عێراق و دواتر کەرکووک و سلێمانی دوورخرانەوە.

مەلا مستەفا کە لە تەواوی ئەو ڕاپەڕین و شەڕوشۆڕانەدا وەک پارتیزانێکی کارامە و سەرکردەیەکی لێهاتوو سەرنجی کۆڕوکۆمەڵانی خەڵکی کوردی بۆ لای خۆی ڕاکێشابوو، توانی بە یارمەتی حیزبی «هیوا» و ئەفسەرە شۆڕشگێڕەکان و کوردە نیشتمانپەروەرەکانی سلێمانی، دوای دەساڵ دوورخراوەیی و دەستبەسەریی لە ساڵی ١٩٤٣دا بگەڕێتەوە بارزان و، ئاگری شۆڕشێکی دیکە هەڵگیرسێنێتەوە. دەنگدانەوەی ئەو ڕاپەڕینە بە جۆرێک بوو کە کۆمەڵەی (ژ - ک) لە گۆڤاری «نیشتمان، ژمارە ٢،» دا نووسی: «ئەم جەنگەی سەرۆکی گەورەی کورد (مەلا مستەفای بارزانی) هەڵیئایسساندووە ئیختیلال(شۆڕش)یکی میللی کوردە ».

بە کورتی، شەڕ و گرژیی و پێکهەڵپڕژان و ناکۆکییەکانی نێوان دەوڵەتی عێراق و بریتانیا و هێزی ڕەوانەکراوی جاش

لەلایەک و، مەلا مستەفا و بارزانییەکان لەلایەکی ترەوە، ماوەی دوو ساڵی خایاند؛ که له ئاکامدا، له ئووتی ١٩٤٥دا لە سۆنگەی شەڕێکی سەخت و ئەستەم که لەشکرێکی زۆر تەیار لە سەرباز و جاش بەهاوکاری و پشتیوانی هێزی هەوایی بریتانیا تێیدا بەشدار بوون، مەلا مستەفای بارزانی لە مانگی ئۆکتۆبری ئەوساڵەدا، وێڕای دە هەزارکەس لە بنەماڵە و پێشمەرگە و شۆڕشوانانی کورد، بە ناچاری سنووری عێراق دەبەزێنێ و بە ڕێگەی (کێلەشین)دا پێ دەنێتە خاکی کوردستانی ڕۆژهەڵاتەوە.

سەبارەت بە هاتنی بارزانییەکان بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات که هاوکات بووە لەگەڵ سەرەتای پێکهاتنی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان و دواتر دامەزرانی کۆماری کوردستان (٢٢ی ژانڤییەی ١٩٤٦) لە شاری مهاباد، گەلێک بیروبۆچوونی جیاواز هاتوونەتە ئاراوە، که یەکێک لە بەرچاوترینیان ئەوەیە گوایە هاتنی بارزانییەکان و مەلا مستەفای بارزانی ترسێکی زۆری خستووەتە دڵی کوردەکان و بەتایبەت شەخسی«قازی محەمەد»ەوە کەوا لە داهاتوویەکی نزیکدا لە تەدارەکی دامەزرانی دەوڵەتی خۆیاندان.

با بزانین ڕاستی و دروستی ئەو بیروبۆچوونە تا کوێ بڕ دەکا و، ئایا دەگەڵ واقیعی ڕووداوەکان یەک دەگرێتەوە؟!

هەروەک دەزانین کاتێک مەلا مستەفای بارزانی لە وتووێژ و گفتوگۆ دەگەڵ کاربەدەستانی دەوڵەتی عێراق و هەروەها کارگێڕانی سیاسیی بریتانیای جێگیر لە عێراق بە ئامانجی دڵخواز نەگەیشت، بۆ ئاخرین جار لەم قۆناخەدا ڕاپەڕی کە ئەوە هاوکات بوو لەگەڵ کۆتایی هاتنی شەڕی دووهەمی جیهانی و، ئەوەش بەو مانایە بوو کە هێزەکانی بریتانیا ئێستە دەیانتوانی بە فکر و خەیاڵێکی ئاسوودەوە ئاگری شۆڕشی بارزان کە لەوانە بوو لە داهاتودا هەڕەشە لە بەژەوەندی وان و بە تایبەت نەوتی کەرکووک بکا دابکوژێننەوە.

ئەوەش دەبێ بگوترێ ئەگەر تا دوێنێ ئەمریکا و ئینگلیس و یەکێتی سۆڤێت لە شەڕی دژی نازیسمی هیتلێریدا هاوپەیمان بوون، هەر لە دوای کۆتاییهاتنی شەڕی دووهەم ئەو هێڵە کەمرەنگ دەبێتەوە و دەوڵەتە ڕۆژئاواییەکان دەگەڵ هاوپەیمانی دوێنێیان دەکەونە ملمڵانێ و ناکوکی و، یەک لە مەسەلە بەرچاوەکانی ئەو ناکۆکییەش کێشەی کورد و بەتایبەت کشانەوەی هێزەکانی یەکێتی سۆڤێت لە ناوچەی ژێر کۆنترۆڵ (ئازەربایجانی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات) بوو. هەربۆیەشە کاتێک مەلا مستەفای بارزانی وێڕای هێزی پێشمەرگە و بنەماڵەکانیان ڕوودەکەنە کوردستانی ڕۆژهەڵات، زۆربەی دەوڵەتە دراوسێکان تووشی دڵەڕاوکێ دەبن و، تەنانەت یەکێتی سۆڤێتیش - جا چ بە شێوەی گەمەی دیپلۆماسی یان هەر بە ڕاست هەڵوێستی سیاسیان وابووبێ، بە چاوێکی شک و گومانەوە سەیری هاتنی بارزانییەکان دەکەن و پێیانوابووە مەلا مستەفای بارزانی لە

سەرچاوە
Serchawe

لایەن ئینگلیسییەکانەوە بۆ تێکدەری و گێرەشێوێنی هاتۆتە ئەودیوی سنوور، کە مێژوو ناتوانێ ئەو ئۆباڵە وەئەستۆ بگرێ!

ئەوەی ڕاستی بێ، سۆڤیێتییەکان لەگەڵ ئەوەدا کە هیچ سیاسەت و بەرنامەیەکی ڕوون و بەرچاویان بۆ کێشەی کورد (لانیکەم ناوچەی ژێر کۆنترۆڵی خۆیان - مهاباد و شارەکانی دیکە) نەبوو، دەیانویست لە مەسەلەی کورد و بەتایبەت هاتنی بارزانییەکان، وەک گەمەی دیپلۆماسی و ئامرازی گەیشتن بە بەرژەوەندییە گشتییەکانی دوای شەڕ دەگەڵ ڕۆژئاوا کەڵک وەرگرن. ئەوەش جەخت بکەمەوە کە ڕووسەکان بە هیچ بارێک دامەزرانی کۆماری کوردستانیان بەدڵ نەبوو، ئەوان مەسەلەی کوردیان بە تێکڕایی وەک مەسەلەیەکی ناوخۆیی ئازەربایجان چاو لێدەکرد.

بە هەرحاڵ، ئەو سەرچاوانەی کە باس لەوەدەکەن کە هاتنی بارزانییەکان بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات، دڵەڕاوکێ و نیگەرانی خستۆتە دڵی کوردەکانی ئەو بەشە و تەنانەت شەخسی قازی محەممەدەوە دەگەڵ واقیعی ڕۆژ و فاکتەکان یاک ناگرێتەوە. مێژوو زۆر بە ڕوونی ئەوە دەسەلمێنێ کە هەم قازی محەمەد بە شێوەیەکی زۆر سیاسییانە و ئەمەگدارانە لە هێزی بارزانییەکان ئەوپەڕی کەڵکی وەرگرت و، هەم مەلا مستەفاش ئەوپەڕی یەکدڵی و یەکڕەنگیی خۆی لە خزمەت بە مەسەلەی کورد و کۆماری کوردستان(١٩٤٦) نیشان دا.

***

سەرنج: سەرنج: - (ئەو گوتارە لە سەر داوای ماڵپەڕی «کۆماری کوردستان» نووسراوە - س. چ. هێرش)

بۆ نووسینی ئەو گوتارە، لەم سەرچاوانەی خوارەوە کە پێوەندییان بە باسەکەوە هەبووە کەڵک وەرگیراوە:

١) شەرەفنامەی شەرەفخانی بدلیسی، هەژار کردویە بە کوردی - ١٩٨١، (لە شوێن چوێنێک: هەژار).

٢) تاریخ و مشاهیر کرد، تالیف: بابا مردوخ روحانی(شیوا)، بخش دوم(جلد سوم)، سروش، تهران - ١٣٧١(بەشی: بارزانیان، قازی محەمەد).

٣) دیوید مک داول، تاریخ معاصرکرد، ابراهیم یونسی، ١٣٨٠

٤) با این رسوایی، چە بخشایشی؟ جاناتان رندل، ترجمە: ابراهیم یونسی.

٥) حکومەتی کوردستان، ڕێبەندانی ١٣٢٤ - سەرماوەزی ١٣٢٥، کورد لە گەمەی سۆڤیێتیدا، نەوشیروان مستەفا ئەمین (لاپەڕەکانی ٧٨، ٧٩ و ٨٠).

نەخشی بارزانی لە کۆماری کوردستان (١٩٤٦)

(بەشی دووهەم)

دەوەدا شک نییە، کە بەشێکی زۆر لە سەرۆک عەشیرەکانی کورد، بە هاتنی«مەلا مستەفای بارزانی» بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات نەتەنیا خۆشحاڵ نەبوون، تەنانەت هێندێکیان پێیان خۆش بوو کوێر بن و هێزی بارزانییان بە دەوروبەری دەسەڵاتی خۆیانەوە نەبینن.

بەڵام ئەوەیکە بگوترێ «قازی محەممەد» لەم بارەیەوە دژایەتی نواندووە، بیروبۆچوونێکی ڕاست نییە. چونکە لە کاتی هاتنی بارزانییەکاندا، قازی محەممەد، نە پلەیەکی ڕەسمی(فەرمی) هەبووە، نە حیزبی دێمۆکراتی کوردستان سازکراوە و نە کۆماری کوردستانیش ڕاگەیێندراوە. هەروەها ئەو قسەیەش کە گوایە «مەلا مستەفای بارزانی» ویستوویە لە دژی قازی محەممەد کودەتا بکا، بیروبۆچوونێکە زیاتر لە مێشکی ناحەزان و نەیارانی کورد و نەشارەزایانی مێژوو دەڵاوەتەوە. هەڵبەت لە مێژووی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازیی کورددا زۆر جار ڕوویداوە کە لە وەختی ناسک و ئەستەمدا، دوژمن کە نەیتوانیبێ ڕاستەوخۆ بەرەنگاری ڕاپەڕین و بزووتنەوەکان ببێتەوە، بە سازکردنی قسەڵۆک و دەنگۆی لەم چەشنە لایەن و لاباڵەکانی کوردی تێک بەرداوە و، بەداخەوە زۆرجاران لەم بوارەوە سەرکەوتنیشی بەدەست هێناوە.

هەروەک پێشتر گوترا، کاتێک بارزانی، لە مانگی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ دا، هاتە ناو خاکی کوردستانی ڕۆژهەڵاتەوە(ڕۆژفێڵت)، ڕووسەکان کە خاوەندەسەڵاتی ناوچەکە بوون، لە ژێر تەئسیر و لۆمە و لەقەم و گلەیی ئینگلیسییەکان، داوایان لە بارزانی کرد ماوەیەک خۆی دەرنەخا. دیارە کاکڵی ئەو قسەیە بەو مانایە بوو کە خۆ دەکاروباری کوردەکانی ژێرناوچەی ئەوان وەرنەدا. بەڵام ئایا کەسێکی وەک بارزانی دەیتوانی لەو بارودۆخەدا بێلایەن بمێنێتەوە؟ هەڵبەت بە پێی بارودۆخی گشتی و هەلومەرجی سیاسی و ناوچەیی، نە بۆ «بارزانی» دروست بوو کە وەک میوانێکی بێلایەن لە سووچێکی ئەو کوردستانەی کە خۆی بۆ گەورەترین ڕووداوی چارەنووسساز، واتە دامەزرانی کۆماری کوردستان ئامادە دەکرد پاڵبداتەوە و، نە بۆ «قازی محەممەد»یش کە هەر لە دەورانی کۆمەڵەی (ژ. ک) و تەنانەت پێش پێکهاتنی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان (نۆڤامبری ١٩٤٥ - ئیگلتن) ڕێبەرایەتییەکەی لە لایەن خەڵکەوە قەبوڵکرابوو، جێگەی ساوەساو بوو کە چاوی واقیعبینی نەکاتەوە و لە پێناو تەبایەتی و کوردایەتیدا، ئاوڕ لەم کەسایەتییە و هێزە نیشتمانپەروەرەکەی نەداتەوە!

سەرچاوە
Serchawe

ئەوەی وەک واقیعێکی مێژوویی دەبێ جەخت بکرێتەوە و پشت گوێ نەخرێت، لە ئارادابوونی سێ جۆرە شێواز و هەڵویستی سیاسی ئەوکاتەی دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت بووە لە ئاست وڵاتی ئێران بەگشتی و مەسەلەی ئازەربایجان و کوردستان بەتایبەتی.

یەکەمیان: هەڵویست و سیاسەتی رەسمیی دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت ئەوە بوو کە تەنیا بەرژەوەندییەکانی خۆی لە روانگەی شەرێکدا دەدیت کە لە سۆنگەیەوە بتوانێ نفوزی سیاسی خۆی لە ناوچە و هەرێمدا پەرەپێبدا و بەم جۆرە بە ئاواتە لەمێژینەکانی بگا کە بەرچاوترینیان مەسەلەی نەوتی باکووری ئێران بوو.

دووهەمیان: هەڵوێست و سیاسەتی قەومی و ناسیۆنالیستیی دەوڵەتی ئازەربایجانی سەروو(باکۆ) بە سەرکردایەتی میر جەعفەری باقرۆف کە لەژێر پەردەی خزمەت بە ئامانجەکانی یەکێتی سۆڤیەتدا بۆ لکاندنەوەی بەشی خواروو(ئازەربایجانی رۆژهەڵات و رۆژئاوا لە ئێران) و دامەزرانی ئازەربایجانی یەکپارچە بەرێوەدەچوو.

سێهەمیان: هەڵوێست و سیاسەتی هێزەکانی سۆڤیەت لە ئێران و ئازەربایجان کە سەرەڕای هەبوونی چەند هێڵ و لایەنی جیاواز تێیاندا، بە تێکرایی خوازەری ئەوەبوون کە ئارامی و هێمنایەتی ناوچە بپارێزرێ و بەر بە گێرەشێوێنی و بەلبەشۆی عەشیرەیی بگیرێ.

کەوابوو، لە بارودۆخ و هەلومەرجێکی ئاوا ناسک و ئەستەمدا، شکاندنی هەموو دێزە و گۆزەکان دە سەری رێبەرێکی لێهاتووی وەک «قازی محەمەد» کە گوایە لە سەرەتای هاتنی بارزانییەکان تووشی ساوەساو و کەمتەر خەمی بووە و بایەخێکی ئەوتۆی پێ نەداون، بیروبۆچوونێکی نارەوایە.

بەهەرحاڵ، دوای ئەوەیکە لە رۆژی ٢ی رێبەندانی ١٣٢٤ی هەتاوی(٢٢ی ژانڤییەی ١٩٤٦) کۆماری کوردستان لە چوارچرای مهاباد راگەیێندرا، «مەلا مستەفای بارزانی» لە لایەن «قازی محەممەد»ەوە بە شێوەی رەسمی بۆ مهاباد بانگهێشتن کرا کە هەواڵی ئەو سەردانە لە رۆژنامەی کوردستان (ژمارە ٢١، رێکەوتی ١١ - ١٢ - ١٣٢٤) دا بەم جۆرە باسکراوە:

«جەنابی مەلا مستەفا قائیدی کوردی بارزان رۆژی ٩ی ١٢ی ١٣٢٤ ساتی ٥ی پاش نیوەرۆ واریدی مەهاباد بوو. وەختێ گەیشتە نێو باغان ئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی پێشوازییان لێ کرد. وەختێ مەلا مستەفا لە چۆمی پەرییەوە بە ئیحتیرامی ئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی دابەزی، لەم کاتەدا کۆمیتەی مەرکەزی هەنگاویان توندتر کرد و لە قەراخ

چۆمی پێک گەیشتن، برای خۆشەویست سەدیق حەیدەری مەراسیمی بە خێرهاتنی بە جێ هێنا و هەموو ئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی بە مەلا مستەفا ناساند و ئەویش دەستی لە ناو دەستی هەمووان نا و لە نیهایەتی خۆشیدا بۆ کانگای حیزبی دێمۆکرات هاتن و لە سالۆنی ئەنجومەنی فەرهەنگی دانیشتن.

لە ساتی ٦ حەزرەتی پێشەوای کوردستان بە پێی (القادم یزار) تەشریفی بۆ کانگا هات و مولاقاتی دەگەڵ مەلا مستەفا فەرموو. لەو وەختەدا محەمەد ئەفەندی خیتاب بە حەزرەتی پێشەوا، خیتابێک کە وێنەی ئیحساساتی قەلبی مەلا مستەفا بوو لە خسووس خۆدەپێناوونانی کوردی بارزان و دەربەدەری ئەم قەومە نەجیبە لە ڕێی سەربەستی کوردستاندا خوێندەوە و جەنابی پێشەواش وەڵامی دانەوە و ئەوانی بێ ئەندازە بە حکوومەتی کوردستان و حیزبی دێمۆکرات ئومێدەوار کرد.

پاشان حەزرەتی پێشەوا تەشریفی بردە سالۆنی تایبەتی خۆی ئەنجا مەلا مستەفا بە حزوری شەرەفیاب بوو و ، ماوەی دوو سات خەریکی گفتوگۆ بوون.

مەلا مستەفا پیاوێکی سیاسی و زەعیمی کوردی بارزانە لە ڕێی سەربەستی کوردستاندا زۆری مەینەت کێشاوە. دوژمنانی کوردستان ئەو و تەواوی ئێل و عەشیرەتی وییان بە گوناهی ئازادیخواهی دەربەدەر و لە نیشتمانی خۆشەویستیان وەدەرناوە. زاتی ناوبراو بێجگە لەوەی قائیدێکی بەرزە، پیاوێکی زانا و تێگەیشتووە، موتەمەدین و نیشتمانپەرستە و تەمەنی لە حدودی چلوپێنج ساڵ دایە.« (بە ڕێنووسی گزینگ نووسراوەتەوە).

هەروەک مێژوو بۆمان باسدەکا و پیرە پیاوەکانیش گێڕاویانەتەوە هیچ چاوپێکەوتن و پێشوازییەک تا ئەو کاتە - ئەویش بە شێوەی ڕەسمی و سیاسی، ئەوەندەی ئەو دیدارە کە مانا و نێوەرۆکێکی یەکگرتنەوە و یەکگرتووانە بە بەشە لێکدابڕاوەکانی کوردستان ببەخشێ، گرینگی و بایەخی پێنەدراوە.

«مەلا مستەفای بارزانی» و بەشێک لە ئەفسەرانی هاوڕێی، لە تەواوی ڕۆژانی ١١ و ١٢ و ١٣ی مانگی ڕەشەمە(١٣٢٤ - ١٩٤٦) دا، سەردانی بنکەی هێزی کوردستان، چاپخانەی کوردستان، مەدرەسە و ئیدارەکانی کوردستان و هەروەها بنکەی هەیئەتی ڕەئیسەی میللی کوردستان دەکا و، لای ئێوارەی ڕۆژی ئاخر، جارێکی دیکە خۆی و چەند ئەفسەری هاوڕێی دەچنەوە لای پێشەوا قازی و دوای نیوسەعات گفتوگۆی تایبەتی دەگەڕێنەوە شوێنی خۆیان.

«مەلا مستەفای بارزانی» لەو کاتەوە کە بە گوێرەی دەرچوونی بڕیارێک لەلایەن کۆمیتەی مەرکەزی حیزبی دێمۆکرات و

بەشی هەشتەم

حکوومەتی کۆماری کوردستان، وێڕای سێ کەسایەتی دیکە (محەمەد حوسێنی سەیفی قازی، ئەمەرخانی شکاک - شەریفی، حەمەرەشید خانی بانە - قادرزادە) پلەی ژەنەڕاڵی پێدەبخشرێ، بەو پەڕی چالاکی و لە خۆبوردووییەوە بە خۆی و هێزەکەی لە چارەنووسی سیاسی و سەربازیی ئەو کۆمارە ساوایەدا بەشدار دەبێ.

شیاوی ئاماژە پێکردنە کە بەشێکی زۆری ڕێکخستن و شارەزایی سەربازیی هێزی پێشمەرگە و هێزی میللی کوردستان، بە بەشداریی چالاکانەی هێزی بارزانییەکان و بەتایبەت ئەو ئەفسەرە کوردانەی کە دەرچووی زانکۆی ئەفسەریی بوون بەدی دێ و کامڵ دەبێ.

هەربۆیە لە سەرەتای مانگی بانەمەڕی ١٣٢٥دا، لە سەرداوای پێشەوا قازی، هێزی بارزانییەکان لە ڕیزی هێزی میللی کوردستاندا ڕێکدەخرێن و، پاشان بە فەرمانی ژەنەڕاڵ بارزانی نزیکەی هەزار بارزانی بۆ پێشمەرگایەتی بانگ دەکرێن و لە ٤ لکی سەربازیی و بە چەکی تازەوە ڕەوانەی بەرەی سەقز دەکرێن.

***

* بۆ نووسینی ئەم بەشە، لەم سەرچاوەی خوارەوە کەڵک وەرگیراوە:
* حکومەتی کوردستان، ڕێبەندانی ١٣٢٤ - سەرماوەزی ١٣٢٥، کورد لە گەمەی سۆڤیەتی دا، نەوشیروان مستەفا ئەمین، لاپەڕەکانی ١٧٥، ١٨٠.

سەرچاوە: ماڵپەڕی گزینگ - ڕێکەوتی: ٣ی ئەپریلی ٢٠٠٦

کۆماری کوردستان یان کۆماری مەهاباد؟!

د. عەبدوڵڵا ئەبریشەمی

نزیک حەوتوویەکە تیڤییە کوردییەکان لە ٢ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ (٢٢ ژانویەی ١٩٤٦) دەدوێن. بەداخەوە زۆرتری بێژەران لەجیاتی ئەوەی ناوی دروستی کۆماری کوردستان بێنن، دەڵێن "کۆماری مەهاباد". ئەرێ بڵێی هەموو لە هەڵەدا بن یان هەڵەی ئەم کارە نەزانن؟ ئەو بەڕێزانە بۆ لە خۆیان ناپرسن ناوی ئەوکاتی کۆمار چ بووە؟ "جمهوری مەهاباد" بوو یان "جمهوری کوردستان"؟ بەگوێرەی کام بەڵگە ناوی داتاشراوی کۆماری مەهاباد جێی کۆماری کوردستانی گرتۆتەوە؟

بەڵگەکان و نووسراوەکانی "سەردەم"ی کۆمار پیشان دەدەن کە وشەی کوردستان لەدوای کۆمار(جمهوری) هاتووە نەک مەهاباد! ئەو بەڕێزانە بۆ لە خۆیان ناپرسن ئەم ناوگۆڕینە لە کەنگێوە هاتۆتە ئاراوە؟ ئەگەر نازانن یان نایانەوێ بزانن، با بێن وەڵام بدەنەوە کە ئەم ناوە داتاشراوە بە قازانجی کام لایە؟ کورد یان دەسەڵاتە زاڵەکان؟ تەنانەت ئەگەر ئەو بەڕێزانە گوتبایان "حکومەتی مەهاباد"، هێندە جێی ئیراد نەبوو. بەڵام هەموو دەڵێن "کۆمار" و پەیتا پەیتا ناوی داتاشراوی "کۆماری مەهاباد" دووپات دەکەنەوە!

ئەگەر ئەم کارە لە ڕووی نەزانینە، باشترە قسان نەکەن. ئەگەر بە عەمدە، بڵێن بۆ؟ با بزانین ئەم ناوە (جمهوری کوردستان) چۆن دامەزرا؟ ئەو سەردەم نەدەکرا نوێنەری هەموو لایەکی کوردستان لە مەهاباد کۆببنەوە. بەڵام هێندێک لە

دانیشتوانی کوردی لای ماکۆیەوە تا نزیک سەقز، دەگەڵ بارزانییەکان و هێدێک کەسی دی لە لایەکانی تری کوردستان، لە مەهاباد کۆبوونەوە و ناوی دەوڵەتەکەیان نا "جمهوری کوردستان". بەڵام پرسیار ئەمەیە، بۆ سەردەمێک پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان، ناوی داتاشراوی کۆماری مەهاباد، هاتە ئاراوە؟ بۆ کەس لەو بەڕێزانە ناڵێ کۆماری تەوریز؟! یان کۆماری مۆسکۆ، تاران و... بەڵکو تەنیا دەڵێن کۆماری مەهاباد؟!

دیارە دەسەڵاتە زاڵەکان دەیانەوێ ناوی "کوردستان" لەدوای "کۆمار" بسڕنەوە. ئەوان وایان پێخۆشە! ئەرێ بڵێی گۆڕینی ناوی کۆمار بۆ بەرگری لە دڵمەندی داگیرکەران و دەسەڵاتە زاڵەکان نەهاتبێتە ئاراوە؟! وەڵامەکان چ ئا بن چ نا، مەسەلەکە ناگۆڕن! (لادان لە پرسیارەکە و بەحاشیەدا ڕۆیشتن خۆدزینەوە لە وەڵامە) ئەم ناوگۆڕینە ویستی دڵی دەسەڵاتە زاڵەکانە. تورکەکان ڕەخنەیان لەسەر ناوی کوردستان هەیە. دەڵێن ناوچەیەک بە ناوی کوردستان لە تورکیا و عێراق و سوریادا نییە! کوردستان ناوێکی داتاشراوە. لەم ناوچەیەدا قەت حکومەتێک بە ناوی "کوردستان" لە ئارادا نەبووە. شۆڤێنیستەکانی ئێرانیش دەڵێن خەتای داگیرکەرانی تورکی سەلجوقی بوو کە بۆ یەکەم جار ناوی داتاشراوی کوردستانیان لەسەر ناوچەیەک لە ئێران دانا.

دەڵێی بێژەرانی باس و تەحلیلەکانیش ئەم ویستەی دەسەڵاتە زاڵەکان بەجێدێنن. ناوی داتاشراوی کۆماری مەهابادیان کردۆتە قاو! ناوی ڕاستەقینە کۆماری کوردستانیشیان وەلاناوە. ئەم کوردانە بە هاواری دوژمنان و دەسەڵاتە زاڵەکانەوە هاتوون. ئێستا لە نووسراوە فارسییەکاندا (ئەز خەبەرم لە زمانەکانی تر نییە) ناوی یەکەم حکومەتی کوردستانیان وەلاناوە. دەنووسن "جمهوری مهاباد". من بە خوێندنەوە و بیستنی ئەم ناوە داتاشراوە، دەنگی ڕادیۆ ئانکارام وەبیردێتەوە کە لە سەردەمی کۆماردا وای دەست بە قسان دەکرد: "دیگەت! دیگەت! ئیجا ئانکەرەس،... حکومەتی پووشاڵی کوردستان..." بیسەرانیش بە بوغزەوە گوێیان دەدایە بزانن دوژمن دەڵێ چی! بەڵام تورکەکانیش حاشیان لە ناوی "کوردستان" نەدەکرد و ناوی داتاشراوی مەهابادیان لەسەر دانەدەنا.

لە ڕاستیدا ئەم ناوە داتاشراوە سەرکەوتنێکی گرینگە بۆ دەسەڵاتە زاڵەکان. ئەم ناوگۆڕینە پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان هاتۆتە ئاراوە. بەشێک لە کوردەکان بۆخۆیان ناوی کۆماری کوردستانیان کردۆتە کۆماری مەهاباد و دواناوی کوردستانیان بە مەیلی نەیاران سڕیوەتەوە.

چۆن ناو دادەنێن؟ چەشنی ناودانان لەسەر زارۆک ویستە، چ ویستی دایکوباب، چ لایەنێکی تر. چەشنی ناودانان لەسەر ڕێکخراوە و دانراوەش. ویستی دامەزرێنەران یان پێویستی ترە لە کاتی دامەزراندنی دانراوەکەدا. (لەم باسەدا ناوی شتی تر

مەبەست نییە).

پاش مردنی کەسێک بەدەگمن ناوی مردووەکە دەگۆڕدرێ. ناوی ڕێکخراوە و دانراوەکانیش بە دەگمەن گۆڕدراون. بەڵام کەس نییە لەسەر مێژووی کۆماری بێکەس و هەناسەساردی کوردستان وەجواب بێ کە بۆ ناوی ڕاستەقینە خوی لەسەر لادراوە و بە مەیلی نەیاران ناوی داتاشراوی بەسەردابڕاوە. ئەوەیش ڕوونە کە لە مێژوودا پاش لەناوچوونی دانراوەیەک، یان کەسێک، ناوگۆڕان یان هەڵەیە یان بە دەهۆ. لە گورینی ناوی کۆماری کوردستان بە مەهاباد، ناکرێ بڵێین لە نەزانینەوەیە، لەبەر ئەوەی زۆربەی بێژەرانی ئەم ناوە داتاشراوە، لە ڕیزی تەحلیلگەرانی سیاسی و مێژوویین و ئیدعای وردبوونەوە و لێکۆڵینەوە و سیاسەتوانیشیان هەیە. بەڵام هەر چۆنێک بێ، ئەم گۆڕانکارییە بە زیانی کورد و قازانجی دەسەڵاتە زاڵەکانە.

سەرچاوە: ئارشیڤی ماڵپەڕی دیمانە - ڕێکەوتی: ٢٦ی جانێویری ٢٠٠٦

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان یا کۆماری مەهاباد؟

خەلیل غەزەڵی

کۆماری کوردستان، لە لایەن هێندێک کەسەوە بە کۆماری مەهاباد ناو دەبرێ. ئەم کەسانە بە سێ (٣) دەستە دابەش دەکرێن:

یەکەم: ئەو کەسانەی کە سەرنج نادەن و وردبینانە چاو لە خۆیان و ڕووداوەکانی گەلەکەیان ناکەن. ئەم کەسانە لە هەموو توێژەکانی کۆمەڵدا بەدی دەکرێن. واتا بە بێ ئەوەی مەبەستێکی (پوزیتیڤ تا نیگاتیڤ) یان هەبێ هەروا شوێن قسەی نەیاران و نا حەزان کەوتوون. ئەم کەسانە تەنیا ئەو ڕەخنەیە دەیانگرێتەوە کە ورد چاو لە مێژووی نەتەوەکەیان ناکەن. بەڵام کەس لە دڵسۆزیی و نیشتمانپەروەرییاندا گومان ناکات.

لایەنی دیکە کە کۆماری کوردستان بە کۆماری مەهاباد ناو دەبەن، کوردانی ناوچە گەران. ئەم کەسانە کە ژمارەیان زۆر نییە هەوڵدەدەن کە ئەوەی شانازی و لێهاتوویی کۆمارە بە ناوی مەڵبەندەکەی خۆیانەوە تۆمار بکەن. بە بێ ئەوە بزانن بەم کارەیان؛ یەکەم تەعەسوب و چەقین لە گێژەنی تەسکی ناوچەگەرایی‌دا دەردەخەن.

دووەم: خزمەت بە نەیارانی نەتەوەی کورد لە بچووک و ناوچەیی نیشاندانی یەکەم ئەزموونی مودێرنی خەباتی نەتەوەیی

گەلەکەماندا دەکەن.

دەستەی سێهەم: (کە بەداخەوە هێندێک کەسی خۆجێیشیان لە گەڵە) ئەو کەسانەن کە وشیارانە دەیانەوێ بڵێین کە ئەو حەرەکەتە ناوچەیی بووە و هیچ خولیا و ئاواتێکی نەتەوەیی گشت گر و کوردستانیی لەگەڵ نەبووە.

دیارە هەڵوێستی بەشی ئاخر دەبێ بە گرینگ بگیردرێت. چوونکە دابەزاندن و کەم بایەخ نیشاندانی سەروەری و خەباتی نەتەوەیەک، لە لایەن ئەم کەسانەوە ، بێحورمەتی و تەوهینە بەم نەتەوەیە و راستەوخۆ لە خزمەتی شوڤینیزمی دەسەڵاتدار و حکوومەت دایە. چوونکە ئەو لایەنانەش هەوڵیان ئەوەیە کە نیشان بدەن چتێک بەناوی نەتەوەی کورد (لە ئێران) بوونی نییە و ئەو رووداوانەی کە کۆماری کوردستانی لێ هەڵکەوتەوە یاخی بوونێکی ناوچەیی بووە.

لە هەر حاڵەتێک دا ئەم ئیدیعایە، هەرکەس بیکات هەڵەیە. چوونکە گەر چاوێک لە رابردوو بکەین و بە مێژوودا بچینەوە، دەبینین کۆمار، کۆماری هەموو کوردستان (وەک یەک نەتەوە و یەک خاک) بووە. ئەوانەی کە بە مەبەستەوە ئەم کۆمارە بە کۆماری مەهاباد ناو دەبەن دەبێ بزانن کە ئەم کۆمارە، دەسەڵاتی هەر لە مەهاباد نەبووە و ناوچەی موکریان و مەنگوڕ و گەورک و فەیزوڵابەگی و بەشێکی زۆر لە ناوچەی ئەردەڵانیشی گرتووەتەوە (بانە و سەقز). هەروەها بۆ بەشەکانی دیکە رۆژهەڵاتی کوردستانیش کۆمار بەئاسانی دەیتوانی پەل بکوتێ. بەڵام بە بوونی هێزەکانی بریتانیا (لە سەقز بەرەوخوار. واتا بە سنە شەوە) کۆمار نەیتوانی دەسەڵاتی بگەیەنێتە هەموو ناوچەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان. لە بەرانبەردا نوێنەری هەموو ناوچەکانی کوردستان (هەر چوار پارچەی کوردستان و کوردە پەرەوازەکانی وڵاتانی دیکەش) خۆیان گەیاندە کۆمار و لە بواری جۆربەجۆری وەک نیزامی، سیاسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیدا چالاک و بەشدار بوون.

بۆیە کۆمار ئەوەندە هین مەهاباد بوو، هەر ئەوەندەش هی بۆکان، سنە، کرماشان و مەریوان و بارزان و بادینان و هەولێر و سلێمانی و ئامێد و قامیشلی و نوسەیبین و جەزیر و بۆتان بوو. مەگەر ئەوە نەبوو ماملۆستا قانێع لە مەریوانەوە بە پێی خۆی گەیاندە چوار چرا و لە خزمەت کۆماردا سەروماڵی هەنگاوی هەڵگرد و پاش رووخانی کۆماریش تاوانەکەی لە زیندانەکانی شای ئێران دا دایەوە و گەورەترین بەرهەمی (ئاخرین ماڵی زیانم کونجی بەندیخانەیە) هۆنییەوە؟ مەگەر بارزانی و پێشمەرگەکانی "سابڵاخی" بوون؟ ئەو ئەفسەرانەی (مستەفا خۆشناو و محەمەد قودسی و عیزەت عەبدولعەزیز و خەیروڵا عەبدولکەریم) کە ژیانی ئاسوودەیان فڕێ دا و خۆیان بە کۆمار گەیاند و لە سەردەستی سەرۆککۆمار قازی موحەمەد بە فەرماندەریی بەشەکانی لەشکری کوردستان دانران و خزمەتیان کرد، مەهابادی بوون؟ کەسانێک کە سەرەنجام لە پێناوی ئامانجەکانیاندا (ئازادیی کوردستان) سەریان چووە سەر دار. بەڵام هەتا هەتایە بۆ ئەمەگناسانی ئەم رێگایە

ڕێنوێن و لەبیر نەکراوەن. ئایا ئەو دەیان و سەدان ڕۆشنبیرە کە هەر لە مسکۆی رووسیاوە تا هەولێر و سلێمانی و سنە و... خۆیان گەیاندبووە مەهاباد و لە خزمەت کۆمار دا بوون، سەلمێنەری ئەوە نین کە ئەو کۆمارەیان بە هی خۆیان و وڵاتە پارچە پارچە کراوەکەیان زانیوە؟

گەرچی باسکردنی هەموو ئەوکەسانەی کەلە شارەکانی دیکەی هەر چوارپارچەی کوردستانەوە خۆیان گەیاندە کۆمار و خزمەتیان کرد لەم وتارە کورتەدا ناگونجێ، بەڵام هەر ئەو نموونانەی کە باسکران سەلمێنەری ئەو ڕاستییەن کە کۆمار هی هەموو نەتەوەی کورد و هەمو کوردستان بووە. و ئەگەر بەر پەلاماری شوینیزمی ئێرانی بە پاڵپشتی ئیمپریالیستەکان (بە تایبەت ئامریکا) نەکەوتبا و کۆنەپەرستیی خۆماڵی و دەرەکی و هەلومەرج، جوانەمەرگیان نەکردایە، بێگومان هەلومەرجی کورد و ناوچەکە جیا لەوەی بوو کە ئیمرۆ هەیە. بۆیە لانی کەم بۆ ئێمە سزاوار نییە بە گۆڕانی ناوەکەی و چکۆلەکردنەوەی تا ئاستی شارێک، لە گەوریی و جێگەی مێژوویی (کوماری کوردستان) کەم بکەینەوە.

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - ڕێکەوتی: ٢ی ڕێبەندانی ٢٠٠٦

کۆماری کوردستان کۆماری ئازادی و دیموکراسی

هیوا گوڵ محەمەدی

یەکێک لە دەرسە هەرە گرینگەکانی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە لایەن پێشەوا قازی محەممەدەوە بڕوا بە خۆ بونە.

لە کاتێک دا کە کوردستان لە بارێکی ئاستەم و نالەباری ئابوری و کۆمەڵگای مروڤایەتی قوربانی شەڕی دنیاگر بون، پێشەوا قازی محەمەد و یارانی ئاڵای کوردستانیان هەڵکرد و بانگی دەسەڵاتی کوردیان دا و هەوڵی وەدەس خستنی ناسنامەی کوردی و ئازادی کوردستان وەک بڕوایەکی پۆڵاین بو بە ئامانجیان. ئەوکاتە کە پێشەوا قازی محەمەد لە چوارچرای مەهاباد دامەزراندنی کۆماری کوردستانی ڕاگەیاند، تەنیا بەشێکی بچوکی ڕۆژهەڵاتی وەڵاتی بە دەستەوە بو. بێگومان لەبەر هاتنی هێزی هاوپەیمانان لە چەند قۆڵەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوبوە دوو بەش، بەشێکی کەوتبوە بەر دەست هێزەکانی ئینگلیز کە تا سنوری دیواندەرە ئەهات و بەشەکەی دیکەشی لە لایەن هێزەکانی ڕوسەوە کونتروڵ ئەکرا و ئەو بەشەش تا نێزیک شاری سەقز بو.

لە ڕاستی دا دەبێ بڵێن ئەو ناوچەیەی کۆماری تێدا دامەزرا تەنیا مەهاباد و بۆکان و بانە بو. کەوا بو ئەگەر بڕوا بە خۆ بونی پێشەوا و هاڤاڵەکانی نەبایە کەس نەیدەوێرا بڕیارێکی ئاوا جیدی بدات و خۆ لە قەیرانێکی ئاوا بەهاوێ.

بەڵام پێشەوا قازی محەمەد ئەیزانی کە لەو هەل و مەرجە دا چەسپاندنی مافی گەلی کورد لە لای هێزەکانی بێگانە و بنیاتنانی هەستی نەتەوەیی لە لای کوردان دەبنە بناغەی بون و بەردوامیشی دەبێتە هوی پەرەپێدان و فراوانترکردنی ناوچەکانی کوردستان و مەڵبەندی حوکمڕانی حکومەتی کوردستان. پێشەوا قازی و هاوبیرەکانی لەو کاتە دا هیچ پێویستیان بە پلە و پایە نەبو، تەنانەت لە سەروەت و سامانی خۆشیان خستە خزمەت جەلانەوە و کۆمارکەیەوە.

ئەوەی وای لێ کردن کە ئەو کۆمارە لە ناوچەیەکی بچوک و ئاستەم دا دامەزرێنن دڵسۆزی نەتەوە و وەفاداریان بە نیشتمان بو. پێشەوا قازی محەمەد مروڤێکی ئاینی سەرف نەبو، بەڵکو کوردێکی خاوەن هەستی نەتەوەیی و مروڤێکی ڕوشنبیر و خاوەن تەگبیر و دڵفراوان بو.

ئاواتی وەدی هێنانی ئازادی کوردستان و دەسەلاتی کوردی لە پێشکەوتنی کۆمەڵگا و بە تایبەتی بەشداری ژنان و لاوان و خۆ پەروەردە کردن وخۆیندن دا ئەبینیت و هەربویە لە ماوەی یازدە مانگ دەسەلاتی دا ئەوەندنەی خزمەت بەو بەشانە کرد کە پاش شەست ساڵ هێشتا نەوەکانی دوای خۆی نەیانتوانیەوە بیکەن یان بەو ئەندازە و بەو جوەری ئەو سەردەمەیان نەکردوە.

لە لای پێشەوا یەک بەرژەوەندی بۆ پاراستن هەبو ئەویش بەرژەوەندی گەل، بەڵام لە لای پارتەکانی ئێستا و تەنانەت حیزبەکەی پێشەواشەوە بەرژەوەندی خۆیان یەکەم و کۆتاییە. پێشەوا هەوڵێکی زوری دا کە ناکۆکی نێوان عەشیرەکان نەهێڵێ و بە دڵێکی فراوانەوە کوردی بەشەکانی دیکەی کوردستانی لە باوەش دەگرت و تا دواکاتەکانی ژیانی بە خاوەن ماڵی ئەناساندن و لە دەسڵاتدا بەشداری ئەکردن، بەڵام بەداخەوە ئێستا دوای ئەوە بەشێک لە کوردستان ئازادە و میوانە خاوەن ماڵەکانی ئەو کاتە دەسەلاتیان هەیە بیرهێنانەوەی ئەو کۆمارە بە پیز و بەرەکەت و پڕ لە سەروەری و شانازیە یاساغ و بڤەیە.

کۆماری کوردستان تەنیا دەسەلاتێکی ئاسایی نەبو، بەڵکو سیستەمێکی سیاسی کۆمەلاتی دیموکراتیک و پێشکەوتونخۆاز بو. لە ماوەی ئەو یازدە مانگە دا مافی ئازەری، فارس، جولەکە، ئاسوری و کەمە نەتەوەکانی دیکەی ژێر حوکمڕانی کۆمار پارێزرا و ئەو ئیمکاناتەی کە بە کوردەکان بدرایە ئەوانیش لێی بەرخوردار بون. زور لایەنی دیکەی کۆمار هەیە کە مروڤ ئەتوانی باسیان بکات و جێگای شانازین کە من لێرە دا نامەوی لە سەریان بڕۆم، ئەوەی بۆ من گرینگە و ئێستا وەک شەست ساڵ بەر لە ئێستا لەو کۆمارە ساوا و جوانەمەرگە ئەڕوانم دەبینم گەورەترین دوژمنی کۆمار نە شای ئێران، نە ئینگلیز و نە هیچ هێزێکی دیکەی دەرەکی بو، بەڵکو کورد خۆی و بەس...

ئەو سەرک عەشیرە کۆنەپەرەست و سەرشۆڕانەی کە خەیانەتیان بە کۆمار کرد، نەوەکانی دوایی خۆیان لە ناسنامەی نەتەوەیی، ئازادی، سەروەری و پەروەردە و پێشکەوتن بێ بەش کرد. ئەگەر لەو کاتە دا پێشەوا قازی محەمەد و یارانی لە مەهاباد ئاڵای کوردستانیان هەڵکرد و بە ڕواڵەت ڕوسیەش بە ڕەسمی ناسین، کرماشان، سنە، کامیاران، جوانڕۆ و شارەکانی دیکەی ڕۆژهەڵات سەریان هەڵدایە و پشتیوانیان لێ بکردایە بێگومان نە پێشەوا و نە کۆمار لە بەین نەدەچون و چارەنوسی ئێمەش ئەمڕۆ بە جورێکی دیکە دەبو.

بەداخەوە شەست ساڵ دوای ئەو تەجروبە شیرن و تاڵە هێشتا هیچ دەرسێکیمان وەر نەگرتوە و هیچ لەو هەڵە و کەموکوڕیانە فێر نەبوین. هێشتا هەر بە هەمان ئەقڵ و بیر کردنەوە و تێگەیشتنی شەست ساڵ بەر لە ئێستا هەڵس و کەوت و هەڵوێست ئەگرین، ئەگەر ئەو کاتە سەرۆک عەشیرەتەکان بۆ بەرژەوەندی تاک و بنەماڵەی خۆیان یەکیان نەدەگرت و ئاویان بە ئاشی دوژمن و داگیرکەر دا ئەکرد ئەمڕۆ بە شێوەی ڕکخستن و بە ناوی حیزب و بە بەرنامەی سیاسی و جیاوازەوە هەمان پێوەن لە پێی گەل دەکەین و نە لە دنیا تێ دەگەین، نە هەل و دەرفەتەکان ئەناسین و نە هەڵوێستی بە جێ و هاوچەرخ دەگرین.

دەبا بە گیانێکی کوردانە و بە لە خۆبردوویی پێشەوا و قازیەکانی هاوڕێ و هاوبیرەکانیان لە کێشەکەمان بڕوانین و لەگەڵ یەک دڵسۆز و لەبەرانبەر دوژمن دا سەربەرز بین. دەبا پێشەوا و هەڤاڵەکانی بکەینە سەرمەشقی بیری نەتەوەیی و نیشتمان خۆشەویستی و ڕێگاکەیامن درێژە پێ بدەین و ئامانج و ئاواتەکانیان وەدی بێنین.

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - ڕێکەوتی: ٢ی ڕێبەندانی ٢٠٠٦

سەرچاوە
Serchawe

لە پەراوێزی بەپاشکۆبوونی پرسی کورد بە کێشەی دێمۆکراسی لە ئێران

بەبۆنەی دووی ڕێبەندان (٢٠٠٧)

شەماڵ کاوە

ئێمە، ئێمرۆ لێرە کۆبووینەتەوە تا ساڵیادی یەکێک لە گرینگترین ڕووداوەکانی مێژووی کورد بە پیرۆز بکەین. بۆ ئێمە ساڵیادی دوووی ڕیبەندان، بە گشتی هەمیشە بیانوویەک بووە بۆ ئاوڕدانەوە لە مێژوو. بەڵام بەداخەوە، بەتایبەت لە بۆنە حیزبییەکاندا کەم وا هەڵکەوتووە کە ئێمە لە جیاتی ئاوڕدانەوە، هەولی پێداچوونەوەیەکمان بەو مێژوویەدا هەبێ. ئەو ئاوڕدانەوانەش، زیاتر بەمەبەستی شەرعییەتدان و سەلماندنی ئەو هەقیقەتانە بووە کە خۆمان بە هەڵگرییان زانیوە. بەم هۆیەش هەڵسوکەوتی ئێمە لەگەڵ دووێ ڕیبەندان، تەنیا هەلسوکەوتێکی هێمایی و سیاسیی بووە و کەمتر ڕەنگ و رووی لێکدانەوە و پێداچوونەوەیەکی مێژوویی و ڕەخنەگرانەی هەبووە. واتە ڕوانینی ئێمە بە دووی ڕێبەندان، تەنیا وەک ڕۆژێکی مێژوویی و، وەک هێمایەک بووە بۆ خەبات و تێکۆشان و، هەروەها بۆ سەلماندنی بەرهەقیی سیاسەتی خۆمان. بۆیەش لەو ئاستەدا کەمتر هەول دراوە کە دوو ڕێبەندان نەک هەر وەک ڕۆژێکی مێژوویی، بەڵکو بەر لە هەموو شت، وەک دیاردەیەکی مێژوویی بخرێتە بەر باس.

بێگومان ئەگەر ئێمە دووی ڕێبەندان تەنیا وەک ڕۆژێکی مێژوویی سەیر بکەین، ئەوسا ئەو ڕووداوە هەر لە ئاستی هێمایەکی نەتەوەیی و لە ئاستی ئەفسانەیەکدا دەمێنێتەوە کە بواری ڕەخنە و پێداچوونەوە فرە بەرتەسک دەکات. بەڵام ئەگەر ئێمە

بەشی هەشتەم

دووی ڕێبەندان وەک دیاردەیەکی مێژوویی هەڵسەنگێنین، ئەوسا مەبەستمان لە گەڕانەوە بۆ مێژوو و بۆ ئەو دیاردە مێژووییە، تەنیا نابێتە وەبیرهێنانەوەی شکۆداری ئەو ڕووداوە یان کردنی مێژوو بە داوەر و شایەدی ڕاست و درووستی بۆچوونەکانمان، بەڵکو ئەوسا دەتوانین لە هەمان کاتدا مێژوو وەک پێوەندییەکی نێوان زانیاری و دەسەڵات ببینین کە لەودا مێژوو تەنیا بریتی نابێ لە کۆمەڵی ڕووداو و فاکتی بێتاوان؛ ئەوسا مێژوو نابێتە بکەر یان سابجێکتێک لە دەرەوەی ئیرادە و دەرەوەی خوێندنەوەکانی ئێمەدا؛ ئەوسا مێژوو تەنیا یەک ناوەرۆک و یەک ناوئاخنی ڕاستەقینەی نابێ و دەستی ئێمە لە تەفسیر و خوێندنەوەیەکی جیاواز و ڕەخنەگرانە ئاوەڵاتر دەکات.

پێداچوونەوەیەکی رەخنەگرانە بە دووی ڕێبەندان وەک دیاردەیەکی مێژوویی، دەتوانێ یارمەتی ئەوەمان بدات کە ئێمە شوێنگە و پێناسەی ئێمڕۆی خۆمان باشتر بناسین. چونکو هەر وەک ئاماژەم پێدا، شیکاری مێژوویی نابێ بەو مەبەستە بێت کە ئێمە بگەڕێنێتەوە بۆ شکۆمەندی ڕابردوو، بەڵکو دەبێ بەر لە هەموو شت، کەرەسەیەک بێت بۆ پێناسەکردنی ئێمڕۆ و کێشە و گرفتەکانی ئێمڕۆ.

پێداچوونەوەیەک بە مێژوو دەبێ بەر لە هەموو شت وەڵامی ئەو پرسیارە بداتە کە ئێمە بۆ ئێمڕۆکێ ڕاست لەو شوێنە تایبەتە راوەستاوین؛ دەبێ وەڵامی ئەوەمان بداتەوە کە چ دیاردە یان کام رەهەندی ڕابردوو پێناسەی ئێمڕۆکێی ئێمەی شکڵ داوە؟ چونکو ئێمە نابێ ئەوە لە بیر بکەین کە ئێستاکێی ئێمە، ئەنجامی ئەو چارەسەر و پرۆژانەن کە ئێمە پێشتر وەک وەڵامێک بە کێشە کۆنەکانمان گەڵاڵە کردبوون.

کە وایە، پێداچوونەوەیەک بە دووی ڕێبەندان، دەبێ تێگەیشتنی ئێمە لە ئێستاکێ و سەردەمی هەنوکەییمان باشتر بکات، چونکو ئەو کاتەی ئێمە تێیادا دەژین کەمتازۆر بەرهەمی ئەو وەڵامانەن، کە ئێمە پێشتر بە گرفتەکانی ئەو سەردەممان داوە. ئەوەش لە خۆیدا دەتوانێ یارمەتیدەری ئەوە بێ کە ئێمە لە پێداچوونەوەیەکی ئاوادا باشتر سەردەمی خۆمان بناسین و گرفتەکان لە گۆشەنیگایەکی جیاوازترە ببینین. بە کورتی. خوێندنەوەی ئێمە لە مێژوو دەبێ بتوانێ یارمەتیمان بدات تەوەرەکانی بەرژەوەندی نەتەوەیی کورد و، هۆکار و سەرچاوەکانی گرفت و قەیرانەکانی باشتر دەستنیشان بکەین.

***

هەر بەو پێیەش من حەز دەکەم لە کەمکاتییەدا قسەکانم لە یەک تەوەری دیاریکراودا چڕ کەمەوە و ئەویش مەسەلەی بە پاشکۆبوونی کێشەی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە بە کێشەی ئێران و دێموکراسی لە ئێراندا.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

بۆ ئەوەی بتوانم بە کورتی هەندێ بیروڕای خۆم لەوبارەیەوە دەرببڕم، سەرشاری باسەکەم دەخەمە دەورانپشتی جمهوریەتی کوردستان. لەوەشدا گریمانەی سەرەکی من ئەوەیە کە ئێمە لە سەردەمی شەڕی دووەمی جیهانیدا تووشی گوازتنەوەیەک هاتین کە لە بنەڕەتدا، بە مەبەستێکی کاتیی و وەک تاکتیکێکی سیاسیی ڕۆژ هاتبووە ئارا، بەڵام دواتر بوو بە ستراتیژی نەگۆڕی جووڵانەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. ئەو گوازتنەوە مێژووییە، کە لە سەروبەندی دەستپێکی شەڕی ساردا ڕوویدا، وەک تاکتیکێک بە سەر کورددا سەپێندرا و سەرکردایەتی ئەو کاتی جووڵانەوەی ناچار کرد ملکەچی بێت، بەڵام دواتر هەر ئەو سیاسەتە بەبێ هەڵسەنگاندنێکی بابەتی بووە بە ستراتیژی سەرەکی جووڵانەوەکە و تا ئێستاش گۆڕانێکی جەوهەری بەسەردا نەهاتووە. (واتە من لێرەدا درووشمی فیدرالیزم وەک دابڕانێک لەو ستراتیژییە نابینم، بەڵکو وەک گۆڕانێکی تاکتیکی هەڵیدەسەنگێنم).

کە باسی گوازتنەوە دەکەم، مەبەستم ئەو گۆڕانکارییە مێژووییە کە لە ماوەیەکی کورتدا لە سیاسەت و ستراتیژی جووڵانەوەی کوردیدا ڕووی دا و کێشەی کوردی، کە تا ئەوکات وەک کێشەیەکی سەربەخۆ، وەک پرسێکی نێونەتەوەیی و لە قالبی دروشمی سەربەخۆییدا هاتبووە ئارا، کردە بە کێشەیەکی مەحەللی و بەستییەوە بە چارەنووسی ئێران و بە دێمۆکراسی لە ئێراندا و بەم چەشنەش درووشمی خودموختاری جێگای بە درووشمی سەربەخۆیی لێژ کرد.

با ئێمە لە "کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد"ەوە دەست پێبکەین. کۆمەڵەی ژێکاف لەسەر ویستی سەربەخۆیی و بڕوا بە کوردستانی گەورە دامەزرابوو. بەڵام بە پێچەوانەی هەندێ بۆچوون، ژێکاڤ بۆ ئەو مەبەستە خاوەنی بەرنامەیەکی ڕۆشن و گەڵاڵەکراو نەبوو. بەرنامە و هەولی کۆمەڵەی ژێکاف لە ژێرتاوی خوێندنەوەیەک لە بارودۆخی جیهانیدا بوو کە تایبەتی نێوان دوو شەڕی جیهانی بوو؛ تەفسیرێک لە مافی دیاریکردنی چارەنووس کە بۆ ئەو کات، تەفسیرێکی خۆشبینانە و تا ڕادەیەکی زۆر نابابەتیانە بوو.

لەو تەفسیرە لە بارودۆخی جیهان، ژێکاڤ، بە گوێرەی ئەزموونەکانی هەندێ نەتەوە و وڵاتی دیکە، پێی وابوو کێشە نەتەوەییی کورد دەتوانێ لە چوارچێوەی هەندێ پەیمان و یاسای نێونەتەوەیی لە مەڕ مافی دیاریکردنی چارەنووسدا چارەسەر بێت. بە مانایەک کۆمەڵە کەمتر سەرنجی ئابستراکتبوونی ئەو مافەی دابوو و، لە کردەوەدا تا ڕادەیەکی زۆر هیوای بە سیاسەتی دۆخێک بوو کە هەندێ جار بە قۆناغی ویلسۆن ناوزەد کراوە، دۆخێک کە لە ڕاستیدا لەسەربەندی چالاکییەکانی ژێکاف بە کۆتایی خۆی گەیشتبوو و بەر لەمەش هیچ بەرهەمێکی بۆ نەتەوە بێدەوڵەتەکان لێ نەکەوتبووەوە. بۆ ئەو مەبەستە کافییە سەیرێکی ناوەرۆک و ئەنجامەکانی پرینسیپە چواردە خاڵییەکەی ویلسن بکەین کە ڕەنگبێ باشترین

هێمای ئە قۆناغە بێت. ویلسن لەو خاڵانەدا باسی چەمکی مافی دیاریکردنی چارەنووسی ناکات، بەڵکو باسی دوو چەشنە تەفسیری ناوەکی و دەرەکی لەو مافە دەکا. لایەنی ناوەکی باسەکەی بریتییە لەوە کە هەموو خەڵکێک دەبێ سەربەست بن لە دیاریکردنی شێوەی حکومەت و دەوڵەتی خۆیاندا، بەبێ ئەوەی گوشاری ولاتانی دەرەکیان لەسەر بێت. ئەو لایەنە ناسی دەستێوەرنەدانی ولاتانی بیانییە. لایەنی دەرەکی کە هەڵبەت ویلسن خۆی زۆر بە دەگمەن باسی لێوە دەکا، پێوەندی بە مافی پێکهێنانی دەوڵەتی تازەوە هەبوو. هەر بۆیەش وەک زۆر کەس ئاماژەی پێدەکەن، ئەو مافە بۆ ویلسن مافێکی رەها نەبوو و زیاتر مەبەست دابینکردنی مافێکی ناوەکی بوو بۆ پاراستنی ئاشتی. هەر وەک دەشزانین، تاساڵی ١٩٦٠ و گونجاندنی خاڵێک سەبارەت بە مافی ولاتانی کۆلۆنیکراو، هیچ مادەیەک کە بە ڕاشکاوی باسی مافی پێکهێنانی دەوڵەتی نوێ بکات، نەکەوتە ناو پەیمان یان گرێبەستە نێونەتەوەییەکان.

کە وایە ئێمە دەتوانین بڵێین کە لێکدانەوەی کۆمەڵەی ژێکاف لە بارودۆخی ئەو سەردەم، لێکدانەوەیەکی بابەتیانە نەبوو. ئەوە بەو مانایە نییە کە هەڵگرتنی درووشمی سەربەخۆیی درووست نەبوو، بەڵکو لێرەدا تەئکیدی من لەسەر ئەوەیە کە ئەو درووشمە بەر لەوەی ئەنجامی لەباربوون یان ئەنجامی شیکارییەکی فکری و سیاسی بێت، ئەنجامی خوێندنەوەیەکی هەڵە بوو لە بارودۆخەکە. ئەوە ئەنجامی بۆرە خۆشبینییەکی کۆمەڵە بوو بە ئینگلستان و دواتریش بە سۆڤیەت؛ ئەوە ئەنجامی تێگەیشتنی کۆمەڵە لە چەمکی شارستانیەت و هەروەها تەگەرەکانی سەر ڕێگای دەوڵەتێکی سەربەخۆ بوو. واتە لە رووی ئاستی مومکینبوونی سیاسەتەکە، سەربەخۆیی نە بنەمایەکی چاوێنی هەبوو و نە زەمینەی بەدیهاتنیشی لە بارتر بوو لە خودموختاری. هەر بۆیەش ئێمە دەتوانین بڵێین کە داواکاری سەربەخۆیی ژێکاڤ بەر لەوەی ئەنجامی هەڵسەنگاندنێکی بابەتی بارودۆخی سیاسی بێت، ئەنجامی ویست و خەون و ئارەزووەکانی ئێلیتێکی سیاسی بوو.

ئەوە بە دامەزرانی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانە کە ئێمە کێشەی کورد بۆ یەکەم جار بە شێوەیەکی رەسمی بە ئێران دەبەستینەوە. بەڵام ئەوە لێکدانەویەکی ساکارانە دەبێت ئەگەر ئێمە، ئەو بەستنەوە وەک هەنگاوێکی ستراتیژیک چاو لێبکەین. لە سەرەتای دامەزرانی حیزبی دێمۆکرات تا رووخانی کۆمار، ئەو حیزبە و پێشەوا خۆی، لە نێوان سەربەخۆیی و خودموختاریدا پەندۆلیان دەخواردەوە. لە لایەک بە تایبەت لە ئاستی ئەدەبیات و گووتاری ڕۆژانەدا، وا پێدەچێ مەسەلەی سەرەکی کورد لەو سەردەمدا هەر سەربەخۆیی بووبێت و لەو ڕوویەوە حیزبی دێمۆکراتی کوردستان خۆی زۆر لە ئامانجەکانی ژێکاف دوور نەخستبۆوە. لە بوارە فەرمی و لە ئاستی سیاسەتی ڕەسمیدا ئەو سنوورانە نادیارن و لە سەرەتادا زیاتر بەرەو خودموختاری دەشکێنەوە. دواتر لە سەرەتای سازبوونی کۆمار سەربەخۆیی زەقتر دەکرێتەوە و دووبارە لە مانگەکانی کۆتایی ژیانی کۆماردا، کێشی خودموختاری زیاتر دەبێت. هەر لەو پێوەندییەشدا ئێمە نابێ ئەوە بە شتێکی ڕێکەوت بزانین کە

سەرچاوە
Serchawe

قەوارەی جمهوریەتی کوردستان هەرگیز بە ڕەسمی و بە فەرمی مەعلوم نەکرا و زۆر جاران، بۆ وێنە لە گووتارەکانی پێشەوادا، ناڕوونییەکی بەئەنقەست و، چەشنە لێڵییەک لە ناوەرۆک و قەوارەی ئەو دەوڵەتەدا بەدی دەکرا.
ئەم ڕەوت و گۆڕانکارییە بەر لە هەموو شت ئەنجامی بیباوەڕی حیزب بە مومکینبوونی ویستی سەربەخۆیی بوو و لە هەمان کاتیشدا ئەوکات هێستا بۆرە هیوایەک بە راگرتنی قەوارەی ناڕوونی دێ فاکتۆی کۆمار مابوو. بەو مانایە بڕاردەی پێشەوا قازی موحەممەد لە خودموختاریدا، تاکتیکێکی سیاسی بوو کە بەشێوەیەکی کاتی بەرجەستە کراوە و هەر لەو ماوەیەشدا، تەئکید لەسەر مافەکانی کوردو ئاستی داخوازییەکان بەگوێرەی هاوسەنگی هێزەکان، دایم لەحاڵی گۆڕان و سەروخوارکردندا بوو.

لەو ڕوویەوە قازی محەممەد کارامەییەکی بێوێنەی لەخۆی نیشان دا و لە مەیدانی سیاسەتی کردەوەییدا، نیشانی دا کە لە خوێندنەوەی ئاڵوگۆڕەکان و لە هەڵسەنگاندنی بارودۆخەکە، تیژبینییەکی تایبەتی هەیە. هەڵبەت لێرەدا من تەنیا باسی هۆکارە دەرەکییەکانم کرد، ئەوەشمان نابێ لە بیر بچێتەوە کە پێشەوا لە ئاستی ناوخۆییدا توانی لە ماوەیەکی کورتدا ئیرادەیەکی نەتەوەیی لە ناوچەیەکدا ساز بکات کە نوقمی کێشە و دوژمنایەتی و رکەبەرایەتی عەشیرە و دەرەبەگە جیاوازەکان بوو، توانی ئیرادەیەکی نەتەوەیی لە وڵاتێکدا درووست بکا، کە پتر لە سەدی نەوەدی بێسەواد بوون.

ئەو بارودۆخەی دوای شەڕی دووەمی جیهانی، تا کۆتایی هەشتاکان گۆڕانێکی ئەوتوێ بەسەر نەهات. ئێمە دەتوانین بڵێین کە لەو قۆناغەدا تا کۆتایی شەڕی سارد، ئەو تەفسیرەی لە مافی دیاریکردنی چارەنووس هەبوو لە سەر چوار کۆڵەکەی سەرەکی ڕاوەستابوو کە هیچکامیان سوودێکی ئەوتۆیان بۆ داواکاری نەتەوەیی ئێمە نەبوو.

ئەو چوار پرینسیپە بریتی بوون لە:

١- مافی دیاریکردنی چارەنووس تەنیا شمولی کۆلۆنییەکانی دەکرد.
٢- ئەوەمافە شموولی خاکی دەکرد نەک خەڵک.
٣- ئەو مافە بە پێچەوانەی قۆناغی ویلسن، وەک مافێکی رەها دەبیندرا، بەڵام تەنیا بۆ کۆلۆنییەکان.
٤- ئەو مافە بە مانای جیابوونەوە نەبوو، بەڵکو بە مانای مافی پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆ بوو بۆ ئەو کۆلۆنیانەی کە لە لایەن دەوڵەتێکی دیکەوە داگیر کرابوون و لە خاکێکی دیکەوە بەڕێوە دەبردران.

بە گوێرەی ئەو چاوپێکەوتنانە، حیزبی دێمۆکراتی کوردستان لەوەدا بەرهەقە کاتێک دەڵێ سەربەخۆیی لە قۆناغی شەری ساردا ئاسۆی بەدیهاتنی نەبوو. بەڵام ئایا نەبوونی ئاسۆیەک بۆ وەدیهاتنی دروشمێک، ئەو دروشمە دەکاتە بە شتێکی ناواقعبینانە؟ ئایا ئەوە بە چەشنێک تێکەڵکردنی تاکتیک و ستراتێژی سیاسی نییە؟ چونکو ئەوکات ئێمە دەتوانین بپرسین کە ئایا دروشمی خودموختاری لە زەمانی حکومەتی شادا واقعبینانە بوو و ئەگەر نا، بۆ ئەو دروشمە هەر لە شوێن خۆی مایەوە؟

هەڵبەت ئێستا باسی سەرەکی من ئەوە نییە کە ئایا سەربەخۆیی واقعبیانە بوو یان خودموختاری، چونکو من پێموایە هیچکام لەو دروشمانە لە بنەڕەتدا، لە ڕووی سیاسییەوە و لە کەشی ئەوکاتی ئێران و پێوەندییە نێونەتەوەییەکاندا و لە بارودۆخێکی ئاساییدا، واقعبیانە و شیاوی وەدیهاتن نەبوون. باسی من زیاتر ئەوەیە کە بۆ خودموختاری لە تاکتیکێکی سیاسی و لە دروشمێکی کاتییەوە گۆڕا و بووە ستراتێژییەکی سیاسی؟ بۆ حیزبی دێمۆکرات دوای ڕووخانی کۆمار و دوای زاڵبوونی حکومەتی پاشایەتی پەهلەوی لە کوردستاندا، کە ئیتر هیچکەس هیوایەکی بە خودموختاری نەمابوو، نەهات ئاوڕێک لەو دروشمە بداتەوە؟ بۆ حیزب لە کردەوەدا، پاشکۆبوونی کوردی بە کێشەی دێمۆکراسی لە ئێراندا چەسپاند و لە ستراتێژی سیاسیی خۆیدا کردی بە ناوەرۆکێکی ناوەندی؟

من لێرەدا نایەمە سەر کۆمەڵێ هۆکاری جیاواز، لەوان دەوری زلهێزەکان و بەتایبەت سۆڤییەت، دەوری نێگاتیڤی چەپی کورد و چەپی ئێرانی، لۆژیکی شەڕی سارد و هەلومەرجی تایبەتی سیاسیی کوردستان، کە لەو ڕەوتە و لە بەپاشکۆکردنی کێشەی کورددا دەوری فرە سەرەکیان هەبوو. بەڵام ڕەنگبێ ئاماژەیەک بەوە زیانی نەبێ کە یەکێک لەو هۆکارانەی کە کەمتر باسی لێدەکرێت، نەبوونی لێکۆڵینەوە و پێدانەچوونەوەیەکی ڕەخنەگرانە بوو لە هۆکارەکانی جێگیربوونی خودموختاری و سروشتی تاکتیکی و سیاسیی ئەو دروشمە لە قۆناغێکی تایبەتدا. چونکو ئەگەر پێواری سەرەکی بۆ هەڵبژاردنی ئەو دروشمە، ڕادەی واقعبینی و مومکینبوونی بێت، وا لە کردەوەدا کەس باوەڕی بەوە نەمابوو کە ئەو دروشمە لە زەمانی محەمەد ڕزاشادا بەدی بێت.

ئێمڕۆ، کۆتاییهاتنی شەری سارد و لەناوچوونی جەمسەربەندییەکانی ئەو قۆناغە، لە چەند ڕووەوە گۆڕانێکی گرینگی لە پێوەندییە نێونەتەوەییەکاندا ساز کردووە. ئێمە لە لایەکەوە شایەدی سەرهەڵدانی دووبارەی بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی هەین کە زۆربەی بیرکارانی قۆناغی شەڕی سارد، مەرگ و نەمانیان ڕاگەیاندبوو. لە لایەکی دیکەوە یەکێ لە تەگەرە هەرە سەرەکییەکانی ئەو چەند سەد ساڵەی ناو پێوەندییەکانی نێونەتەوەیی کە بریتی بوو لە پیرۆزی سەروەری سیاسیی و ناومکینبوونی دابەشین و لەتکردنی ئەو سەروەرییە، ئێستا درزی تێکەوتووە و ئێمە هەر لەو بیست ساڵەی دواییدا،

شایەدی پێکهاتنی دەیان دەوڵەتی نوێ بووین. لە پاڵ ئەوانەشدا، بارودۆخی خودی ناوچەکە، ئەزموونی باشووری کوردستان، قەیرانی سیاسی ئێران و لەوانیش گرینگتر پەرەسەندنی ڕوح و ئیرادەیەکی نەتەوەیی لە کوردستاندا، زەمینەکانی داواکاریی نەتەوەیی کوردی لەبارتر کردووە و پێویستی سەربەخۆیی کێشەی کوردی لە هەموو کاتێک زیاتر کردووە. با ئەوەشمان لەبیر نەچێتەوە کە ئەگەرچی پێوەندییەکی دیالێکتیکی لە نێوان سەربەخۆیی کێشەیەکی نەتەوەیی و، داواکاری سەربەخۆیی وەک تاکتیکی سیاسی هەیە، بەڵام ئەو دوانە یەک شت نین. ئێمە دەتوانین بۆ وێنە تەنانەت لە ڕووی سیاسییەوە داوای فێدرالیزم بکەین، بەڵام کێشەی کورد نەکەن بە کێشەیەکی ناوەکی ئێران. کە وایە قسەی من ئەوە نییە کە ئێستا زەمینەی سازکردنی دەوڵەتێکی کوردی فەراهەمە، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە کە ئەو زەمینەیە لە جاران لە بارترە و لەوان، بەشێ لە تەگەرە سەرەکییەکانی پێکهێنانی دەوڵەتێکی کوردی، کە بنەمای لە تەفسیرێکی تایبەت لە سەروەری سیاسی بووە، تووشی قەیران هاتووە و ڕێگەی بۆ تەفسیری دیکە کردۆتەوە.

دیسانیش لەو قسانە نابێ ئەو تەفسیرە بکردرێ کە من پێموایە ئیتر کورد هەروا بە سانایی دەتوانێ خاوەنی قەوارەی سیاسی و کیانی سەربەخۆی خۆی بێت، بەڵکو مەبەستم، سەرنجدان و تێگەیشتنە لەو هەلومەرجە نوێیە، کە بۆ یەکەم جار دوای کۆمار، بەستەر و زەمینەیەکی لەباری بۆ سەربەخۆیی کێشەی کورد فەراهەم کردووە کە ئێمە دەبێ بە هەموو شێوەیەک کەڵکی لێوەربگرین. دیارە ئێمڕۆ هەموو لایەک سەبارەت بەوە هاودەنگن کە بارودۆخەکە بە نیسبەت قۆناغی شەڕی سارد گۆڕاوە، کەوایە، نابێ ئێمە لە خۆمان بپرسین کە ئەو گۆڕانەی کە هەموو بڕوامان پێیەتی، لە چ ڕوویەکەوە کاری کردۆتە سەر ستراتێژی سیاسیی ئێمە؟ چونکو لە ئاستێکی سیاسیی و بەتایبەت لە ئاستی ستراتیژی نەتەوەیی کورددا، ئێمە گۆڕانێکی بەرچاو نابینین. هێزە سیاسییەکانی کورد تا ئێستا بەربڵاون؛ تا ئێستا ئێمە ستراتێژییەکی ڕوون و دیارمان سەبارەت بە کێشەی کورد نییە؛ تا ئێستا ئێمە هەولی جدیمان نە لە دەورانپشتی سازکردنی ئیرادەیەکی نەتەوەییدا چڕ بۆتەوە و نە هەولمان داوە کێشەکەمان لە کێشەی دێمۆکراسی بۆ ئێران دابڕین و بیکەینە کێشەیەکی سەربەخۆ؛ ئێمە تا ئێستا لەو هەلومەرجە ناسکەدا نەمانتوانیوە پلاتفۆرمێکی هاوبەشی نەتەوەیی گەڵاڵە بکەین.

جوداکردنەوە و دابڕینی کێشەی کورد لە کێشەی ئێران و پرسی دێمۆکراسی لە زۆر ڕووەوە گرینگی هەیە. من لێرەدا تەنیا ئاماژە بە لایەنێک دەکەم.

ئەگەر ئێمە کێشەی خۆمان وەک کێشەیەکی ناوەکی ببینین؛ ئەگەر ئێمە پرسی کورد بە بەشێک لە کێشەی ئێران و لە پرسی دێمۆکراسی لە ئێراندا بزانین، بمانەوێ یان نا، خۆمان دەخەینە قالب و قەوارەی چەمکی خەڵکی ئێرانەوە (یا فارس گووتەنی اقوام ایرانی). واتە لەو ڕەوتەدا ئێمە خۆمان دەخەینەناو دوو کێشەوە. جەمسەرێکی ئەو کێشەیە ئەوەیە کە ئێمە

لە سەر ئەساسی دێمۆکراسی دەبێ بەناچار ملکەچی بڕیار و سەروەری خەڵکی ئێران بین کە لەودا دەنگی ئێمە فرە لاواز دەبێت. کاتێ گووتمان "خەڵکی ئێران"، ئەوسا ئێمە لە کردەوەدا باسی یەکەیەکی لێکدانەبڕاو و هۆمۆژێن دەکەین. ئەوسا سەروەری خەڵکی ئێران ناکرێ دابەش کرێت بەسەر ناوچە جیاوازەکاندا. چونکو بنەمای حاکمییەتی سیاسی و دێمۆکراسی لە ئێران، لەسەر ئەساسی ئیرادەی ئەو خەڵکە دادەمەزرێ و ئەو "خەلکەش" بۆ ئەوەی بتوانێ ئەو بنەمایە بێت بۆ شەرعییەتدان بە حاکمییەتێکی سیاسی، ناتوانێ لەتلەت و دابەش بکرێت. ئەوسا داواکارییەکانی ئێمە دەکەونە خانەی داواکاری کەمایەتییەک، گروپێک یان کۆمەڵە تاکێک. ئەوسا ئێمە بمانەوێ یان نا، پرسی کورد تا ڕادەیەک دەکەوێتە ناو ئاڵقەی مەسەلەی شارووەندییەوە. بەڵام ئێمە لە حاڵێکدا هاوار دەکەین کە کێشەی نەتەوایەتی کورد کێشەی شاروەندی نییە، لە هەمان حاڵیشدا بە بەستنەوەی کێشەکەمان بە دێمۆکراسی لە ئێران، ئەوە دەسەلمێنین کە ئەو کێشەیە دەتوانێ لە چوارچێوەی سیاسەتی پێناسە و مەسەلەی مافی شاروەندیدا چارەسەر بێت. چونکو باشترین چارەسەری کێشەی دێمۆکراتی لە وڵاتێکدا پەیوەستە بە بەشداری شاروەندان لە کێشە و پرسەکانی ئەو وڵاتەدا، بەڵام ئەو چارەسەرە دێمۆکراتییە، مەرج نییە بە هیچ کلۆجێ چارەسەری کێشەی ئێمە بکات.

لە لایەکی دیکەوەش دێمۆکراسی خۆی لە خۆیدا بە مانای چارەسەری کێشەی نەتەوایەتی نییە و تەجرووبەی زۆر وڵات نیشانیان داوە کە دێمۆکراسی پێوەندییەکی جەوهەری و ڕاستەوخۆی بەو کێشەیەوە نییە و بە هیچ چەشنێ نابێ دێمۆکراسی و دەستەبەری چارەسەری کێشەی کورد بەیەک مانا بگرین. کە وایە ئەگەر ئێمە کێشەی کورد بکەینە کێشەیەکی ناوەکی یان باشترە بڵێم لاوەکی ئێران، ئەوسا ئێمە کێشەی کوردمان کردۆتە پاشکۆی سیاسەتێکی ئێرانی. لەو حاڵەدا ئێمە خۆمان دەبینە داکۆکیکەری پاراستنی چوارچێوەی خاکیی ئێران و ناتوانین داواکاری سەروەری سیاسی بین بۆ کورد. چونکو سەروەری سیاسیی ئێمە دەکەوێتە دژایەتی لەگەڵ پرینسیپەکانی سەروەری خودی ئێران. ئەو فیدرالیزمەی تا ئێستاش بە ناڕوونی و بە شێوەیەکی گشتی باسی لێدەکرێ، جیاوازێکی جەوهەری لەو وەزعەدا ساز ناکات و بۆیەش لە خۆڕا نییە کە ئێمڕۆ زۆربەی هێزەکانی ئێرانی دانیان بە فێدرالیزم داناوە، چونکو فێدرالیزم بۆ ئەوان بەر لەوەی شێوەیەک لە ماف و ڕەهەندێکی مافی دیاریکردنی چارەنووس بێت، چارەسەرێکە بۆ پێشگرتن لە دابەشبوون و دابڕانی ئێران.

مافی دیاریکردنی چارەنووس ناوەرۆکێکی جەوهەری و نەگۆڕی نییە، بەڵکو وەک هەموو چەمکێکی سیاسی دیکە، بە گوێرەی شوێن و کاتی تایبەت، تەفسیری جیاوازی لێکراوە و دەکرێ. لەو هەلومەرجەی ئێستادا، ئێمە دەبێ ناوەرۆکی چارەسەری کێشەکەمان ڕوونتر کەینەوە و بە بڕوای من لێرەدا چەمکی سەروەری سیاسی دەتوانێ ڕێگەیەک بۆ ئەو دووبارە داڕشتنەوەی ستراتێژی ئێمە و لە هەمان کاتیشدا، دابڕین کێشەی کورد لە کێشەی دێمۆکراسی بۆ ئێران بکاتەوە. ئێمە دەبێ تا ئەو جێگایەی دەکرێ ئەو مافە گرێ بدەینەوە بە دامەزراندنی دەوڵەتێکی نەتەوەیی. چونکو ئەگەر ئەم مافە خاوەنی مانایەکی

ڕەها و نەگۆڕ نەبێ، ئەوسا درووستی یان مومکینبوونی تەفسیرەکان دەبەسترێنەوە بە هاوسەنگی دەسەڵات، بارودۆخی سیاسی ناوچە، ڕێکەوت و زۆر فاکتۆری دیکە.

لەم ڕوانگەشەوە دەبێ ئێمە خوێندنەوەی خۆمان، لە مافی دیاریکردنی چارەنووس هەبێ و ئەو خوێندەوەیەش بەسەر لایەنەکانی دیکەدا بسەپێنین. ڕەنگبێ هەندێ کەس پێیان وابێ کە داواکاری مافی دیاریکردنی چارەنووس و سەروەری سیاسی لە گەڵ واقعی ئێمڕۆی کوردستان کە هێشتا بەشێکە لە ئێران، یەک نەگرێتەوە. بەڵام داواکاری سەروەری سیاسی بەو مانایە نییە کە ئێمە تەنیا لەسەر ئاستی سەربەخۆیی دەبێ لەگەڵ لایەنەکانی دیکە بدوێین، بەڵکو گرینگ ئەوەیە کە ئێمە ئەو داواکارییە بکەینە بە سەرشاری مامله و دانوستاندنمان لەگەڵ لایەنەکانی دیکە.

هەڵبەت ئێمە هەمووومان خەڵکانێکی سیاسین و دەزانین کە هەڵگرتنی درووشمێک لە خۆیدا بە مانای وەدیهاتنی ئەو درووشمە نییە و ئەنجامی ئەو، بەستراوەتەوە بە زۆر فاکتەری دیکە. بەڵام لە هەمان کاتدا دەبێ بزانین کە سیاسەت بریتییە لە داسەپاندنی خوێندنەوەکان؛ سیاسەت تەنیا هونەری بینینی واقعیەت نییە، بەڵکو هونەری گۆڕینی ئەو واقعییەتەشە.

بە کورتی: مافی دیاریکردنی چارەنووس بۆ کورد وەک نەتەوە، بریتییە لە پێکهێنانی کیانێکی سەربەخۆ، واتە سەرەوەرییەکی سیاسی. ئەم سەروەرییە وەک ئامانجێک نابێ بە هیچ چەشنێک بە "ئەما و ئەگەر" ببەسترێتەوە، بەڵام دیارە لە ئاستی سیاسەتی ڕۆژانەدا، لە تاکتیکدا، ئەوە هاوسەنگی هێزەکان و زۆر فاکتۆری دیکەن کە دیاری دەکەن تا چ ڕادەیەک ئێمە لە کردەوەدا دەتوانین بەو ئامانجە بگەین. بەڵام ئەگەر ئێمە بمانەوێ ئیرادەیەکی نەتەوەیی ساز بکەین، ئەوسا ناچارین کێشەی نەتەوەیی کورد وەک کێشەیەکی سەربەخۆ سەیر بکەین و وەک ئەنجامێکیش، ناچارین لە ئاستی ستراتیژی سیاسییدا، پێداچوونەوەیەکمان بە درووشم و بەرنامەکانماندا هەبێت. ئیرادەی نەتەوەیی ناتوانێ لە ڕێگەی پاشکۆکردنی کێشەی کورد ساز بێت، بەڵکو پێشمەرجی سەرەکی سازبوونی ئەو ئیرادەیە، ڕزگارکردنی پرسی کوردە لە پرسی ئێران و دێمۆکراسی بۆ ئێران.

قسەی ئاخریشم ئەوەیە: کاتێ باسی ستراتیژییەکی نەتەوەیی سەرکەوتوو دەکەم، مەبەستم تەنیا ئاماژە بە سیاسەت یان ستراتیژی سیاسیی حیزبێک نییە. ستراتیژییەکی نەتەوەیی دەبێ گشتگر بێت و لە سەر ئاستی پلاتفۆرمێکی یەکگرتوو لە نیوان هەموو لایەنەکانی سیاسی کۆمەڵگایەک پێکبێت. ستراتیژی حیزبێک بەتەنیا ناتوانێ ستراتیژی جووڵانەوەیەک بێ، بەڵکو ئەو ستراتیژییە دەبێ لە سەر بنەمای پلاتفۆرمێکی هاوبەش لە نیوان هەموو لایەنە سیاسییەکاندا شکڵ بگرێ.

هەندێ کەس ئێستا دوای ئەو یەکساڵە پێیان وایە جەماعەتی پلاتفۆرم لە هەڵسەنگاندنەکانیاندا تووشی هەڵە هاتن. دوای ساڵێک نە کۆماری ئیسلامی رووخاوە و نە هێزە سیاسییەکانی کوردی یەکیان گرتووە. بەڵام ئێمە نابێ ئەوەمان لەبیر بچێتەوە کە گەلاڵە کردنی پلاتفۆرم نە بە یەکگرتوویی هێزەکان و نە بە رووخانی کۆماری ئیسلامی بەسترابۆوە و بەستراوەتەوە. پلاتفۆرم پێی وابوو کە چارەسەری کێشەی کورد بە رووخانی کۆماری ئیسلامی نەبەستراوەتەوە، دیارە بوونی ئەو رژێمە تەگەرەیەکی جیددییە لە سەر رێگای وەدیهاتنی مافەکانی نەتەوەی کورد، بەڵام لاچوون و رووخانی ئەو رژێمە هیچ دەستەبەرێک نییە بۆ وەدیهاتنی ئەو مافانە. سەبارەت بە یەکگرتنی هێزەکانی کوردیش کەس ئەوەندە ساکار نەبووە کە پێیوابێ ئەو هێزانە هەموو رابردوو و کێشەکان و شەڕی دەسەڵات و بەرژەوەندییەکانی خۆیان فەرامۆش دەکەن و یەک دەگرن. بۆیە هەر لە سەرەتاوەش جەخت کرایە سەر ئەو خاڵە کە مەبەستی پلاتفۆرم پێکهێنانی بەرە نییە وەک هەندێ کەس پێیان وابوو، بەڵکو باشتر وایە بەر لە هەموو شت بیر لە پلاتفۆرمێکی هاوبەش بکرێتەوە و دوایی باسی یەکگرتن بکرێت. جیاوازی نێوان گەلاڵەکردنی پلاتفۆرمێکی هاوبەش و پێکهێنانی بەرە لەوە دایە کە لە حاڵەتی یەکەمدا هێزە سیاسییەکانی کوردی دەتوانن لە سەر یەک یان چەند خاڵێک بۆ داهاتووی کوردستان ساخ ببنەوە، بەبێ ئەوەی بەرەیەک پێک بێنن، بەبێ ئەوەی مەرجێ بۆ شێوەی دابەشینی دەسەڵات یان شێوەی کاری داهاتوویان دابرێژن.

لەو رووەوە بەراستی جێگای داخە کە کاری پلاتفۆرم تا ئێستا بە هەموو پیوانەیەک یەکێ لەو دەگمەن کارە گەلاڵەکراوانە بووە کە لە چوارچێوەی رۆژهەلاتی کوردستاندا ئاراستەی خەڵک کراوە. دەڵێم بەداخەوە، چونکو ئەو گەلاڵەی ئەو کەسانە پێشنیاریان کردووە هەم لە باری سیستماتیک بوون و هەمیش ناوەرۆکەوە کەموکوڕیی یەکجار زۆرە. بەڵام تا ئێستا سەرەڕای هەموو باس و دروشمی هێزەکانی سیاسی و خەڵکانی دیکە، هیچ کارێکی فکری شیاوی ئەو بارووٚخە و لە ئاستێکی پێویستدا نەکراوە. کۆنگرەی حیزبی دێموکرات و کۆمەڵەی زەحمەتکێشانیش تەنیا لە ئاستی بەرنامەیەکی گشتیدا باسی فێدرالیزمیان کردووە و تا ئێستا بنەماکانی ئەو هەڵبژاردنە، کاراکتەری ئەو فێدرالیزمە و هۆکاری هەڵبژاردنی فێدرالیزم لەبری سەربەخۆیی تا ئێستا بە وردی لە لایەن هیچکام لەو هێزانەوە نەخراوەتە بەر لێکدانەوە و هەڵسەنگاندن. بۆیەش دەبێ بڵێم بەداخەوە تا ئێستا کاری پلاتفۆرم و ئەو چەند وتارانەی لە دەورانپێشت و سەبارەت بە لایەنە جیاوازەکانی پلاتفۆرم نووسراون، سەرەڕای هەموو کەموورییەکانی یەکێک لەو سەرچاوانە پێکدێنن کە سەبارەت بە داهاتووی کوردستانی رۆژهەلات کە خراونەتە بەردەم رای گشتییەوە.

من بە رای شەخسی خۆم پێموایە یەکێ لە هەڵەکان لە داڕشتنی پلاتفۆرمدا تۆن یان لەحنێک بوو کە بەداخەوە تەوازوعی کەم تێدابوو و هەر ئەوەش بووە هۆی ئەوەی کە زۆر کەس بە هەڵە لەم کارە تێگەیشتن. کەسانێکی زۆر ئەو رەخنەیەیان

سەرچاوە
Serchawe

ئاراستەی پلاتفۆرم کردووە کە پلاتفۆرم بایەخێکی زۆریان بە توانایی فکری خۆیان دا و پێیان وابوو دەتوانن بە تەنیا پلاتفۆرمێک دابڕێژین.

لەم روویەوە من بە رای شەخسی خۆم پێموایە بەشێک لەو رەخنەیە بەهەقن، بەڵام بەشێکی راست نین و زیاتر لێکدانەوەیەک کە پێوەندی بە مێنالیتەی سیاسی ئێمەوە هەیە. کەس لە پلاتفۆرمدا باسی ئەوەیان نەکردووە کە ئەو پلاتفۆرمە خۆی لە خۆیدا هیچ کەموکوڕییەکی نییە و بۆیەش هەموو هێزە سیاسییەکانی دیکە دەبێ بێنە ژێر باڵی ئەم پلاتفۆرمە و لە ژێر ئاڵای کۆمیتەی پلاتفۆرمدا یەک بگرن. ئەو فکرە هەرگیز لای پلاتفۆرم نەبوو کە هێزە سیاسییەکان یان کەسایەتییە و کۆڕە سیاسییەکانی کوردی بە مەرجی پلاتفۆرم و لە ژێر ئاڵای ئەودا یەک بگرن. پلاتفۆرم نە ئاڵایەکی هەبووە و، نە مەرجێکی بۆ کەس داناوە نە ئەو هەقەش بەخۆی داوە کە بە کەسان و هێزەکانی دیکە بڵێ کە وەرن لە چوارچێوەی پلاتفۆرمدا یەک بگرن. ئەو تێگەیشتنە لە لایەکەوە پێوەندی بەو بارودۆخەوە هەبوو کە زۆر کەس مەترسی ئەوەیان هەبوو کە لە بەرانبەر ئاڵوگۆڕێکدا، تووشی هەژانکی نەتەوەیی بین و بۆیەش لەحنی نووسراوە و بانگەوازەکە هەندێ رەنگی بەپەلەیی و نیگەرانی پێوە دیار بوو. لایەنێکی دیکە ئەوە بوو کە بەداخەوە لە مەیدانی سیاسەتی کوردیدا هیچ کام لە هێزە سیاسییەکان رانەهاتوون گوێ لە کەسانی دیکە بگرن و بۆیەش ئەو هەنگاوەی پلاتفۆرم لە لایەن هەندی کەسەوە بە گومانەوە سەیری کرا.

ئێستاساڵێک دوای ئەو هەنگاوە روون بۆتەوە کە پلاتفۆرم نە مەبەستی سازکردنی حیزبێکی سیاسی بوو و نە پێکهێنانی بەرەیەکی سیاسی. من پێموایە مەبەستی پلاتفۆرم هەم ئەو کات و هەمیش ئێستا ئەوەیە کە هەوڵ بدرێ کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان خاوەنی ویست و داخوازێکی یەکە بێت و وەک هێزێکی یەکگرتوو داخوازییەکانی خۆی بێنێتە ئاراوە. دیارە ئەو کارە نە هاسانە و نە بە یەک شەو دەکرێت، بەڵام بۆ ئەوەی یەکگرتنێک مومکین بێت، بۆ ئەوەی ئیئتلاف یان بەرەیەک مومکین بێت، دەبێ ئێمە پێشتر لە سەر هەندێ لێکدانەوە و لایەنی ستراتیژی ساخ بووبینەوە. دارشتنی پلاتفۆرمێک ئەو ئەرک و ئامانجە دەپێکێ. من پێموانییە کەس لە خەڵکانی دەورانپشتی پلاتفۆرم پێی وابێ کە پلاتفۆرمی پێشنیاری ئەوان خاوەنی کەموکوڕی نییە؛ بە پێچەوانە، ئەوان بۆیە گەڵاڵەی پێشنیاری پلاتفۆرمیان ئاراستەی هەموو لایەک کردووە و داوایان لە هەموو لایەک کرووە کە لە گەڵاڵە کردنی پلاتفۆرمێکی نەتەوەییدا هاوکاری و هاوفکری بکەن، چونکو پێیان وایە ئەم کارە بە لایەنێک و بە چەند کەس ناکرێت. کە وایە پلاتفۆرمی پێشنیاری، هەنگاوێکە بۆ دارشتنی پلاتفۆرمێکی پوخت و هەمە لایەنە. بەڵام کاتێک ئەم پلاتفۆرمە وەک پێشنیارێک ئاراستە کرا، کە بەداخەوە پلاتفۆرمێکی گەڵاڵەکراوی دیکە لە ئارادا نەبوو کە ببێتە بنەمایەک بۆ دەستپێکی هەنگاوێکی هاوبەش بۆ هاوکاری. بۆیە وا بە باش زاندرا کە لە بری پێداگرتن لە سەر پێداویستی هاوکاری و هەروەها جەختکردن لەسەر ناسکی بارودۆخەکە، ئەو کەسانە

بەشی هەشتەم

بە پێشنیارێکەوە بێینە مەیدان و هەوڵ بدەین لەم ڕەوتەدا لەگەڵ خەڵک و هێزەکانی دیکە، پلاتفۆرمێکی پوختتر و گشتیتر ئامادە بکەین.

تا ئێستا هەموو هێزە سیاسییەکان و زۆربەی کۆڕوکۆمەڵانی کوردی لە سەر چەند خاڵی سەرەکی هاوفکرن: هەموویان باسی کوردستانێکی سێکولەر و دێمۆکراتیک دەکەن و هەموویان باسی لابردنی ستەمی نەتەوایەتی دەکەن و زۆربەشیان لە سەر فێدرالیزم ساخ بوونەتەوە. دیارە ڕێگای گەیشتن بەو ئامانجانە و ناوەرۆکی ئەو ئامانجانە هەندێ جار هەر روون نییە هەندێ جاریش لەیەکتر جیاوازە، بەڵام جیا لەو جیاوازییانە، ئێمە دەتوانین لە سەر ئەو سێ خاڵە واتە کوردستانێکی سێکولەر، دێموکرات و فێدراڵ باسێکی تێروتەسەلتر بکەین و بزانین لە کوێ هاوفکر و لە کوێ تێگەیشتنی جیاوازمان لەم کێشانە هەیە. بەڵام ئەو ساخبوونەوەیە بەداخەوە لە ئاستی درووشمێکدا سەر ناگرێ، بەڵکو دەبێ ناوەرۆکی ئەو درووشمانە بێنە بەر باس و لە سەر ئەو ناوەرۆکە یەکگرتنێک سەر بگرێ. پلاتفۆرمێک لەم ڕوویەوە دەتوانێ سوودی هەبێ کە دەبێتە سەکۆیەک بۆ ئەو یەکگرتنە فکرییە و بۆ ساخبوونەوە لە سەر چەند خاڵێکی سەرەکی کە ویست و داخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دامەزراوەیی دەکات و بە دەنگێکی یەکگرتوو و لە سەر بنەمایەکی تۆکمەی سیاسی و فکری بەرنامە و ڕۆژەڤی ئێمە دەچەسپێنێ.

کورد لەوانەیە بتوانێ بەبێ یەکگرتن و بەبێ پلاتفۆرمێکی نەتەوەیی بە هەندێ لە مافەکانی خۆی بگات؛ لەوانەیە بەشی لەو هێزە سیاسییانە لە موعادلەیەکی سیاسیدا هەندێ دەسەڵات بگرن، بەڵام بێگومان ئەو ئیمکانە تەنیا کاتێک مەیسەرە کە سیاسەتێک خۆی بە سەر ئێمە و هێزەکانی دیکەدا بسەلمێنێ. لە بارێکی ئاسایی سیاسی و لە کێشە و خەباتێکی ئاساییدا، یەکگرتوویەکی نەتەوەیی پێشمەرجی وەدیهاتنی خەونەکانی نەتەوەکەمانە و بۆیەش دەبێ لەسە پلاتفۆرمێکی نەتەوەیی پێداگرتریێ. ئێمە دەبێ بتوانین ویستەکانمان و ناوەرۆکی ئەو ویستانەمان لە پێشدا و بەر لە ڕووداو و هاتنی گۆڕانکارییەکان دیاری کردبێ بۆ ئەوەی بتوانین لە هاوسەنگی هێزەکاندا بە پێشدەستخەری و هێزێکی زیاترەوە بەرژەوەندییەکانی نەتەوەکەمان بپارێزین و بەدی بێنین.

سەرچاوە: ماڵپەری نووسراوە - ڕێکەوتی: دووی ڕێبەندانی ٢٠٠٧

کۆماری کوردستان و ٢ی ڕێبەندان - ڕەهەند و کاردانەوەکانی لەسەر بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد

دیمانە لەگەڵ د. یاسن سەردەشتی، مامۆستا لە زانکۆی سلێمانی

سازدانی دیمانە: ئەردەڵان فەرەج

٦١ ساڵ لەمەوبەر یەکەمین کۆماری کوردی لەسەردەستی پێشەوا قازی محەممەد لە شاری مەهاباد دامەزرا. بێگومان دروستبوون و دامەزراندنی ئەو کۆمارە کۆمەڵێک هۆکار و فاکتەر و بستێن و بەستەری هەبوو و کاریگەریی زۆری لەسەر ڕەوتی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد لە هەموو کوردستان و کوردستانی ڕۆژهەڵات بەتایبەتی هەبووە. بۆ خوێندنەوەی بستێن و زەمینەکانی دامەزراندنی کۆمار، ڕۆڵی هێزی دەرەکی لە پاگرتنی، ڕۆڵی کەسایەتیی قازی محەممەد و کاردانەوەی ئەم خاڵە لە مێژووی نەتەوەی کورد و دەسکەوتنەکان و خاڵە بەهێز و لاوازەکان و هۆکارەکانی شکست و کۆتاییهاتنی و ئەو دەرسانەی کە دەبێ و دەشێ گەلی کورد لێوەی فێر بێ، لە گفتوگۆیەکی چڕ و تێروتەسەل لەگەڵ بەڕێز د. یاسین سەردەشتی، مێژووناس و مێژوونووس و مامۆستا لە زانکۆی سلێمانی، هێناومانەتەبەر باس و تاوتوێکردن.

پرسیار: بە باوەڕی ئێوە بەستەرو بستێن و زەمینەکانی شکڵگیریی کۆماری مەهاباد چ بوون؟ چ لەڕووی کەلتوریی و کۆمەڵایەتیی و سیاسیی خەڵکی کوردستان و ناوچەکە و و ڕۆڵی هێزی دەرەکی و زلهێزەکانی جیهان لە ناوچەکە بۆ پاگرتنی کۆماری مەهاباد و فاکتەکانی دەخیل لەو ڕووداوە گرنگ و مێژووییەی گەلی کورد چ بوون؟

وەڵام: پێشەکی بەخێرهاتنی گەرمتان دەکەم بۆ ئەم چاوپێکەوتنە و سپاستان دەکەم. بەڕاستی کۆمەڵێک هۆکاری گرنگ لە پشت دامەزراندنی کۆماری دیموکراتی کوردستانە کە بە رای ئێمە ئەو کۆمارە خاڵێکی وەرچەرخانی گرنگە لە مێژووی سیاسیی و نەتەوایەتیی و کۆمەڵایەتیی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست. بێشک چەند فاکتەری گرنگ لە پشت دامەزراندنی ئەو دەسەڵاتە سیاسییەن کە یەکەمین دەسەڵاتی سیاسییە لە مێژووی رۆژهەڵاتی کوردستان بەو شێوەیە کە ناوچەیەک یان یەک لەسەر سێی خاکی کوردستان لەژێر دەسەڵاتێکی سیاسیدا، لەژێر ئیدارە و بەڕێوەبەرایەتییەکی کوردی خۆماڵیدا کۆ بکاتەوە، کە لە پێناو ئامانجە نەتەوایەتییەکانی کورددا، لە پێناو ئامانجی ئازادی و دیموکراسیدا و بەرقەرارکردنی مافەکانی کۆمەڵگەی کوردستاندا خەبات بکات. دیارە یەک لە گرنگ ترینی ئەو فاکتەرانەی کە هۆکاری دامەزراندنی کۆماری کوردستان بوون مەسەلەی کێشەی نەتەوایەتییە لە ئێران. یان کێشەی نەتەوایەتیی کورد و خەبات و تێکۆشانی گەلی کوردە چەندین ساڵ لە پێناو دەسەڵاتی سیاسی بۆ رزگاری نەتەوایەتی. ئێمە بۆخۆمان دەزانین کە مەسەلەی خەباتی نەتەوایەتیی گەلی کورد وەک هەموو گەلانی تری رۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەیەم ئیلیتی کوردیش واتە نوخبەی کوردیش فکری ئازادی و سەربەخۆیی نەتەوایەتیشی لەلا دروست بووە و کاری بۆ کردووە و لەڕووی سیاسی و لەڕووی فەرهەنگییەوە هەوڵی بۆ داوە و هەر لە سەردەمی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری کە لە پێناو سەربەخۆیی کوردستاندا جووڵانەوەیەکی گەورەی بەرپاکرد و دواتر هەوڵ و تێکۆشانەکانی بنەماڵەکانی بەدرخان و دەرکردنی رۆژنامە و کاری فەرهەنگیان بۆ ئەو بوارە و پاشتر جووڵانەوەکانی سمایلخانی سمکۆ کە بە ناسیۆنالیزمی کورد دادەنرێ لە رۆژهەڵاتی کوردستان ئەمە بۆخۆی مێژوویەکە کە دەتوانین بە زەخیرەی مێژووی دامەزراندنی کۆماری کوردستانی دابنێین. بەتایبەتی کە ئێمە دەبینین کە پاش گۆڕینی ئیمپراتۆری قاجاری بۆ دەوڵەتی ئێرانی نوێ لەلایەن رەزا خانەوە پاش کودتای شوباتی ٢١، کودتایەکە کرا بە پاڵپشتی ئینگلیزەکان و دەستی ئینگلیزەکان لە هەڵوەشانەوەی ئێران وای بە پێویست زانی کەسایەتیی رەزاخان و چەند کەسایەتییەکی وەک زیائەدین تەبابەبائی و ئەوانەی کە لایەنگری سیاسەتی بریتانیا بوون و نوێنەرایەتی نوخبەی ناسیۆنالیزمی بۆرژوازیی فارسیان دەکرد ئەمانە تەبەنی بکەن و کودتا بکەن لە ئێران کە یەکێتیی خاکی ئێران بپارێزن و بەرژەوەندییەکانی بریتانیا لە ئێران پارێزراو بێت لە بەرامبەر هەڕەشەی بەلشەڤیزم و جووڵانەوەی سۆسیالیزم و رادیکال و جووڵانەوە نەتەوەییەکانی نەتەوەی غەیرە فارس لە ئێران.

بێگومان ئێمە نابێ ئەوەمان لەبیربچێ کە مەسەلەی هەوڵدانی رەزاخان کە شاهەنشایی بۆ خۆی مسۆگەر کرد، هەوڵدانی ئەو بۆ گۆڕینی ئێرانی فرەنەتەوە بۆ ئێرانێکی یەکنەتەوە، یەککەلتور، یەکزمان و سەپاندنی کەلتور و زمانی و بەرژەوەندییەکانی نەتەوەی فارسی سەردەست بەسەر نەتەوەکانی دیکەی غەیرە فارسی ئێران و هەوڵی سڕینەوەی ژیان و کەلتور و زمانی ئەو نەتەوانە کارێکی وای کرد کە لە ئێراندا مەسەلەی کێشەی نەتەوایەتی بخاتە قۆناغێکی زۆر ئاڵۆز و چارەسەرنەکراو و لەلای نوخبەی کوردی رق و کینەیەکی قووڵ لە بەرامبەر ئەو زۆرداری و ئەو ئەسمیلاسیۆن و سڕینەوەیەدا

بەرپا بکات. هەر بۆیە کاتێک سیستەمی دیکتاتۆری ڕەزا شا لە نەتیجەی پشتگیریکردنی لە نازییەت و فاشییەت لە جەنگی جیهانی دووەمدا گەیشتە ئاستێک کە هاوپەیمانان پەلاماری ئێران بدەن، ئەو سیستەمە بڕوخێنن، جارێکی دیکە بزووتنەوە و جووڵانەوەی نەتەوە غەیرە فارسەکان بۆ سڕینەوەی ئەو ستەمە مێژووییە تێکۆشانی خۆی دەستپێبکاتەوە و لە تەواوی ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە ورمێ، لە بانە و لە ناوچەکانی دیکە جووڵانەوەی چەکدارانەی خەڵکی کورد بۆ دژایەتیکردنی دامودەزگا سەرکوتگەرەکانی ڕێژیمی ئێرانی لەساڵەکانی جەنگی دووەمی جیهانی بە درێژایی بەردەوام بوو و لە چەند شوێنێکی جیاواز لە هەورامان و مەریوان و ئەو ناوچانە سەرۆک عەشیرەکانی کورد و بەشێکی زۆر لەو کەسانەی لەسەر دژایەتیکردنی ئەسیمیلاسیۆنی ڕەزاخان و سیاسەتی لێدانی بەردەوام ببوون، ئەوان جووڵانەوەی خۆیان دەستپێکرد و داواکارینەتەوایەتیش هەبوو کە بێگومان لەو قۆناغەدا زلهێزەکان ئامادە نەبوون بە هیچ شێوەیەک چاو بپۆشن لەو جووڵانەوانە و پێیان وا بوو ئەو جووڵانەوانە دەبنە هۆی تێکۆچوونی گەیاندنی پێویستییەکانی جەنگ لەلایەن هاوپەیمانانەوە بۆ جەبهەکانی ڕووسیا کە ئەوکات لە بەردەم هەڕەشەی فاشیزمدا بوون. کەواتە عاملی بوونی ستەمی نەتەوایەتی و مێژووی خەباتی نەتەوایەتیی کورد و هەوڵەکانی ئیلیتی کوردی بۆ ڕەتکردنەوەی ئەو ستەمە مێژووییە کە بەسەر گەلەکەیان سەپێنراوە و بێبەشکردنیان لە مافە نەتەوەییەکانیان، لە مافی ئازادیخوازیان ئەمە یەکێکە لە فاکتە گرنگەکانی یان فاکتە هەرە سەرەکی و ڕەسەنەکانی دامەزراندنی کۆماری دیموکراتی کوردستان. بەڵام بێگومان جگە لەم فاکتەرە کۆمەڵێک فاکتەری دیکە هەبوون کە زەمینەیان بۆ ڕەخساندنی دروستبوونی ئەو ئەزموونە خۆش کرد، ئەویش ئەوەیە لەگەڵ ڕووخانی ڕێژیمی دیکتاتۆری ڕەزاشا لەشکری شا هەڵوەشایەوە چونکە هاوپەیمانان ئێرانیان داگیرکرد لە شەهریوەری ساڵی ١٣٢٠دا. ئەم هەڵوەشانەوەی دیکتاتۆرییەتی ڕەزاشاو لەشکری شاهەنشا و لاوازبوون کۆنترۆڵکردنی ناوەندو دەزگا سەرکوتگەرەکانی بەسەر هەرێمەکان جارێکی دیکە ئەو هەستە نەتەوایەتییە و جووڵانەوەی گەلانی غەیرە فارسی بوژاندەوە بۆ بەدیهێنانی ئازادی و مافە نەتەوایەتییەکانیان.

هەروەها لە جەنگی دووەمی جیهانیدا مەسەلەی دژایەتیکردنی فاشیزم و لایەنی بڵاوکردنەوەی مەنشووری ئەتڵانتیک لەلایەن هاوپەیمانەکان کە ئەم جەنگە گەورەیە دژی فاشیزمە و هەوڵدەدا کە گەلانی ژێرستەم و کۆلۆنیکراو ڕزگار بکرێن و مافی ئازادی بۆ ئەو گەلانە بێتەدی. بۆخۆی ئەمانە دەورێکی زۆر گرنیگان هەبوو لە بیری ئازادیخوازیش چ لە ئێراندا بەگشتی و چ لە کوردستاندا بەتایبەتی سەرهەڵبدات. نابێ ئەوەشمان لەبیربچێ کە لە کۆتاییەکانی جەنگی دووەمی جیهانیدا ڕووسیای بەلشەڤیک یاخود شوورەوی وەکو زلهێزێک لە ناوچەکە دەرکەوتبوو و ڕووسەکانیش بیر و باوەڕی دژایەتیکردنی ئیمپریالیزمی و هەروەها سەرکەوتنی خەباتی گەلانی چەساوە بەدژی داگیرکاری یەکێک بوو لەو پڕوپاگەندە و لەو هەوڵە ئیعلامیانەی کە لە ساڵەکانی جەنگدا بەدرێژایی جەنگ قسەی لێدەکرا. هەروەها شکستی فاشیزم لەپاش جەنگی دووەمی جیهانی بەدەستهێنانی سەربەخۆیی بۆ هەندێک لەو گەلانە و چەسپاندنی ڕێژیمی سۆسیالیستی لە وڵاتانی ئەورووپای شەرقی

و هەروەها دەرکەوتنی هێزە چەپ و ئازادیخواز و رادیکاڵەکان لە ناوچەکە بەگشتی و لە ئێران بەتایبەتی کە ئەو کاتە حیزبی توودە لە ناوەند و بانگەشەی بۆ ئازادی و دژایەتی فاشیزم و پاشەکشەی نفوزی ئیمپریالیزم لە ئێران و هەروەها نفووزی موڵکدارە گەورەکان و دەربار و ئەو ئەفسەرە شاپەرەستانەی بەدرێژایی سیستەمی ڕەزا شا هەوڵیاندابوو کە کۆمەڵگە سەرکوت بکەن بۆ ناوەندێکی بەهێز و هەروەها لەدوای ڕووخانی ڕەزا شایش جارێکی دیکە دەیانهەویست بێنەوەسەر کار و هەمان سیستەم درێژە پێبدەن لە ئێراندا کە بێگومان بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیان و ئەو زلهێزانەی کە پشتگیرییان دەکردن یاخود بەرژەوەندییەکانیان دەپاراستن لە ئێران و بەتایبەتی بریتانییەکان. لێرە دەبینین فاکتەری نەتەوایەتی وەک فاکتەرێکی ڕەسەن، فاکتەری هەلومەرجەکە پاش جەنگی دووەمی جیهانی و هەروەها فاکتەری ئێرانی و دەرکەوتنی بیری ئازادیخوازی و لاوازی حکومەتی ناوەندی - چونکە ئێمە دەزانین کە حکومەتە دیکتاتۆر و تۆتالیتارەکان هێزی ناوەند و دەزگا سەرکوتگەرەکان فاکتەری گرنگ بۆ پاراستن و کۆنترۆڵکردنی هەرێمەکان و چواردەور لە کاتێکدا کە ئەو هێزە لە ناوەندەوە تووشی لاوازی دەبێت بێگومان ئەمە دەرفەتێک دەبەخشێت بە هەرێمەکان تا بزووتنەوەکانی خۆیان دەستپێبکەن.

بێگومان ئێمە دەبێ ئاگامان لەوە بێت کە دراوسێکانمان و بەتایبەتی ئازەرییەکان سوودیان لە هەلومەرجی سیاسی جەنگی دووەمی جیهانی و کۆتاییهاتنی جەنگ وەرگرتبوو و بزووتنەوەی ئازادیخوازیان گەشابۆوە و حیزبی "فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان" پێکهاتبوو و حکومەتێکیان پێکهێنابوو کە داوای دیموکراسی سەرتاسەری بۆ ئێران و داوای بوونی دەسەڵاتێکی خودمختاری دەکرد لە ئازەربایجان و داوای ئەوەشیان دەکرد کە ناوچە کوردییەکانی ئازەربایجان بەشێک بن لەو حکومەتە.

دیارە ڕێبەرایەتیی کورد لە شاری مەهاباد و لە ناوچەی موکریان کە ئەو سەردەمە پێشەوا قازی محەممەد وەک کوردێکی لێهاتوو و شارەزا و ڕۆشنفکر و مرۆڤێکی نەتەوەپەروەر و پێشکەوتنخواز پێی وا بوو کوردیش وەکو ئازەری لەوان چەوساوەتەوە و مافی خۆیەتی دەسەڵاتێکی تایبەت بە خۆی، حکومەتێکی تایبەت بە خۆی هەبێ. دیارە ئازەرییەکان تا رادەیەکی زۆر بەسترابوونەوە یان لەژێر تەئسیری سیاسەتی ئازەربایجانی سۆڤیەتی و جەعفەر باقرۆفەوە هەبوون کە ئەوان پلانێکیان هەبوو کە گۆیا ئازەربایجانی ئێرانی لەگەڵ ئازەربایجانی شورەوی واتە هەردوو ئازەربایجانەکەی باکوور و باشوور یەکبخەن و کوردیش پێی وا بوو لە حاڵەتێکی وەهادا یان لە ڕووی ئیدارە و بەڕێوەبەرایەتییەوە کراوەتە بەشێک لە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا و لەوەها حاڵەتێکدا دەبێ هەڵوێستێک وەربگرێ کە لە ئێران دانەبڕێ و بکەوێتە باوەشی دەسەڵاتێکی دیکەوە. دیارە پێیشیان وا بوو کە هەلومەرجەکە لەپاش جەنگ لەبارە بۆ ئەوەی کورد لە ساڵەکانی جەنگدا بە حوکمی داگیرکردنی ئێران و ناوچەی موکریان کەوتۆتەژێر تەئسیری سۆڤیەت، و سپای سوور لە ناوچەکانی باکوورەوە ڕێگەی کردووە و شاهەنشاهی بگەڕێتەوە ئەو ناوچانە؛ سەرکردایەتی کورد پێیان وا بوو کە دەرفەتێک هاتۆتە پێش و دەتوانن

سەرچاوە
Serchawe

دەسەڵاتێکی خۆماڵی لە ناوچەکەدا دامەزرێنن کە وەکو کارتێکی فشار هەم نەکەونە نێو باوەشی دەوڵەتی ئازەربایجانەوە و هەم ببنە فشارێک لەسەر تاران و داوای ئەوەی لێبکەن لانیکەمی مافە نەتەوایەتییەکانیان لە ئێران بێتەدی کە لە بەرنامەکانی حیزبی دێموکراتدا بە مافی خودمختارییە بۆ کوردستان، دروستکردنی ئەنجومەنێکی میللی زمانی کوردی، پەرەپێدانی ئابووریی کوردستان، سەرفکردنی باج و دەرامەتی کوردستان بەشێکی بۆ قازانجی خەڵکی کورستان و هەروەها کردنەوەی قوتابخانە و بایەخدان بە تەندروستی و لایەنەکانی و خزمەتگوزاری بۆ خەڵکی کوردستان کە لە ئەنجامی سیستەمێکی دیکتاتۆری و فاشیزم لە تاراندا بەداخەوە خەڵکی کوردستان لەژێر دەسەڵاتی پەهلەوی لەو مەسەلەیە مەحروم بوون و هەروەها ئەوانەشی کە لە تاران بوون لە ماوەی ساڵەکانی جەنگی دووەمی جیهانیدا بە خودی دەربار و سەرۆکوەزیرەکانیشەوە کارێکی وایان نەنواندبوو کە دەسەڵات یاخود ڕێبەرایەتی کورد ئەو کاتە هۆمێدێکیان پێیان هەبێت. بۆیە لە بەرامبەر ئەواندا هەوڵیاندا وەکو ئەمری واقع ئەزموونێک یان جمهوریەتی دیموکراتیکی کوردستان ڕابگەیەنن و هەوڵی ئەوە بدەن ئەم شتە بکەنە واقعێک و هەوڵی ئەوە بدەن کە ئەو ستەمە مێژووییە لە کورد کراوە بسڕێتەوە و ئێرانیش لە ئێرانێکەوە کە لەسەر سیستەمی دیکتاتۆرییەت و میلیتاریستیەت و شۆڤینیەت بنیاتنرابوو هەوڵ بدەن کە ئێران بەرەو دیموکراتیک و ئێرانێکی دەستوری و ئێرانێکی یاسا و ئێرانێکی پێشکەوتوو بەرن بەرێوە.

لەبەر ئەوە تێکڕای ئەو فاکتەرانە ئێمە دەتوانین قسەیان لێبکەین وەک فاکتەری گرنگ لە دامەزراندنی کۆماری کوردستان بەبێ ئەوەی ئەوەمان لەبیربچێ کە جووڵانەوەی نەتەوایەتیی کوردەکانی ڕۆژهەڵات لەژێر کاریگەری جووڵانەوەی نەتەوایەتیی کوردەکانی باشووردا بووە و بوونی بارزانییەکان وەکو هێزێکی شەڕکەر و جەنگاوەر لە کۆماری کوردستان ئومێدێکی بەخشیبوو کە ئەو کۆمارە بڕیاری خۆی بدا لە دامەزراندن لە بوونی هێزێک کە هاتوو ئەو کۆمارە تووشی فشارێکی ناوەند ببێت و ئەم کۆمارە بتوانێ بەرگری لە خۆی بکات و خۆی وەک ئەمری واقع بسەپێنێ بەسەر ناوەندا.

پرسیار: د. یاسین، ئێوە لە قسەکانتاندا بەردەوام وشەی "کۆماری کوردستان" بەکاردەبەن. یەکەم ئیستدلالتان بۆ بەکارهێنانی وشەی "کۆماری کوردستان" لە بەرامبەر ئەو خەڵکانەی ئەو کۆمارە بە "کۆماری مەهاباد" دەناسێنن چییە؟
هەڵبەت بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە زۆرێک لە بەشەکانی کوردستان و بەتایبەتی جنوبی کوردستانی ڕۆژهەڵات لەو کۆمارەدا بەشدار نەبوون و ئەو کۆمارە لە موکریان تێنەپەڕی و لە هەمان کاتدا ڕۆڵی کەسایەتیی قازی محەممەد لە دامەزراندنی کۆماری کوردستان کە هەڵبەت ئەویش بە لەبەرچاوگرتنی مێژوو و ڕابردووی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (کۆمەڵەی ژ - ک.) و پاشان گۆڕینی ناوەکەی بۆ "حیزبی دێموکرات" و هاتنی قازی بۆ سەرکردایەتی ئەو حیزبە چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

وەڵام: سەبارەت بە پرسیاری یەکەم، ئێمە تا دەڵێین کۆماری دیموکراتی کوردستان ناوەکە و ئەدەبیاتی ئەو سەردەمە لە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

ڕۆژنامە و نووسینەکان و مۆرەکان و هەموو شتەکانی کۆمار قەت بەوە نەهاتووە بڵێت "کۆماری مەهاباد". لەبەر ئەوەی ڕێبەرایەتی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەسەڵاتەکەی خۆیان بۆ ئەوە دروست نەکرد کە تەنها شاری مەهاباد بەڕێت بەڕێوە، بەڵکو سەنتەری دەسەڵاتەکەیان شاری مەهاباد بوو و هەندێک جار کە دەوترێ کۆماری مەهاباد بۆ ئەوە دەوترێ کە سەنتەرەکە شاری مەهاباد بووە، ئەگینا چ ناوەکە لەو سەردەمەدا و چ ئامانج و بیروبڕوای سەرکردەکەیان و بنیاتنەرانی کۆمار بۆ ئەوە بووە کە جەمهوریەتێکی کوردستانی، دیموکراسی و نەتەوەیی بێت کە لە بەرنامەکانی حیزبی دێموکراتدا هاتووە کە هەموو هەرێمەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵات بگرێتەخۆ و ئەم هەرێمانە دەسەڵاتێکی هەڵبژێردراوی خۆیان هەبێ و تەواوی مافە نەتەوایەتییەکانی خۆیان لە مافی زمان، کەلتوری، کۆمەڵایەتی، مافەکانی بایەخ پێدان بە بوارەکانی دیکەی ژیان بەهرەمەندی تەواویان هەبێت و خودی ئەو دەسەڵاتە لەلایەن خودی کوردەوە بەڕێوە بڕوات لەسایەی ئێرانێکی دیموکرات کە ناوەندەکەی تاران بێت، دەنا ناوە ڕاستەقینەکەی "کۆماری دیموکراتی کوردستانی ئێران"ە. سەبارەت بە ڕۆڵی پێشەوا قازی محەممەد من پێموایە جەنابی پێشەوا قازی محەممەد ڕۆڵێکی یەکجار گەورە و یەکجار موئەسیری لە بنیاتنانی کۆماری کوردستاندا دیاریکردووە. بەو دەلیلەی کە لەو سەردەمانەی کە ڕۆڵی سەرکردە و ڕۆڵی ڕابەر ڕۆڵێکی بڕیاردەر و هەرە سەرەکی بوو لە بەرەوپێشبردنی ڕووداوەکان یان دیاریکردنی ئاراستەی ڕووداوەکە و تا ئێستەش لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا ڕۆڵی سەرکردە ڕۆڵێکی دیار و گەورە لە بڕیارە سیاسییەکان و بێگومان قازی محەممەد یەکێک بوو لەو کەسایەتییانەی کە بە مانای وشە مرۆڤێکی نەتەوەپەروەر و پێشکەوتنخواز و دیموکرات بوو و زۆر بە جیددی تێدەکۆشا و کاری دەکرد لەپێناو ئەو ئازادییەی کە لە ساڵەکان جەنگی دووەمی جیهانی لە ناوچەی موکریان و شاری مەهاباد هاتۆتەدی هەوڵ بدرێ بکرێتە دی فاکتۆر و بکرێتە فاکتۆرێک و هەوڵ بدرێ لەڕێگەی ئەوەوە ئازادی و بەرقەراربوونی مافە نەتەوەییەکان بۆ بەشەکانی ناوەند و خواروی کوردستان بهێنرێتە بوون کە ناوچەکانی سنە و باشوور و کرماشان و باقی ناوچەکانی دیکەی. دیارە کەسایەتیی قازی محەممەد کەسایەتییەکی زۆر گرنگ و بایەخدارە و عامڵێکی کاریگەرە و وەک ڕێبەرێک کە کاتێک سەردانی تەبرێز دەکات لەگەڵ پیشەوەریدا و کاتێک سەردانی باکۆ دەکات لەگەڵ باقرۆفدا تووشی موناقشە و ڕووبەڕووبوونەوەی توند دەبن لەبەر ئەوەی کە ئەوان داوای ئەوە دەکەن کە مەهاباد و ناوچەی موکریان ئەوکات ئازەربایجانی غەربی ناودبرێ لە بەڕێوەبەرایەتیەوە دەبێ بەشێک بێت لە حکومەتەکەی ئازەربایجان. دەبینین ئەوە قازی محەممەدە ئیسرار دەکات کە ئەوان ئامادە نین سەردانەوێنن و بەشێک بن لەو حکومەتەی ئازەربایجان و ئەوانیش وەکو میللەتێکی غەیرە فارس و میللەتێکی خاوەن زمان و کەلتور و خاوەن هەموو ڕەگەزەکانی نەتەوایەتی ستەمیان لێکراوە و مافی ئەوەیان هەیە کە دەسەڵاتێک و ئیدارەیەکی نێوخۆ و سەربەخۆیان هەبێت لە ئیدارەکەی ئازەربایجان و بڕیاری ئەوە بدەن کە خۆیان خاوەن ئیدارە و دەسەڵاتێکی تایبەت بە خۆیان بن، لەبەر ئەوە ڕۆڵی قازی محەممەد وەک کەسایەتییەکی کاریزمای نەتەوەپەروەری دیموکراتی پێشکەوتنخواز بە یەک لە هەرە فاکتەر گرنگەکان و بنیاتنەرەکانی دامەزرانی کۆماری دیموکراتی کوردستان دادەنرێت.

بەشی هەشتەم

پرسیار: د. یاسین، ئێوە وەک پسپۆڕێک و مێژووناسێکی ئەکادیمی باستان لە دەسکەوتەکانی کۆماری دیموکراتیکی کوردستان کرد؛ لەوانە خوێندن بە زمانی کوردی و ...، بەپێی زانیارییەکانی من ئێوە هەر ئێستا بابەتێکتان لەسەر ماڵپەڕی دیمانە هەیە کە تێیدا ڕۆڵ و پێگەی نیهاد و دامەزراوە دیموکراتیکەکانتان تاوتوێ کردووە. ئێوە ئەگەر تیشکێک بخەنەسەر ئەو نیهاد و دامەزراوانە و لە هەمان کاتیشدا بفەرموون کاریگەرییەکانی کۆماری کوردستان لەسەر بزووتنەوەی دیموکراتیک و ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد بەگشتی و لە کوردستانی ڕۆژهەڵات بەتایبەتی، بە ئێستاشەوە، چۆن دەبینن؟

وەڵام: بێگومان ڕێبەرانی یاخود دەسەڵاتدارانی ئێرانی و نوێنەرانی گەلی سەردەستی فارس بەداخەوە تاکو ئێستا بە شێوەیەکی شۆڤێنیستیانە بیردەکەنەوە و بە شێوەیەکی شۆڤێنیستیانە ڕەفتار دەکەن و باوەڕیان بە مافی نەتەوە غەیرە فارسەکان نییە و دان بە مەسەلەی بوونی کێشەی نەتەوایەتی وەکو یەکێک لە هەرە کێشە گرنگەکان و قەیرانە بەردەوامەکانی مێژووی ئێران دانانێن و هەوڵدەدن وا پیشان بدەن کە کۆماری کوردستان بریتی بووە لە مەقاشێک یان بریتی بووە لە دەستەنیژێکی یەکێتیی شورەوی لە ناوچەکە و ئامانجی ئەوە کە ئەو کۆمارە هەوڵدان بووە بۆ فشار خستنەسەر تاران و یاخود هەوڵدان بووە بۆ بەلشەفەکردنی ئێران، واتە بەکۆمۆنیستکردنی ئێران. لە کاتێکدا کە ئەو کەسەی مێژووی جمهوریەتی دیموکراتی کوردستان بەوردی بخوێنێتەوە بۆی دەردەکەوێ کە ڕێبەرایەتیی کۆماری کوردستان ڕێبەرایەتییەکی نەتەوەپەروەر بوون، واتە ناسیۆنالیست بوون و کۆمۆنیست نەبوون، لیبرال بوون، تۆتالیتێر نەبوون، ئازادیخواز بوون، بانگەشەی دیکتاتۆریەتیان نەکردووە، و لە کۆماری کوردستاندا پرۆلیتاریا نەبوو، و زۆربەی ڕێبەرەکانی کۆمار یان مۆڵکدار بوون یان کەسایەتیی ئایینی بوون و هێزی کۆماری کوردستان عومەر خانی شکاک و حەمەڕەشید خانی بانە و مەلا مستەفا بوون؛ هەمووی زیاتر کەسایەتیی خێڵەکییان پێوەدیار بوو تا کەسایەتییەک بن کە کۆمۆنیست بن و کار بۆ بەلشەفەکردنی کوردستان و ئێران بکەن. ئەم تەجروبەی جەمهوریەتی کوردستان ئەبێ جیاواز لە تەجروبەکەی یاخود لە پێکهاتە و ستراکچەری و وەرچەرخانی سیاسی و فیکری تەجروبەکەی ئازەربایەجان تەماشا بکرێ. بۆیە ئێمە دەبینین جەمهوریەتی کوردستان لەو قۆناغەدا زۆر کاری کردوون کە لە مێژووی نەتەوایەتیی کوردی ئێراندا کاری یەکەمین جار بوون لەڕووی دروست کردنی ئیدارەیەکی کوردی، بەرەسمی کردنی زمانی کوردی، مەسەلەی هەوڵدان بۆ بڵاوکردنەوەی بیری ئازادیخوازی ودژەفاشیزم، و هەوڵدان بۆ چەسپاندنی یاسا و دژایەتیکردنی مەسەلەی مەوادی موخەدیر و دزی و بەرتیل خۆری، کە ئەمانە بەشێکن لە کەلتوری نەتەوەی سەردەست و دەیانهەوێ بەزۆر بیسەپێنن بەسەر نەتەوە غەیرە فارسە ژێردەستەکانی خۆیاندا.

بەڕاستی لەو مەسەلانەدا نەماوە بەڵکو ئەو تەجروبەیە مۆرکێکی قووڵی نەتەوەیی لە مێژووی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و خەڵکی کوردستان لە ئێران داوە و لە کاتی خۆیشیدا گەورەترین و وروژێنەر و هاندەری بیری نەتەوایەتی وکاری

سەرچاوە
Serchawe

نەتەوایەتی بووە چ لە بەشەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە لەژێر دەسەڵاتی کۆماری کورستاندا نەبوون، یان ئازاد نەکرابوون و لەژێر چنگی فارسیزمی ئێرانی و هەیمەنەی بریتانیییەکان و ئەمریکییەکاندا بوون، و چ لە پارچەکانی دیکەی کوردستان کە باشووری کوردستان و ڕۆژئاوای کوردستانە. بەڕاستی ئێمە کە تەماشا دەکەین لەم قۆناغەدا دروستبوونی یەکێتیی ئازادیخوازانی کورد لە تاران، دروستبوونی یەکێتیی دانشجویانی کوردی زانکۆی تاران، هەروەها یەکێتیی جەوانانی گەروس کە ئەم ڕێکخراوە ئازادیخوازە دیموکراتانە لەژێر تەئسیری ئەزمونی جەمهوریەتی کوردستاندا بوون لە ساڵی ١٩٤٦ لە پارچەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان یان بەشە ئازادنەکراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان. و هەروەها ئەگەر تەماشای ئەزموونی جەمهوریەتی کوردستان بکەین ڕاستە لە یەک لەسەر سێی خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بووە، بەڵام تەماشای کەین ئەم ئەزمونە ئەزمونێکە تایبەت نییە بە تەنیا کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە، بەڵکو کوردەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستان بەشداریان تێدا کردووە، بەئەزموونی خۆیان داناوە و مەهابادیان کردۆتە قیبلەگای بیری نەتەوایەتی وئازادیخوازی لەو قۆناغەدا، بەشداری بارزانی‌یەکان بە هێزی پێشمەرگەی کوردستان و بەرگریکردنیان لە کۆمار لەو شەڕانەی کە لە مامەشا و لە ناوچەکانی دیکەی نزیک سەقز بوون و ڕێگریان هەتاکو ڕۆژی کۆتاییهاتنی کۆمار کوردەکانی باشووری کوردستان و بارزانی‌یەکان و ئەفسەرە ئازادیخوازەکانی کورد کە دواتر پاش گەڕانەوەیان لە حوزەیرانی ١٩٤٧دا لە عێراق ئیعدام کران. ئەمانە تێکڕایان هێزی پارێزەری کۆمار بوون.

هەروەها حەمەڕەشید خانی بانە کە خێڵی قادرخانزادەیە و لە ناوچەی پێنجوێن و باشووری کوردستان چوون بۆ ئەوێ و چەندی دیکە لەو کەسایەتیانەی لە باشووری کوردستانەوە چوونەتە نێو کۆمار وەکو پێشمەرگە بەشداریان کردووە لە پاراستنی ئەو ئەزمونە کە بۆ ماوەی نزیک ساڵێک تەمەنی کرد و چ لە بوارەکانی دیکەدا خزمەتیان کردووە، وەک مامۆستای زمانی کوردی کە ئێمە چەندین کەسایەتیمان هەیە کە ناومان بردوون وەکو قانع، کەریم زەند، شێخ جەعفەر بەرزنجی و هەروەها محەممەد تۆفیق وردی و چەندین کەسایەتیی دیکە کە لە خەستەخانە و یاخود نەخۆشخانەی مەهاباد کاریان دەکرد و چاککردنی ئەو برینداراانەی لە جەبهە بریندار دەبوون و یاخود ئەو برینداراانەی ڕوویان تێدەکردن، برینپێچ بوون یاخود شارەزا بوون لە باشووری کوردستانەوە چووبوونە ئەوێ و سەرکردەکانی دیکەی کورد قەدری پاشا و چەندانی دیکە. ئەمانە کۆماریان بە نمونەیەکی نەتەوایەتی دادەنا. چۆن ئەمڕۆ ئەزمونی باشووری کوردستان لەلایەن سەرجەم پارچەکانی دیکەی کوردستان وەکو ئەزمونێکی کوردی تەماشا دەکرێ کە هەوڵدەدا بەشێکی دیکەی کوردستان ڕزگار بکات و ببێتە بنەما و پایگا و پەناگایەکی ئەو کوردانەی لەدەستی زۆرداری و لەدەستی فاشیزمی تورکی و فارسی هەڵدێن. ئەو ڕۆژەش بە هەمان شێوە چەندین کەس و بە سەدەها ئینسان کە لەژێر فاشیزمی عەرەبی و تۆپ و تەیارەی دەوڵەتی بریتانیای پشتگیری سیستەمی هاشمی پاشایەتی عێراق ڕایانکرد، پەنایان بردبوو بۆ کۆماری کوردستان و لە دامودەزگاکانی کۆماری کوردستاندا کاریان دەکرد. لەبەر ئەوە ئەزمونی جەمهوریەتی کوردستان نەک تەنها جەمهوریەتێک بوو بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات، بەڵکو پەناگای

سەرچاوە
Serchawe

کوردە ئازادیخوازەکانی باشوور و پارچەکانی دیکەی کوردستانیش بوو و هەروەها ئومێدێکی گەورە بوون و ئەزموونێکی نەتەوایەتی بوون و سەرانسەری ئازادیخوازان و نەتەوەپەروەرەکانی دیکە بە قیبلەگای خۆیان و بە ئەزموونێکی نەتەوایەتیی کوردیان دەزانی.

پرسیار: زۆر سپاس دوکتۆر گیان، ئێمە تاکو ئێستا باسمان لە بستێن و زەمینەکانی پاگرتن و دامەزراندنی کۆماری کوردستان و کاریگەری و تەئسیرەکانی لەسەر بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵات بەتایبەتی و کوردستان بەگشتی کرد. بە باوەڕی ئێوە هۆکارەکان و یان باشتر بڵێین سەرەکی ترین هۆکارەکانی شکستی هاتنی کۆماری کوردستان چی بوون کە نەیتوانی لە ١١ مانگ زیاتر بخایەنێت و درێژە بە ژیانی خۆی بدات؟

وەڵام: بە باوەڕی من فاکتەر بۆ شکستی کۆماری مەهاباد تەنیایی و بێ پشتیوانی کۆمار بوو لە بەرامبەر دوژمنهایەکی خاوەن تواناییەکی بەهێز و دڕندە کە هەموو هەوڵێکیان ئەوە بوو کە ئەزمونی کۆمار پەرەنەستێنێ و قەتیس بمێنێ لە بەشێکی دیاریکراوی کوردستاندا و هەر لە سەرەتاوە گەمارۆیەکی سیاسی و گەمارۆیەکی ئابووریی توند بەسەر کۆماردا بسەپێنن، چون منداڵێک کە تازە لەدایکدەبێ و لە لانکدایە و پێویستی بە خواردن و پێویستی بە هەوا و پێویستی بە کۆمەڵێک وەسائیل هەیە بۆ ژیان و تۆ بێی ئەو وەسائیلەی لێ قەتع بکەی لە لانکدا دەیکوژی، بە هەمان شێوەش ئەزمونی کۆماری کوردستان ئەزمونێک بوو بەداخەوە لە بەرژەوەندیی هێزی کۆنەپەرستی و زلهێزەکانی ئەو سەردەمی جیهاندا نەبوو و ئەزمونێک بوو کە سەرەڕای گیانفیدایی و ماندوونەناسی و خاوەن باوەڕی سەرکردەکانی لە لانکدا خنکێندرا.

ئەوە ڕاستە کە فاکتەری نێوخۆی کۆماری کوردستان لاوازیی هەبوون بە حوکمی ئەوەی کە ژێرخانی کۆمەڵگەی کوردستان لەو دەمیدا ژێرخانێک بوون لە ئەنجامی داگیرکاری مێژوویی و ئەو چەوسانەوە و سیستمی چەوسانەوەی نەتەوایەتی درێژخایەن لە زۆر لایەنەوە تووشی لاوازی کردبوو، بەڵام ئەگەر ئێمە تەماشا بکەین ناتوانین بڵێین کە جمهوریەتی کوردستان - کاتێک باسی فاکتەری دروست بوونەکەیمان کرد وتمان فاکتەری جیهانی و ململانێی زلهێزەکان لە ناوچەکەدا و حاڵەتی داگیرکردنی ئێران و دواتر هەوڵدانی شورەوی بۆ دژایەتیکردنی نەیارەکانی خۆی لە ئێراندا ڕێگەی دا جووڵانەوە ڕەسەنە نەتەوایەتییەکانی کورد و ئازەری شەقاوێک بەرەو پێش بەرن. بەڵام پاش ئەوەی شورەوی نەیتوانی بە هێز و تواناییەکی تەواو و باوەڕ بەخۆبوون و قودرەتێکەوە کارەکانی خۆی لە ئێراندا پێش بخات و لە بەرابەر زلهێزەکانی جیهاندا پاشەکشەی کرد بەتایبەتی بریتانیا و ئەمریکا کە ئەو کات ڕووسیا لە پاش کۆتاییهاتنی جەنگی دووەمی جیهانی ڕێبەری پاڵپشتی هێزە کۆنەپەرستەکانی ئێران بە دەربار و ئەفسەرە شاپەرەستەکان و بەو هێزانەی کە بە دژی خواست و بەرژەوەندییەکانی نەتەوەی کورد بوون ئەوانە سەرکەوتنیان بەدەستهێنا لە ئێراندا.

بێگومان تا ئێستا زۆر باسی کۆمار کراوە و هەوڵدراوە وا پیشان بدرێ کە یەکێتیی سۆڤیەت دەوری یەکەمی هەیە لە ڕووخاندنی کۆمار و زیاتر ئەم مەسەلەیەش لەلایەن نووسەرە ڕۆژئاواییەکان و نووسەرە ئێرانییەکانەوە وروژاوە و هاتۆتەبەر باسکردن بە دوو مەبەست: یەکەم، ئەوەی وا پیشانی بدەن کە کۆماری کوردستان زادەی سیاسەتی یەکێتیی سۆڤیەت و شورەوییە و مەقاشی دەستی شووروەوی بووە، نەک هەڵقوڵاوی خواستێکی نەتەوایەتیی کوردیی ڕەسەن و تێکۆشان و ئومێدێکی نەتەوایەتی. دووەم، لە کاتی خۆیدا هەوڵدانێک بووە بۆ ڕەش و ناشیرینکردنی یەکێتیی سۆڤیەت و پیشاندانی وەک درۆزنێکی هەڵخەڵەتێنەر کە هانی کوردی داوە و وای لێکردووە ئەزموونێکی پێ دروست بکات و هەوڵبدا هەنگاوێک بەرەو پێشەوە بەرێت و پشتی بەرداوە و لە مەیدانی ڕووبەڕووبوونەوەدا بەجێی هێشتووە. دیارە هیچ کات ناتوانرێ دەوری سیاسەتی دووفاقەی شورەوی لە کۆماری کوردستاندا نکۆڵی لێبکرێ، بەڵام ئەمە ڕاستییەکی گرنگە و ناشارێتەوە کە ئەمریکا و بریتانییەکان دەوری هەرە گەورە و گرنگیان بینیوە لە پاش جەنگی دووەمی جیهانی کە هێزە کۆنەپەرەستەکان و میلیتاریستە دیکتاتۆرەکان و شۆڤێنستەکان لە ئێراندا کۆنترۆڵی دەسەڵات بکەن و ئازەربایجان و کوردستان لەسەر سینییەکی زێڕین پێشکەش بە شاهەنشاهی تازەبەدەسەڵاتگەیشتووی تازەلاو حەمەڕەزا شا بکەن. دیارە هەر لە سەرەتاوە ئەمریکییەکان و بریتانییەکان هەوڵی ئەوەیان دا کە مەسەلەی کورد لە ئێراندا وا پیشان بدەن کە مەسەلەیەکی کۆمۆنیستییە و کورد هەوڵدەدا تەجروبەیەکی کۆمۆنیستی دابمەزرێنێ و هەوڵدەدا سەرانسەری کوردستان لە ئەزموونێکی کۆمۆنیستی بگرێتەخۆ و ئەمەش بۆ ئەوان لەدەستچوونی سەرچاوەیەکی گەورەی وزە و بیرە نەوتییەکانی کەرکوک و بیرە نەوتییەکانی باشووری ئێران و گەورەترین هەڕەشە دەبێت بۆ ڕۆژئاوا و بەرژەوەندییەکانی ڕۆژئاوا لە ناوچەکە. یانی ئەوان پێیان وا بوو ئەمریکاییەکان یان نوێنەرەکانیان، وەکو رۆسۆ کە جێگری کۆنسوڵی ئەمریکی بوو لە تەبریز، و هەروەها دۆهەر کە دواتر لەدوای رۆسۆ بوو بە جێگر، لە ڕاپۆرتەکانیاندا هەوڵی ئەوەیان داوە کە دەسەڵاتی سەرەوە وا ئاگادار بکەنەوە کە بە فیعلی ئازەربایجان پردێکە بۆ بەلشەڤەکردنی ئێران و کوردستانیش پردێکە بۆ بەلشەڤەکردنی ئێران و سەپاندنی نفوزی شورەوی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا. بەم شێوەیە ئەوان هەر لە سەرەتاوە لە خسوسیاتی جووڵانەوەی نەتەوایەتی و ئەزمونی کۆماری کوردستان تێنەگەیشتن یان ئەسڵەن نەیانویست تێبگەن و پێیان وا بوو هێنانەسەرکاری دەسەڵاتێکی دیکتاتۆر لە ئێران و باقی ناوچەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا ئەوان پارێزەری بەرژەوەندییەکانی ئەوانن نەک پشتگیریکردنی لە جووڵانەوە ئازادیخوازانەکان و نەتەوە غەیرە فارسەکان و جووڵانەوەی چەپ و خەڵکی زەحمەتکێش. بە واتایەکی تر ستراتیژییەتی ئەمریکی و دیپلۆماسیەتی ڕۆژئاوا لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست لەپاش جەنگی دووەمی جیهانی شێوازێک بوو کە پشتگیری لە سیستەمە دیکتاتۆر و کۆنەپەرەستەکان بکات نەک پشتگیری لە جووڵانەوە گەلی و نەتەوە کۆلۆنیکراوەکان و ئازادیخواز و خەڵکە چەپ و پێشکەوتنخوازەکان. بێگومان لەم ستراتیژییەدا خەبات و ئەزموونی جەمهوریەتی کوردستان لەلایەن ئەمریکییەکان خرایە بەرەی چەپەوە و گەورەترین دژایەتی کرا و بێگومان محەممەد ڕەزا شا هیچ کات نەیشاردۆتەوە کە ڕۆڵ و نەخشی ڕۆژئاوا و ئەمریکاییەکان لە گێڕانەوەی ئازەربایجان بۆسەر خاکی ئێران و

سەرچاوە
Serchawe

تێکشکاندنی ئەزموونی کۆماری کوردستان بە چ شێوازێک بوو.

لە پاش ئەوە ئەو دەورەی ئەمریکییەکان بینیان هاندەرێکی گەورە بوو، چونکە ئێران پاش جەنگی دووەمی جیهانی کە ئێرانێک بێت بکەوێتە نێو باوەشی ڕۆژئاواوە و ئەمریکا و ئێرانێک بێت کە لە پاشدا پێی بوترێ ژاندەرمی ڕۆژئاوا لە کەنداودا.

پرسیار: دوکتۆر یاسین، بە باوەڕی ئێوە کام ڕەهەند و کام لایەن لە کۆماری کوردستاندا کەمتر گرنگی پێدراوە، خراوەتە پەراوێزەوە و یان تەنانەت بە لاڕێدا چووە و لە مێژوودا تۆمارکراوە کە دەبێ کورد لە ئێستادا ڕاستی بکاتەوە یان ئەوەی پێی لەسەر دابگرێ؟

وەڵام: بە باوەڕی من ئەو کەسانەی کە باسیان لە ئەزمونی جمهوریەتی کوردستان کردووە زۆربەی زۆریان یاخود نوێنەر و جێبەجێکەری سیاسەتی ڕۆژئاوا بوون لە ناوچەکە وەک ئیدلتون و ڕۆزفێلد، ئەمانە هەموویان کارمەند و دەمڕاستی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا و ئەمریکا بوون لە ئێراندا و بێگومان ئەمانە جەمهوریەتی کوردستان لە بیر و بۆچوونی خۆیان و هەروەها لەو بارەیەوە قسەی لێدەکەن کە خزمەت بە بۆچوونە ڕەسمییەکانی ئەمریکا بکات لە ئێران. هەروەها نووسەرانی دەسەڵات، ئەوانەی لەسایەی دەسەڵاتی تۆتالیتاری ئێرانی هەوڵیانداوە لەو ئەزموونە قسە بکەن و ئەوانیش هەوڵیانداوە و بە شێوازی ناسیۆنالیستێکی تەنگەتیلە سەیری مەسەلەکەیان کردووە و هەوڵیانداوە وەک مەسەلەیەکی کۆمۆنیستی و یان بیخەنە خانەی هەوڵەکانی شورەوی بۆ فراوانخوازی لە ئێران و جەمهوریەتی کوردستان بە عامیلێکی شورەوی و هەروەها جووڵانەوەکەیان بە مەسەلەی تەجزییەتەڵەبی لەقەڵەم بدەن. کاتێک کە ئێمە باسی جەمهوریەتی کوردستان دەکەین پێویستە ئەوەمان لەبیر نەچێ کە مەسەلەی جەمهوریەتی کوردستان و حکومەتی ئازەربایجان دانەبڕین لەو هەلومەرجە سیاسی و فکرییەی کە لە سەراسەری ئێران و سەراسەری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست لەو قۆناغەدا چۆتە پێش. بەتایبەتی بیری ئازادیخوازی، بیری حکومەتێکی دیموکراتیک و بیری وەدیهێنانی مافەکانی خەڵکی نەدار و زەحمەتکێش و هەوڵدان بۆ هێنانەسەرکاری ڕێژیمێک کە بایەخ بە ژیانی کۆمەڵگە بدا و مافەکانی تاک لە کۆمەڵگەدا بپارێزێ، بە پێچەوانەی ڕێژیمە تۆتالیتێرەکان، ڕێژیمە شۆڤێنیستییەکان، ڕێژیمە دیکتاتۆرەکان کە هەوڵدەدەن بەرژەوەندیی تەنها چینێکی دیاریکراو بپارێزن و سەرجەمی کۆمەڵگە و چین و توێژەکانی دیکە بخەنە ژێر فشار و لە نەهامەتی و لە برسێتی و نەداری و لە حاڵەتێکی خراپدا بیانهێڵنەوە.

بەڕاستی کۆماری کوردستان لەگەڵ ئەوەی ئەزمونێکی نەتەوەییە ئەزمونێکی ئینسانییە، لەبەر ئەوەی نەتەوایەتی کورد

جیاناکرێتەوە لە بیری ئازادیخوازی و بیری ئینسانی. هەر وەکو لێنین دەڵێت: "هەموو تێکۆشانی نەتەوایەتی گەلانی بندەست هەوڵێکە بۆ چەسپاندنی بیری ئازادیخوازی و بیری ئینسانی، واتە خەباتی نەتەوایەتی گەلانی بندەست خەباتێک نین لە پێناو بندەستکردنی نەتەوەکانی دیکەدا بەڵکو لە پێناوی ڕەتکردنەوەی ستەمی نەتەوەیی سەردەستن کە هەوڵدەدات ئەم کۆمەڵگەیە وەکو کۆمەڵ بێ بەشە لە مافەکانی خۆی" و هەر وەکو مارکسیش پێمان دەڵێت: "هیچ گەلێک ناتوانێت ئازاد بێت ئەگەر بێتو گەلێکی دیکە لەسایەی خۆیدا بە بندەستی بهێڵێتەوە."

پرسیار: هەرچەند مەسەلەی کۆماری کوردستان دەکرێ زۆر لەوە تێروتەسەل تر لەسەر ئەبعادی کاریگەر و ڕەهەندەکانی قسە بکرێ و توێژینەوە و لێکۆڵینەوەی بۆ بکرێ، بەڵام وەک دوایین پرسیار، ئێوە وەک کەسایەتییەک کە خوێندنەوەیەکی زۆر ورد و چڕوپڕ و لە هەمان کاتدا زانستیانەتان بۆ مێژووی کورد لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و لە سەرووی هەموویانەوە بۆ کۆماری کوردستان کردووە بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە خەڵکانێکی زۆر لە نازناوی "گاندیی ڕۆژهەڵات"یان داوەتە پێشەوا قازی، کە لە کاتی تەنگانەدا خەڵکەکەی جێنەهێشت و بە لەبەرچاوگرتنی هەموو هەلومەرج و دۆخی ئەوسای کورد و کۆمار و ڕێژیمی دیکتاتۆری حەمەڕەزا شا لەگەڵ مەهاباد دەرنەچوو و مێژوویش شاهیدە کە وێڕای هاوڕێیانی لە چوارچرا لە مەهاباد بە پەتی سێدارە شەهید کرا، بەڵام ئێوە وەڵامتان بۆ ئەو ڕایەی کە پێی وایە "پێشەوا قازی محەممەد کەسایەتییەک بوو کە بە نیسبەت دەوڵەتی ئەوکاتی حەمەڕەزا شا ڕارا بووە یان تەوەهۆمی هەبووە هۆکاری سەرەکی ئەوە بوو کە مەهابادی جێنەهێشت و وەڵامی ڕەدی بە بارزانییەکان داوە کە لەگەڵیان لە مەهاباد دەرباز نەبوو." چییە؟

وەڵام: بەڕاستی ئێمە وەکو ئەکادیمییەک بەبێ ئەوەی بچینەژێر مەسەلەی سۆزی نەتەوایەتی یان خۆشەویستی بۆ قازی کە کەسایەتییەکی یەکجار گەورە و پایەدارە لە مێژووی گەلی کوردی هاوچەرخ، ئێمە پێمان وایە کە کاتێک جەنابی پێشەوا بڕیاری دامەزراندنی کۆماری کوردستانی دا، کە بڕیارێکی زۆر سەخت بوو، تۆ لە واقعێکی بەو شێوەیەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و وڵاتێکی وێران و گەلێکی داگیرکراو کە خەڵک هۆشیاریی نەتەوەیی ئەوندە فرە نییە و دۆستەکانی کوردیش زۆر نین و تەنانەت لە نێوخۆی کوردستانی ڕۆژهەڵاتیش زۆرێک لە سەرۆک خێڵەکان ئەمانە لە چوارچێوەی پشتگیرکردنی سیاسەتی دەوڵەتی ناوەندی ئامادە نەبوون دەسەڵاتی کۆماری قبوڵ بکەن، کاتێک کە قازی محەممەد بڕیاری دامەزراندنی کۆماری کوردستانی دا نە بیری لە پاراستنی گیانی خۆی و نە بیری لە پاراستنی بەرژەوەندیی ماددی کردبۆوە. واتە لەو مەسەلەیە کە زیاتر ئامانج و بەدیهێنانی خواستی ئازادیخوازی و نەتەوەیی پاڵنەری سەرەکی بوون و قازی محەممەد سوێندی خواردبوو کە لەو پێناوەدا (یانی لە سوێندی کۆماردا) کە لەو پێناوەدا هیچ پاشەکشەیەک نەکا و لەو پێناوەدا تا دواتنۆکی خوێنی لە خەبات و تێکۆشاندایە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

من پێم وایە چۆن گەورەی مەسیح لە لەخاچدانەکەیەتی، گەورەیی پێشەوا قازیش لە لەسێدارەدانەکەیەتی. بێگومان حکومەتی ئێران بە لەسێدارەدانی قازی محەممەد، قازی خۆی چەند گەورە بوو، ئەوندەی دی قازی محەممەدی گەورە کرد. پێموایە کاتێک قازی محەممەد سێ هەڵاوێردەی لە بەردەمدا دانرا کە یان وەکو پێشەوەری ڕایانکردوو و پەنای بردەبەر شوورەوی و دەستیان لە تێکۆشان بەردا ئەویش خەڵکەکەی بەجێ بێڵێ و خەڵکەکەی بکاتە قوربانی و گیانی خۆی دەرباز بکات. یان ئەوەی دەست بدەنە چەک و لە شاخەوە شەڕی پارتیزانی بکەن بە دژی جەیشی ئێران و ئەو جەیشەی کە ئێمە دەزانین کە ئەمریکییەکان لە ساڵەکانی جەنگدا لەلایەن جەنراڵ شوارسکۆفەوە باپیری ئەو شوارسکۆفەوە بوو کە عێراق لە کویت بۆ ئەمریکییەکان دەرکرد تەمرینیان پێکردبوون، لە بەرامبەر ئەوان، لەبەرامبەر خێڵە دژ بە کۆمار و لایەنگری شا واتە سەرۆک خێڵە جاشەکانی کورد کە دەوری زۆر خراپیان بینی لە ڕووخاندنی کۆماردا بکەوێتە خەباتێک بێ هیچ پشت و پەنایەک بیدایەتە شاخ و دژایەتی دەسەڵات بکات و ناوچەکە تووشی شەڕ و وێرانکاری بکات یان ئەوەی کە تەواوی مەسەلە و ڕووداوەکان بخاتەسەر شانی خۆی و چاو لە گیانی خۆی بپۆشێ و خۆی بۆ خۆی بچێ بەرەوپیری لەشکری شاهەنشاهی و لەپێناو پاراستنی شار و ناوچەکە و خەڵکی ناوچەکە و تووش نەبوونیان بە کوشتوبڕ خۆی بە سپای ئێرانی تەسلیم بکا و بڕیاری بەرگریکردنی نەدات.

من پێموایە قازی محەممەد زۆر لە ئێمە باشتر ئێرانییەکانی دەناسی و پێشووتر سەردانی تارانی کردبوو، شای بینیبوو، ئەفسەرەکانی بینیبوون، لەگەڵ حەسەن ئەرفەع و چەندینی دیکەیاندا دانیشتنی هەبوو و ئەوانیش زۆر بە باشی قازی محەممەدیان دەناسی و قازیش زۆر بەباشی ئەوان و سیاسەتی ناجەوانمەردانە و سیاسەتی غەدر و دڕندەیی ئەفسەرانی ئێران و دەرباری ئێرانی زۆر باش دەناسی؛ پێم وا نییە قازی محەممەد هەڵخەڵەتابێ بە خۆ تەسلیمکردنی. ئەگەر بەو شێوەیە بوایە نە لە کاتی مەحاسبەکردندا ئەوندە مەردانە وەڵامی دادگای دەدایەوە و نە لە کاتی لەسێدارەداندا ئەوندە مەردانە پەتی سێدارەی لە مل دەکرد و بە چاوی کراوە لە دواساتەکانی ژیانیدا مەهاباد ببینێ بەبێ منەت دەچووە سەر پەتی سێدارە و لەپێناو ئازادیی میللەتەکەیدا پەتی سێدارەی لە مل دەکرد و ئەو قسەیەی دەکرد کە "ئەگەر ئەوڕکە ئێوە قازی محەممەدێک لەسێدارەدەدەن، سبەینێ هەر کوردێکی ئەم نیشتمانە دەبێتە قازی محەممەدێک" کە بە فیعلی ڕاستە و سیاسەتی تۆقاندن و کوشتن و ئەسیمیلاسیۆن نەک نەیتوانیوە خەڵکی کوردستان ملکەچ و سەرشۆڕ بکات و لەنێوببەرێ، بەڵکو ئەمڕۆ لە زۆربەی کاتەکانی دیکە خەڵکی کوردستان هۆشیار ترە، هەڵگری بیر و باوەڕی ئازادیخواز ترە و ڕێکخراو و حیزبی هەمەچەشنەی هەیە هەر هەموویان داوای مافە نەتەوایەتییەکانی کورد و مافە ئازادیخوازانەکانی خەڵکی کوردستان دەکەن بە شێوەی جیاواز جیاواز و حەتمییەتی مێژوو ئەوە دەسەلمێنێ کە لەو شوێنەی کە قازی محەممەدی تێدا لەسێدارەدرا ئاڵای کوردستان بۆ جارێکی دیکە هەڵدەکرێ.

سەرچاوە: ئارشیفی ماڵپەڕی دیمانە - ڕێکەوتی ١٦ی فێبریوێری ٢٠٠٧

سەرچاوە
Serchawe

لە یادی ٦١ سالیادی کوماری مهاباد

د.سەلاحەدین خەدیو

دووی ڕێبەندانی ئەمساڵ ٦١ ساڵی تەواو بە سەر ڕووداوی مێژوویی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد تێپەڕی. زێدەڕەویمان نەکردووە ئەگەر بڵێین، درەوشانەوە و کووژانەوەی ئەستێرەی کۆمار یەکێک لە هەرە ڕووداوە گرینگەکانی سەدەی بیستی مێژووی کورد بوو کە شوێنەواری ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی فراوانی لە سەر گۆڕانکارییەکانی دوایی، لانیکەم کوردستانەکانی ئێران و عێراق بەجێ هێشت. ئەمڕۆ ٦١ساڵ دوای ئەم ئەزموونە، زۆر فاکتۆری جیاواز و جۆراوجۆری وەک پچڕانە یەک لە دوای یەکەکانی ئەزموونە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران لە دوای کۆمار و هەژاری و لاوازی فەرهەنگی مێژوونووسی لە کوردستان (کە تەنانەت مێژووی هاوچەرخیش دەگرێتەوە) و هەروەها سیاسەتلێدراوی (سیاستزدگی) زۆربەی ڕەهەندەکانی ژیان لەم دەڤەرە، کۆماری کوردستانیان وەک دەقێکی مێژوویی لێکردووە، کە چەندین ڕاڤە و خوێندنەوە جیا جیا هەڵدەگرێ.

لە پشتی هەر کام لەم خوێندنەوە تایبەتیانەشدا هێزێک یان لایەنێکی سیاسی بەدی دەکرێ. جێی خۆیەتی کە ئاماژە بەم ڕاستییەش بکرێ کە میراتگری سەرەکی و فەرمی کۆمار ئەمڕۆکە ئەوەندە تووشی لاوازی و قەیران هاتووە کە نەتوانێ بە تەنێ خاوەنداریێتی بکا و تەنانەت لە نێو لیستی بە ڕێژە دوور و درێژی داواکارەکانی(مدعیان) تا ڕادەیەکیش بخرێتە پەراوێزەوە. وەک دیار بێ، لە نێوەڕاستی نەوەدەکانەوە، حیزبێکی گەنج بەڵام بەهێز لە ڕێی ئامێر و ڕاگەیاندنە

بەربڵاوەکانییەوە (وەک ڕادیۆ و تلویزیۆن و... کە ئەودەم حیزبەکانی دی خاوەنی نەبوون)، تا ڕادەیەکی زۆر «یادی» کۆماری کوردستانی زیندوو کردەوە و بە واتایەک بردییە ناو جەرگەی کۆمەلانی خەڵکەوە. ئامانجی سەرەکی ئەم حیزبە دەوڵەمەند کردنی گوتاری «سەربەخۆییخوازی» و «کوردستانی گەورە« بوو کە ئەودەم بانگەشەی بۆ دەکرد و بۆ ئەم مەبەستە پێداویستی زۆری بە هێمایەکی وەک کۆماری کوردستان هەبوو. لە لایەکی دیکەوە لەم چەند ساڵەی دوایی‌دا خوێندنەوەیەکی دیکە لەلایەن پارتێکی دەسەڵاتداری ئەودیو هاتوتە ئاراوە، کە تێدەکۆشێ بە زەقکردنەوەی لە رادە بەدەری دەوری سەرکردەکەی، کەڵکێکی سیاسی و حیزبی لەم ئەزموونە وەرگرێ. دیارە کە لە پەنای ئەمانەش دا، چەندین وردەهەڵوێست و خوێندنەوەی دیکەش هەن، کە زۆر شیاوی باس نین.وەک هە وڵی نەزۆکی هەندێک کەس و رەوت کە تێدەکۆشن بە بەرزنرخاندن و پەسند کردنی زیاتری ئەزموونی کومەڵەی ژ.کاف ،ئەم گومانە بە هێز کەن کە رەسەنایەتی و بایەخی کومەڵە لە کۆمار و حیزبی دیموکرات زیاترە.وێدەچی هۆکاری سەرەکی ئەم هەوڵە شەریک نەبوونی ئەم کەس یا رەوتانە، لە شانازییەکانی کۆمار دابێ.

هەڵبەت هاوکات لەگەڵ ئەم رەوتەی باسی لێکرا، چەن هەوڵێکی بەرچاویش بۆ رووخاندن و پیرۆزی دارِنین لەکۆمار هەبووە کە گرینگترینیان، بابەتەکانی گۆڤاری «چشم‌انداز ایران» و چەند کتێب و نامیلکەی دیکەن، کە لە چوارچێوەی گوتارێکی ئێران‌خوازانەدا و لە بەستێنی نیگەرانی لە پەرەگرتنی ناسیۆنالیزمی شوناس‌خوازانەی کورد، کۆماری کوردستان وەک هێمای ئەم بزاڤە دەکوتن. بەڵام دەکرێ کۆمار وەک ئەزموونێکی سەرکەوتوو و دیمۆکراسییانەی «خۆ بەڕێوەبردنی کورد» ببێتە، سەرچاوەی تەئویل و خوێندنەویەکی تازە بۆ ئەم بزاڤە کۆمەڵایەتییەی ئێستاو چالاکانی سیاسی و فەرهەنگی وەک بەرچاوترین و گرینگترین نوێنەرەکانی.

مێژوونووسێکی ئینگلیسی دەڵێ: «ڕووداوەکانی ڕابردوو لە خودی خۆیاندا گرینگ نین. بەڵکوو بایەخی ناسینی وان لەبەر ئەوەیە کە ئێمە بەرەو لێکۆڵینەوە و نرخاندنی ورد و کۆنکرێتی داهاتوو ڕێنوێنی دەکەن. مێژوویەک کە یارمەتی ئەم ئامانجە نەدا، بەقەرا بلیتی ئوتوبۆس بێبایەخە.« بە داخەوە لە ئەدەبیاتی ڕۆشنبیری و ڕۆژنامەگەری ئەمڕۆماندا، هەژاری و دەسکورتێکی گەورەی «تاریخی» وەبەر چاو دەکەوێ، ئێمە ئەمڕۆ پێویستمان بە گوتارێک هەیە کە بتوانێ کارکردێکی «کاربوردی» بە مێژوو ببەخشێ، خوێندنەوەی زانستی و بێلایەنانە و وردبینانەی کۆماری کوردستان و باقی ئەزموونە سەرکەوتووەکانی دیکە، دەتوانێ بەردی بناغەی زۆر قاڵب و ماناکانی ئەندیشەی سیاسیمان پێکبێنێ. ئەمڕۆ لە زۆربەی ئەم شتانەی کە لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانماندا دەنووسرێن چەشنێک تیۆریلێدراوی (ئەویش نازانستی و ناشیانە و تەرجەمەیی) پەرگیرانە دەبینرێ کە لەگەڵ ئەرزی واقیع و بە دەستەوەدانی لێکدانەوەی شیکارانە و کۆنکرێت مەودایەکی زۆری هەیە. ناسینی مێژوو و کاربوردی کردنی، دەتوانێ ئەم مەودا و کەلێنە پڕ کاتەوە. کۆمەڵگایەک کە ناسیاوێکی قووڵی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

لە ڕابردوو و مێژووی خۆی نەبێ، لە ناسینی ئەمڕۆ و داهاتووشیدا، تووشی گرفت دەبێ. کەوا بوو گەڕانەوەی زانستی بۆ مێژوو و بەتایبەتی کۆماری کوردستان وەک ئەزموونێکی نموونە، پێداویستێکی حاشاهەڵنەگرە و پێوەندێکی ئورگانیکیشی هەیە لەگەڵ داخوازییەکانی ئەم بزاڤە کۆمەڵایەتییەی ئێستا بۆ خۆبەڕێوەبردنی شارستانیانە و دیموکراتیکی گەلی کورد. دیارە کەس بۆی نییە پیش لە تەئویل و خوێندنەوەی ئازادانەی خەڵکی دیکە بگرێ.بەڵام بۆ سەر لێنەشێوانی زیاتر لەوەی کە ئێستا هەیە، دەکرێ تەئویلەکانمان لەکۆماری کوردستان لە دوو تەوەرەی دیاریکراوی «زانستی» و «سیاسی» دا، جێ بکرێنەوە.خوێندنەوەی زانستی بەم مانایە کە ئازادی تەواو بۆ لێکۆڵینەوەی مێژوویی لەم بەستێنە قابیل بین و دەمارگرژی سیاسی نەبێتە ئاستەنگ لە بەردەم ئازادی ئاکادیمیک دا.«عیلم » لە سادەترین پێناسەی خۆی دا، بە مانای دووبارە نیشاندانی ڕاستییەکانی جیهانی کۆنکرێتە.خوێندنەوەی مێژوویی کۆماری کوردستانیش لەم بازنەیە ناچێتە دەر و بە بێ پێخوش بوون و یان پێناخۆش بوونی ئێمەمانان گشت ڕەهەندە پۆزیتیڤ و نگەتیڤەکان و یان خاڵە بەهێز و لاوازەکانی لە خۆ دەگری.جگە لەو ئەرکە ئەخلاقییەی لە سۆنگەی ملکەچی لە بەرانبەر زانست دا لە سەر شانمانە، چالاک بوونی ئەم مەیدانە زۆر قازانجی وەک بەرگری لە چەواشەکاری و شێواندنی ڕوخساری مێژوو و هەروەها کاربوردیکردنی «خوێندنەوەی سیاسیانەشی» دەبێ. جیاوازی ئەم خوێندنەوە لەگەڵ خوێندنەوەی زانستی لەمەدایە کە بەتەنیا پشت بەڕاستییە مێژووییەکان نابەستێ و جۆرێک «مەسڵەحەتی سیاسی»ش لەبەر چاو دەگرێ.

بەڵام لێرەدا لەبەر چاوگرتنی دوو مەرج گرینگە:

یەکەم: ڕادەی زاوییەگرتن لە گەڵ ئەسڵی شتەکە نەگاتە ئاستێک کە ئیدی کۆمار نەناسرێتەوە و ئەرزیشی کاربوردی خۆی لە دەست بدا. یانی وای لێبێ کە لە عالەمی ئیمکاندا ئیدی نەکرێ ئیستراتیژی سیاسی لێهەڵێنجێندرێ. بۆ نموونە وا پێشاندرێ کە کۆمار نموونەیەکی سەربەخۆییخوازی تەواوی وەک ئەمریکای سەدەی ١٨ بووە!

دووهەم: مەرجی دووهەم ئەوەیە کە هەوڵ بدرێ ، بازنەی ئەم مەسڵەحەتەی کە باسی لێ کرا هەرچی زیاتر بکرێتەوە و لە پاوانی تاقم و حیزب و کەس بچێتە دەر و بە تەواو مانا گشتی و نەتەوەیی بێ. پێداویستی حاشاهەڵنەگری ئەم چاخە لێکگرێدانی گونجاو و وەستایانەی ئەم دوو تەئویلە لە کۆمارە.

ڕۆژنامەنوسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان ١٩٤٢ - ١٩٤٧

سەرچاوە: ماڵپەری نیشتمان - ڕێکەوتی: ٢٢ی جانێویری ٢٠٠٧

سەرچاوە Serchawe

ڕەوتی نەتەوەخوازیی کورد لە ئیران

د. عەبدوڵڵا ئەبریشەمی

(لە ١٣٢٠ەوە تا سەرەتای ١٣٣٦)

قازی محەممەد لە ئاست موخالفان بە تابوشت (Tolerance) و بوردبار بوو. بەداخەوە ئێمەی لەخۆبایی، ئێستاش تابوشتی ڕەفتاری وا شارستانیانە و دیموکراتیک لە خۆدا نابینین. ناتوانین جیابیر تەحەمول بکەین. قازی محەممەد سەد سال پێش زەمانی خۆی لەنێو کورداندا هەڵکەوتبو

د. عەبدوڵلا ئەبریشەمی

١- بووژانەوەی نەتەوەخوازیی گەلان لە ئێران

ڕەزاشا و لایەنگرانی بە دامەزراندنی دەوڵەت - نەتەوەی تایبەت بە گەلێک لە ئێران، ڕواڵەتی پێناسەی کۆمەڵایەتی گەلانی ئێرانیان شیواند و لە ڕاستییەکانی مێژوو لایاندا. بەر لە ڕەزاشا، کەس بەرگری لە پێناسە، دابونەریت و زمانی گەلانی نەفارسی ئێرانی نەدەکرد. بەڵام دەوڵەتی نوێ لەو بارەوە قەدەغە و قۆرغی دانا و گەلانی نەفارسی ئیرانی دژ بەم ڕەوتە هاندا. ئەو پرۆژەیە بە پێچەوانەی ویستی دەوڵەت، بوو بەهۆی بووژانەوەی نەتەوەخوازیی گەلانی غەیری فارس

بەتایبەت گەلی کورد لە ئێران.

٢- دەرەتانێک بۆ نەتەوەخوازیی گەلی کورد

لاچوونی ڕەزاشا دەرەتانێک بوو بۆ ڕزگاریی گەلی کورد لە زوڵم و زۆری کاربەدەستانی ڕێژیم و پێناسەی نەتەوایەتی داسەپاو. لەدوای هێرشی هێزی سۆڤیەت، نیزامی و ژاندارمەکانی دەسەڵاتی ناوەندی لە ناوچە کوردییەکان ڕایانکرد. دەتگوت لەشکری بێگانەن وەڵات چۆل دەکەن! خەڵکیش بەو ڕاکردنەیان خۆشحاڵ بوون. بۆ وا بوو؟ بەڵام پاوانخواز و ڕەگەزپەرست و داگیرکەران ئەو پرسیارانە لە خۆ ناکەن!
(بۆ نموونە کاتێک هێزی پادگانی سەردەشت وەڕێکەوتبوون تا خۆیان بگەیەننە مەهاباد (لەوێوە بگەڕێنەوە وەڵاتی خۆیان)،

دانیشتوانی دەورووبەری ڕێگایە زۆر بە سووکایەتی چاویان لێکردبوون! دەیانگوت فەرماندەیەکی ڕووسان - کە ئەوکات لە مەهاباد بوو - بە فەرماندەی هێزە ڕاکردووەکەی پادگانی سەردەشتێی گوتبوو: ئێوە باشترە لە خۆ بپرسن، لەگەڵ ئەو خەڵکە چۆنتان ڕەفتار کردووە کە ئەوان لەو لێقەومانەدا وا چاوتان لێدەکەن؟ بەڵام قازی محەممەد زۆر بە حورمەت و ڕووخۆشییەوە هەڵاتووەکانی وەرگرتن و بۆ گەڕانەوە بۆلای مەڵبەندی خۆیان، یاریدە و یارمەتی دان. ن.)

لە مەڵبەندی مەهاباد هێزی سۆڤیەت بەرگری لە گەڕانەوەی ژاندارم و نیزامی دەسەڵاتی ناوەندی دەکرد. ئەوان بێزاریی خەڵکیان لە ڕەفتاری کاربەدەستانی ڕێژیمی پەهلەوی دیبوو، بۆیە لە گەڕانەوەیان بەرگری دەکردن. ئەو هەڵوێستەی ڕووسان بۆ هەڵسووڕانی نەتەوەخوازانەی گەلی کورد لە ئێران دەرەتانێک بوو.

٣- دامەزراندنی دەسەڵاتی نێوخۆیی کورد

بەو چەشنە مەهاباد بێ حکومەت مایەوە. بەڵام دێهات وەک دەوری بەر لە ڕەزاشا، دیسانیش کەوتنەوەژێر "دەسەڵاتی عاشیرەتی". عەشایر لە خودایان دەویست دەوڵەت لێیان بگەڕێ و ئەوان بە مەیلی خۆیان هەڵسووڕێن و دەرەبەگایەتی بکەن. بەڵام ئەگەر شار بێ دەسەڵات ببا، دەرفەتێک دەبوو بۆ عەشایر کە شار تاڵان بکەن. دەسەڵاتی میرە کوردەکان - لەدوای زاڵبوونی ئیسلام (لە سەدەی ٧) کە تا سەدەی ١٩ی خایاند - لەو پێویستیانەدا پێکهاتبوون.(١)

عەشیرەتی لای باشوور و ڕۆژئاوای مەهاباد (مەنگوڕ) کە شاریان بێ دەسەڵات دی، لە فکری تاڵان کەوتن. بەڵام قازی

سەرچاوە
Serchawe

محەممەد بە کردەوە زۆر زوو بۆشایی نەبوونی حکومەتی لە شار پڕکردەوە. ئەو چەشنێکی لە دەسەڵاتی خەڵکی لە مەهاباد پێکەوەنا. دەکرێ بڵێین لەدوای لاچوونی ڕەزاشا، مەهاباد بە هیممەتی قازی محەممەد و هاوکاریی خەڵک، بە کردەوە (de facto) خاوەنی دەسەڵاتی نێوخۆیی بوو.

ئەو کەسانەی دەستیان دەڕۆیی یان بە هەر هۆیەک نەیاندەویست بۆخۆیان چەک هەڵبگرن و بچنە ڕیزی هێزی دابینکردنی هێمنایەتی و بەرگری لە تالان، بە ویستی خۆیان یارمەتی ماڵییان دەدا. ئەو ڕەوتە چەشنێک بیری دەسەڵاتی ناوچەیی لە بواری دیموکراسی وەگەڕخستبوو. ئەوەش بە کردەوە هەوەڵ ئەزموونی بەدەستەوەگرتنی چارەنووس - وەک بەرهەمی نەتەوەخوازیی کورد - لە ئیران بوو. بەو هەڵسووڕانە هێمنایەتی شار دابین کرا. بەڵام لایەنێکیش هەوڵیان دەدا تاران حاکم بۆ شار دابنێ. تارانیش چەند کەسی بە ناوی فەرماندار ناردن، یەک لەوان سەرۆک عێلی دێبۆکری بوو، بەڵام ئەو ناردراوانە سەرنەکەوتن و شار بە کردەوە لەدەست خەڵکدا مایەوە.

دەسەڵاتی نێوخۆیی لە مەهاباد جگە لە بزاڤی نەتەوەخوازی، لە مەودای پێویستییەکانی کۆمەڵگە، کات و ناوچە و ئاگایی کۆمەڵایەتیدا بوو، ئەو ڕەوتە بۆ ماوەی پتر لە چوار ساڵ وەک "حکومەتی مەهاباد" خۆی نواند. دواتر بە هاوکاریی خەڵکی ناوچەکانی دیکە، دەسەڵاتی کوردی بە ناوی "جمهوری کوردستان" لە ماکۆیەوە تا سەقزی داگرت.

٤- پێکهاتنی کۆمەڵەی ژ. ک.

١- دە مانگ دوای وەگەڕکەوتنی دەسەڵاتی شار، کۆمەڵەی ژ. ک. لە مەهاباد پێکهات. گۆڤاری نیشتمان، ئۆرگانی ژ.ک.، بۆ ئاگاداریی گشتی لە مەرامی کۆمەڵە ڕایگەیاند:

"کۆمەڵەی ژ. ک. لەسەر چوار کۆڵەکەی ئیسلامەتی، کوردایەتی، مەدەنییەت، صوڵح و ئاشتی داندراوە."(٢)

ئەوحیزبە وێنەیەک لە بیر و کردەوەی نوێ و سوننەتی کورد بوو. هەرچەند پێکهێنەرانی ژ. ک. هەموویان زۆر ئایینی نەبوون، بەڵام ئەو ڕاستییەیان بۆ ڕوون بوو کە ئەو سەردەم کاری کۆمەڵایەتی و تەنانەت نەتەوایەتی لە کوردستان، نەیدەتوانی لە جەغزی ئایین دوور بکەوێتەوە. ئەودەم زۆرتری خەڵک ئەندامانی کۆمەڵەیان بە "سوێندخۆر" ناو دەبرد. دیار بوو ڕواڵەتی ئایینی کۆمەڵە لەلای بەشی زۆرینەی خەڵکی عاددی بەرچاوتر لە ڕواڵەتی نەتەوایەتی بوو. ئەو سوێندخۆرانە لەلایەن جەماوەرەوە زۆر بەقەدر بوون.

سەرچاوە
Serchawe

٢- پەیدابوونی ناکۆکی

هەڵبەت ناکۆکیی کۆمەڵایەتی زۆرتر لە بیر و کردەوەی نادیموکراتیک سەرچاوەدەگرێ. وەک بەرژەوەندخوازی، حەسادەت، قینەبرکێ، دوژمنایەتیی کۆن یان ئەوانەی بە نهێنی بۆ دوژمن کار دەکەن و...

پاش دامەزرانی کۆمەڵە زۆری نەخایاند کە ناکۆکیی سەریهەڵدا. بەشێک لە بەرەی بەکاری کۆمەڵە و لایەنگرانیان، بەبۆنەی نوێخوازی و چەمکی کۆمۆنیستی وێڕای چەند کەسی دیکە دژ بە قازی محەممەد، چەق وێستان. لەو نێوەدا قازی محەممەد بە کردەوە ڕەوتێکی دیموکراتیکی لەبەرچاوگرت. ئەو لە ئاست موخالفان بە تابوشت (Tolerance) و بوردبار بوو. بەداخەوە ئێمەی لەخۆبایی، ئێستاش تابوشتی ڕەفتاری وا شارستانیانە و دیموکراتیک لە خۆدا نابینین. ناتوانین جیابیر تەحەمول بکەین. قازی محەممەد سەد سال پێش زەمانی خۆی لەنێو کورداندا هەڵکەوتبوو.

زۆر جار ئەو جیابیر و موخالیفانە لە کۆمەڵێکی سی، چل کەسیدا لە بەرابەر مەحکەمەی قازی کۆدەبوونەوە؛ بە شوعاردان بەرەو چوارچرا وەرێدەکەوتن. خەڵک دەیانگوت ئەوانە تودەیین. (موخالیفەکانی قازی محەممەد هەموویان چەپی نەبوون، بەڵام ئەوکات ئەمن نەمدەزانی توودەیی چن و چ دەڵێن؟)

(ڕۆژێک - ئێوارەیەکی درەنگ - لایەنگرانی قازی محەممەد و موخالیفەکان لە حەوشەی شارەداری (کە هاوسێی ماڵە مەبوو) کۆبوونەوە. قازی محەممەد لەگەڵ چەند کەس لە دەوری مێزێک دانیشتبوو. جەماوەرێکی ٧٠ - ٨٠ کەسی لە حەوشەکەدا بوون. چەند کەس لە موخالیفەکان (کە نامەوێ نێویان بێنم، هەڵبەت لەمێژە نەماون) زۆر توند و ناحەز دەدوان. یەکیان بەرەورووی قازی دەمانچەی بەدەستەوە بوو. خەڵکەکە و لایەنگرانی قازی محەممەد زۆر پەرۆشی ئەو بوون. بەڵام چاویان لە دەمیی بڕیبوو. سەربەخۆ کاریان نەدەکرد. قازی محەممەد لە پشت مێزەکە دەنگیشی بەرز نەدەکردەوە، بەڵکو زۆر بە هێمنی دەدوا. ن.)
بە باوەڕی کەسایەتییەکی بەرز- کە ئێستا ماوە و ئاگاداری ئەو هەڵلایە بووە- ئەگەر ئەودەم، قازی محەممەد وا خۆڕاگر نەبوویا، هەر ئەوێ شەوێ دەیان کەس دەکوژران و مێژووی کورد چەشنێکی دیکە دەنووسرا.

٥- حیزبی دێموکرات چۆن دامەزرا

پێویستییەکانی ناوچە و جیهان بزووتنەوەیەکی هێژایان گەرەک بوو. ئەو کارە دەگەڵ مەودای سنووربەزێن و چەمکی نهێنیی ژ - ک. نەیدەخوێندەوە. دەبوو ڕەوتێکی دی دەستپێبکرێ کە کردەوەیی (عەمەلی) تر بێ. بەڵام بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوەیەکی نوێ، زۆرتری ئەندامانی ئاسایی ژ. ک. موخالیف بوون. ئەوان دەیانگوت: "سوێندەکەمان لێدەکەوێ". بەڵام قازی محەممەد بە چەشنێک دەستیبەکار کرد، دەتگوت حیزبی دێموکراتی کوردستان، جێگری کۆمەڵەیە. بەیاننامەی دامەزراندنی حیزب لە ١ - ٨ - ١٣٢٤ دا دەرکەوەت و کۆنگرەی یەکەمیش ڕۆژی دوایە بەڕێوەچوو. بەڵام جێژنی ساڵگەردی دامەزران لە ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٥ دا بەڕێوەچوو. (ساڵڕۆژی دامەزرانی کۆمەڵە) بۆ وایان کرد؟

دەقی بەیاننامەکە لەسەر لاپەڕێکی گەورە لەلای ڕاست بە فارسی و لەلای چەپ بە کوردی نووسراوە، لە بنەوەش ٦٠ - ٧٠ ئیمزای لە کەسایەتیی ئایینی، سەرۆک عێل و عاشیرەت و کەسایەتیی شاری پێوەیە. ئیمزای قازی محەممەد لە سەرەوە لەلای چەپ دەبیندرێ.(٣) تۆمارێکیش لە کەتانی سپی بۆ ئیمزای گشت خەڵک و خوازیاران لە ئارادا بوو. بەو چەشنە ناوی کۆمەڵەی ژ. ک. کوژایەوە و کۆمەڵەی دێموکراتی کوردستان دەستبەکاربوو. بەڵام قازی محەممەد بە هاوبەشکردنی سەرۆک عێلەکان لە دامەزراندنی حیزبی دێموکراتدا، لە هەڵوێستی سەرەتایی ئەوان دژ بەو بزاڤە بەرگریی کرد.

بەشی فارسی بە "بسم الله الرحمن الرحیم – بیاننامە حیزب دمکرات کردستان" دەستپێدەکا. لێرەدا دەقی چەند خاڵی "بەیاننامە" بە زمانی کوردی – لەسەر شێوەی نووسینی خۆی – دەخرێنەبەر چاو:

"بە ناوی خودای بەرزو بی هەمتا

بەیاننامەی کۆمەڵەی دیموکراتی کوردستان

هاونیشتمانان، برایان، آگری شەری تەواوی دنیای داگرتبو... بەهیزی... متفقینی گەورەی ایمە کوژاوە، دنیای دیموکراسی غالب و دنیا فاشیستی (تێکرووخا)... ئەوەیە آرەزوی ایمە

١- میللەتی کورد لە ایران لە هەلسوران و پیک هینان و کاروباری جیگای خوی آزادبی و لەسنوری دەولەتی ایران دا

خودموختار بی،

٢- بتوانی بەزمانی خوی بخوینی و لە (وشەیەک ناخوێندریتەوە)کوردی دا کاروباری اداراتی دەولەتی هەر بە کوردی بی.

٣- ئەنجومەنی ولایەتی کوردستان کە وەکو قانونی ئەساسی دەبی جی بە جی دانرێ لە هەمو کارەکانی اجتماعی و دەولەتی دا چاوەدیری بکا و پیی رابگا.

٤- مامورینی دەولەت هەردەبی لەخەلکی محەل بی.

٥- بە بونی قانونیکی کولی بەینی رەعیەت و ئەرباب وا سازشت بەجی بیت کە دواروژی هەردوکیان تەمین ببیت.

٦- (لەسەر هاوکاری گەلانی ناوچە)

٧- (وەپێش خستنی کشت و کاڵ)

٨- (ئازادی بۆ هەموو گەلانی ئیران)

بژی کوردستانی خودموختاری دیموکرات"

٦- بەرگری لە مەترسێکی مێژوویی

ئەگەر کوردان کەمتەرخەم بوویان، بە دامەزراندنی دەسەڵاتی ئازەربایجان بەشی ڕۆژئاوای ئەو ناوچەیە - کە کوردن - وەک پێشوو بێدەسەڵات دەمایەوە. لەو کاتەدا قازی محەممەد و هاوڕێکانی بە فریای گەلی خۆیان گەیشتن. ئەوان بە دامەزراندنی کۆمەڵەی دێموکراتی کوردستان بە هاوبەشی سەرۆک عێلەکانی باکوور، بیری دامەزراندنی دەسەڵاتی گەلی کوردیان لەم ناوچانە وەگەڕخست. دواتر کە دیتیان تاران بە هێندیان ناگرێ، بە دامەزراندنی "جمهوری کوردستان" ئیرادە و دەسەڵاتی گەلی کوردیان نیشاندا. هەڵبەت ئەگەر تاران دوای دەربڕینی بەیاننامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان (١ - ٨ - ١٣٢٤) مافی کوردانی لە چەغزی یاساگەلی ئەنجومەنی ویلایەتی (قانون اساسی مشروطه)، بە ڕەسمی ناسیبا، چەشنی حکومەتی خودموختاری سەردەم، لە ڕاوێژ دەگەڵ تاران پێکدەهات. (بەیاننامەکە داوا دەکا "جێبەجێ (هەرچی زووتر) دانرێ"). ئەو ڕووداوانە، ئاگایی کۆمەڵایەتی، لێهاتوویی و توانایی بەڕێوەبەری کاروباری نێوخۆی کوردانی لە ئێران نیشاندا.

٧- چەمکی دامەزرانی کۆمار

شوعاری دوایی بەیاننامە: "بژی کوردستانی خودموختاری دیموکرات"، لە ئارادابوونی حکومەتی ناوچەیی دەسەلمێنێ.

سەرچاوە Serchawe

مەبەست لە هێنانی دەقی بەیاننامەی کۆمەڵەی د. ک. و داواکانی، نیشاندانی ئەو مەبەستەیە کە کوردان داوای جیابوونەوە لە ئێرانیان نەکردبوو. خواستەکانیشیان یاسایی و لە مەودای بەڕێوەبەری کاروباری نێوخۆدا بوو. ئەو دەسەڵاتەشیان هەر لە سەرەتای دەربڕینی بەیاننامە لە ماکۆیەوە تا سەقز پێکهێنابوو. لە ٢٦ - ٩ - ١٣٢٤ ئاڵای کوردستان هەڵکرا، هێزی پێشمەرگەش پێکەوەنرا. ئەو کردەوانە بەر لە دامەزرانی کۆمار، بە کردەوە لە ئارادابوونی دەسەڵاتی کوردیان دەسەلماند.
بە وردبوونەوە بۆمان دەردەکەوێ کە بڕیار و ڕەسمی دامەزراندنی کۆمار لە ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ (٢٢ ژانویە ١٩٤٦) کاردانەوەی وەپشتگوێخستنی داخوازییەکانی سێ مانگ پێشتری کۆمەڵەی دێموکرات، لەلایەن دەسەڵاتی ناوەندی بوو: تاران کوردەکانی بەهێند نەدەگرت، لە تەوریزیشی دەویست ناوچە کوردییەکانی ڕۆژئاوای ئازەربایجان لەبن دەستی خۆیدا ڕابگرێ. مەبەست بەهێندنەگرتن و حاشاکردن لە کێشەی کورد بوو! بەڵام وەک هێمن دەڵێ: ئەو گەلەی حاشا دەکەن لێی و هەشە.

لەو نێوەدا قازی محەممەد ئەگەرچی هەر وەک کۆمەڵەی ژ. ک. لایەنگری ئاشتی و خەبات لە مەودای مەدەنیدا بوو، هەروەها لە کەموکووڕییەکانی کۆمەڵگە و گیروگرفتەکانی ناوچە و دەرەوە ئاگادار بوو، بەڵام دەیەویست لەو دەرفەتەدا بە دنیایە نیشان بدا کە گەلی کورد بۆ بەدەستەوەگرتنی مافی چارەنووسی خۆی لێهاتوویی پێویستی هەیە.

(لە کۆبوونەوەیەکی خوێندکاراندا پێشەوا ئاماژەی بەوە کرد کە لە یەکێک لە شەڕە داسەپاوەکاندا ١٢ کەس لە کادری پزیشکی هێزی نیزامی دەوڵەت گیراون. ئەو گوتی: ئەمن زۆر ڕێزی ئەوانە دەگرم، هەموو بەیانان دەچم حاڵیان دەپرسم. ئەمە نیازمان بەو کادرە هەیە. بۆخۆمان پزیشکمان نییە. ن.)

بەداخەوە لە بەشەکانی تری کوردستان (ئێران)، چ هاوکارێکی کۆمار نەدرا. دەحاڵێکدا لە گەرمێن گەلێک مامۆستا هاتبوون. تەنیا مامۆستایەک لە کرماشان هاتبوو کە زۆریان ڕێز لێگرت و کردیان بە موعاوین و هەمەکارەی وەزارەتی پەوەردە.

پێشەوا لەمەڕ کەموکووڕییەکاندا دەیگوت: ("ئەگەر دەوڵەت هێرشیش نەکاتە سەرمان، بە گەمارۆدان فشارمان دەخاتەسەر. ئەگەر هاوسێکانمان نەیەڵن کبریتمان بەدەست بگا، دەبێ وەک نەسلی عەسری حەجەر، بە بەردی ئاگر بکەینەوە." ن.) بەڵام بەوەش هانی دەدایین کە نابێ ناهومێد بین. دەیگوت: ("ئەم وەدواکەوتوویییەی گەلی کورد، بەرهەمی دەسەڵاتە زاڵەکانە کە لە هەموو بوارێکەوە بەری پێشکەوتنمان دەگرن و دەمانچەوسێننەوە. هەوڵ بۆ فێربوون و پێشکەوتن، هەوڵ بۆ ڕزگارییە." ن.)

هێندێک کەس دەڵێن چون کورد ئەو سەردەم لە مەودای زانست، پیشەسازی، ئابووری و... نەیدەتوانی لەسەر پێی خۆی ڕابوێستێ، نەدەبوو داوای دەسەڵاتی چارەنووسی خۆی بکا. ئەو بۆچوونە نادروستە، وەڵاتی هیند و پتری موستەعمەرەکان، زۆر داماو بوون. بەڵام کاتێک توانیان چارەنووسی خۆیان بەدەستەوە بگرن، ئەوانەی ڕەوتی دیموکراتیکیان گرتە پێش، وەپێشکەوتن.

٨- چەمکی ڕووخانی کۆمار

لە کاتی ڕووخانی کۆمار، قازی محەممەد وەک بەڕێوەبەرانی حکومەتی ئازەربایجان لە فکری خۆڕزگارکردندا نەبوو، بەڵکو ئەو لە فکری کەمکردنەوەی خەسار و مەینەتی خەڵکدا بوو. (دەحاڵێکدا ٧ کیژ و کوڕێکی لەپاش بەجێدەما کە گەورەترینیان ١٥ ساڵی بوو. ن.)

قازی موحەمەد لە کۆبوونەوەیەکی پێکهاتوو بۆ نەزەرخوازی لە خەڵک - سەبارەت بە سەرەنجامی کۆمار- بە ڕاشکاوی چلۆنایەتی ئەوزاعی ناوچە و دەسەڵاتی ناوەندی و پشتیوانی زلهێزەکانی لە ڕێژیمی شا، ڕاگەیاند. ئەو چ بابەتێکی لە خەڵک نەشاردەوە، نەزەرخوازی لێکردن. زۆرتری ئەو کەسانەی لە کۆبوونەوەکەدا بوون، لەسەر ئەوە پێکهاتن کە جێگۆڕکێی دەسەڵات بە چەشنێکی شارستانیانە پێکبێ. بەو حاڵەش چەند کەسێک خوازیاری بەرگری لە دەسەڵاتی نێوخۆ بوون. (باشترە ئەوەش بزانین بەر لە ڕووخانی کۆمار، حکومەتی کوردستان بۆ دابینکردنی مووچەی کارمەند و بنکەکان، بێ جێ بوو. تووتن لە ئەمبارەکاندا دەگنخا و ڕێگای فرۆشتنی گیرابوو... قازی محەممەد دەستوری دا گەنمی داهاتی ملکی خۆی بفرۆشن و بیدەن بە ئیدارەی دارایی مەهاباد. لە کەسانی دیشی یارمەتی خواست. ن.)

٩- هۆیەکانی ڕووخانی کۆمار

١- تا ئەو کاتەی ئازەربایجان لە ماکۆیەوە تا نزیک سەقز بەینی کورد و هێزی تارانی گرتبوو، مەودای هێرشی دەسەڵاتی ناوەندی بۆسەر کوردان زۆر بەرتەسک بوو.

٢- دوای تەسلیم بوونی تەورێز، کوردان لە مەودایەکی زۆر بەریندا وەبەر پەلامار دەکەوتن. عەشایریش لای کۆماریان بەردابوو.

٣- وەرزێر و جووتیاریش توانای بەربەرەکانیی دەگەڵ دەوڵەت و ئاغاکانیان نەبوو.

٤- زۆر زوو مەودا بۆ بەرگری لە هێرش تەنگ دەبۆوە.

بەشی هەشتەم

٥- دەوڵەت بە زۆرەملی و هاندان، خەڵک و عەشایری بەگژ خۆڕاگران دادەکرد.

٦- بژیوی خەڵک و ئاستی ئابووری و نەبوونی ئیمکاناتی لۆجیستیکی دەرفەتێکی بۆ خۆراگران نەدەهێشتەوە.

٧- ئەزموونگەلی پێشووی کورد (بەتایبەت بارزانییەکان) لایەنگری لە شەڕی نابەرابەر نەدەسەلماند.

٨- بەجێهێشتنی نیشتمان و ڕووکردنی گشت گەلی کورد لە تاراوگە، هەڵەیەکی مێژوویی دەبوو. (کورد تا لەنێو نیشتمانە دەتوانی وەڵاتی خۆی بپارێزێ.)

٩- شەڕ، بە کردەوە دیاردەیەکی فیزیکییە، لە مەودای نابەرابەری چەکی نوێدا، دیارە کە بەری لاواز دەیدۆڕێنێ. بە قسە و شوعار، لایەنگری لە شەڕی نابەرابەر، خەڵک فریودانە.

پەراوێز

١- بۆ زانیاریی پتر لەو بابەتە بڕوانە کتێبی نووسەر (هویت تاریخی و مشکلات کنونی مردم کرد)، پێشوو.

٢- گ. نیشتمان، ژمارە ٥ ڕێبەندانی ١٣٢٢، ل. ١.

٣- لە ڕووی کۆپییەکی زۆر کۆنم نووسیوەتەوە.

سەرچاوە: ئارشیڤی ماڵپەری دیمانە - ڕێکەوتی: ١٢ی جانێوێری ٢٠٠٧

یادی کوماری دیموکراتی کوردوستان لە مەهاباد، ئەزموونێکی گەورەیە لە مێژووی نەتەوەکەمان

ئاسایش عوسمان دانش

کۆماری دیموکراتی کوردوستان لە مەهاباد وەرچەرخانێکی مێژوویی گرنگە لە خەباتی نەتەوەی کوردا. ئەو هەلە مێژوویەی مەهاباد لە دەستپێکی دامەزراندنی کۆمەڵەی ژێکاف (ژ. ک) واتە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردوستان و دواتر پێکهێنانی حیزبی دیموکراتی کوردوستان و هەڵکردنی ئالای پیرۆزی کوردوستان لە مەهاباد ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ١٣٢٤ هەتاوی بەرامبەر ٢٢ - ١ - ١٩٤٦ی زایینی. مێژوویەکی پڕ لە خەبات و سەروەری و تێکوشانی نەتەوەی کورد بوو ڕۆژێکی مەزن و پیرۆز بوو کە گەلی کورد توانی کۆمارێک بە ناوی کۆماری کوردوستان لەسەر بەشێک لە خاکی خۆی کە ڕۆژهەڵاتی کوردوستانە دابمەزرێنێت و شاری سابلاخ (مەهاباد) بکاتە پایتەختی ئەو کۆمارە ساوایە. مەهاباد ئەو کاتە بووە قیبلەگای هەست و ئاواتی دێرینەی هەزاران هەزار کوردی دڵسۆز و خوێن گەرم. هەر ئەو ڕوداوە گرنگەش بوو لەو سەردەمەدا هەموو کوردەواریی هەژاند. ناساندنی پێشەوا قازی محەمەد وەک سەرۆک کۆماری کوردوستان و پێشەوای کورد باسکردن وخستنە ڕووی چەندەها لایەنی هەستیاری مێژوویی ئەو سەردەمەی گەلی کورد لەوبەشەی کوردوستان دا زۆر گرنگ و پێویستە هەمیشە ببێتە مەبەست و جێگای وەبیرهێنانەوەی لاپەرەکانی مێژووی پڕ سەروەری گەلەکەمان. بۆ جاری دووەم بوو کورد لەناو پرۆسەیەکی سیاسی ڕەسمی دەوڵەتی دا کارێکی وا گرنگ و بەستراوە بە لایەنێکی هەستیاری سەر ڕێبازی خەملاندنی ناسیونالیزمی نوێی کوردیەوە ئەنجام بدات دوای تاقیکردنەوەی حوکمڕانی شێخ مەحمودی حەفید لە کوردوستانی باشور ساڵی ١٩١٨ تا ساڵی ١٩٢٣ی زایینی. ئینجا ژیانی سیاسی و سەربازی و کلتوری و کۆمەڵایەتی و ململانێ هەمەلایەنە.

بەشی هەشتەم

دواتریش ڕوخاندنی کۆمارەکەو سەرنجامەکەی کە هەمووی بە تاقیکردنەوەیەکی لە وێنە نەبووی مێژووی کورد دادەنرێت. لەبەر ئەوە تا ئێستاش زۆربەی کەس لە سیاسەتمەداران و نوسەران و ڕۆشنبیران بە شیوەیەکی بەر بڵاو باسی ئەم ئەزموونە دەکەن. چ لەسەر زار و چ بە نوسین. بە چەند ناوێک مەزندە دەکرێت وەک ، کۆماری میللی مەهاباد ، کۆماری دیموکراتی کوردوستان ، دەوڵەتی جمهوری کوردوستان ، کۆماری میللی مەهاباد و کۆماری مەهاباد. بەڵام لە زۆر نامەی فەرمی و لە ڕۆژنامەی کوردوستان بە جمهوریەتی دیموکراتی کوردوستان ناوبراوە و نوسراوە و لە سەر دروشمی وەزارەتی فەرهەنگیش بە دەوڵەتی کوردوستان نوسرابوو.

کوردوستانی گەورە کە نیشتمانی ئیمەیە لە مێژووە دابەش و لەت لەت کراوە لە نێوان چوار وڵاتی بێگانەی دڕەوق دا کە ئەویش (ئێران، تورکیا، ئێراق، سوریا) یە بەشێکیش لە ئەرمینیای سوڤیەتی جاران. وە ئێمەی کورد بە ڕۆژهەڵات و باکور و باشور و ڕۆژئاوای ناوزەندە دەکەین لە گەڵ بونی هەزەراها ڕۆڵەی تری نەتەوەکەمان لە وڵاتانی تری جیهاندا وەک لوبنان و هێندو ئەفخانستان و چەندانی تر کە لە دێر زەمانەوە لە مێژودا بە هۆی شەڕو کوشتار و ڕاودونانەوە لەسەر خاکی خۆیان پەرەوازە بوون.

کۆماری کوردوستان لە بەشی ڕۆژهەڵات واتە کوردوستانی ئێران لە دوای جەنگی جیهانی ی دووەمەوە دروست بوو لە ساڵانی ١٩٤١ تا ١٩٤٦ لەم بەشەدا ئەم هەلە مێژووییە هەڵکەوت کۆمارەکەش تەمەنی یانزە مانگی خایاندو مایەوە...!!!

ساڵی ١٩٣٩ ئاگری شەڕی جەنگی جیهانی دووەم هەموو دنیای گرتەوەحکومەتی پەهلەوی لەئێران لەو کاتەدا پەیوەندیەکی بەتینی سیاسی و ئابوری و کلتوری لە گەڵ ئەڵەمان و ئیتالیادا هەبوو ووڵاتەکە پڕ ببوو لە ئەفسەر و شارەزا و سیخوڕ و بە ئارەزووی خۆیان لە هاتوو چوون و نەخشەو پلان داناندا بوون بۆ ئەوەی ڕێگایان لێ بگیرێت. ئەم هەڵوێستەی ڕژێمی شاە جگە لەوەی دژ بە بەرژەوەندی گەلانی ئێران بوو. ڕاستەو خۆش هەڕەشە بوو بۆ سەر سنوری سۆڤیەت و پێچەوانەی ئارەزووی بەرەی دەوڵەتە دیموکراتیەکان و نەخشەی شەڕ بوو لە بەر ئەوە هەردوو دەوڵەتی سۆڤیەت و بەریتانیا لە ئەیلولی ساڵی ١٩١٤ دا ئاگاداری ئێرانیان کرد کە ئەگەر لە ماوەی ٢٤ کات ژمێر دا ئەو جاسوس و ئەفسەر و شارەزایانە لە ئێران نەکاتە دەرەوە. ناچار ئەبن بە هێزی سەربازی دەست بەسەر ئێران دا بگرن. پاش ئەوەی ڕژێمی تاران گوێ نەدایە ئەو ئاگاداریە لەشکری هەردوو لا بەرەو ئێران کشان و هەر لەو مانگەدا توانیان زۆربەی ناوچەکان داگیر بکەن.

بەڵام هەر دەوڵەتەو کە لەشکرەکەی ئاڕاستەی ئەو ناوچانە کە مەبەستی بوو وە بەلایەوە بایەخی هەبوو بۆ نەخشەی تایبەتی خۆی هێزەکانی لەشکری سووری سۆڤیەتی لە بەشی باکور دەستی گرت بەسەر ناوچەکانی ئازەربیجان و بەشێکی

بەشی هەشتەم

زۆری کوردوستان (ناوچەی موکریان) لەشکری بەریتانیاش ناوچەکانی خوارو و ڕۆژئاوا وبەشەکەی تری کوردوستان کە ناوەندەکەی کرماشان بوو. لە دوایشدا سوپای ئەمەریکاش لەگەڵ هێزەکانی بەریتانیا شوێنی خۆی گرت. لەم جەنگەداووڵاتانی داگیرکراوی ئەوروپا بە تێکشکانی لەشکری ئەڵەمانیای نازی و هاوپەیمانەکانی لە چنگی فاشیزم ڕزگار کران.

لە ئێرانیش کوردوستان و کوردیش لە دەست زوڵم و زۆرداری حکومەتی پەهلەوی هاوپەیمانی ئەڵمانیای نازی ڕزگاری بوو. بەم شێوەیە ناوچەی خوارو واتە لە سەقز بەو لاوە هەتا کرماشان کەوتە ژێر کونترۆڵی ئینگلیز و ناوچەی سەروش لە وورمی وە تا لای ماکۆ کەوتە ژێر کونترۆڵی رووس. مەڵبەندی ناوەندی کوردوستانیش بە خاڵی مابووەوە. سەرزەمینێکی ئازاد کراو لە دەورو بەری چیاکانی نێوان ئێراق و ئێران مایەوەکە بوو بە مەیدانی نیشاندانی هێز و دەسەڵاتی کورد. هەر چەندە لە مەڵبەندی ژێر دەسەڵاتی لەشکری ئینگلیز دەسەڵاتی حکومەتی تاران سەرەڕای ڕاکردنی ڕەزا شاە و تێکچوونی دامودەزگاکانی دیکتاتوری. بەڵام لە پەنای لەشکری ئینگلیزدا هەر مابوون توانیان ڕاپەڕین و تێکۆشانی کورد لەم ناوچانەدا سەرکوت بکەن. بەڵام لەناوچەکانی ژێر نفوزی لەشکری رووس کورد توانی بەرەو دیاری کردنی چارەنووس و وەدەستهێنانی ئازادی هەنگاو بنێت. مەهابادیش هیچ جۆرە لەشکرێکی ڕۆژئاوایی و لەشکری سووری رووسی تێدا جێگیر نەبوو بۆیە وەزعیکی تایبەتی تیادا خوڵقا بوو. لەم ناوچەیە دا بە هۆی ئازادی و نەمانی باڵا دەستی زۆردار و خوێن مژ و ڕوخاندنی حکومەتی ڕەشی ڕەزا شاە کورد بە کەڵک وەرگرتن لە تواناو دەسەڵاتی خۆی هێزیان زیاد کرد وورده ورده لە دەوروبەری شاری مەهاباد لە ناوچەیەکی پان و بەریندا حکومەتێکی سەربەخۆی دامەزراند ..

ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ١٣٢٤ی هەتاوی بەرامبەر ٢٢ - ١١ - ١٩٤٦ی زایینی لە مێژووی نەتەوەی کوردا بووتە ئەستێرەیەکی پرشنگدار و ڕۆژێکی میللی و شوێنێکی تایبەتی پڕ لە شانازی لە لاپەڕەکانی مێژوو دا گرتوتەوە. ئەم ڕۆژە لە مێژووی نەتەوەی کوردا هەتا هەتایە بە زیندویی دەمێنێتەوە و لە بیر ناچێتەوە. دامەزراندنی کۆماری کوردوستان بڕین و تەواوکردنی قوناغێک بوو لە خەباتی نیشتمانی گەلی کورد نەتەوەی کوردی خستە بەردەم گۆڕانێکی گەورەو پاشە ڕۆژێکی رووناک. ئا لەو ڕۆژەدا لە مەیدانی چوارچرای شاری مەهاباد بە ئامادەبوونی جەماوەرێکی زۆر پێشەوا قازی محەمەد لە ناو ئاپورەی خەڵک دا بە دەنگێکی کاریگەر و بە سۆز رووی کردە جەماوەر و لە وتارێکدا ووتی کورد گەلێکە وەکو هەموو گەلانی جیهان مافی بڕیاردانی چارەنووسی خۆی هەیە لەم ڕۆژەوە مەهاباد لە حکومەتی تاران جیا بۆتەوە. کورد لە ئێستا بەدواوە گەلێکی سەربەخۆیە. دوای داگرتنی ئاڵای دەوڵەتی ئێران لەسەر هەموو دام و دەزگاو دایەرە و قوتابخانەکان ئاڵای سەربەرزی کوردوستانی لە جیاتی هەڵکراو کۆماری کوردوستان دامەزرا ....

سەرچاوە
Serchawe

(دامەزراندنی کۆمار و دەزگاکانی)

دوای دامەزراندنی کۆماری کوردوستان یەکەم کابینەی وەزارەت پێک هێنرا کە لە ١٤ وەزیر پێک هاتبوو لیستی یەکەم وەزارەتی کۆمارەکەش بەم شێوەیە بوو:

١- حاجی بابە شێخ بۆکانی .. سەرۆک وەزیران.
٢- محمەد حسین سەیفی قازی .. وەزیری جەنگ و یاریدەری سەروک وەزیران
٣- محمەد ئەمین موعینی .. وەزیری ناوخۆ
٤- ئەحمەدی ئیلاهی .. وەزیری ئابوری
٥- کەریمی ئەحمەدیان.. وەزیری پۆستەو تەلەگراف.
٦- سەدیق حەیدەری .. وەزیری ڕابەری
٧- خەلیل خوسرەوی .. وەزیری کار.
٨- حاجی مستەفای داودی .. وەزیری بازرگانی
٩- مەحمودی وەلی زادە.. وەزیری کشتوکاڵ
١٠- سەید محمەدی ئەیوبیان .. وەزیری تەندرووستی
١١- مەنافی کەریمی .. وەزیری ڕۆشنبیر
١٢- سمایلی ئیلخانی زادە .. وەزیری ڕێگاو بان
١٣- حاجی عەبدولڕەحمان ئیلخانی زادە ..وەزیری تەکبیر ـ مشاور
١٤- مەلا حسین محمەدی .. وەزیری داد - عەدل

دوای ئەوەی ئەنجومەنی وەزیران پێک هێنرا یەکەم کۆبونەوەی ڕەسمی کرد لەو کۆبونەوەیەدا قورئان و ئاڵای کوردوستان ئامادە کرابوو پێشەوای مەزن قازی محمەد سوێندی خوارد؛

((سوێند ئەخۆم بەخوا و قورئانی پیرۆز. بە نیشتمان بە شەرافەتی میللی کورد بە ئاڵای موقەدەسی کوردوستان کە تا ئاخر هەناسەی ژیانم تا ڕژاندنی دوا تنۆکی خوێنم بە گیان و بەماڵ لە ڕیی ڕاگرتنی سەربەخۆیی و بەرزکردنەوەی ئاڵای پڕ ئیفتخاری کوردا کۆشش بکەم وە بە سەرۆکی جمهوری کوردستان ئیفتخار ئەکەم وەفادار بم)).

سەرچاوە
Serchawe

لە دوایدا وەزیرەکان لەبەردەم سەرۆک کۆمار دا بە هەمان شێوە سوێندیان خوارد. سەیفی قازی کەوتە پلان و ڕێگە دانان بە سەرپەرشتی ڕاستەوخۆی سەرۆک کۆمار بۆ دامەزراندنی سوپایەکی بەهێزو چەکداری پتەو بۆ پاراستنی کۆمار و دەستکەوتەکانی گەلی کورد.

دامەزراندنی سوپایەکی وا لەو ماوە کورتەدا هێز و تواناو سەلیقەی کورد دەردەخات و ئاشکرای کرد کە ووزەو لێهاتویی گەلێک لەوە زیاترە کە دوژمن ئەیزانی. لە هەمان کاتدا ڕوونی کردەوە کەگەلی کورد ئەتوانێت بە باشی پشت بە ڕۆڵەکانی ببەستێ و بڕوای تەواوی بە هێزی جەماوەر هەیە. هەر چەندە لەو کاتەدا گەلێک ناتەواوی هەبوون لە کەمی لایەنی مەشق و ئامۆژگاری و ڕاهێنان. بەڵام ئەگەر ئەو سوپایەش سەرکردایەتی باش بکرایە بێگومان بە باشی بەرانبەر بە لەشکری دوژمن ئەوەستاو کۆمارەکەی لە هێرش و پەلاماردان ئەپاراست.

ئەو ئەفسەرانەش کە لە کوردوستانی (ئێراق) وە گەیشتبونە مەهاباد بۆ بەشداربوون لەو کۆمارەدا و دڵسۆزی خاک و نەتەوە بوون پلەیان وەرگرت وەک ئەفسەر لەوانەش وەک، کۆلۆنێل میر حاج، نووری ئەحمەد تەها، سەید عەبدولعەزیز، بەکر خۆشناو، کۆلۆنێل مستەفا خۆشناو، خەیروڵلا عەبدولکەریم، محمەد مەحمود قودسی، کۆلۆنێل عزەت عبدولعەزیز و جەلال ئەمین. حکومەتی کوردوستان دوای ماوەیەکیش دەستی کرد بە چاکسازی کۆمەڵایەتی و دانانی یاساو قانون و ڕێکخستنی کاروباری ئیداری و حکومی. زمانی کوردی کرا بە زمانی ڕەسمی دەوڵەت و لە هەموو دائیرە و قوتابخانەکان دا شارەزا و ئەدیب و نووسەر هاتنە مەیدانی کار و گەشە درا بە مێژوو و ئەدەب و فۆلکلۆر و شانۆ بە سەدان کتێبی قوتابخانەکان لە کوردوستانی ئێراقەوە گەیەنرایە مەهاباد و زۆری تر ئامادە کرا بۆ لە چاپ دان. ئێزگەی کوردی دامەزێنرا و دەنگی ئەی ڕەقیب ماو ە قەومی کورد زمان هەزاران کوردی ووشیار کردەوە چاپخانەی کوردوستان لە مەهاباد و یەکێکی تر لە شاری بۆکان دامەزرا...

هەر چەندە کۆماری کوردوستان تەمەنی تەنها یانزە مانگ بوو بەڵام بەم ماوە کورتە کورد توانی چارەنوسی خۆی دیاری بکات و ئاواتی خۆی بهێنێتە دی. کۆماری دیموکراتی کوردوستان لە مەهاباد بوو بە لانەی نەتەوەی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردوستانەوە ڕوویان تێدەکرد. بە تایبەتی تێکۆشەرانی کوردوستانی باشور (ئێراق) بە گشتی و بارزانیەکان بە تایبەتی کە بوونە پشتکیر و سوپای کۆماری کوردوستان. هەروەها خەباتکەرانی کوردی باکور و ڕۆژئاواشی لە باوەش گرت گەلی کورد لەم بەشەدا لە دڵەوە پێشوازی لەم میوانانە ئەکرد و ڕیزی لێگرتن. کۆماری کوردوستان لە مەهاباد جێگای هیوای نەتەوەی کورد بوو و بنکەی ئازادی و سەرفرازی کورد بوو چەندەها ماموستای نیشتمان پەروەری کوردوستانی باشور ڕوویان کردە مەهاباد بە مەبەستی خزمەت و دەرس وتنەوە. لەسەر فەرمانی پێشەوا خوێندن بۆ منداڵانی تەمەن حەوت

سەرچاوە
Serchawe

ساڵی بوو بە ئیجباری و بۆ گەورە ساڵانیش قوتابخانەی شەوانە کرایەوە. ڕۆژنامەی کوردوستان ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردوستان و ڕۆژنامەی فەرمی کۆمار بوو. هەفتەی سێ ڕۆژ شەممە و دووشەممە وچوارشەممە دەردەچوو و لە چاپخانەی کوردوستان لە مەهاباد چاپ دەکرا. یەکەم ژمارەش لە ١١ی کانونی دووەمی ساڵی ١٩٤٦ دا بڵاو کرایەوە وە لە تەمەنی کۆمارەکەدا (١١٦) ژمارەی لێ چاپ کرا. ئەم ڕۆژنامەیە لێشی ئەنێدرا بۆ کوردوستانی ئێراق و پارچەکانی تریش. چەند گۆڤاری تری وەک هاواری نیشتمان وگۆڤاری گەلاله وگۆڤاری گڕوگاڵی منداڵانی کورد و هی تریش لە مەهاباد چاپ کران و ژمارەیان لێ دەرچوو ..

بایەخ درا بە نەورۆز وەک چەژنێکی دیرینی نەتەوە کرا بە چەژنی سەری ساڵی کوردی ئەوانەی فەقیر و دەست نەڕۆیشتوو بوون لە لەیەن شارەوانیەوە نامەیان درایە کە بە خۆڕایی تیمار بکرێن و دەرمانیان بدرێتێ. یاسای سزادان دانرا دژی سەر پێچیکەر و تاوانباران لە ڕاستیدا ئەو یاساو بڕیارانەی کە نزیکەی ٦٠ ساڵ لەمەو بەر کۆماری کوردوستان بۆ چاکسازی و چاکردنی بارودۆخی کۆمەڵی کوردەواری دەری کردن. تا ئێستا لە هیچ وولاتێکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا دانەنراون و بەڕێوە نەچوون. یەکێکی تر لە هەنگاوە پێشکەوتووەکانی حکومەتی کوردوستان هێنانی ژن بوو بۆ کۆڕی تێکۆشانی کلتوری و سیاسی. بۆ یەکەم جار ئافرەتان لە چاپخانەی کوردوستان دەستیان دایە کار کردن لە ئەنجامیشدا یەکیەتی تایبەتی خۆیان دامەزراند بە ناوی یەکیەتی ژنانی دیموکراتی کوردوستان. ئەم کارانە گەشە کردنی خەباتی کۆمەڵایەتی ئافرەتان بوو لەناو وڵاتیشدا جوڵانەوەیەکی گەورە بەرچاو کەوت یەکیەتی نەوجوانانی دیموکراتی کوردوستانیش دامەزرا. دامەزراندنی هەموو ئەم یەکیتیانەش ڕادەی ووشیاری و زیرەکی ئاستی جەماوەر بوو.

(پیلانی دوژمنان بەرامبەر کۆمار و ڕوخاندنی کۆمار)

ماوەیەک دوای دامەزراندنی کۆمار و دامودەزگای ئیداری بار ودوخی کوردوستان وکەش وهەوای نیونەتەوەیی تا دەهات بە زیانی بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی کورد گۆڕانی بەسەردا دەهات ئەمانەس لە سێ لایەنەوە خۆی ئەبینێەوە؛

لایەنی یەکەم: سیاسەتی حکومەتی ئێران بە پشت ئەستوری بە دەوڵەتانی ئینگلیز و ئەمەریکاو ڕووس کە دوای شەش مانگ لە تەواوبوونی شەڕ لە ئێران کشانەوە.

لایەنی دووەم: سیاسەتی دەوڵەتانی ئینگلیز و ئەمەریکا بوو سەبارەت بە کێشەی کوردو نەتەوەی ئازەربیجان کە لە گەڵ نەتەوەی کورد لە یەک کاتدا سەربەخۆیان ڕاگەیاندبوو و دەوڵەتیان دامەزراندبوو و یەکیتیش لە نێوانیان دا مۆر کرابوو.

لایەنی سیهەم: سیاسەتی بێ قەولی و خۆپارێزی و پەشیمان بوونەوەی دەوڵەتی سۆڤیەت (ڕووس) بوو لە پەیوەندی لە گەڵ هەردوو نەتەوەی کورد و ئازەر دا چونکە ئەم ناوچانە لەژێر کۆنترۆڵی ڕووسدا بوو بەڵام لەبەر بەرژەوەندی کاتی خۆی لەگەڵ حکومەتی تاران پشتی هەردوو ئەم نەتەوانەی بەردا!!

ڕژێمی تاران بە پشت بەستن بە دیبلۆماسیەتی ئەو وولاتانە کەوتە نەخشە دانان.

پێشەکی (ئیبراهیم حەکیمی) لەوەزارەت لاداو (ئەحمەد قوام السلطنە) ی هێنایە شوێنی و وەزارەتی تازەی پێک هێنا و کەوتە جیبەجێ کردنی ئەو نەخشە ئامادەکراوانەی کە بۆی دانرابوو. بەڵێنی دا بە گەلانی ئێران کە هەڵبژاردنی گشتی ساز بکات و خەڵک بە ئازادی نوێنەری خۆی هەبێت و یاسای ئیش کردنی داناو یەکی ئایاری کرد بە چەژنی فەرمی وڕێگەی دا بە دامەزراندنی یەکیتی نەقابەکان و بەم هەنگاوە ساختەو درۆ و دەلەسانەی ئەیویست هێزی گەلانی ئێران لە خشتە بەرێت. حیزبی تودەی ئێرانیش چووە پاڵ قەوام سلطنە و پەیمانی لەگەڵ بەست و سێ وەزارەتی بە فەرمی پیدرا لە حکومەتەکەدا. پەیمانی نەوتی بەست لەگەڵ دەوڵەتی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٤٦ کۆمپانیایەکی نەوتی ڕووس و ئێرانی دامەزراند کە بەم پێە حەق بدات بە ڕووس و دەوڵەتی سۆڤیەت بۆ دەست بەکار بوونی دەرهێنانی نەوت لە ئێران دا.

بێگومان ئەمانەش هەمووی بوونە هۆی سارد کردنەوەی وورەی شۆڕشگێڕی و بڕیاری بەرگری و هیوای بە خۆنەبوونی ڕێبەرانی کۆماری کوردوستان. بۆیە بزوتنەوەی کورد کرا بە بارمتە وقوربانی سەودا ومامەڵەی لە سەر کرا کۆماری دیموکراتی کوردوستان لە مەهاباد هیواو ئاوت وبەرهەمی خەباتی درێژ خایەنی نەتەوەی کورد بوو. جەماوەری کورد دڵسۆزانە لە دەوری ئالآکەی گرد بوونەوە هەر بە هەمان شێوەش کۆماری ئازربیجان. هەردوو کۆمار بە مەترسیەکی گەورەی بەردەم ڕژێمی خوێن مژی تاران دائەنران. لەبەر ئەوە بە پشتکیری و نەخشەو پلانی ولآتە زلهێزو کۆنالیستەکان لاواز کراو ڕوخێنرا. یەکەمینیشیان لەشکری سورو ولآتی سۆڤیەت بوو کە بەئاسانی لەبەر بەرژەوەندی تەسکی خۆیان ئەم تروسکە هیواو ئاواتەیان خنکاند و کۆمارەکەیان لەناو برد. قوام سلطنە بە یارمەتی ئیگلیز و ئەمەریکا بەو بەخشانەی دایرشتبوو لە باڵی جوڵانەوەی ڕزگاری خوازی کوردوستان و ئازەربیجانیان داو لە گۆمی خوێن و خۆڵ دا نوقمی کردن!

(هەڵوێستی پێشەوا لە ڕۆژی کارەسات و ناخۆشیدا)

خۆ بە دەستەوە دانی پێشەوا مەسەلەیەکی گرنگە لە مێژووی نوێی نەتەوەی کوردا. پێشەوا زۆر بە ئاسانی ئەیتوانی بڕیاری بەرگری کردن یان خۆشاردنەوەو دەرچوون بدات. بەڵام تازە کار لە کار ترازابوو و دوژمن پلانێکی زۆر گەورەی بۆ ئەم

بەشی هەشتەم

پەلامارە داڕشتبوو ڕێڕەوی ڕوداوەکان وایان دەرئەخست کە گۆڕانەکان زۆر کتوپڕ بوون بە شێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو. لەلایەکی تریشەوە کۆماری ئازەربیجان زۆر کاریگەری هەبوو لەسەر کوردوستان چونکە کورد پشت و پەنای نەماو دوژمن لە هەموو لایەکەوە هێرشی بۆ کردو و بەرەو ڕووی چوو. پێشەوا و هاوەڵەکانی بڕیاری خۆبەدەستەوەدانیان دا. تەنها وەڵامیش بۆ چەندەها پرسیار لە دەمی خۆیەوە بوو کە فەرمووی (لە سەرمانەوە ناچن و دەمانکوژن) بەڵام پێم خۆش نییە گەلەکەم بەجێ بهێلم و دەمەوێت لە ناو ئەواندا بمرم !! بەو جۆرەش بەڵێنەکەی خۆی بردە سەر چونکە لە کاتی پێویستدا لە خەبات دا بوو. کە مەیدانی خەباتیش چۆڵ کرا خیانەتی بە خەڵک نەکرد لە پێناوی گەل و نیشتمان دوا هەناسەی لەسەر سێدارەی دوژمن هەڵکێشا و دڵی گەورەی لە لێدان خرا. ڕژێمی خوێنمژی تاران دوای ئەوە کەوتە لە سێدارەدانی هاوەڵ و تێکۆشەران. بە سەدان نیشتمان پەروەری لە زیندان توند کرد. هەزاران هەزار کەسی پەرەوازەو بێ دەرتان کرد کەوتە چەساندنەوەو زوڵم و زۆرو تاڵان کردن هەرچەندە کۆماری دیموکراتی کوردوستان ڕوخێندرا بەڵام دوژمن نەیتوانی نەتەوەی کورد بڕوخێنی بەڵکو ڕۆڵەکانی بە خەباتی شۆڕشگێڕانەیان باشتر بوونی نەتەوەکەیان سەلماند کورد بە گشتی و لەو بەشەی کوردوستان دا سەلماندویەتی کە نەتەوەیەکی زیندوە و هێز نیە بتوانی لە ناوی ببات لەدوای نەمانی کۆماریشەوە خۆڕاگری و خۆ بەدەستەوە نەدانی ڕۆڵەکانی بەڵگەیەکی هەمیشە زیندوە. تاقیکردنەوەی کۆمار و ڕۆژانی ئازادیش هەمیشە هاندەرە بۆ بەدیهێنانی هەموو مافەکانی کورد لە کوردوستانی ڕۆژهەڵاتدا ئەوەی کە ماوە بیڵێم ئەوەیە کە بڵێم هەزاران سەڵاو لە گیانی پاکی سەروک پێشەوا قازی و هەموو هاوەڵەکانی.

سەرچاوەکان؛

* بیرەوەریەکانم بەرگی ٤،٣،٢،١ کەریمی حسامی، پێداچونەوە.. کەریمی حسامی
* ڕۆژەکانی ئێران، ئارچی ڕۆزفیلد، ئاڵە کۆک.. غەنی بلوریان
* کۆماری میللی مەهاباد.. لێکۆڵینەوەی مێژوویی سیاسی.. مەحمود مەلا عزت

سەرچاوە: ماڵپەڕی کلاوڕۆژنە - ڕێکەوتی: ٣١ی جانێویری ٢٠٠٧

سەرچاوە Serchawe

گۆتوبێژ لە گەل نەمر «محەمەد شاپەسەندی» یادگارەکی دیکەی کۆماری کوردستان

کاکشار ئۆرە مار

تێبینی: خوالێخۆشبوو «محەمەدی شاپەسەندی» لە رۆژی ١٥ - ٢ - ٢٠٠٦ لە شاری سلێمانی مالاوایی لە ژیان کردووە و هەر لەم شارەش بە خاک ئەسپێردراوە.

لێرەدا، جێی خۆیەتی سپاس و پێزانینی خۆم ئاراستەی ڕیزدار کاک «کاکشار ئۆرە مار» بکەم کە ئەو دەقەی دە ئێختیار ماڵپەڕی گزینگ ناوە. شیاوی گوتنیشە، ئەو دەقە ئاستەکراوی وتووێژێکە کە کاتی خۆی لە ١ی نیسانی ساڵی ٢٠٠٥ لە شاری سلێمانی، بۆ بەرنامەی (ناودارانی کورد)ی تەلەڤیزیۆنی ڕۆژتێڤی (Roj TV) کە کاک کاکشار خۆی پێشکێشی دەکا، ئامادە کراوە و نیشان دراوە.

س. ج. هێرش

پرسیار: ڕێزدار محەمەد شاپەسەندی، یادگارەکی دیکەی کۆماری کوردستان کە لە کاتی کۆمار دا ئەندامەکی چالاک بووی هەتا پێش پێکهاتنی کۆماریش لە نێو کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردیش دا. باشە ئەتوانم بپرسم محەمەد شاپەسەندی کێیە؟

وەڵام: من محەممەدی شاپەسەندی کوڕی محەممەد ساڵحی شاپەسەندی خەلکی مەهاباد لە ساڵی ١٩٢٠ لە دایک بووم. ساڵی مەلا خەلیل لە کلاسی تەهیەی دبستانی پەهلەوی خوێندوومە تا کلاسی شەشەم لە دەبستانی سەعادەت دا تەواوم کردووە. دوایی لە مەدرەسە نەمخوێندووە و هەر لە موتالاتی خۆم فێری شت بوومە.

لە ساڵی ١٣١٣ی هەتاوی تا ١٣١٤ گواهینامەی کلاسی شەشی ئیبتدایی (سەرەتایی)م وەرگرتووە. لەوەی بەو لاوە لای تاجرەکی تەورێزی شاگرد بووم بۆ ئەوەی ئوسوولی بازرگانی فێر بم.

چەند ساڵێک لای ئەو بووم دوایی تا لە ١٣١٩ی هەتاوی ژنم هێناوە و لە ٢١ی - ١٣٢٠ی هەتاوی دا کاتێ ئێران لە لایەن دەوڵەتانی ڕووسیا و ئینگلیسەوە داگیر کرا کوردستان کەوتە ژێر کۆنترۆلی ڕووسەکان.

پرسیار: کوردستان کەی کەوتە ژێر کۆنترۆلی ڕووسەکان؟

وەڵام: لە ساڵی ١٣٢٠ی شەمسیەوە کە سابلاخ بۆمباران کرا سابلاخیش کەوتە ژێر دەستی کوردەکان کە لە ١٠ی شەهریوەری ساڵی ١٣٢٠ی شەمسی دا بوو. لەو ساوە قازی موحەمەد کە دوایی بوو بە پێشەوا ئێختیاری بە سەر هەموو سابلاخ و ناوچەی موکریان دا پەیدا کرد. ئەوسا ئێمە ترسمان هەبوو کە عەشایری دەور و بەری مەهاباد شەو بێن و کوشتار بکەن لە سابلاخ و سابلاخ تالان بکەن. قازی موحەمەد هەموو ماڵێکی مەجبوور کرد کە ئەسلەحە(چەک) بکڕن و خۆیان حیفازەت لە ماڵی خۆیان بکەن و هەر ماڵێک هەفتەی یەک کەس بۆ شەو بدا بۆ حەراسەت. یانی هەر ماڵێک لە هەر محەلەیەک بەو شێوەیە پارێزرا. بەو جۆرە ئەو توانی سابلاخێ لە تالان و وێرانکاری بپارێزێ. ئەوە لە نەتیجەی کۆششی قازی موحەمەد دا بوو.

پرسیار: ئێوە چۆن دەستتان بە کار و چالاکی سیاسی کرد؟

وەڵام: لەو ساوە من هاتوچووی تەورێزم دەکرد. وردەوردە بۆ کووتاڵکرین بۆ بازرگانی و شتی وا. بابم ئەو ساڵە بەزاز بوو. یانی کووتاڵفرۆش بوو. من دەچووم کووتاڵم بۆی دەکری. لە تەورێز«عەبدولرەحمان زەبیحی»م دیت. داوای لێکردم فێری حروفچینی(تیپچینی) چاپخانە ببم. لە ژمارە پێنجی کۆڤاری نیشتمان(ئۆرگانی فێرمی کۆمەڵەی ژ.ک من دەستم کرد بە حروفچینی.. ئەوسا بە نهێنی کارمان دەکرد. کۆڤارەکەمان حروفچینی دەکرد و پاشان دەماندا بە مەتبەعەیەکی ئەرمەنیان و چاپی دەکرد. پاش بەینەک ڕووسەکان دەگەڵمان باش نەبوون. ئەوان دەیانویست ئێمە بەرنامەی ئەوان ئیمزا بکەین. ئێمە

ڕازی نەدەبووین. قازی ڕازی نەدەبوو، زەبیحی ڕازی نەدەبوو. وردەوردە دەگەڵمان تێکچوون و ئیشارەیاندا بە چاپخانەکە کە ئیدی چاپی نیشتمان تەخیر بکەن(وەپاشی بێخن). بۆ ئەو مەسەلەیە ئێمە مەتبەعەیەکی بچووکمان پەیدا کرد و بردمانەوە بۆ سابلاخ بۆ ئەوەی لەوە بە لاوە خۆمان نیشتمان چاپ بکەین. تا ئەو کاتەی کە من ئەو باسەت بۆ دەکەم ٩ ژمارەی نیشتمان دەرچووبوو.

پرسیار: بەڵێ دیارە کە نیشتمان ئۆرگانی ک. ژ بووە و ئێوەش ئەندامەکی ئەو کۆمەڵە بوون. باشە تو چۆن بووی بە ئەندامی کۆمەڵەی ژ - ک؟

وەڵام: پێموایە لە ساڵی ١٩٤٣ یەوە بوو. زۆرم هەوڵ دا ئەوسا زۆر گەنج بووم زۆرم هەوڵ ئەدا بۆ ئەندامبوون ڕێبەرانی کۆمەڵە قەبوڵیان نەدەکردم و دەیانگوت:

تو هێشتا منداڵی.

لە ئاخری دا «دڵشاد ڕەسووڵی» واستەی بۆ کردم و قەبوڵیان کردم. من و باوکم بە یەک ڕۆژ سوێندمان خوارد لە ماڵی «عەلی ڕیحانی». ئەوانەی کە حوزووریان هەبوو: «عەلی ڕیحانی»، «دڵشاد ڕەسووڵی» و «عەبدولرەحمان زەبیحی» بوون. ئەو سێیانەحوزووریان هەبوو کە ئێمە سوێندمان خوارد.

لەو ساوە من خەریکی کۆڤاری نیشتمان بووم لە گەڵ زەبیحی دا. من و ئەو وەک مامۆستا و شاگرد ئیشمان کرد، چل ساڵ، چل و پێنج ساڵ پێکەوە بووین.

پرسیار: ناوی نهێنیتان چیبوو؟

وەڵام: ناوی نهێنیم (م. ش. ئازەر) بوو. واتە: محەمەد شاپەسەندی ئازەر.

پرسیار: ناوی نهێنی باوکتان..

وەڵام: نایێتە بیرم..

سەرچاوە
Serchawe

پرسیار: مامۆستا ئێوە لە کۆڤاری نیشتمانیش دا هەر بەو ناوە شتتان ئەنووسی؟

وەڵام: بەڵێ لە نیشتمان دا شتم هەیە هەر بەو ناوە. نووسیومە لە ژمارەی ١٠ی نیشتمان دا نووسراوەم هەیە.. نازانم ئەوەی ئێوە دیتووتانە لە کام ژمارە دایە.

پرسیار: بەلێ پێموایە لە ژمارەی ٦ دا نووسراوەیەکی ئێوەم لە ژێر ناوی (م. ش. ئازەر) دیوە..

وەڵام: بەڵێ منیش باش نایێتە بیرم. شتەکان لە بەر دەستم دا نینن.

پرسیار: بۆ، سەبەب..؟

وەڵام: سەبەب ئەو ماڵوێرانییە یە کە بۆ کورد و کوردستان هەر بە دوامان دا بوو. سێ چوار جاران ماڵیان لێ تالان کردین..

پرسیار: ناوەرۆکی نووسینەکانت لە سەر چیبوو؟

وەڵام: هەمووی باش نایێتە بیرم، بەڵام یەکەکیان ئەمە بوو: خۆشبەختی چییە. ئەوانەی دیکەم لە بیر نین.

پرسیار: ئەو کۆڤار و ڕۆژنامانەی کە حروفچینیت ئەکردن ئێستا هیچیان لە لات ماون؟

وەڵام: نە.. هەتا ئێستا لە ئێرە لە کاتی ڕژیمی عێراق ٤ - ٥ جاران مەکتەبەکەیان پێ تێکداوم. هیچم لە لا نەماوە، بەداخەوە.

پرسیار: باشە ئەو هەموو ساڵە لە گەڵ مامۆستا زەبیحی دا پێکەوە بوون. دیتنی ئێوە لە سەر کەسایەتی نەمر زەبیحی چییە، پیاوەکی چۆن بوو..؟

وەڵام: زەبیحی بە تەواوی مانا کورد بوو. ئینسانەکی باش بوو سەیی(چالاکی) زۆر کرد کە کۆمەڵە (واتە ژ. ک) سازبوو.

سەرچاوە
Serchawe

ئەو یەکێ بوو لە گەورە ئەندامانی دامەزرینەرانی ژ - ک..

پرسیار: ژ - ک کە ئەڵێن واتای چیە؟

وەڵام: ژ - ک یانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد. کە ئەڵێن کۆمەڵەی ژیانی کورد ئیشتبایە. هێندێک دەڵێن: کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کورد ئەمەش ئیشتبایە. هێندێکیش دەڵێن: کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کوردستان ئەمەش ئیشتبایە. چونکە دەبێ ئەمە بزانین کە میللەت دەژیتەوە نەک وڵات. ئەوە قسەی ماموستا «ئیبراهیم ئەحمەد»ە.

پرسیار: ئەی دیتنی ماموستا زەبیحی لەم بارەیەوە چیبوو، کام ناوی پێ دروست بوو..

وەڵام: کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد.

پرسیار: زەبیحی مرۆڤەکی دووربین و زانا بووە...

وەڵام: بەڵێ.. ئینسانەکی بە تەواو مانا باش بوو. کوڕی پیاوەکی تەقریبەن ئیسلامی بوو بەڵام نەک ئیسلامی مووتەسرف.. خۆشی خوێندبووی. ئەمن لە ساڵی ١٣٠٧ یا ١٣٠٨ی شەمسی دیومە کە لە لای «گیو موکریانی» دەرسی فەرانسەی دەخوێند. ئەمن ئەوسا زۆر مندال بووم. لە کلاسی تەهیە بووم.

پرسیار: ماموستا محەمەد ئێوە لە کاتی کۆماری کوردستان دا چەند وەزیفەتان هەبوو؟

وەڵام: من لە کاتی کۆماری کوردستان دا کە چاپخانەی کوردستان هات(ڕووسەکان هێنابوویان) دو مهەندسی دە گەڵ دا بوون. کۆمیتەی ناوەندی ژ. ک منیان بانگ کرد و گوتیان کە: لە تو زیاتر کەس سەنعەتی (تەکنیکی) چاپ نازانێ تۆ بەرپرسی ئەو چاپخانەی. دەبێ کرێکاری تەواومان بۆ ڕابێنی.. دەستم پێکرد و خۆم حازر کرد و نێزیک بە ٢٠ شەو مەتبەعەکەم سازکرد. دەستمان پێکرد. یەکەم نموونەی کارمان کۆڤاری کوردستان ژمارەی یەک بوو. بۆ نموونە کە بزانین چاک(باش) کار دەکا، ناکا.. ئەوە بوو کە لەو مەجەلەیەمان(کۆڤار) ڕا دەستپێکرد. دوایی ڕۆژنامەی کوردستان هات. ڕژنامەی کوردستان ڕۆژنامەیەکی ڕسمی حکوومەتی میللی بوو کە بە دوو ڕۆژ جارەک دەردەچوو و زمانحاڵی کۆماری کوردستان بوو.

سەرچاوە Serchawe

پرسیار: مامۆستا جگەلە هێمن و هەژار ئەو کەسانەی کە دەهاتنە چاپخانە یان بابەتیان هەبوو، نویسەندە بوون.. ناوی کێتان دێتە وەبیر؟

وەڵام: نویسەندەمان زۆر بوو: سەیید محەممەدی حەمیدی کە سەکرەتەری مەسوول(بەرپرس) بوو. دوایی گیرا و ئاگام لێ نییە کە پاش تێکچوونی کۆمار چی بە سەر هات. هەموو ئەوانەی کە دەهاتنە چاپخانەی کوردستان ئەندامی ژ. ک بوون. ناوی ئەوانەی دیکەم لە بیر نییە.. هەموویان ئەدیب بوون.

پرسیار: پێشەوا قازیش بۆ ئێوە بابەتی دەنووسی؟

وەڵام: پێشەوا خۆی بابەتی نەنووسیوە، نە.. بەڵام فەرمایەش و دەستوورەکانی لە ڕۆژنامە و کۆڤاری کوردستان دا بڵاوئەکرانەوە.

پرسیار: بەڵێ.. ئەو نومایشنامەی دایکی نیشتمان کێ نووسیوە.. یانی هەتا ئەمرۆش دیار نییە کێ نووسیویە..

وەڵام: نازانم نووسینی کێ بوو. بەڵام دایکی عەبدوڵڵا نەهری دەستی باڵای هەبوو لە ئامادەکردنی ئەو نومایشنامەیە دا.

پرسیار: هێندێک کەس دەڵێن ناوگۆڕینی ژ. ک بە پێی داخوازی ڕێبەر و پێکهێنەرانی ئەم ڕێکخراوە نەبووە. واتە ئەڵێن قازی محەممەد بە بێ پرسی کەسانی زەبیحی کارەکی وای کردووە. واتە ناکۆکییەک لە نێوان پێشەوا و ئەودا هەبووە. ئێوە وەکوو شاهیدەکی مێژوویی بۆ ئەم مەسەلەیە جوابتان چییە؟

وەڵام: من لە بیرەوەرییەکانم دا ئەمەم نووسیوە: خەڵک مەسەلەکە گەورە دەکەنەوە بەڵام وا نەبووە. ڕاستە مەسەلەن زەبیحی و چەند کەسێک موخالفی ئەوە بوون کە پێشەوا ببێ بە بەرپرسیاری کۆمەڵە، بەڵام ئەوە لە بەر ئەوە نەبوو کە پێشەوا لایقی ئەو هێندەی نەبێ. چونکە پێشەوا پێش ئەوەی ئێمە لە دایک ببین بەرپرسی ساباڵخ بووە. مامی پێشەوا خۆی هەر لە سەر پاراستن لە خەڵکی ساباڵخ کوژراوە. یانی ڕووسان کووشتوویانە. ئەوانە هەر بە تایفە نفوزیان هەبووە لە ساباڵخ دا. نفوزی قەزاوەتیان هەبووە، نفوزی کاروباری خەڵک دورستکردن.. نا، ئەوە ڕاست نییە.

پرسیار: ئەی خۆدی زەبیهی لەم بارەیەوە چی ئەگوت؟

وەڵام: تو برۆ کتێبی (ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی) بخوێنەوە تێدەگەی. زەبیحی وەختێ کە کۆماری کوردستان کەوت، ڕایکرد بۆ ماڵی قازی، دوو سێعات و نیو هەوڵی داوە بەڵکە قازی ڕازی بکات کە ساباڵاخ بە جێ بێڵێ قەبوڵی نەکرد. لە عێراق هەوڵ دراوە بە حوزووری نەمر مەلا مستەفا بارزانی کە ناوی قازی نەینن، هەزار قەبوڵی کردووە کە ناوی قازی نەهێنێ بەڵام زەبیحی لە ئێرە هەمیشە دیفایی لێکردووە. پاش ئەوەی کە کۆماریش نەماوە ئەو هەر پێشەوای پاراستووە. ئینسان چۆن دیفاع لە یەکێک دەکات کە خۆشی نەوێ!! یا دوژمنایەتی لە گەل هەبێ.. هەمووی قسەی دوژمنانە..

پرسیار: لەم بارەوە قسە زۆرە... ڕۆژی ڕاگەهاندنی کۆماری کوردستان لە بیرتانە..

وەڵام: بەڵێ باش لە بیرمە.. هەموو شتەک وەکوو ئێستا لە بەر چاومن..

پرسیار: باشە، هێندێک باسی ئەو ڕۆژە پیرۆزەمان بۆ بکە. چی کرا چی نەکرا؟

وەڵام: باش لە بیرمە.. ئەوەی لە بیرمە، ئەوێ ڕۆژێ ئێمە هەموومان لە چاپخانە ئامادە بووین. ئێمە فرقەیەکی نەشیتمان هەبوو(تیپی سروود گۆتن). قەرار وا بوو لە وێ ئامادە بین و سروود بخوینینەوە. نەشیتەکەش ئەوە بوو:

نیشتمانم ڕنگینە
بەهەشتی سەر زەمینە
خاکم وەکوو ئاڵاکەم
ڕەنگ سوور و سپی و شینە...

شێعری هەژارە. ئێمە لەو ڕۆژە دا ئامادە بووین بۆ ئەوەی کە وەختی مەراسمەکە دەسپێدەکا ئەو سروودە بخوێنینەوە. سروودەکەمان خوێندەوە. پاشان دەستپێکرا: پێشەوا قازی خۆی ختابەیەکی دا و قسەی کرد. دوایی ئەوانەی کە دەبوو ختاب بدەن زۆر بوون. یەک بە یەک هاتن و قسەیان کرد. سەیید عەزیزی شەمزینی... (ناوی کەسانی دیکە نایێتە بیری)

پرسیار: زێرۆ بەگی هەرکی، سەیفی قازی و..

وەڵام: زێرۆبەگی هەرکی ختابەکەی باش نەبوو. ڕووسان فێریان کردبوو بۆ ئەوەی ئەو مەجلیسە تێکبدەن، فێریان کردبوو

سەرچاوە
Serchawe

کە ختاب بدات دژی باوکی شەمزینی(حاجی عەبدوڵڵا ئەفەندی)، کە دژی ئەو ختاب بدات و بڵێت ئەو مرۆڤی ئینگلیزەکانە و هاتووەتە ئێرە.. بەڵام، قازی زوو جێ بە جێی کرد و ئیتر نەیهێشت ببێ بە هەڵلا.

پرسیار: بۆ چی ڕووسەکان ئەیانویست ناکۆکی لە نێوان کوردەکان دا دروست بکەن؟

وەڵام: بۆ ئەوەی ئەوان ڕازی نەبوون، دەیانویست کوردستان ببێ بە پارچەیەکی ئازەربایجانی قەفقاز. قازی محەمەد بەوە ڕازی نەبوو، کورد ئەوەی قەبوڵ نەکرد. لە بەر ئەوە ئەوان دەیانویست تێکی بدەن. بەڵام بۆیان نەکرا. ڕازیبوونیشیان بۆ ئەوەی کە کورد ئیعلامی ئیستقلال بکات، واتە ئیعلامی جمهووری بکات. هەر لە بەر خاتری ئەوە بوو دیتیان کورد ڕازی نابن، مەجبوور بوون.

پرسیار: ئەی ئەو قرارە چۆن درا.. کێ قەراری دا کە کۆماری کوردستان ئیعلام بکرێت ئەگەر ڕووسەکان موافق نەبوون..؟

وەڵام: وەختێ کە ئەو مەراسمە هەبوو، دوو کەس لە زابتە گەورەکانی شوورەوی(سۆڤیەت) لە وێ دانیشتبوون و لە نێزیک و دوورەوە مراقبەی ئەو مەجلسەیان دەکرد. کوردەکان خۆشیان بریاردەر بوون و پێشەوا ئاگای لە پیلانەکان هەبوو. ئەیزانی چ بکات.

پرسیار: ئەو کۆم یان گرۆپەکەتان کە سروودتان خوێند چەند کەس بوون ناوی کێتان لە بیرە؟

وەڵام: ئەوان هەموویان کرێکارەکانی چاپخانەی چاخی کۆمار بوون. هەموویان ئامادە بوون. ناویان جارێ لە بیرم نییە، بەڵام دوایی بۆتان ئەڵێم کە بینووسن. لە بیرەوەرییەکانم دا ناوی هەموویان نووسراوە.

پرسیار: ناوەرۆکی ختابەکەی پێشەوا لە سەر چی بوو؟

وەڵام: هەر لە بارەی مێژووی کوردستان دا بوو کە ئێمە ڕازی نابین بچینە ژێر ئەمری هیچکەس. ئەو لە باکۆ (پایتەختی ئازەربایجان) یش هەر ئەو نوتقەی کرد و گوتی: ئەگەر قەرار بێ ئێمە ژێردەستی خەڵکی دیکە بین دەچین ژێردەستی فارسەکان بین، ژێردەستی فارسەکان و ئێرانییەکان باشترە بۆ ئێمە هەتا لە ژێردەستی ئازەربایجانییەکان دا بین.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

پرسیار: ئەو ڕۆژە ئاڵای کوردستان هەڵکرا، چەند دانە ئاڵاتان هەبوو؟

وەڵام: یەک دانە ئاڵای گەورە هەڵکرا. لەو مەجلیسە دا کە ئاڵای کوردستان بە ڕەسمی هەڵکرا دوو سێ ڕۆژ دوایی ئەو حەفلەیە بوو. یانی ئاڵا بە شێوەیەکی ڕەسمی دوو سێ ڕۆژ پاش ئیعلامکردنی مەراسم هەڵکرا.

پرسیار: بەڵام ئەو ئاڵایەی لە ڕۆژی ئیعلامکردنی کۆمار دا هەیە و دەبینرێت. لە سەر ئەو مێزەیە کە پێشەوا لە پشتی ڕاوەستاوە؟

وەڵام: ئەوە وەک مەراسمەک هەبوو، بەڵام ڕەسمی نەبوو. چەند ڕۆژ پاش ئەوە بە ڕەسمی لە سەر بانی دادگوستەری(بانی مەحکەمە) ئاڵای کوردستان هەڵکرا. هەیئەتی دەوڵەت هەموو حازر بوون لە وێ. من خۆشم لە وێ بووم..

پرسیار: ئەی کوردەکانی دیکە کە لە ژێر دەسەڵاتداری کۆماری کوردستان دا نەبوون.. کوردەکانی ناوچەکانی دیکە مەسەلەن کوردەکانی کرماشان، سنە و..

وەڵام: لە کۆمار دا هەموویان نوێنەریان هەبوو. نوێنەری دێیەکان، نوێنەری مامەش، دێبۆکری، نوێنەری گەورک، مەنگوڕ و قسمەتەک لە ئاخاکان خۆیان حازر بوون لە مەراسمەکە دا.

پرسیار: مامۆستا شپەسەندی، پێشەوا قازی محەممەد شەخسییەتەکی چۆنی هەبوو. مرۆڤەکی چۆن بوو زۆر جار پێشەواتان بینیبوو..

* ئەغڵەب دیتوومە زۆر جارم دیتووە. ئینسانەکی ئارام و مولایم و وەک ئارچی ڕۆزڤێلت دەڵێت: ڕەنگی مایل بە زەردی بوو.. یانی ساخ نەبوو، تەقریبەن مەدەی(مێعدەی) ساخ نەبوو. ئینسانەکی زۆر ئارام و زۆر دیمۆکرات بوو. من لە مەدرەسەش دیومە. بەینەک مودیری مەعارف بوو. خزمەتی زۆری بۆ خەڵک کرد. مەکتەبەکی کچانی دروست کرد و زۆر کاری دیکەش.

پرسیار: نەزەری لە بارەی ژنان دا چبوو؟

وەڵام: دیمۆکراسییانە بوو. چۆنکە خۆی مرۆڤەکی دیمۆکراتخواز بوو. ئینسانەکی ئەسیل بوو. ئەسیلزادە بوو.

پرسیار: ئەی برا و کوڕە مامەکەی..

وەڵام: سەدری قازی نوێنەری پارلمان بوو، مرۆڤەکی دیپلۆمات بوو. سەیفی قازی تەقریبەن ئینسانەکی ئاغا سفەت بوو، مڵک و ماڵدارییان هەبوو. ئینسانەکی قەڵاو و جسمی گەورە بوو. بەخۆوە بوو. کەڵەگەت و هەیکەلدار بوو. هەموویان پیاوی خاس بوون.

پرسیار: کاتێ ئێوە لە مەهاباد بوون، لە سەر موحاکمەی پێشەوا چی دەگوترا لەم بارەیەوە ئێوە چی دەزانن؟

وەڵام: پێشەوا موقاوەمەی کردووە هەمیشە دیفای لە مافی نەتەوەی کورد کردووە. موحاکمەکەی هەیە و دەتوانم بتاندەمێ. ئەو هەمیشە دیفای لە میللەتی کورد کردووە. مێر بوو سەری بۆ عەجەم دانەنواندووە..

پرسیار: ڕاستە کە دەڵێن لە کاتی موحاکمە دا لە ئەفسەرەکی داوە؟

وەڵام: نازانم.. وەکوو دەڵێن ئەو موحەقیقە قسەیەکی تەوهینامێزی دەرهەق بە کورد کردووە. ئەویش کورسیەکەی هەڵگرتووە و ویستوویەتی لێیبدا. بەڵێ ئەوە ڕاستە.

پرسیار: نەمر سەدری قازی لە کۆماری کوردستان دا پیاوەکی ئاکتیڤ نەبووە ئەی بۆچی ئیعدام کرا.

وەڵام: وەڵاهی قەوامولسەلتەنە دەزانێ لە پێش موحاکەمە کردنی ئەوانە دا ئەوامر هەبووە کە دەبێ ئەوانە نەمێنن. ئەما شاه کە قسە دەکات دهڵێ من نەمگۆتووە کە ئەوانە بکوژن. قەوامولسەلتەنەش وادەڵێت، بەڵام پێش موحاکەمە ئەوانە حوکمیان دراوە. ئەما هەموویان درۆ دەکەن. عەجەم قەت لە گەڵمانا ڕرست نەبوون.. هەتا ئەمرۆشی لە گەڵدابێت. چەن درۆزنن باوکە گیان..

پرسیار: پێت وایە گەورەترین سەبەبی تێکچوونی کۆماری کوردستان چیبوو؟

وەڵام: گەورەترین سەبەب گەڕانەوەی ڕووسەکان بوو. ڕووس گەرانەوە وازیان هێنا. ئازەربایجان تەسلیم بوو. پاش

تەسلیمبوونی ئەوان، سی هەزار کەس لە ئازەربایجان کوژران، پاش ئەوەی کە پیشەوەری و هاورێیانی هەڵاتن. بەڵام ڕەوشی ئێمە وا نەبوو، ئێمە زۆر باش بووین. واتە وەزعمان زۆر لە هی وان باشتر بوو.

پرسیار: لە چ بوارەک دا ڕەوشتان باشتر بوو؟

وەڵام: لە بواری تەلەفات و خسارەی ماددی و جانی. لە کوردستان کەسی وا نەکوژرا جگە لە ئەوانەی کە ئیعدام کران.

پرسیار: فەرقەکانی هەردوو کۆماری کوردستان و ئازەربایجان چیبوون؟

وەڵام: کۆماری کوردستان بەری خەباتی میللەتی کورد بوو. میللەتی کورد خۆی دەیهەویست کە خاوەن دەوڵەت بێ. ئەما کۆماری ئازەربایجان بەرنامەیەکی ڕووسی بوو بۆ داگیرکردنی ئازەربایجان. فەرقە ئەساسییەکە ئەو هێندەیە.

پرسیار: ئەی شێوەی ئیدارەکردنی هەردوو کۆمارەکە لە چ بوارەک دا جودا بوو یا کەسایەتی پێشەوا و پیشەوەری..

وەڵام: ئەوان(ئازەربایجانییەکان) ڕژیمەکی زۆر ئیستبدادی بوون. ڕێبەرانی حکوومەتی ئازەربایجان ئیستبدادی بوون، بەڵام لای ئێمە دیمۆکراسی هەبوو. تۆ دەتوانیت شکایەت بکەی لە کامە وەزیر کە داوات بوو بچیە لای قازی و لە مەحکەمە دا شکایەتی لێبکەی. بەڵام لە ئازەربایجان ئەوە نەکرا.

پرسیار: مامۆستا ڕاستە کە دەڵێن پێشەوا زۆر جاران لە ماڵێ ڕا بە پێیان دەهاتە دەفتەری کاری خۆی؟

وەڵام: بەڵێ.. ئەوسا سابڵاخ بچووک بوو و ماشینی تێدا نەبوو. هەموو کەس مەجبوور بوو بە پێیان بڕواتە سەر کاری خۆی. تەنیا یەک ماشین لە بەر دەرگای پێشەوا دا هەبوو. ئەویش بۆ ڕێگای دوور بەکار دەهێنرا. بۆ ڕێگای نێو شار و سەرکار خۆی بە پێیان دەهات.

پرسیار: بەڵام زۆر کەسیش دەڵێن کە چوار هەتا هەفت ماشین لە بەر دەرگای پێشەوا دا هەمیشە ئامادە بوون..

وەڵام: من ئەوە نازانم نایێتە بیرم.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

پرسیار: ئەی پێشەوا بەو حاڵە لە نەدەترسا کە وەکو ڕەیس جمهوور گیانی لە خەتەر دا بێت؟

وەڵام: نەخێر.. نەخێر، چون ئەو ئینسانەکی باش بوو. خەڵکەکە زۆری خۆش دەویست. حاکمیەتی ئەو لە سەر دڵان بوو.. دڵی ئینسانەکانی بۆ خۆی کریبوو.. پیاوی وا نەبوو.. نە...

پرسیار: باشە، پاشناو یان لەقەبی پێشەوا چۆن یا کەی درا بە قازی محەمەد؟

وەڵام: من ڕسمەن ئاگام لێ نییە، بەڵام ئەو ناوە دەبێ هی هەژار بێت. کاتێ تەشریفاتی سەرۆککۆماری جێ بە جێ کرا لەو ساوە پێشەوا بوو. هەموو کەس ئەم پاشناوەی بە دڵ بوو و زەبیحی یش موخالیف نەبوو.

پرسیار: ئەی چۆن بوو کە لە کاتی کۆمار دا کابینەی وەزیران هەر هەموویان خەڵکی سابڵاخێ بوون؟

وەڵام: ئەغڵەبی ئەوانە و قسمی زۆریان لە دامەزرێنەرانی ژ. ک بوون. ئێجا تەبعەن دەبێ شرکەتیان هەبێ لە وەزارەتەکان دا.

پرسیار: دیتنی ئێوە لە سەر هەردوو شاعیری میللی کۆمار واتە هەژار و هێمن چییە، فەرقی وان چییە؟

وەڵام: هەژار زۆر بە سەواد بوو. زۆریش شاعیر بوو، ئەما مرۆڤەکی سیاسی نەبوو. هێمن ئینسانەکی باش بوو، هێمن بوو یا باشترە بلێم ناوەکەی خۆی بە خۆیەوە هەیە. بە سەوادیش بوو، بەڵام نەک بە قەدەر هەژار(!!). قووەی شێعری هەژار لە هی هێمن زیاتر بوو. ئەما شێعرەکانی هێمنیش هەمووی واتەدارن و ئەغڵەبی کراون بە گۆرانی و شتی وا..

پرسیار: نێزیکەی ٦٠ ساڵە تۆ لە کاری کوردایەتی دای، هێندێک باسی سەرگۆزەشتی خۆتان بکە پاش ئەوەی کە کۆماری کوردستان تێکچوو..

وەڵام: پاش تێکچوونی کۆماری کوردستان دەگەڵ «غەنی بلوریان» ئێمە هاتین بۆ ئێرە(باشووری کوردستان). لە وێ غەنی نەیگوت من سەر بە حیبی تودەم. باسی ئەوەی لە گەڵ ئێمەی نەکرد. ئێمە قەرارمان ئەوە بوو کە بۆ بووژاندنەوەی حیزبی دیمۆکراتی کوردستان کە ٩٠% لە ئەندامەکانی گیرابوون یا کوژرابوون کارەک بکەین. قەرار وا بوو ئێمە ئیش بکەین بۆ

بووژاندنەوەی ئەو حیزبە و بێین بۆ عێراق. لەوێ ئێمە چەند دانیشتنەکمان کرد بەڵام ئەو لە (ئاڵەکۆک) دەڵێت: ئێمە یەکێکمان نارد بۆ لای «ئیحسان تەبەری» لە تاران.. ئەوە ڕاست نییە. ئەمن خۆم لەو ساوە بێزار بووم لەحیزبی تۆدە.

ڕۆژی نەورۆزی ساڵی ١٩٤٨ ئێمە لە حدود(سنوور)ی عێراق بووین. من بە تەنیا هاتم بۆ سلێمانی و چووین بۆ سەر قەبری قودسی و شەهیدەکانی دیکە. پاش ئەوەی دەگەڵ «عوسمان دانیش» (ئەوسا ئەو تووشم بوو لای مزگەوتی گەورە لە سلێمانی) و پێکەوە چووین بۆ سەر قەبران. دوایی چووین بۆ گوندی سیتەک و لەوێ زەبیحیم دۆزیەوە. تێلێگرافەکم کرد بۆ غەنی. غەنی ڕۆژی دوایی هات. هەمووماں(من، غەنی بلوریان، زەبیحی و بەهزوری شێخ لەتیفی کوڕی شێخ مەحموود بەرزەنجی) قەرارمان دا کە بنکەیەکی چاپی دابنێین و خزمەتی کورد بکەین.

دروستکردنی چاپخانەیەک بە من سپێردرا. غەنی هیچی نەدەزانی. وەلەو(هەرچەند) زەبیحی پیشەی چاپخانە بەڵەد بوو و هەتا ڕادەیەک لێیدەزانی بەڵام لەو پلەیە دا نەبوو کە بتوانێ مەتبەعە (چاپخانە) دروست بکات. ئەوە من قەبوڵم کرد و نێزیکەی مانگێک من هاتوچووی ئاسنگەرەکم کرد بە نێوی شێخ حوسێنی ئاسنگەر. لە ئێرە، لە سلێمانی بوو کە چاپخانەکەم سازکرد. من و غەنی و زهبیحی ژمارەی ١٠ی نیشتمانمان پێ چاپکرد. لەو ژمارە ١٠ یە ئێمە نێزیکەی ٣٠٠ ژمارەمان لە سلێمانی و بەغدا بڵاوکردەوە. باقیەکەمان بە سێ جار ناردەوە بۆ مەهاباد. دوو جار بە هۆی قاچاخچیان دا و جارێکیش غەنی خۆی گوتی ئەڕۆمەوە و ١٥٠ ژمارەی لە گەڵ خۆیا دا برد بۆ ئەو دیوی کوردستان. غەنی کە دەگاتەوە سابڵاخ تەبعەن لەگەڵ تۆدەییەکان ڕێکدەکەوێت و قیادەی حیزبی دیمۆکراتی کوردستان لە گەڵ چەند کەسەکی دیکە دەگرنە دەست. ئینجا ئەو لە (ئاڵەکۆک)دا داوا دەکات و دەڵێ کە من لە ژمارەی ١٠ی نیشتمان دا حازر نەبووم بەڵکو من مەجەلەی (ڕێگا)م چاپکردووە. من لە بیرەوەرییەکانم دا جوابم داوەتەوە و هەمووی بە شهوود و ئیستفادەم لە قسەکانی خۆی کردووە و سابتم کردووە کە ڕاست نائێت. ڕێگا مەجەلەیەکی کۆمونیستی بوو کە »ڕەحیم سوڵتانیان» ساحێبی بوو. یەکەم ژمارەی ڕەحیم سوڵتانیان لە تەورێز چاپی کردووە. دوێنێ لە ماڵێ وەبەر چاوم کەوت. ئەمما غەنی دەڵێ ئێمە لە سیتەک چاپمان کردووە کە ڕاست نییە.

پرسیار: کۆڤاری نیشتمان، ئاخرین ژمارەی ١٠ بوو؟

وەڵام: بەڵێ، ژمارەی ١٠ ئاخرین ژمارەی بوو..

پرسیار: پاشان قەت کارتان نەکرد کە دیسان چاپی بکەنەوە..

سەرچاوە
Serchawe

وەڵام: نە.. لەو مەرحەلەیە، مەرحەلەی نیشتمان و مەرحەلەی کۆمەڵە ڕۆیشتبوو. مەرحەلەیەکی دیکە هاتبوە گۆرێ...

پرسیار: ئەو مەرحەلەیە چی بوو؟

وەڵام: ئەو مەرحەلەیە بوو کە زەبیحی هاوکاری هەبوو لە گەڵ پارتی دیمۆکراتی کوردستان. لێرە ئەخباریان لێکردین کە شێخ لەتیف بەرزەنجی کوردەکانی ئێرانی هێناوە و دایناون لە سیتەک و چالاکی سیاسی دەکەن. پێش ئەوە خەبەریان دابوو بە ئێمە. پێش ئەوەی ئێمە بگرن، من پێش زەبیحی ڕامکرد بۆ بەغدا و زەبیحی یش پاش من هات.

پرسیار: لە بەغدا چیتان کرد؟

وەڵام: زەبیحی ماوەیەک لای کابرایەک مایەوە بە نێوی عەبدوڵلا کە خۆی خەڵکی ئێران بوو. ئەو خاوەن کابارە بوو، ئینسانەکی باش بوو. زەبیحی دەگەڵ قزلجی لە گەڵ وی دا بوون. هەردووکیان بوون بە وەکیل. یانی هەردووکیان وەکیلی عەبدوڵلا بوون. زەبیحی دەفتەرداریيەکەی دەکرد و قزلجیش پارە و مارەی ئەوی وەردەگرت لە جیاتی عەبدوڵلا. یانی کابارەکەی جیگایەکی عادی(نۆرماڵ) نەبوو، هەموو وەزیرەکانی عێراق هاتوچووی ئەوێیان ئەکرد و کابارەکە تایبەتی بوو بۆ وەزیرەکان. نووری سەعید و...

پرسیار: ئەی کۆڤاری نیشتمان ئاخرین ژمارەی چ بابەتەکی تێدا بوو؟

وەڵام: لە بیرم نییە، ئەما من خۆم بابەتەکم هەیە و غەنیش بابەتەکی هەیە. من بە ناوی ئازاد ئیمزام کردووە. غەنی لە بیرم نییە ناوی چی بوو.. غەنی ئینکاری ئەوە دەکات بەڵام ڕاست ناکا.

پرسیار: بابەتەکەی تو ناوەڕۆکی لە سەر چی بوو؟

وەڵام: چاک لە بیرم نییە..

پرسیار: مامۆستا شاپەسەندی، ئەمر زەبیحی قەدەرەکەی زۆر بە تاڵی دوایی هاتووە. ئەو مرۆڤە ئاکتیڤ و ڕۆشەنبیر و زانایە زۆر کاری کردووە بۆ فەرهەنگی کوردی لە سێ تعپیا... چۆن بوو کە ئەو مرۆڤە بە ئاسانی ژیانی خۆی لە دەست دا؟

سەرچاوە
Serchawe

وەڵام: هێندێک کەس تووشیان کرد. ئاخر شەرت نییە.. پیاوەکی گەورە بوو، مەسەلەن پیاوەکی زۆر ئاقڵ یا پرۆفەسۆرەک دەبینی ئیشتباه دەکات بۆ ئیشەکی زۆر هاسان ئیشتباه دەکات. ئیشتباهەکی زۆر گەورە دەکات کە سەری تێدا ئەڕوات. ئەوانەی کە ڕەفیقی زەبیحی بوون ئەوانە هەموو دەڵێن کە زەبیحی بۆ ئەو کارەی کە خۆی تووش کرد نەدەبوو. ئەو لایقی کارهای گەورەتر بوو. زوڵمی لە خۆی کرد.

پرسیار: چۆن بوو شەهید کرا، ئەسبابی شەهیدکردنی چیبوون؟

وەڵام: ئەسبابی شەهید بوونی!!.. لە ئێرە حکوومەتی عێراق دەیویست هاوکاری ئۆپۆزیسیۆنی ئێران بکات. بە هۆی زەبیحی یەوە چەک و تەقەمەنی و ئەو جوورە شتانەی بۆ دەناردن. جاری ئەوەڵ ئەو موساداتانە دەهێنێت و دابەشیان دەکات. جاری دووهەم دەیهێنێت و بەشەک لەو هاوکارییانە دەدات بە پێشمەرگەکانی یەکێتی کە شەری هەیە دەگەڵ دەوڵەتی عێراق. ئەوە ئەخباری لێدەکەن. ئەویش کە دەچێتەوە هەر لە ڕێگا دا دەیگرن و دەیکوژن. لە نیسانی ساڵی ١٩٨٠ دا زەبیحی کوژراوە.

پرسیار: ئەو کتابەی کە کاک «عەلی کەریمی» لە سەر زەبیحی نووسیوە (ئامادەی کردووە) دیتووتە؟

وەڵام: بەلێ خوێندوومەتەوە..

پرسیار: نەزەرتان لە بارەی ئەم کتابەدا چییە؟

وەڵام: لەو کتابەدا، عەلی کەریمی سەلاحیەتی ئەوەی نەبوو کە ئەو کارە بکات. عەلی کەریمی ئەو سەوادەی نییە کە بتوانێ ئەو کتابە جێ بە جێ بکات. مەسەلەن لە دژی قازی موحەمەدی نووسیوە. بەڵام زەبیحی خۆ دژی قازی موحەمەد نەبووە. لە ئاخردا زەبیحی زۆر هەوڵی دا کە لە گەڵی بڕوات بۆ عێراقێ یا بۆ باکۆ بەڵام قازی ڕازی نەبوو و گوتی: ئەمن میللەتی خۆم بە جێ نایێلم. کە ڕووسان زەبیحی یان وەلانا قازی موحەمەد گرتیەوە (پشتگیری لێکرد). قازی موحەمەد کاری داێ. لە ماڵی خۆی کاری دەکرد. وەکۆ موشاور وابوو. بەینەک.. دە ئاخریشدا بوو بە موفەتیش. واتە دەچوو پێشمەرگەکانی تەفتیش دەکرد. ئیش و کاری پێشمەرگەی جێ بە جێ دەکرد.

پرسیار: کاتێ پێشەوا شەهید کرا تو لە کوێ بووی، چۆن زانیت؟

وەڵام: (ئاهەک هەڵدەکێشێ و جواب دەداتەوە) دەمانزانی شەهید دەکرێ، ئێمە شەوی پێش ئەوەی شەهید بکرێ خەبەریان داینێ. خەبەریان داینێ و بەیانی زوو من چوومە دەرێ. چووم دیتم هەڵواسراوبوون لە چوار چرا. نێزیکی دوو سەعات من هەر ئەوها دانیشتم، گوتم بۆ ئەوەی چاک دەگەڵ خوێنم تێکەڵ ببێ ئەو دیمەنە، با بزانین دوژمنمان کێیە.

پرسیار: گریای؟

وەڵام: تەبعەن.. ئەی چۆن نەگریام، کێ هەموو کورد بێ و لەو ڕۆژە دا نەگری...

پرسیار: خەڵکەکە..

وەڵام: خەڵک.. هەموو کەس دەگریان، ژن دەگریان، پیاو دەگریان، منداڵ دەگریان، کەس نەبوو نەگرێ. ئەو دیمەنی قازی موحەمەد.. ئەو قازیەی کە گوڵی سابلاخ بوو، ڕوحی سابلاخیان بوو.. وای لێهاتبوو.. عەجەمی ئەفیۆنی ئەوهای بە سەر کورد هێنا...

پرسیار: ئەی لەم حاڵەدا کە مینا خانم و وان هاتن چیان کرد؟

وەڵام: لە بیرم نییە، چونکە قەرەباڵخی زۆر بوو، خەڵکیش نەیاندەوێرا زۆر ئیزدحام بکەن و خەڵکەکە خۆشیان نەیاندەوێرا زۆر ڕاوەستن لە تەک عەسکەرەکانی ئیران. چواردەوریان گرتبوو.

پرسیار: ئیحتیمالی ئەوە نەدەدرا کە لە نێوان خەڵک و عەسکەرەکانی دەوڵەت دا شەر بکرێت..

وەڵام: دەوڵەت ئیحتیاتی خۆی کردبوو لە هەموو بوارەکدا. ئامادە بوو، سەربانەکان هەموو گیرابوون، جادەکان هەموویان داگیرکرابوون. ڕێگا نەمابوو کە نەگیرابێت.

پرسیار: مامۆستا تا ئەو جێگایەی کە بێتە بیرتان جەنازەکان چەند سەعات بە سەر دارەوە مان؟

وەڵام: تەقریبەن هەتا ساعەت ١٠ یا ١٠.٣٠ی بەیانی من لە وێ بووم، ئەوانە بە سەر دارەوە مابوون. دوایی ئەمن

سەرچاوە
Serchawe

ڕۆیشتم نازانم ئیتر کەی لێکراونەتەوە..

پرسیار: هێندەک کەس دەڵێن کە دەوڵەت نیازی وا بوو کە بۆ سێ ڕۆژان جەنازەکان بە سەر دارەوە هەڵواسراو بهێڵێت بەڵام خەڵکەکە نەیانهێشت..

وەڵام: بەڵێ ڕاستە.. دەوڵەت نیازەکی وای هەبوو، خەڵکیان نارد، ڕێشسپیان نارد بۆ لای قایدەی عەسکەری مەهابادێ و داوایان لێکرد کە کارەکی وا نەکەن. چونکە ئیمکانی ئەوە هەبوو کە خەڵکەکە شۆڕەش بکەن.

پرسیار: پاش شەهیدکردنی پێشەوا قازی موحەممەد و هاوڕێیانی، چەند کەسی دیکەش شەهید کرابوون لەو شەهیدانە ناوی کێتان لە بیرە؟

وەڵام: ئەو چوار کەسەی دیکە.. »ڕەسووڵی نەقەدەیان« کە ڕسمەکەیم دا بە ئێوە. «حامد مازووچی»، «عەبدوڵڵای ڕوشەنفکر» و «محەمەدی نازمی».

پرسیار: باشە مامۆستا چۆن بوو کە کاتێ پێشەوا و هاوڕێیەکانی گیران تو هەڵنەهاتی؟

وەڵام: ئەمن ئەوسا بە ناوی کرێکارەک لە چاپخانەدا مەشغووڵی کار بووم و ئەوان بە دوایی ئەو کەسانەدا چوون کە لە من موهیمتر بوون. دیارە لە ڕەوشەکی وا دا بە دوای من دا ناکەون. ئەوان بە دوای گرتنی کەسایەتییە مەشهوورەکان دا بوون. جارێ وەختی ئێمە مابوو کە بێن بە دواماندا. کە زانیمان وەختی گرتنمان هاتووە من و چەند کەسی دیکە پێکەوە هاتینە ئەم دیوی کوردستان.

پرسیار: باشە مامۆستا چۆن بوو ئەو وەزیرانەی دیکەی کابینەی کۆمار نەگیران مەسەلەن بۆ نەمر بابا شێخ نەگیرا؟

وەڵام: حاجی بابا شێخ، ئینسانەکی شێخ بوو، مرۆڤەکی دینی بوو لە کوردستانی ئێران دا لە نێو خەڵکدا نفووزی هەبوو. شێخ بوو شێخەکی گەورە بوو. لە گەڵ شاهی ئێران سابقەی یەکترناسینیان هەبوو کە شاە هەمیشە لێی پرسیوە. (جا نازانم پارەمارەی بۆ ناردووە یان نە)، لە بەر ئەوە دەستیان لێنەدا. هێندێک بۆ کاتێکی کەم گیرا بەڵام بەردرا. مەلا خەلیلیش کە ساڵی ١٣٠٧ ئاسی بوو و گوتی: پۆشینی جل و بەرگی پەهلەوی حەرامە، کڵاوی پەهلەوی حەرامە.. ئەویش کە دوایی

مەجبوور بوو تەسلیم بێت، پەهلەوی ئەوی عەفوو کرد. ئەوجا ئەو سەبەبەی کە مەلا خەلیل پێی عەفوو کرا، حاجی بابا شێخیش هەر ئەوە بوو کە خاوەن نفووز بوون.

پرسیار: لە کاتی مەحاکەمە کردنی پێشەوا دا ئەو کەسانەی کە لە دژی پێشەوا نامەیان ئیمزا کرد بۆ ئیعدامکردنی ناوی کێتان لە بیر ماوە باشە چۆن بوو ئەو شتە کرا؟

وەڵام: ئەوە ئەغلەبی فشاری حکوومەت بوو. ئێمە کەم کەسمان هەبوو کە دوژمنی گیانی پێشەوا قازی موحەممەد بێت. ئەمما ئەوە ئەغلەبی بە فشاری دەوڵەت کراوە، گوشاری حکوومەت وای لێکردوون داوا بکەن لە شاە کە قازی موحەممەد ئیعدام بکرێ.

پرسیار: ئیمزا کردنی ئەو نامەیە تاسیری هەبوو لە ئیعدامکردنی پێشەوا و هاوڕێیانی..

وەڵام: ئیمزاکردنی ئەو نامەیە، نە.. زۆر نامە هەیە من ناوی ئەغلەبی ئەوانم نووسیوە. نەخێر ئەوە بۆ ئەوەی کە وەسیلەیەک بدەنە دەست حکوومەت کە بڵێن معللەت خۆی داوای کردووە کە ئەوانە بکوژرێن، ئەوانە لە دار بدەن. بۆ ئەوەیە کە جوابی ڕۆژاوا بدەنەوە، جوابی خەڵک بدەنەوە..

پرسیار: لەو دەمە دا عەشایری کورد هەبوون.. پێتان وایە عەشایری کورد لە تێکچوونی کۆمار دا چەندە ڕۆڵی هەبووە؟

وەڵام: ئاغا و بەگەکان بە گشتی یانی ڕەیس عەشیرەکان بە گشتی دەگەڵ قازی دا نەبوون. هەرچەند قسمەکیان تێدا بوون، ئەما لە گەڵ مەسەلەی کورد دا نەبوون، دژی مەسەلەی کورد بوون.

پرسیار: هێندەک کەس دەڵێن کە پێشەوا قازی موحەممەد چوو بە پێشوازی ئەو سەرهەنگەی کە قەرار بوو بێت و مەهاباد بگرێتەوە. وە ئەو کارەی پێشەوا بە خۆتەسلیم کردن بە حیساب دێنن بۆچوونی ئێوە چییە؟

وەڵام: ئەو کەسە سەرهەنگ نەبوو، دەرجەی گەورەتر بوو لە سەرهەنگی. من لە بیرەوەرییەکانم دا هەموو شتەک و هەتا ناوەکانیشیانم نووسیوە. بەڵام ئەوان داوایان لێکردن کە بڕۆن و پێشوازیان لێبکەن. قازی موحەممەد مەجبوور بوو کارەکی ئەوها بکات...

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

پرسیار: بۆ مەجبوور بوو؟

وەڵام: مەجبوور بوو.. چونکە خۆی تەسلیم کردبوو کە خساری گەورە بۆ خەڵکەکە نەیێتە پێش. یا دەبوو ڕابکا(هەڵی) یان دەبوو ئەوی حکوومەت بلێ قەبوڵی بکات.

پرسیار: بەڵام پێشەوا قازی دەیزانی کە ئەکوژرێت..

وەڵام: بەڵێ.. بەڵێ... بەڵام لە بەر ئەوەی چوو کە میللەتی مەهاباد وەک ئەوەی بە سەر تەوریز هات بە سەر ئازەربایجانیان دا هات، بە سەر میللەتی سابڵاخ دا نەیێت. ئەو خۆی کرد بە قوربانی میللەتی کورد بە گشتی و میللەتی سابڵاخ بە تایبەتی...

پرسیار: بەڵێ.. دیارە ئەو پێشبینی و ئەو دووربینییەی پێشەوا زۆر موئەسیر بوو.. وایە؟

وەڵام: بەڵێ.. بەڵێ.. مەلا مستەفا زۆر هەوڵی لە گەڵ دا کە بڕوا، زەبیحی زۆری هەوڵ دا کە لە گەڵی بڕوا. ئەوانەی قەبوڵنەکرد، گوتی: من میللەتی سابڵاخ بە جێ ناهێڵم... ئەوە شتەکی ئاشکرا بوو خۆ، هەموو کوردی سابڵاخ دەزانن کە کارەکە چۆن کرا.

پرسیار: ئێستا ٨٥ ساڵ لە تەمەنت گوزەراوە. گەورەترین ئارەزووت لە ژیانا چییە؟

وەڵام: گەورەترین ئارەزووم ئەوەیە کە هەموو پارچەکانی کوردستان یەک بگرن، کورد ئازاد بێ.. ئەوە نەک هەر ئارەزووی منە ئارەزووی هەموو کوردەکی دڵسۆزە.

پرسیار: پەشیمان نیت لەو هەموو ڕەنج و زەحمەت و جەفایە؟

وەڵام: ئەگەر دوای مردن زیندوو ببمەوە هەر ئەو ڕێگایە دەگرم. ئەو ڕێگایەی کە خزمەتی کوردە، کوردایەتی یە.

پرسیار: ناخۆشترین خاترەی ژیانت چییە؟

سەرچاوە
Serchawe

وەڵام: خەبەری مردنی باوکم. باوکم نەدیوە، عایلەی خۆم کەسم نەدیوە، هەموویان مردوون، ئەمن لە مەراسمی هیچیان حازر نەبووم.

پرسیار: مامۆستا شەخسیەتی پێشەوا و نەمر مەلا مستەفا بارزانی چۆن لە گەڵ یەکترا موقایسە دەکەی؟

وەڵام: عەفووم بکە.. (جواب نادەتەوە)

پرسیار: پێتان وایە لە حاڵی حازردا پاش ئەو پارچەیە کە ئازاد کراوە، نۆبەتی کام پارچەی دیکەی کوردستانە کە ئازاد بکرێت؟

وەڵام: چۆنیەتی سیاسەت دەزانێ، ڕەوشی پاشەڕۆژی دونیا دەزانێ کە چۆن دەبێ، کامیان وەپێش دەکەون. ئەما پێم وایە ئیتر ئیشەڵا ئێران دەبێ...

پرسیار: ئەی ڕەوشی کوردەکانی باکوور چۆن دەبینی؟

وەڵام: بەخۆیان وردە وردە ڕامیان دەکەن، ئەمریکاییەکان وردە وردە ترکەکان ڕام دەکەن. وەختی ئەوە دێت کە ئەوانیش داوای هەقی خۆیان بکەن.

پرسیار: نەزەرت لە سەر بەرنامەکەمان(ناودارانی کورد) چییە؟

وەڵام: من ئەووەڵەن زۆر لەوە نارازیم کە من زمنی ئەو ناودارانە گۆتووبێژم لە گەڵ دا بکەی. چونکە من خۆم بە ناودار نازانم. من خۆم لە پێشمەرگەیەکی کورد زیاتر نازانم. بۆ بەرنامەکەتان داوای سەرکەوتن دەخوازم. بۆ ئارشیڤی میللی کورد و بڵیندکردنی شەخسیەتی کورد کارەکی پیرۆزە. کارەکی مێژوویی یە.

پرسیار: وەک کەسایەتی و مرۆڤەکی بە تەجروبە مەساژ(پەیام)ی ئێوە بۆ میللەتی کورد (بۆ کوردەکانی هەر چوار پارچە) چییە؟

سەرچاوە
Serchawe

وەڵام: ڕێککەوتنە، ئیتیحادە بەینی ئەو چوار پارچانە، لەوە زیاتر نییە. ئەما ئەگەر ڕێکنەکەوین ناتوانین مووەفەق بین لە چالاکییەکانی خۆمان دا، لە خەباتی خۆمان دا. دەرمانی هەموو دەردێک یەکێتی یە، یەکێتی، تەنیا یەکێتی..

پرسیار: لە ژیانت دا قەت تامی ئازادیت چێشتووە؟

وەڵام: کەم.. هەر ئەو زەمانی دیمۆکرات، زەمانی کۆماری کوردستان.. ئەو بەینەش بەس تامی ئازادیم چێشتووە.

پرسیار: ئەی ئێستا کە پارچەکی خاکی کوردستان ئازادە؟

وەڵام: ئێستا زۆر باشە، باشە ئەگەر خۆمان لە خۆمان تێکی نەدەین. ئێستا ڕەوشی کورد ئەگەر ڕێککەوین، ئەگەر ئیتیحاد و یەکێتیمان هەبێت، ئەگەر ئەو دوو پارچەی کوردستانی عێراق یەک بن.. داهاتوومان باشتر دەبێت.

پرسیار: ئەو وەزیرانەی کۆماری کوردستان کە پاش تێکچوونی کۆمار زۆربەیان ئیعدام نەکران، وەک نەمر مەناف کەریمی و زۆر کەسی دیکە.. پاشان قەت پەیوەندیتان لە گەڵ هیچیەک لە واندا هەبوو؟

وەڵام: نەخێر، قەت نەدەکرا، ئێمە لە ئێرە و ئەوانیش لەو دیوی کوردستان، هەمیشە لە ژێر زەخت دا بووین.. چۆن دەکرا؟

پرسیار: ئەی لە گەڵ هێمن و هەژار موکریانی؟

وەڵام: هێمن و هەژار.. لە ئێرە کاتێ کە من هاتم گوتیان هەژار نەخۆشە، دەینێرن بۆ لوبنان. لە هۆتێلەک بوو بە نێوی ترۆکادێرۆ. لە گەڵ (کەسێک؟) چووم بۆ لای، دۆزیمەوە، ڕەوشی زۆر قوڕ بوو. واتە نەخۆشی سیلی هەبوو. لە وێ من هەژارم دۆزیەوە، دوایی پاش بەینەک هێمنیش هات. هێمنم لە ئێرە (لە باشووری کوردستان) ناسی.

پرسیار: مامۆستا، ئەوانەی کە پاش تێکچوونی کۆماری کوردستان حزبیان بووژاندەوە، یەکێ لە وان تو بووی، ئیتر کێی دیکە هەبوو؟

وەڵام: ئەوانە دەرنەکەوتن هەتا دوایی ١٤ی تەمووز، جەماعەت جەماعەت دەهاتن بۆ ئێرە. وەک جەماعەتی قادر شەریف،

زۆر جەماعەتی دیکەش دەهاتن بۆ ئێرە. لە ئێرە ئەغڵەبی میوانی مەکتەبی سیاسی پارتی بوون. یانی میوانی مام جەلال و ئیبراهیم ئەحمەد و ئەوانە بوون. یانی ئینسان ڕاست بڵێ کە مەکتەبی سیاسی ئەوسا خزمەتی زۆر بوو بۆ کوردی ئێران، بە چەک، بە پارە، خزمەتی زۆریان کردین.

پرسیار: ڕێزدار شاپەسەندی، کێبوون ئەوانەی لە گەڵتانا بوون کە حیزبیان بووژاندوە؟ ئەڵێن مینا و عیسمەت قازی کچی پێشەوا زۆر هاوکاری ئێوەیان دەکردە، ڕاستە؟

وەڵام: بەڵێ ڕاستە، بەڵام من لە ئەم دیوی کوردستان بووم و ئەو کارە لە لای خۆمان دەکرا (ڕۆژهەلاتی کوردستان). یانی من دەگەڵ ئەوانە نەبووم. ئەوان خزمەتی غەنی بلوریان و ئەوانی دیکەیان کردووە. واتە وەختی خۆی لە سابلاخ حیزبی دیمۆکراتی کوردستانیان بە حیسابی خۆیان دەبووژاندەوە. بەڵێ، مینا خانمی خێزانی پێشەوا و عیسمەتی کچی و ئەوانی دیکە هاوکاریان کردوون.

پرسیار: زۆر سپاس بۆ ئەوەی کە وەختتان دا بە من بۆ ئەم گۆتوبێژە.

وەڵام: منیش سپاست دەکەم. هیوادارم کە لە کارەکانتان دا هەمیشە سەرکەوتوو بن.

سەرچاوە: ماڵپەری گزینگ - ڕێکەوتی: ٢٠ی جوولای ٢٠٠٧

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان لە ڕوانگەی وەزیری فەرهەنگەکەیەوە

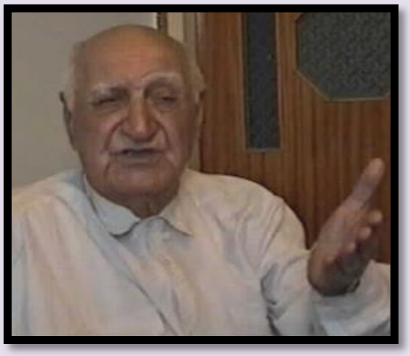

گۆڤاری دوو مانگانەی ڕوانگە کە لە لایەن خوێندکارانی کوردی زانکۆی زانستە پزیشکییەکانی تەبریز (تەورێز) دەر دەچوو لە ژمارەی ١٥ی خۆیدا، گەلاوێژی ١٣٨٢ = ژوویيەی ٢٠٠٣ چاوپێکەوتنێکی لە گەڵ نەمر مەنافی کەریمی یەکێک لە ڕێبەرانی کۆماری کوردستان لە مهاباد بە زمانی فارسی بڵاو کردووەتەوە.لێرە دا وەرگێڕدراوی ئەم چاوپێکەوتنە پێشکێش دەکرێ.

وتووێژ لە گەڵ مەنافی کەریمی

ئامادە کردنی: سمایلی مستەفازادە

وەرگێڕان لە فارسییەوە: حەسەنی قازی

پرسیار: بەر لە هەموو شتێک کورتەیەک لە بیۆگرافی خۆتان و چلۆنایەتی ئەندامەتیتان لە ژێ - کاف دا باس بکەن.

وەڵام: لە ساڵی ١٢٩٨ی هەتاوی لە شاری ساباڵاغی موکری کە ئێستا نێوی مهابادە لە دایک بووم.خوێندنی سەرەتاییم تا ساڵی ١٣١٦ی هەتاوی کە بۆ یەکەم جار لە مهاباد دەبیرستانی سێ پۆلە دامەزرا لەوێ بوو. بەر لەوە دوو خوێندنگەی سەرەتایی سەعادەت و پەهلەوی لە مهاباد هەبوون. بەو پێیە پۆلی یەکەم، دوویەم و سێیەمم لە مهاباد تێپەڕاند بەڵام

پۆلی چوارەم نەبوو.چەند ساڵێک سەرگەردان بووم و دواجار چوومە ورمێ و لەوێ دیپلۆمی ئەدەبیم وەرگرت. یەکەم جار کەلە گەڵ وشەی حیزب ناسیاویم پەیدا کرد حیزبی ژێ.کاف (ژیانەوەی کوردستان) (١) بوو.بەر لەوە لە سەرای کەریم خان لە گەڵ عەبدولرەحمانی زەبیحی کە میرزای تەجارەتخانەی حاجی ساڵحی شاتری بوو هات و چوو و دۆستایەتی ئاساییم هەبوو.ڕۆژێک عەبدولڕەحمانی زەبیحی پێشنیاری پێکردم بە یەکەوە بچینە ماڵێک کە من نەمدەزانی ماڵی کێیە، لەوێ زەبیحی خاوەن ماڵی پێ ناساندم کە حوسێنی فرووهەر بوو. لە گەڵ قسەی دیکە زەبیحی کوتی ئێمە چەند کەسێکین کە جگە لە دۆستی و برادەرایەتی تەشکیلاتێکیشمان هەیە و زۆر جار لە دەوری یەکتری کۆ دەبینەوە ، ئەگەر پێت خۆش بێ دەتوانی لە گەڵمان کەوی.بەڵام ئێمە ڕێوشوێنێکیشمان هەیە و هەرکەس تازە لە گەڵمان دەکەوێ دەبێ جێبەجێی بکا. منیش ئامادەیی خۆم نیشان دا، بە یەکەوە چووینە ژوورێکی دیکەی کە ڕووبەڕووی ئەو ژوورەی بوو لێی دانیشتبووین.ژوورەکە کەسی لێ نەبوو و مێزێکی چکۆلە و دوو کورسی لێ بوو،لە سەر مێزێکە قورئانێک و بە تەنیشتییەوە ئالایەک داندرابوو. زەبیحی لە چەکمەجەی مێزەکە نووسراوەیەکی دەرهێنا و کوتی ئەمە مەرامنامەی ئەو چەند کەسەی ئێمەیە. دەبێ بە قورئان سوێند بخۆی قەت ڕاز و نهێنییەکانی ئەو کۆمەڵەیە نە بەزمان، نە بەقەڵەم، نە بە قەدەم و تەنانەت نە بە ئیشارە لە لای هیچ کەس نەدرکێنی. چەند جار قورئانەکەم ماچ کرد و مەرامنامەکەم کە ئاغای زەبیحی بڕگە بە بڕگە بە دەنگی بەرز دەیخوێندەوە دووپاتە کردەوە و ئەندامەتی کۆمەڵەم قبووڵ کردو ژمارەی "٢١" و نازناوی "ئاریا" یان پێدام.هەڵبەت دەبێ ئەوەش بڵێم عەبدولرەحمانی زەبیحی پێوەندی لە گەڵ حیزبی هیوا لە کوردستانی عێراق هەبوو و لە ڕێنوێنییەکانی ئەوان بۆ بەڕیوەبردنی کۆمەڵە کەلکی وەردەگرت. لە گۆڤاری نیشتمان دا کە ئۆرگانی ژێ - کاف بوو کارمان دەکرد و ئەومان لە چاپخانەی ئەرمەنییان لە تەوریز چاپ دەکرد و پەڕەکانمان دەبردەوە مهاباد و لەوێ سەحافیمان دەکرد، بەرگمان تێدەگرت و بڵاومان دەکردەوە. کۆمەڵەی ژێ - کاف حیزبێکی مەزهەبی - نەتەوەیی بوو لە ساڵی ١٣٢١ وە تا ساڵی ١٣٢٤ مهابادی بە ڕێوە برد و دەوماوەیە دا پاکی و دروستکاری لە نێو خەڵک دا بڵاو بووەوە کە ئەوە دنیا قەتی بە خۆیەوە نەدیتبوو.بۆ وێنە قومار،ئارەق خواردنەوە و چاوتێبڕینی نامەحرەم لە نێو کۆمەڵ دا نەمابوو و پاکی و لەخۆ بوردوویی باڵی بە سەر هەمووجێیەکدا کێشابوو.(هەژار و هێمن یش لە بیرەوەرییەکانی خۆیاندا هێمایان بەو مەسەلانە کردووە).

پرسیار: لە مانگی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٠ی هەتاوی دا هێندێک کەس لە لایەن دەوڵەتی شووڕەوی یەوە لە مهابادەوە بانگهێشتن کران بۆ باکۆ. لەو بارەیەوە چ ئاگادارییەکتان هەیە؟

وەڵام: باسی سەفەری هەوڵێ بۆ باکۆ پێویستی بە سەرەتایەک هەیە. بە دەم شەڕی یەکەمی جیهانییەوە ڕووسەکان لە گەڵ کوردەکان لە دەوروبەری سابڵاغێ تێک هەڵچووبوون. لەو سەروبەندی دا کوردەکان بە لایەنگری لە دەوڵەتی عوسمانی بە دژی ڕووسەکان شەڕیان کردبوو و ئامۆزای نیکەلای ڕووسییەیان(٢) کەلە میاندواو کۆنسوولی ڕووسەکان بوو کوشتبوو و

تەرمەکەیان هینابووە مهابادێ. ڕووسەکانیش بە تۆڵەی خوێنی وی، هێرشیان کردبووە سەر مهاباد و "ئیندرقاش" (دێیەک لە دەورو بەری مهاباد) و هەشت هەزار کەسیان قەتڵی عام کردبوو. ڕووسەکان دوای بیست و چەند ساڵێک کە لەو ڕووداوە تێپەڕ دەبوو و لە بەر دڵدانەوەی کوردانیش بێ ٣٠ - ٤٠ کەسیان لە خەڵکی بازاڕی و سەرۆک عەشیرەتەکان بۆ دیدەنی لە ڕووسییە بانگهێشتن کرد. لەو سەفەر دا لە جێدا مەسەلەی سیاسی نەهاتبووە گۆڕێ، ئەو دەمی هێشتا کۆمەڵەی ژێ - کاف دانەمەزرابوو.

پرسیار: لە سەفەری دوویەمدا بۆ باکۆ کە لە ٢١ی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٤ی هەتاویدا کرا چ جۆرە مەسەلەیەک هاتە گۆڕێ؟

وەڵام: سێ ساڵ لە پێکهاتنی ژێ.کاف تێپەڕیبوو و ڕووسەکان چەند جار بە ڕێگەی مەئموورەکانی خۆیان کە لە هەموو ئازەربایجان و کوردستانی موکریان دا هەبوون بە ئێمەیان کوتبوو بچن و لە گەڵ سەرانی ئازەربایجان قسە بکەن و ئامانجەکانی ژێ.کاف یان بۆ ڕوون کەنەوە.دواجار دەستەیەکی ٧ کەسی کە بریتی بوون لە قازی محەمەد، محەمەد حوسێنی سەیفی قازی، قاسمی ئێلخانیزادە، ئەمن، کاک هەمزەی جەڵدیان، نووری بەگی بەگزادە و عەلی ڕیحانی چووینە باکۆ و ڕۆژێک بەر لەوەی چاومان بە میر جەعفەر باقرۆف بکەوێ داوخوازەکانی خۆمان ئامادە کرد و لە ماڵە خۆی چاومان پێی کەوت و لە بەر ئەوەی ترکیمان دەزانی پێویستی بە دیلمانج نەبوو. باقرۆف کوتی ئامانجەکانی کۆمەڵەی ژێ.کاف کە داوای سەربەخۆیی کوردستان دەکا لە دنیای ئەمڕۆ دا قبووڵ ناکرێ و دەبێ ئامانجەکانی کۆمەڵەکەتان هێندێک سەنگ و سووک بکەن، دەنا (تازە شەڕ بڕابووەوە) دەبێ شووڕوی لە بەر کوردەکان خۆی تووشی شەڕی سێیەمی جیهانی بکا. بە کورتی دوای گەڕانەوە لە باکۆ کۆبوونەوە یەکمان لە باغی عەزیزئاغا کە زۆربەی خەڵکی مهاباد و هەموو ئەندامانی ژێ.کاف تێیدا ئامادە بوون، پێک هێنا و لەو دانیشتنە دا قازی محەمەد ئاکامی سەفەرەکەی بۆ خەڵک باس کرد و سەبارەت بە گۆڕینی نێو و ئامانجەکانی کۆمەڵە پرسی پێکردن و هەر لەوێ بە پێی لە دووانی خەڵک ژێ - کاف نێوی خۆی گۆڕی و دوای چەند ڕۆژ لە گەڕانەوەی دەستەی نوێنەرایەتی لە باکۆ بە دوای گۆڕینی نێو لە لایەن حیزبی تازە دامەزراوەوە، لیستێکی بەوردە ڕیشاڵمان لە داواکانمان ئامادە کرد و ناردمانە باکۆ کە ئەوانەی خوارەوەم لە بیر ماوە و بۆشیان پێک هێناین.

١- ماشێنێکی چاپی گەورە کە پێداویستییەکانی ئێمە بۆ چاپی ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێبی دەرسی جێ بەجێ بکا.

٢- ١٢ ماشێنی نیزامییان بۆ گواستنەوەی پێشمەرگە و کەلوپەلی سەربازخانە لە بەر دەست ناین.

٣- موافەقەت کرا ٦٠ کەس لە لاوانی خوێندەوار بۆ پەروەردەی سەرکردەیی (ئەفسەری) و زانکۆی جۆر بە جۆری دیکە بنێرینە باکۆیە و ٤٠ کەسیشمان بە خوێندنگە نیزامییەکانی ئازەربایجانی ئێران کە لە لایەن دەوڵەتی شووڕەوییەوە بۆ ئازەربایجانی ئێران ساز کرابوون ناساند و لە ماوەی ٣ ڕۆژان دا ناردنی خوێندکارەکان دەستیپێکرد.

٤- بە مەبەستی ئابووری و بۆ گەشە پێدانی خۆش گوزەرانی گشتی بە تایبەتی بازرگانان شیرکەتێک بە نێوی "تەڕەقی" لە لایەن بازرگانان و کاسبانەوە دامەزرا کە کەلوپەلی پێویست دەنێردرا بۆ ئەو شیرکەتە.

٥- ئەو کەسانەی کە دەیانەویست ببنە پێشمەرگە و پەروەردەی نیزامی ببینن دەچوونە سەربازخانەکان بۆ پەروەردە کردنیان سەرکردەیەک (ئەفسەرێک) بە نێوی کاکاغا کە لە شووڕەوییەوە هاتبوو، دەستی بەکار کرد.

٦- دەزگایەکی ڕادیۆ کە تا نێو مهاباد و دەور و بەری بری دەکرد دامەزرا.

٧- دەستەیەکی مووزیکی نیزامی بۆ ڕۆژانی جێژن و شادی و ڕێوڕەسمی نیزامی لە پێشمەرگەخانەی مهابادێ دامەزرا.

٨- دەزگایەکی سینەمای گەڕۆک کە بۆ بانگەشەی حیزبی کەلکی لێوەردەگیرا و خەڵک پێشوازییان لێکرد لە لادێکان و لە نێو شاری مهاباد دا دەستی بە کار کرد.

پرسیار: سەبارەت بە سەفەری دوازدەی خەرمانانی ١٣٢٤ بۆ تەورێز کە بۆ پیرۆزبایی لە فیرقەی دێمۆکڕاتی ئازەربایجان کرا چتان لە بیر دا ماوە؟

وەڵام: حکوومەتی ئازەربایجان دەیەویست مەڵبەندی موکریان بخاتە ژێر دەستەڵاتی خۆی و کاتێک دەیانەویست مەجلیسی میللی خۆیان پێک بهێنن وەکوو شارەکانی دیکەی ئازەربایجان لە مهابادیشیان گێڕابووەوە.بۆ نوێنەرایەتی مهاباد لەو مەجلیسە دا حاجی مستەفای داودی، کەریمی ئەحمەدەین، وەهابی بلووریان، من و عەلی ڕیحانی هەڵبژێردراین. لە ڕۆژی کرانەوەی مەجلیسەکە دا نوێنەرانی شارەکانی ئازەربایجان یەک یەک قسەیان کرد و پیرۆزەی خۆیان ڕاگەیاند و دوایە ڕێوڕەسمی سوێندخواردنیان وا بەڕێ دەهێنا کە فیدایی و سەرلەپێناوی ئازەربایجان بن و کاتێک نۆرە گەیشتە نوێنەری مهاباد؛ حاجی مستەفای داودی هەستا سەرپێیان و ڕایگەیاند ئێمە پشتیوانی نەتەوەی ئازەربایجان دەبین بەڵام سوێندی نەخوارد کە فیدایی و سەرلەپێناوی ئازەربایجان بێ. بۆ بەیانییەکەی بێ ئاگاداری حکوومەتی ئازەربایجان لە تەبریزەوە (تەورێز) گەڕاینەوە مهاباد و لە مهابادەوە نامەیەکمان بۆ تەورێز نارد و ڕامان گەیاند ئێمە بەشێک نین لە ئازەربایجان و دەمانەوێ خۆمان سەربەخۆ بین. هەڵبەت دوای پێکهێنانی مەجلیسی میللی، ئەوان دەستەی وەزیرانی خۆشیان ڕاگەیاندبوو و ڕوونووسی نێوی وەزیرەکانیان بۆ تاران و مهاباد و بۆ حیزبی توودە ناردبوو. ئێمەش لە مهاباد دانیشتوویەکی (دانیشتنێکی) نائاساییمان پێک هێنا و لەو کۆبوونەوەیە دا دەستەی وەزیرانی خۆمانمان هەڵبژارد و هەڵبژاردنی وەزیرەکان بە تەواوی بە پێی ڕاوێژ و ئاڵوگۆڕی بیرورا بوو. بۆ وێنە مەحموودی وەلیزادە کە دیپلۆمی کشتوکاڵی لە کەرەج وەرگرتبوو

بە پێی ڕاوێژی ئەندامانی ئامادە لە کۆبوونەوەکە دا، وەکوو وەزیری کشتوکاڵ هەلبژێردرا. ئێمەش ڕوونووسێک لە بڕیارەکانی ئەو کۆبوونەوە و لیستی وەزیرە هەڵبژێردراوەکانمان بۆ تاران و ورمێ و تەبریز (تەورێز) نارد.

پرسیار: جگە لەو کەسانەی لە کوردستانی عێراقەوە بۆ بەرگری لە کۆمار و دەرس گوتنەوە و کار لە چاپەمەنیدا هاتبوون گەلۆ لە کوردستانی ترکییەشەوە لە زەمانی کۆمار دا کەس هات بۆ مهاباد؟

وەڵام: ئێحسان نووری پاشا و قەدری بەگی جەمیل پاشاش هاتن و سەردانی مهابادیان کرد. ڕاوێژمان پێ کردن و ئەوانیش ئێمەیان ڕێنوێنی دەکرد.ئەوان بەرلەوەی کۆمار بڕوخێ سەردانی مهابادیان کرد.

پرسیار: ویلیام ئیگلتن لە کتێبی "کۆماری کوردی ساڵی ١٩٤٦" (وەرگێڕانی محەمەدی سەمەدی) دەڵێ کە کۆمار بایی هەشتسەدهەزار (٨٠٠٠٠٠) دۆلاری تووتن بە شووڕەوی فرۆشتووە، لە بری ئەوە، ئێوە چتان لە شووڕەوی وەرگرت؟

وەڵام: ئەوی ساڵێ دەوڵەتی ئێران بەرهەمی تووتنی کوردستانی نەکڕی و ئێمە بە ناچار بە شووڕەویمان فرۆشت وچاپخانەیەکی گەورە و کاغەزی جۆر بە جۆر و ئامرازی پێویستمان بۆ چاپ لە رووسەکان وەرگرت و دراوی نەغد وەرنەگیرا.

پرسیار: گەلۆ کەمایەتی جوولەکەی مهاباد لە کۆمار دا بەشدارییان هەبوو؟

وەڵام: لە مهاباد نزیکەی ٦٠ بنەماڵەی جوولەکە دەژیان و خەریکی کارو کاسبی وەکوو زێڕینگەری، ئارەقفرۆشی، وردەواڵە فرۆشی، عەتتاری و پارچە فرۆشی بوون. بە ڕاگەیاندنی حکوومەتی کۆماری کوردستان ئەوانیش وەکوو خەڵکی مهاباد لە جێژن و شادمانی دا بەشداریان کرد و وەزارەتی فەرهەنگی کۆمار هەر ئەو جۆرەی کە خەریکی ڕێکوپێک کردنی مەدرەسەکان و ئامادە کردنی کتێبی شاگردان و کارەکانی دیکەی فەرهەنگی بوو، جوولەکە هاوشارییەکانیشی لە بیر نەکرد و لە ئاگادارییەک دا پێمان ڕاگەیاندن ئەوانیش وەک برا کوردەکان دەتوانن خوێندنگەی تایبەتی خۆیان هەبێ و دەرس خوێندن بە زمانی خۆیان ئازادە و مەدرەسەکانی ئەوانیش وەکوو خوێندنگەکانی کوردستان یارمەتی و ئالیکاری پێویستیان پێ دەکردرێ و خوێندنگەیەکمان کردەوە کە ئاغای داودزادە (بۆخۆی جوولەکە بوو) بەڕێوەی دەبرد و ئەوانیش وەکوو کۆمەڵی یەهوودی مهاباد بە شادی سەربەخۆیی و ناساندنی پێشەوای کوردستان جێژنێکی زۆر جوانیان گێڕا کە شەو ورۆژێک بەردەوام بوو.

پرسیار: باسی دەوری ژنان بکەن لەکۆمار دا. دەوری ژنان لە کۆمەڵگەی ئەو سەردەمی کوردستان دا چلۆن بوو؟

وەڵام: بە پێی بەندی ٢١ی مەڕامنامەی حیزب،کۆمیتەی یایان پێک هاتبوو کە مینا خانم هاوسەری قازی محەمەد سەرۆکی بوو و ئەندامەکانی تائەو جێیەی وەبیرم دێ بریتی بوون لە میناخانم سەرۆکی حیزبی یایان، ئامینەی داودی، زیبا ئەیووبیان، شاسوڵتانی فەتتاحی قازی، ڕەعنا فرووهەر، خەجیجی حەیدەری، وجیهەی شوجاعی، ویلْمای سەیادیان، کولسومی سوڵتانیان و نەزاکەتی حاجی ڕەشید، و ئەو خانمانەش کە لە گەڵ ڕۆژنامەی کوردستان هاوکارییان دەکرد بریتی بوون لە کوبرای عەزیمی، شاسوڵتانی فەتتاحی قازی، حەڵەبی ئیسماعیل فەرەجی، خەجیجی حەیدەری و ئەوانەی کە لە جێژن و ڕێوڕەسمی حیزبی دا وتار یان سروودیان دەخوێندەوە بریتی بوون لە عیشرەتی عەزیمی، ویلْمای سەیادیان (ئاسۆڕی)، فەریدەی زەندی، خەجیجی حەیدەری، سەلتەنەتی داودزادە (یەهوودی)، لە ڕۆژی ڕاگەیاندنی کۆمار دا خەجیجی مەجدی (حەیدەری)، ویلْمای سەیادیان و کوبرای عەزیمی نوتقیان کرد (٣).

پرسیار: لە ماوەی ژیانی کۆمار دا چ ئاڵوگۆڕێک لەدەستەی وەزیران دا کرا؟

وەڵام: تا دوایین دەمی حکوومەتی کۆمار هیچ گۆڕانێک لە پێکهاتەی کابینە دا نەکرا. کار و بارەکانی ڕۆژانە چ گشتی و چ وەردەکاری بە پێی بەرنامەی کە لە پێشدا داندرابوون بەم شێوەیەی خوارەوە بەڕێوەدەچوون و چاوەدێریان بە سەردا دەکرا.

حیزب خاوەنی دوو کۆمیتەی (بەڕێوەبەری) و هەیئەت ڕەئیسەیەک بوو:

١- کمیتەی ناوەندی کە لە سەرەوەی هەموو تەشیلاتەکانەوە بوو ولە ئەندامانی دەستەی وەزیران و چەند کەسی دیکە وەکوو زەبیحی و محەمەدی ڕەسووڵی (دڵشاد)، غەنی خوسرەوی و محەمەدی یاهوو پێک هاتبوو و بە سەر هەموو کارو باری سیاسی و کۆمەڵایەتی ڕادەگەیشت و بڕیاری پێویستی دەدا.

٢- کۆمیتەی ناوچەیی کە بە کاروباری دانیشتوانی شاری و ناکۆکییەکانی نێوان خەڵک بە تایبەتی کاسبکاران و بازاڕییان ڕادەگەیشت و گیروگرفتەکانی ئەوانی بە پێی توانای خۆی ڕادەپەڕاند و ئەندامەکانی بریتی بوون لە قاسمی قادری قازی، قادری مودەریسی، محەمەدئەمینی شەرەفی، وەهابی بلووریان، وەهابی قازی، عەلی ڕیحانی، محەمەدی یاهوو مونشی دەفتەری ئەو کۆمیتەیە بوو و کاروباری لەمەڕ نامە ئیدارییەکانی ڕادەپەڕاند.

٣- هەیئەت ڕەئیسەی میللی زیاتر بە کاروباری وەرزیڕان و کرێکاران و کێشە و ناکۆکێ نێوان خاوەن موڵک و جووتێران ڕادەگەیشت و ئەندامەکانی بریتی بوون لە: حاجی بابە شێخ، مەلا حوسێنی مەجدی، شێخ حەسەنی شەمسی بورهان، کەریمی کەریمی قونقەلا، هاشمی یۆسفی، نەجمەدینی تەوحیدی، ئیبراهیمی ئەدهەم، عەزیزئاغای کولتەپە. کاروباری لەمەڕ جەوانان ئاغای عەلی خوسرەوی، سەرۆکی لکی جەوانانی حیزب بەڕێوەی دەبرد. مودیری مەسئوولی ڕۆژنامەی کوردستان خوداڵێخۆشبوو سەید محەممەدی حەمیدی و گەڕێنەندەی گۆڤاری نیشتمان یش عەبدولرەحمانی زەبیحی بوو.

پرسیار: ئێوە وەکوو وەزیری فەرهەنگی حکوومەت لە ماوەی وەزارەتی خۆتاندا چتان کرد؟

وەڵام: قازی محەممەد ئەوپەڕی گرینگی دەدا بە خوێندن و فەرهەنگ و بەرەوپێشبردنی و گەورەترین هەنگاویشمان لەو بوارە دا هەڵهێنایەوە. ئێمە لە ماوەی ١١ مانگ تەمەنی حکوومەتی کۆمار دا لە عێراقەوە کتێبی کوردیمان هێنا و دوای لابردنی تایبەتەمەندییەکانی لە مەڕ عێراق لە سەر ڕا چاپمان کردنەوە و لە بەر دەست شاگرد مەدرەسەمان نان.هەر وەها بۆ دەرس گوتنەوە بە زمانی کوردی ١٠ تا ١٢ مامۆستامان لە سلێمانی، کەرکووک و هەولێرەوە هێنا و ئەوانیش بێ ئەوەی چ پاداشتێکیان بوێ دەستیان بە خزمەت کرد کە بەداخەوە هەر ناوی چەند کەسێکیانم وەبیر دێتەوە:

١- عوسمان دانیش،
٢- محەممەد وردی،
٣- قادر ئەحمەد،
٤- جەمیل بەهائەدین. لە مهابادییەکانیش مەلا عەبدوڵای داودی و دڵشادی ڕەسووڵی کە دەیانزانی دەرسی زمانی کوردی بڵێنەوە لە دەرسخانەی گەلاوێژ کاریان دەکرد و تەنانەت مەدرەسەی شەوانەشمان بۆ خوێندنی کەسانی گەورە ساڵ کردبووەوە و بە زمانی کوردی پێیان دەخوێندرا و لە ماوەی چەند مانگاندا زۆربەی شاگردەکان فێری خوێندن و نووسینی کوردی بوون.یەک لە هەنگاوەکانی دیکە ناردنی ٦٠ کەس بۆ باکۆ و ٤٠ کەس بۆ تەوریز بوو بۆ درێژە دان بە خوێندن. هەروەها جلوبەرگی یەک شکڵمان دەبەر هەموو شاگردان کرد وجلوبەرگ و کتێب و کەرەستەی پێویستی خوێندنمان بە خۆڕایی دا بە شاگردان. جگەلەوە ژمارەیەک لە منداڵانی شاری کە تەمەنیان لە نێوان ٦ تا ١٢ ساڵان و بێ دایکوباب بوون کۆ کردەوە و بۆ وەخۆکردن بە سەر ماڵە دەوڵەمەندان دا دابەشمان کردن و هەموو خەرج و مخاریجی ئەوانەش وەزارەتی فەرهەنگ وەئەستۆی گرتبوو.

پرسیار: کۆمار زیاتر لە کام ناوچانە دەستەڵاتی دەڕۆیی؟

سەرچاوە
Serchawe

وەڵام: بەرەو باشوور تا شارەدێی سەرا کە لە نێوان بۆکان و سەقز هەڵکەوتووە. لە دەوروبەری سەردەشتەوە تا سنووری عێراق و هەر وەها شارەکانی نەغەدە و شنۆ و بۆکان و دێیەکانی دەور و بەری سەڵماس و ورمێ لە نێو سنووری کۆمار دابوون و لە شارەکانی ورمێ، سەڵماس، ماکۆ و میاندواویش نوێنەرمان هەبوو بۆ پێڕاگەیشتن بە گیروگرفت و کارەکانی کوردانی دانیشتووی ئەو شارانە.

پرسیار: هێندێک کەس ڕەخنە لە بەرپرسانی کۆمار دەگرن کە بۆ بەدەستەوە گرتنی بەشەکانی دیکەی کوردستان هیچ هەنگاویان هەڵنەهێناوە و هەر بە مەڵبەندی موکریان ڕازی بوون. وڵامتان بۆ ئەو ڕەخنەیە چییە؟

وەڵام: دەبێ هەڵکەوتوویایەتی زەمانی و ئەو دەرفەتانەی ئەو دەمی هەبوون لەبەرچاو بگیرێن. ڕاستییەکەی ئەوەیە ئەو دەمی باکووری کوردستان (ی ئێران) بە دەست شووڕەوییەکانەوە بوو و باشووریشی لە بن کۆنترۆڵی ئینگلیسییەکاندا بوو، و هەر کام لەو دەوڵەتانە لە ناوچەکانی ژێر دەستەڵاتی خۆیاندا تا ڕادەیەک دەستیان دەرۆیی و هێچکامیشیان لە ناوچەی دەستیان لەکاروباری ناوچەی ژێر دەستەڵاتی ئەویتر دا وەر نەدەدا. بەو شێوەیە گەلۆ دەکرا حیزب لە ناوچەی ژێر دەستەڵاتی دەوڵەتی دیکەدا، کە ئەوان حیزبیان سەر بە شووڕەوی دادەنا، بە ئاشکرا بانگەشە و تەبلیغات بکا و کانگانی (بنکەکانی) خۆی دامەزرێنێ؟ تا ئەو جێیەی کە هەڵدەسووڕا کۆمار حەولی دەدا بۆ هاندانی گەلی کورد و ئەگەر چەتێک لە بەرەو پێشچوونی کارەکاندا هاتە پێشێ هەلومەرجی جیهانی ئەو دەمی و شەرت و هەڵکەوتوویایەتی و بەرعۆدەییەکانی نێونەتەوەیی و پەیمانی نێو دەوڵەتان هۆی ئەمە بوو نەک خەمساردی و کەمتەرخەمی کاربەدەستانی کۆمار.

پرسیار: ڕەخنەیەکی دیکەی لە بەرپرسانی کۆمار دەگیرێ ئەوەیە کە لە کەسایەتییە کوردەکانی ناوچەکانی دیکەی کوردستان کەلک وەرنەگیراوە و دەبەر کار نەندراون.

وەڵام: ئەو دەنگۆیانە لە جۆرە کەسانەوە دەبیسترێ کە تەنانەت بەرپرسیارەتی قسەکانی خۆشیان بە ئەستۆوە ناگرن. دانی پلەی ژەنەراڵی بە مەلا مستەفای بارزانی، حەمە ڕەشیدخانی قادر خانزادەی خەڵکی کوردستانی عێراق، ئەمەر خانی شەریفی شکاک و پلەی سەرپۆلی بە زێرۆ بەگی هەرکی خۆی شاهیدی ئەو ڕاستییەیە کە تا ئەو جێیەی کرابا لە کەسایەتییەکانی نەتەوەی کورد جا لە چ تایفە و عەشیرەتێک بوون بە دڵپاکییەوە پێشوازی کراوە، چما ئامۆژگارانی فێرگەکان و فەرماندەرانی هێزی بەرگری ئێمە هەموویان خەڵکی کوردستانی عێراق نەبوون؟ چما ئەوە سەرکردە (ئەفسەر) ئازاکانی کوردی عێراق نەبوون کە هێندێک ناوچەی سنووری کۆماریان دەپاراست؟ مەگەر پلەی جێگریی وەزارەتی فەرهەنگ نەدرا بە ئاغای برایمی نادری کوردی کرماشانی؟ مەگەر لە میوانانی پایەبەرزی وەکوو جەمیل قەدری پاشا لە سوورییەوە و

سەرچاوە
Serchawe

ئیحسان نووری پاشا لە ترکییەوە و دوکتور سمایلی ئەردەڵان خەڵکی سنە لە ماوەی مانەوەیاندا لە مهاباد بە گەرمی میوانداری و پێشوازی نەکرا؟

پرسیار: سپاس بۆ بەشداریتان لەم هاوپرسەکییە دا.

وەڵام: ئەمنیش سپاسی ئێوە دەکەم.

سەرچاوە: وێبلاگی ڕوانگە - ڕێکەوتی: ٨ی ئەپریلی ٢٠٠٨

سەرچاوە
Serchawe

ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ساڵی ١٩٤٥، لە مێژووی کورددا

نووسینی: ح . س. سوران

بە ناوی کوردستانی گەورە

ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ساڵی ١٩٤٥، لە مێژووی کورددا، ڕۆژێکی پیرۆز و تایبەتیە، چون ڕۆژی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستانە و هەر لەبەر ئەمە، تەواوی کورد ڕێزی بۆ دادەنێن.

جا، ئێستا کە دووی ڕێبەندانە، بۆ بیرەوەری ئەو کارەساتە مەزنە، بە کورتی گۆشەیەک لەو جەژنەتان لە بیرەوەری خۆم بۆدەگێڕمەوە- کە پێموایەتا ئێستا نەنووسراوە:

هۆزی فەیزوڵڵابەگی (بەگزادەی موکری)، کە لە ناوچەی بۆکان و سەقز دادەنیشن، یەکجار زۆر هۆگری کۆماری کوردستان بوون. دەلیلێکی ئەم هۆگریە ئەمە بوو، کە شەهیدان پێشەوا قازی محەممەد، سەدری قازی و سەیفی قازی، هەرسێکیان لە دایکەوە، لە بنەماڵەی فەیزوڵڵا بەگی بوون. هۆیەکی دیکەشی ئەمە بوو، کە ئەم بنەماڵەیە، هەر لە مێژەوە بۆ خۆیان خاوەنی هەستی پتەوی نەتەویی کوردی بوون. هەر بۆیەش، لە کارەساتی کۆماری کوردستاندا، ئەم بنەماڵەیە، یازدە نەفریان لێ لەداردرا.

هەر بەم پێیە، بنەماڵەی فەیزوڵلابەگی و خەڵکی ناوچەکە، لە زستانی ١٩٤٥ دا، لێبڕان کە بچن ئاڵای کۆماری کوردستان، لە مەهابادەوە بە ڕێورەسمێکی تایبەت بهێنن بۆ ناوچەی خۆیان و بەم چەشنە پەیوەندیان لە گەڵ کۆمار دا پتەوتر بکەن.

ڕێکەوتی ٣٠ - ١٠ - ١٩٤٥، ئەندامانی ئەم هۆزە و خەڵکی هەرێمەکە، ئاڵای کۆماری کوردستانیان، لە مەهابادەوە بە ئۆتۆمۆبیل هێنا بۆ شاری بۆکان. ئەو شەوە، لە شاری بۆکان مانەوە و بەیانی ئەو ڕۆژە (١ - ١١ - ١٩٤٥) بە ڕێورەسمێکی تایبەت، نزیکە دوو سەد سوار و سێسەد نەفەر پیادە ئاڵاکەیان هەڵگرت و بەرەو ئاوایی یەکشەوە، لە ١٠ کیلۆمیتری ڕۆژهەڵاتی بۆکان، بەڕێکەوتن، کە ناوەندی ناوچەی فەیزوڵلا بەگی بوو و ماڵی خاڵی پێشەوا قازی محەممەدی لێبوو. لەم ڕێورەسمە بە شکۆیەدا، سوارەکان ڕمبازی و سوارچاکیان دەکرد و لەگەڵ دەنگی دەهۆڵ و زوڕنا، بە پێی باو و نەریتی کوردەواری تەقڵەیان دادەکوتی و گۆرانی وێژانی دەنگخۆشی ئەو کاتەی کورد، حەمە حەسەن و محیەددینی قەڵەندەری، شانۆیەکیان لە بەیتی دمدم وت، کە هێندە بەسۆز بوو، زوربەی خەڵکەکە،

دەستیان کرد بەگریان. دەهۆڵەکە خۆشەویستێکی جوولەکە لێی دەدا بە ناوی سیمەن و زوڕناکەش هەر جوولەکەیەکی کوردستانی لێی دەدا بە ناوی عەزیزە جو یادیان بەخێر.

بە تەقڵە و ڕمبازێن و خۆشی، لە سەر ڕێگەی گوندی یەکشەوە، ئاڵاکەیان بردە گوندی ئاڵبلاغ و شەو لەوێ مانەوە. بۆ سبەینێ (٢ - ١١ - ١٩٤٥)، یانی دووی ڕێبەندان، تەواوی خەڵک لە خزمەت ئاڵاکەدا، گەیشتنە گوندی یەکشەوە و ئاڵاکەیان برد، لە سەر دیواخانەکەی یەکشەوە (کە لە قەراغ حەوزەکە بوو)، چەقاندیان و جەژنێکی یەکجار گەورەیان گرت، کە لەم جەژنە دا، ئەمر مایور (سەرگورد) عەلی شێرزاد، فەرماندەی هێزی بۆکان، لە بنەماڵەی فەیزوڵلابەگی و خاوەن ملکی یەکشەوە، وتارێکی هەرە جوانی پێشکەش کرد و بەهەشتی عەبدوڵلا نیرووومەند (هاواڵ)، هۆنراوەیەکی لە وەسفی کۆماردا، خوێندەوە، لە ژێر سەردێڕی (مانگی یەکشەوەی موکوریانی)، کە زۆر سەرنجی خەڵکەکەی ڕاکێشا.

تەشکی ئاڵاکە بەم چەشنە بو: ڕەنگی سوور، سپی و شین، ڕەسمی دوو گوڵەگەنم و پێنووسێکشی پێوە بوو. ئەم ئاڵا پیرۆزە، تا رووخانی کۆماری کوردستان، لە گوندی یەکشەوە، لەسەر ئەو سەربانە، بەڕێزەوە هەر دەشەکاوەو ئێستاش خەڵکە کە هەر دەڵێن خۆزگە بەو ڕۆژانە، بلێی...

سەرنج: ئەو ئەفسەرە کە لە ڕژەکەدا، بەر لە سەفەکەوە دەروا، باوکی من (سەرهەنگ سەلاح) ە، کە فەرماندەی تەواوی

ئەرتەشی کوردستان بووە.

دوی ڕێبەندان

جەژنی ڕێبەندان، بەنرخە بۆ گەل
ڕەوڕەوەی خەبات، سەر ئەخا لەکەل
تیشکی تێگەین، لە دوندی شاهۆ
ڕووناک ئەکاتەو، خاکی پاکی تۆ
هۆزی هۆگری هەتاوی هەستان
ئەبنە پەپوولەی شەمی کوردستان
کوردی ئیزەدی و شیعە و موسایی
سوننی و ئەهلی حەق، گەور و عیسایی
بادینی و لوڕ و لەک و گۆرانی
داسنی و زازا و فەیلی و سۆرانی
کۆئەبن، لە کن ئاڵای ڕزگاری
کوردانە ئەژین، لە کوردەواری
شای بەزیوی کش، پاکی ئەبن مات
ئەو ڕۆژە، سۆران ئەگاتە ئاوات

ح . س. سوران. تاران - ٢ - ١١ - ٢٧٠٥ = ٢ - ١١ - ١٣٨٤

سەرچاوە: ماڵپەڕی گیارەنگ - ڕێکەوتی: ١٥ی جانێویری ٢٠٠٨

سەرچاوە
Serchawe

وتەکانی بەڕێز دوکتور گولمراد مرادی لە ٦٣ هەمین سالیادی کۆماری کوردستان، لە ئۆسلۆ پێتەختی نۆرویژ

هاونیشتمانی بەریز

بیرەوەری ئەم رۆژە پیرۆزە بە هەموو ئیوە بەشدارانی بەریز و هەموو خەڵکی کورد لە سەرانسەری کوردستان پیرۆزبای دەڵیم. ئیجازە لە ئیوەی بەریز دەخوازم کە زۆر بە کورتی چۆنیەتی دامەزرانی کۆماری کوردستان لە دەستپیکی شەری دووهەمی جیهانیەوە باس بکەم.

هەر چەند ئیران پیماننامەی بێ لایەنی لەشەری دووهەمی جیهانی ئیمزا کردبوو، سەرەرای ئەمەش هیزەکانی موتەفەقین لە رۆژی ١٦ی سیپتامبر ١٩٤١ی زایینی لەسەر تایبەتمەندی یەک کە ئەم وڵاتە هەیبوو لەباکوور و باشورەوە ئیرانیان داگیرکرد.

رەزاشا دیکتاتوری ئیران، کە گەلی کورد و گەلانی تری ئیرانی خستبوە ژیر زولم و زۆرەوە مەجبورکرا ئیستعفا بدا، بەدوای هاتنی هیزەکانی موتتەفقین بی ئەوەی کەس داوای لی بکا، ئیجبارەن وڵاتی ئیرانی بەجی هیشت لەم رۆژە دا دەستبەجێ هەموو زیندانیە سیاسیەکانی ئیران ئازاد کران، هەروەها لە شارەکانی کوردستانیش بە راستی فەزایەکی نوێ درا بە وەزعی

سیاسی وڵات. شاری قارەمان پەروەری مه هاباد وەک پیتەختی داگیرنەکراوی کوردنشین بوو بە ناوەندی تیکوشانی سیاسی و کولتوری کورد وکوردستان، لە واقیعدا هەمووکەس هیوا و ئومیدی بە مەهاباد بوو. لە ماوەیەکی کورت دا، ریکخراوی کولتووری و حیزبی سیاسی، لەسەرانسەری ئێراندا و هەروەها لە م بەشی کوردستان دامەزرا. تیکۆشانی سیاسی کوردستانی داگیر نەکرا، بەفرەوانترو بەهیزتر بوو لە ناوچەکانی تری ئێراندا. بۆ یەکەم جار لە میژووی گەلی کورد دا، دامەزرانی حیزبیکی پێشکەوتوو بەمانای ئیمرۆی لە مەهاباد پیک هات، واتە دامەزرانی کۆمەڵەی ژ - کاف کە لایەن ٢٢ کەس لە رووناکبیرانی کورد لە رێکەوتی ١٦ی ئووتی ١٩٤٢ی زایینی ساز کرا.

دوای سێ ساڵ راست لە روژی دامەزرانی کۆمەڵەی ژ.کاف، واتە ١٦ی ئووتی ١٩٤٥ (٢٥ی گەلاویژی ١٣٢٤ی هەتاوی) بەیانیەک بە ئیمزای ٧٢ کەس، بەرێبەرایەتی پێشەوای نەمر قازی محمد بلاو کرایەوە، لەم بەیانیە دا دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیان راگەیاند،بە واتەیەکی تر سازمانی کۆمەڵەی ژ - ک کرا بە حیزبی دێموکرات و قازی محمد وەک یەکەمین کەس و بەریوەبەری ئەم حیزبە هەلبژێردرا. تەنیا چەند مانگ لە دامەزرانی ئەو حیزبە رانە برد بوو کە بەریوەبەرانی میللە تی کوردی ئێران بریاریان دا، لە رۆژی ٢ی ریبەندانی سالی ١٣٢٤ی هەتاوی ٢٢ی ژانوی ١٩٤٦(یانی دوای ٧ مانگ پاش کوتای شەری دووهەمی جیهانی) کۆماری کوردستان لەسەر داوای خەڵک دامزراند.

ئەمرۆ رێ ورەسمی ٦٢ هەمین ساڵرۆژی دامەزرانی کۆماری کوردستان، ناسراو بە کۆماری مەهابادە، لە میژووی گەلی کورد لە سەرانسەری خورهەلاتی ناوە راست (خاورمیانە) و ئورووپادا کراوەتە سەمبولی بەربەرەکانی رزگاریخوازانەی گەلی کورد. یەکێک لەو رووداوە گرینگانەیە کە ئوگرانی ئازادی کە باوەریان بە دێموکراسی هەیە بەچاوی ریزەوە روانیوانەتە دامەزرینەرانی ئە م کۆمارە. بەهەرحا ل بەدوای ٦١ ساڵ سەرکوتی ناجوامێرانەی ئەم جوولانەویە، ئیستاش لە دڵی دادخوازان و شەخسیەتەکانی پیشکەوتوو زیندووە بە بێ شک زیندوش دەمێنێ، قەت لەبیرمان ناچیتەوە و جێگای ریزمانە، بۆیەش هەمووسالی ئوگرانی ئازادی و دیموکراسی لە چین و توژەکانی کوردە واری، لەسەرئەم رۆژە میژوویە مەقالە و نووسراوەی جوراوجور بلاو دەکەنەوە، هەتا کۆماری کوردستان کە بەحەق دوورنمایەکی رووناکی لە میژووی گەلی کورد داهەیە لە ناومێشکی نەسلی دواروژدا زیندو رابگرن و لیی حاڵی بن و دەرسی لێ فیربن. شتێک کە ئێمەی کورد دەبی سەرنجی بدەینێ، مەسەلەی یار و نەیارانی ئازادی و دیموکراسیە کە کۆمەڵی ئێمەیان لە دواکەوتووی دا راگرتووە، مەسەلەی دۆستانی گەلی ئێمە زور روون و ئاشکران، واتە ئێمە کە سانیک بە دۆست و یار خومان دەزانین، کە ئەو شتی بۆخویان بە رەوا دەبینن، بو ئێمە گەلانی بە ناو جیهانی سێهەمیش بەرەوای بزانن، ئەمانە دێموکراتە واقیع بیننەکانن. دوژمنانی نا ئاشتی خوازی ئێمە، کە سانێک بوون و هەن کە ژیانێکی شایستە لە ژیر سێبەری دێموکراسی و ئازادی بو ئێمەیان بە رەوا نەزانیوەو نایزانن، هەر چەند زورنایان هەڵگرتوە بۆ تەبلیغی ئازادی و دیموکراسی، بەلأم سەرەتایترین

ماف بۆ ئێمە قایل نابن. ئەمرو بە جوانی هەڵویستی ئەوان لە ئال و گۆڕەکانی ناوعێراق دەبینین، سەرکوت کردنی سالانی دوورو درێژی ڕیژیمی ئێرانیش لە جی خۆی. بەلام ئیستا قەلەم بەدەستانی ناسیونالیستی ئێران لە بەر ئەوی هیژمونی خۆیان لە دەست نەدەن، ڕوویان کردوەتە کوردستانی عیراق، چەپ و ڕاست هوشدار دەدن کە ئێمەش وەک کوردەکانی عیراق، لەم بوارەدا هەنگاو هەڵ نەهێنینەوە، چوونکە دەبێتە جیاوازیخوازی، یان هیرشی ئەم دوایانەی ئەرتەشی ناسیونالیستی تورکیە بو سەر کوردستانی عیراق، وێنەیەکی تری درندانە سەبارەت بە گەلی کوردە.

بەداخەوە لەماوەی ٢٠٠ ساڵی رابردوودا ئێمە بەردەوام دەگەل ئەو دوژمنانە کە بە رواڵەت خویان بە دوستی ئێمە دەزانن، بەرەوروو بووین و تا ئیستا بەسەریان دا زال نەبووین، چوونکە تەواوی دەزگاکانی تەبلیعاتی و هەواڵ نیری (ڕوژنامە، رادیوو جاسووسەکانی خەبەری) لە ئیختیاریان دایە. هەرچەشنە ڕووداو و خەبەرێک کە قازانجی ئەوان دەخاتە مەترسی یەوە، خۆی لێ دەپاریزێن وبە پێچەوانە دیگەیێننە گوێی گەلانی جیهان بەتایبەت بوختان و ڕووداوەکانی دوای شەری دووهەمی جیهانی و دەستپێکی شەری سارد بە کەڵک وەرگرتن لە درۆکانی گوبلزی، کە ئەم کارەیان ئەوندە دووپات دەکردەوە کە دوستانی ئێمەش باوەریان بەم درۆیانە دەکردو ئیستاش دەیکەن. سەرنج راکێشە کە گۆبلز وزێری ئیتلاعات و تەبلیعاتی زمانی نازیەکان بوو، ئەو دەڵێ: درۆ هەرچی گەورەتر بی و بەردەوام دووپات بکریتەوە خەڵک زۆرتر باوەر دەکەن. بە دوای شەری دووهەمی جیهانی، دوژمنانی گەلی کورد، زور بەهاسانی دەیانتوانی ڕووداوەکان بە پێچەوانەوە بە قازانجی خۆیان نیشان بدەن. ئارچی ڕۆژولت نیزامیەکی مأموری ئەمریکا کە لە سالەکانی ٤٦ - ١٩٤٥ زایینی لە مەهاباد بوو، یان ویلیام ئیگلتون سەرکۆنسولگری ئەمریکا، لە سالەکانی ٦٢ - ١٩٦٠، درک کینان میجراد مونذز ئینگلیسی و ژنراڵ ئەرفع رئیس ستاد ئەرتشی شاە (لە واقیعدا سەر بە ئینگلیس) هیچکات و لە هیچ زەمانێکدا دۆستی گەلی کورد نەبوون و ئەگەر جاروبار مەجبوور دەبوون هێندێک شتی باش لەسەر کورد بلێن یان بنووسن لە سێ حاڵەت تێنە پەریوە:

یان نە یان توانیوە واقعیتەکە بشارنەوە، یان خۆیان بە نیسبەت مافی گەلی کورد بەشەرمەزار زانیوە، یان خەریکی ئەوە بوون کە هیندێک دۆست لە ناو گەلی کورددا بەدەست بێنن، خالێکی گرینگ و سەرەکی کە سازمانە جاسووسیەکانی ولاتانی رۆژئاوا وەک ئەرک بۆیان دیاری کرابوو، دەنا دڵیان بۆ گەلی کورد نەسووتاوە. لە هەنگاوی هەوەڵدا ناحەز نیشاندانی هاوپەیمانەکانی زەمانی شەر، رەقیب و بە دوژمن زانینی ئیدئولوژیکی وان و لە هەنگاوی دووهەمدا وابە ستەگی هەر جوولانەوەیەکی خەڵکی و دوژمنی خەیاڵی کە هەمان شورەوی پێشوو بوو. ئەگەر ئەم جوولانەوە بە حەق بوویا لەسەر ئەم تیئوریە هەر عەمەلێک و رەفتاری کوردەکان دەبوایە وەک فەرمانی مەسکۆ یان ئازەربایجانی شورەوی بە حیساب دەهێندرا. هەر وەها ئەوان دەتوانن بلێن کە تە بدیل کرانی کۆمەلەی ژیانەوەی کورد بە حیزبی دێموکراتی کوردستان بە فەرمانی شورەوی بوو، تکایە سەرنج بدەن بەو چەند دێرە، ئارچی رۆژولت دە بیژی: لە سێپتامبری ١٩٤٥ قازی محمد و چەند کەس

بەشی هەشتەم

لە کوردەکان جارێکی دیکە لە لایەن شورەوی وە بانگ کرابوون، ئەم جارە دەگەڵ باقرئوف سەرۆک وەزیری ئازەربایجانی شورەوی دیداریان کردبوو، کوردەکان بە باقرئوفیان گوت کە دەیانەوێ وڵاتێکی کوردی دابمەزرینن و هیوادارن شورەوی لە دانی یارمەتی ماڵی و نیزامی دریغ نەکات. باقرئوف لە وەلامدا گوتی پەلە مەکەن، ئازادی کوردەکان دەبی باوەری بە هێزی خەڵک هەبی و ئەویش تەنیا لە ئێراندا نا، بەڵکو لە ئیراق و تورکیەش، ئەو بە کوردەکانی گوت کە مەسلەحەتی وان لە وەدایە، شورەوی بە پاڵ پشتی خویان حیساب بکەن، بێ شک کە ئەوانیش لە بواری مالی و نیزامیە وە پشتیوانیان دەکرێ. (ئەم دێرانە لە کتێبی موختەسەری ئەز تاریخی کورد. وەرگیراوی ئیبراهیم یونسیە).

ئەم قسە هەڵخەلەتێنەرانە بە هیچ گرتنی هەر شەرەفێکی ئینسانیەو تەنیا دەتواندرێ لە ئاخۆری مەئموران و جاسووسەکانی بێوێژدان بگوترێ. لەبەر ئەوەی قازی محمد لە هیچ زەمانێک دا باسی سەربەخۆیی کوردستانی و جیاوازیان لە ئێران نەکردوە، لە دونیای ئەمرۆدا بەخۆشیەوە، دە توانین ئارشیوڤی هەموو وڵاتانی: روسیە، ئەمریکا، ئینگلیس و فەرانسە کە کراوەتە وە و ئینسان بە راحەتی دەتوانێ سەرە نجیان بگرێ و ئەم درۆیانە لەقاو بدا. لە بەردەوامی دیرە - کانی سەرەوە دا دە خوینین: "لەم چاوپێکەوتنەدا قازی محمد و هاورێیانی زانیان کە باقرئوف خۆشحاڵ نەبوو لە کۆمەلەی ژ. کاف، لە پاشگەرانەوە لەم سەفەرەدا قازی محمد ئاکامی وتووێژەکانی دەگەڵ بەرێوەبەرانی کۆمەڵە باس کردو بەدوایدا بەیانیەیەک بە ئیمزای قازی محمد و ١٠٥ کەس لە کوررده بە ناوبانگەکان بڵاو کرایەوە. لەم بەیانیە دا دامەزانی حیزب دێموکرات و ئامانجەکانی دەست نێشان کرا بوو. ئەو دێرە هەل خەڵەتینەرانە و دروو و دلەسانە ئەوندە دووپات کراونەوە کە یاران و دوستانی ئێمەش باوەریان کردوە و لە نووسراوە کانیان دا دەنووسرێ و دینووسن. لە حالیکدا ئەم قسانە، هەرووەک لە سەرەوە باسمان کرد، تەنیا دە تواندرێ لە مێشکی کەسانێکدا وابستە بە سازمانی دە ولە تی خویان، وە ک ئارچی رۆژۆلت، ویلیام ایگلتون و دیرک کینان و ئەدمۆندز و ژێرنال ئەرفە ع (کە لە راستی دا ئینگلێسی بوو) دەگوترا. لە واقع دا ئەو بەڵگانەی کە ئیستا هەن، یانی ناردنی تیلگرام بۆ تەوریز و بەڵگەکانی سەفەری هیئەتی نۆێنەرایەتی کورد بۆ باکوو هەروەها بایگانی وەزارەتی دەرەوی بریتانیا کە هەر بە دوای سی سالان بۆ بێروڕای گشتی دەدریتە بەر دەست هەموو کەس بو خوێندنەوە و چاو لێ کردن، هەموو ئەم درۆ و دەڵەسانە بو خەڵک روون دەکاتەوە و بە پێچەوانەی ئەم قسانە مان پی دەڵێن. لە کتێبی(ملتی بدون سرزمین) کە بابە تی ئارچی رۆژۆلت لە ناو ئە و داویە، لە لاپەری ١٤٠ ئەم کتیبە دا رێکەوتی دووهەمین سەفەری قازی محمد و هەیئەتی نوینەرایەتی کوردەکان بۆ باکوو رۆژی ١٢ی سیپتامبری ١٩٤٥ ناودێردەکا. ئەوە لە حاڵێکدایە کە قازی محمد بە ناوی رێبەر و ٢٠ هەزار ئەندامی حیزب دێموکرات کوردستانی لە سەرەتای مانگی سیپتامبری ١٩٤٥ یانی ١٢ رۆژ پێش چوون بو سەفەری باکۆ، تێلگرافی پیرۆژبایی بە بۆنەی دامەزرانی فرقە یا حیزب دێموکرات ئازەربایجان ناردبوو. چاو لە بڵاوکراوەی جووڵانەوەی ٢١ی ئازەر لاپەری ١٥، چاپی تەوریز بکەن. لە راستیدا دامەزرانی حیزب دێموکرات کوردستان یان بە قەول گورانی ناوی کۆمەڵە بە حیزبی دێموکراتی

بەشی هەشتەم

کوردستان لە رێکەوتی ١٦ی ئووتی ١٩٤٥ (٢٥ی گەلاویژ ١٣٢٤ ی هەتاوی) بوە؛ ئەوەکوو بەدوای گەرانەوی قازی محمد لە باکوو. کوردە زوڵم لێکراوەکان رەسانە گشتیەکانیان لە دەستدا نەبوو و بە دوای شکستی کۆمارێش دا ئیمکانی ئەوەیان نەبوو راستیەکان بە گوی جیهانیەکان بگەیەنن. هەر بۆیە بە قەولی فارسەکان پارچە و مەقست لە دەست دوژمن دایە؛ هەرچی پیان خۆش بی دەرخواردی رسانە گشتیەکانیان داوە و بلاویان کردوتەوە. تازە بە دوای (٦) شەش حەوتوو دوای گەرانەوەی رێبەرانی حیزب دێموکراتی کوردستان ئێران لە سەفەری باکوو، لە ریکەوتی ٢ تا ٥ی سەرماوەزی ١٣٢٤ی هەتاوی (٢٨ی ئوکتوبری ١٩٤٥) هەوەلین کۆنگرەی ئەم حیزبە بەرێوە چوو. حیزب ئەوکاتە زۆرتر لە ٢٠.٠٠٠ کەسی ئەندام هە بوو، هەموو رۆژێش زۆرتر خەڵک دەهاتن بۆ مقەرەکانی حیزب و ناویان دەنووسی بۆ ئەندامەتی لە حیزبدا، کەوابوو بلاو کردنەوەی ئەم درۆ ودەلەسانە تەنیا لە خزمەت سیاسەتی جنایتکارانە دا بووە و ئەویش بە هێند نەگرتنی جوولانەوەی کوردستان ونێشاندانی سەر بە ولاتی شورەوی پێشوو. کە لەواقیع دا ئاوا نەبوو.

دەمەویٚ عەرزتان بکەم یەکەم: ئەمن کتێبیکەم ١٨ ساڵ لەمەوبەر بە زمانی ئالمانی لەسەر کۆماری کوردستان نووسیوە و ١٦ ساڵ لەمەوبەر چاپ و بلاو بۆتەوە، کە هیوا دارم ئۆگرانی چارەنووسی گەلانی ژێر دەستە؛ ئەم کتێبە بە زمانی کوردی و فارسی وەربگێرن. دووهەم لێکۆڵنەرانی واقیع بین لێکۆلینەوە یەکی زۆر زۆرتر لەم بوارەوە بکەن، بۆ ئەوە مەیدان بە سێخورەکانی سازمانی سیا تەنگ بکەنەوەو درۆکانیان زیاتر بۆ خەڵک ئاشکرا بیت. بە داخەوە ئیمەی کورد نە پێش کۆماری کوردستان و نە لە زەمانی کۆماردا دەزگا تەبلیغاتیەکانمان ئەوەندە بە هێز نەبوو کە بتوانن بەربەرەکانی دەگەڵ ئەم درۆیانە بکەین و لە قاوی بدەین و راستیەکان بە گەلانی تر رابگەینن؛ هەر بۆیە لە دوژمن شکستمان خوارد.

بەڵام ئێمە ئەمرو باس لە شکست ناکەین، بەڵکوو رۆژی سەرکەوتنی گەلی کورد لەم رێکەوتە تایبەتیە دا جێژن دەگرین؛ لەبەر ئەوەی لەسەر ئەو باوەرین کەریگای کۆماری کوردستان لە مەهاباد دروست و بەرحەق بوو، هەرچەند ئەو کۆمارە کەمتر لە یەک ساڵ تەمەنی بوو؛ بەڵام دەسکەوتەکانی بۆ گەلی ئێمە زۆر بەنرخ و گەورەن. چەند نموونە لە کارە گرینگەکانی زمانی کۆمار بریتین لە:

١- سەرنجدان بە مەسەلەی ئامووزش و کولتوری گەلی کوردو زمانی زگماکی و چاپ کردنی کتیب بە زمانی کوردی لە مانگی نۆامبری ١٩٤٥.

٢- کردنەوەی قوتابخانەی کچان بۆ یەکەم جار لە مێژووی گەلی کورداو دامەز رانی رێکخراوی ژنان، بۆ بەرەوپیش بردنی کولتور و هاندانی ژنان بۆ تیکۆشان لە جامیعەدا.

٣- خوێندن بە زمانی زگماکی لە قوتابخانە؛ لە هێندێک شارەکانی کوردستانی ئازاد کراودا.

٤- لابردنی داب و نەریتی کۆن و عەشیرەیی، دامەزراندنی پێوەندی مۆدێرن لە ناو بنەماڵەکانی کوردو سەرنجدان بە مافی ژنان لە بنەماڵەداو هاندانیان بۆ کارکردن لە کاروباری کولتووری و هتد دا.
٥- باشترین پێوەندی لە نێوان ساحب زەوی و جووتیارانداو هەروەها سەرنجدان بە خواست و مافی جووتیاران و کرێکاران و بازرگانان وردە پا.
٦- سازماندانی ئەمنیەتی شارنێشنەکان و پشتیوانی کردن لە کۆماری کوردستان و دابین کردنی ئاسایش و ئازادی بۆ خەڵک.

کۆماری کوردستان نموونەو رینوێنی دەر بوو بۆ ئازادی و دێمۆکراسی، تەنیا ئەوەندە بەسە کە مروڤ هێندێک لایەنگری مەسایلی سیاسی لە خۆی نێشان بدا و لایەنگری چارەنووسی خۆی بی تا بتوانێ بە ئازادی و دێمۆکراسی بگات. ئێمە هیواداریین کە لاوانی گەلی کورد سەرنج بدەن بەم وێنانەو بۆ وەدی هێنانی ئامانجەکانی ئەم کۆمارە، هەنگاوی گرینگ و جیددی هەڵبهینەوە.

هاووڵاتیانی بەریز!

ریگەم پێ بدەن لە ئاخری (کوتای) قسە کانمدا هێندێک خاڵ باس بکەم کە زۆر بە پێویست دەزانم. لە هیچ کۆمەڵگایەکدا پیرۆزی و ئیدالەتی ئیجتماعی و گەیشتن بە دمکراسی بە هاسانی بە دەس نایە. بێ شک پێویستە بۆ بە دەسهێنانی ئەم پیرۆژیە، خەبات بکرێ. ئێمە ئیرۆ، لە خەبات چی فام دەکەین؟ وەک هەموومان باش دەزانین، دونیا زور عە وەز بووە و فەرقی کردووە و دکە خەباتی چەکداری گۆراوە و جێگەی خۆی بە خەباتی ئاشتی خوازانە داوە و پیویستە لە گەڵ باس و ئیستدلال و مەنطیق بە ئامانجی خۆمان بگەین.

هەلبەتە ئەم رەوشتە کە مەهاتما گاندی بنیانەری بووە، ئیحتیاج بە سەبر و تاقەت و زانایی و چالاکی هەیە. ئێمە پیویستە مافی خۆمان چاک بناسین، بە گرتنی ئەوە باوەرمان بیت و لە چوارچێوی حیزب ورێکخراوێک دا چالاک بین، بی شک پیرۆزی بە هاسانی بە دەس دیت. ئێمە لە میژوی تازە دا دیمان، قاضی محمدی نەمر، دوکتور قاسملوی نەمر، دوکتور شەرەفکەندی نەمرو دەهان و سەدان خەباتگەری هیژای کورد و فارس و ئازەری و بەلوچ و تورکمەن و عەرەب و هتد... گیانیان دایە کە ئێمە ئازادی و دمکراسی لە ریگای ئاشتی خوازانەوە بە دەس بهێنین. ئیوە خۆتان چاک تر لە من دەزانن، بۆچی تا ئیستا پیروز نەبوین؟ بە داخەوە مرۆڤی ئێمە تەنیا نیەن کە بە دەردی نەزانی و عوامفریفتی و دیکتاتورخووازی گرفتارین. بیشتر لە مرۆڤانی "جیهان سومی" ئەم دەردیانە هەیە. لە روانگەی جیهانیە وە دیمان کە لە ئاخری (کوتای) ساڵی رابردووی زاینی دا بینە زیر بوتوی پاکستانی (وڵاتی ئیسلامی ضدی سەروکایەتی ژن) گیانی خوی بوو بە دەس

سەرچاوە
Serchawe

هینانی دمکراسی لە دەس داوە. ئەو دەخواست لە رێگەی ئاشتی خووازیەوە بە ئەم ئامانجە بگات. رێبەرانی ناو بردو میللەتی کورد هەموویان خووازت کە گیانیان دا. گەرچی بینە زیر بوتو دەولەمەند و فئودال زادە بوو،

ئەمما بیرو و باوەری بە دێموکراسی و ئازادی و مافی ژنان هەبوو. ئێمە میللەتی کورد لە درێژایی میژودا، تەجربیات و بیرەوەری زۆر زۆر تاڵمان لە پشت سەرە و بو بە دەس هینانی شانازی و شای و ئازادی مرۆڤ، وەکو روژی ۲ی رێبەندان، خوینمان داوە وە لی تا ئیستا پیرۆزی نە هائیمان بە دەس نە هاوردووە. فەقەت بیری ئەم روژانە لە میژی ئێمە ماوە. گەنجانی(لاوان وکچان) میللەتی کورد پێویستە بزانن کە رێبەرایەتی میللەتەکەمان لە رابردوو دا گیانیان داوە کە ئێمە زندوو بمێنین و پێویستە ئێمە تا حەددی ئیمکاناتمان چالاکی بکەین و موتەحید بین و حەتا گیانمان بدەین کە داهاتووەکانمان بە شادی بژین و ئەم روژانەی پیرۆزە بە یادی ئێمە جەژن بگرن. ئازیزان ئێمە لە ئەم جەژنە، لە بەرانبەری ناو وینە و یادی قارە مانان میلەتمان لە هەر چوار پارچەی کوردستان سەر تەعظیم دێنینە خووارەوە و رێزو ئێحترامیان دەگرین.

بەرێز و پایدار بی کۆماری کوردستان، بژی گەلی کورد،
بەرقەرار بیت حیزبی دێموکراتی کوردستان، ئێستا لە هەردولایان
بە هێوای سەرکەوتنی هەموو گەلانی مافخوراو. سپاس بو تاقەتتان

۲۵ی جانێویری ۲۰۰۸ لە ئۆسلۆ

سەرچاوە
Serchawe

دووی ڕێبەندان سەرهەڵدانی نەتەوەی کوردە

هەژیر. ب . ش

ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی و لە ڕۆژی دووی ڕێبەندان دا، لە کۆبوونەوەیەکی جەماوەریدا لە شاری مەهاباد،

کۆماری کوردستان ڕاگەیەندرا و پێشەوای نەمر بوو بە یەکەم سەرۆک کۆماری کورد لە مێژوودا. ئەم کۆمارە ساوایە لە هەلومەرجی ئەو کاتەی دنیادا توانی تەنیا یازدە مانگ بژی، گەرچی گەلی کورد لە شانسێکی گەورە بۆ دامەزراندنی ژیانێکی سە بەخۆ بێبەش کرا، بەڵام جوانەمەرگ بوونی کۆمار لە خۆیدا توانی کاریگەریەکی گەورە بکاتە سەر کۆمەڵگای کوردستان و خەیاڵ و ئاواتێکی سەربەست و ئازاد لە ڕۆح و مێشکی کۆمەڵانی خەڵکدا زیندوو بهێڵێتەوە. دەست پێکردنی شەڕی دووهەمی جیهانی و لایەنگری ڕەزاشا لە دەوڵەتی ئاڵمان، ڕێخۆشکەر بوو بۆ هێزەکانی هاوپەیمانان(ئەمریکاو بریتانیا و رووس) کە خاکی ئێران داگیر بکەن. هاتنی هێزەکانی هاوپەیمانان بوو بە هۆی ڕووخانی ڕژیمی ڕەزاشا و بۆشاییەکی گەورەی دەسەڵات کەوتە ئێرانەوە. ناوچەکانی باکووری ئێران لە لایەن هێزەکانی ڕووسەوە و ناوچەکانی باشوریش لە لایەن هێزەکانی بریتانیاوە(ئینگلیس)داگیرکران. لەم نێوەدا ناوچەکانی مەهاباد و بۆکان و سەقز و بانە و دیواندەرە کە دەکەوتنە نێوان دوو ناوچەی داگیرکراوەوە، وەک ناوچەیەکی بێ لایەن مانەوە. بۆشایی دەسەڵات هەلێکی

باشی بۆ خەڵک ڕەخساند بوو کە خۆیان ئیدارەی وڵات بە دەستەوە بگرن و لەم کاتەدا دەستەیەک لە ڕۆشنبیرانی ناسیونالیستی کورد لە شاری مەهاباد، کۆمەڵەیەکیان بە ناوی کۆمەڵەی ژیانی کورد واتە ژ - ک دامەزراندبوو کە خەریکی کاری سیاسی و ڕۆشنبیری بوون. چەن ڕۆشنبیرێک وەک بەڕێزان: عەزیز زەندی ناسراو بە عەزیز ئاڵمانی وحوسێن فروهەر و محەممەدی نانەوازادە و ڕەحمان زەبیحی و چەند کەسێکی دیکە کە حیزبی ئازادی خوازانی کوردستانیان دامەزراندبوو، لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژ - ک بوون. هاوکات ڕۆشنبیرێکی وڵاتپارێزی کورد، واتە پێشەوا قازی محەممەد کە لە بنەماڵەیەکی ناودار و خاوەن دەسەڵاتی رووحانی لە ساڵی ۱۲۸۹ی کۆچی هەتاوی ئەستێرەی ژیانی بلێسەی دا و چاوی بە دونیای روون هەڵێنا ولە دوایە بوو بە یەکێک لە ناودارانی مێژووی کورد و کوردستان، بە کۆمەڵەکە پەیوەست بوو. هەیئەتی ناوەندی ژ.ک داوای لە پێشەوا کرد کە بێتە ناوریزی ئەو کۆمەڵەوە و پێشەوا قەبووڵی کرد و توانی ببێ بە مێحوەریک لەو کۆمەڵەیەدا کە لەو کاتە لە شاری مەهاباد و دەوروبەری بەڕێوەی دەبرد. پێشەوا هەر چەند راستەوخۆ هیچ چەشنە بەرپرسایەتییەکی لەو کۆمەڵەدا وەئەستۆ نەگرتبوو، بەڵام بە کردەوە یەکەم کەسی بە نفووزی ناو کۆمەڵە بووو بە ناوی نهێنی بینایییەوە کاری دەکرد.

ئەندامێکی کۆنی ژ - ک بە ناوی محەممەدی شاپەسەندی بەم شێوەیە دەگێڕێتەوە: لە کاتی سوێند خواردن دا، قورئانێک و ئاڵایەکی کوردستان و خەنجەرێکیان دادەنا و بەم جۆرە سوێند دەخورا: سوێند دەخۆم بەو قورئانە و بە ئاڵای کوردستان، خیانەت بە کورد نەکەم. دوایە کارتێکیان دەدا بە ئەندامەکە کە نیشانەی چەکوچ و داسی لە سەر بوو.

ئەگەر کەمێک بۆ رابردووتر بروانین دەبینین کە هەوڵەکانی مستەفا کەمال ئاتاتورک و دەوڵەتی تورکیا بۆ راگرتنی کۆماری تورکیا، دەبوایە لەو وڵاتە زمان و کەلتوور و مێژووی نەتەوەی تورک ببێتە بناغەی دەوڵەتی نوێ. ڕەزاشاش لە ئێران ئاواتی ئەوە بوو کە دەوڵەتێکی یەک شێوەی یەکگرتووی نەتەوەیی لە ئێراندا پێک بهێنێ و دەیویست زمان و کەلتوور و مەزهەبی شێعە ببێ بە مێحوەری ئەم دەوڵەتە نوێیە. بۆ گەیشتن بە ئەم ئامانجە ناچار بوو هێزێکی سەرتاسەری بە هێز پێک بهێنێ کە تەواوی ئێران بخاتە ژێر چاوەدێری خۆیەوە، هەبوونی خەت و زمانێکی هاوبەش یەکێک لە بەندەکانی دامەزراندنی ئەو دەوڵەتە نوێیە بوو، بەم جۆرە زەمینەی ئاڵ و گۆڕی سیاسی و ئابووری لە ئێران پێک دەهات، بۆ ئەوەی ئەم خەونانە بێنە دی، دەبوایە رێ و بانی باش و بە کەڵک لە وڵاتدا ساز بکرێ کە هەم سپاو هەم کار بەدەستانی دەوڵەت بە ئاسانی بتوانن بۆ هەر کوێیەک کە بیانەوێ، زوو بگەنێ. دیارە شەرتی سازکردنی ئەم پێناسە ئێرانییە،وەلانانی پێناسەکانی تر بوو، یانی هەبوونی زمان و کەلتوور و مێژووی کوردان و نەتەوەکانی تر پشت گوێ دەخران، زمان و کەلتووری فارس کرابووە هەموو شتێکی ئەو نەتەوانەی کە لە چوارچێوەی دەوڵەتی ئێراندا دەژیان و هەمووی ئەمانە ئاڵوگۆڕی زۆری خستە سەر کوردستان، لەم کاتەدابوو بۆ یەکەم جار سیستمی پێشکەوتووی ئیداری و

سەرچاوە
Serchawe

دەوڵەتی هاتە کوردستان و گەلێک فێرگە و قوتابخانەی نوێ لە کوردستاندا کرانەوە وئیداراتی دەوڵەتی روویان لە زۆر بوون کرد. بارودۆخی سیاسی لە زەمانی رەزاشادا بواری بە کوردان نەدا کە خۆیان رێک بخەن و جوڵانەوەیەک پێک بێنن.

ساڵی ١٩٤١ی زایینی بەرابەر بە ساڵی ١٣٢٠ی کۆچی هەتاوی بە رووخانی رژیمی رەزاشا، دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی لە کوردستان نەما و بەم جۆرە بواری پێک هاتنی کۆمەڵەی ژیانی کورد واتە ژ.ک پێک هات و بەم جۆرە کۆمەڵەکە بە شێوەی نیوە نهێنی پەرەی بە خەباتی سیاسی و رۆشنبیری خۆی دا بۆ بەهێزکردنی ناسنامەی کورد. مەسەلەی سەرەکی لە بەرنامەی کۆمەڵەی ژ - ک لە سەر بنەمای سیاسی یەکگرتووی کوردستان بوو، رێبەرانی ئەو کۆمەڵەیە سەبارەت بە سیاسەت لە کۆمەڵگای کورددا، هەست و بۆچوونێکی روونیان هەبوو، ئەوان باسیان لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی یەکگرتووی کوردی دەکرد کە بتوانێ ناسنامەی کوردی بپارێزێ. ١٨ مانگ دوای دامەزراندنی کۆمەڵەی ژ - ک ئەندامانی زیاتربوون و لە گەلێک شار و ناوچەکانی تری کوردستان لقیان پێک هێنا و پێیان وابوو کە هەلومەرجی شەڕی چەکداری لە کوردستاندا هێشتا پێک نەهاتووە و ئەو مەسەلەیان چاک دەزانی کە هێزی چەکداری ئەو وەختەی کورد لە ئاغاوات و سەرۆک عەشیرەکان پێک دەهات و رێبەرانی کۆمەڵەی ژ - ک یش نەیاندەویست پشت بەو بەشەی کۆمەڵگا ببەستن و هەر ئەوانەش دواتر لە کاتی رووخانی کۆماردا پشتی کۆماریان چۆڵ کرد.

لە مانگی ئۆکتۆبەری ١٩٤٤ی زایینی بەرابەر بە رەزبەری ١٣٢٣ی کۆچی هەتاوی پێشەوا قازی محەممەد دەبێتە بەرێوەبەری کۆمەڵەی ژ - ک. بنەماڵەی ئەوان رۆڵێکی بەرچاویان لە خەباتی نەتەوایەتی گێڕاوە و هەر وەک قازی عەلی باوکی پێشەوا هاوکاری لە گەڵ سمکۆی شکاک و شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری کردوە و سەیفولقوزاتی مامی لە ساڵی ١٩٣٤ی زایینی بەرابەر بە ساڵی ١٣١٣ی کۆچی هەتاوی لە شاری مەهاباد رێخراوێکی نهێنی نەتەوەیی بە ناوی بزووتنەوەی محەممەدی دادەمەزرێنێ و پێشەوا هەروەها پێوەندی هەبووە لە گەڵ ئێحسان نووری پاشا سەرۆکی بزووتنەوەی ئاراڕات کە پاش تێکچوونی روو لە ئێران دەکا و دەبێتە پەنابەر و بەو شێوەیە لە گەڵ خەباتی بەشەکانی دیکەی کوردستان ئاشنا دەبێ. لە ساڵی ١٩٤١ی زایینی پێشەوا لە گەڵ چەند کەسی خاوەن دەسەڵاتی کورد وەک بەرێزان ئەمیر ئەسعەد، حاجی بابەشێخ، رەشید بەگی هەرکی، زێرۆ بەگی بەهادوری، محەممەدی قاسملوو و ژمارەیەکی دیکە بۆ چاوپێکەوتن و وتووێژ دەڕۆنە باکۆ لە ئازەربایجانی سۆڤییەت و داوای یارمەتییان لێدەکەن بۆ یەکگرتنەوەی کوردستان، پێشەوا وەک بەرێوەبەری ژ.ک و وەک رێبەری بێ ئەملاوئەولای کورد، لە لایەن دەوڵەتی ناوەندی ئەو کاتی ئێران و لە لایەن دەوڵەتانی ترەوە وەک بەرپرسێک قەبووڵ دەکرا و ببووە رێبەرێکی سیاسی کورد، بە دامەزراندنی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان لە سەر بناغە-کانی ژ.ک، پێشەوا کە رۆڵێکی تایبەتی هەبوو، بێشک تەنیا کاندیدای سەرۆکایەتی ئەم حیزبە بوو، لە ساڵی ١٩٤٥ی زایینی حیزبی دێموکڕات دادەمەزرێ و یەکەم کۆنگرەی خۆی دەبەستێ. حیزبی سەردەمی کۆمار کۆمۆنیست نەبوو، بەڵکوو حیزبێکی ئاشتی

خوازی جەماوەری بوو،هەروەها لەسەر بنەمای مەدەنی و ئەقڵانی و ئایینی دامەزرابوو.

لە سەر هۆیەکانی هەڵوەشانەوەی کۆمەڵەی ژ - ک و دامەزراندنی حیزبی دێموکڕات بیروبۆچوونی جیاواز هەن، زۆربەی لێکۆڵەرەوانی مێژووی کورد لە سەر ئەو باوەڕەن کە ئیتر حیزبی دێموکڕات درێژ کەرەوەی ڕێگای کۆمەڵەی ژ - ک ە ، بەڵام بە بۆچوونی کەسانێک وەک ڕێبەرانی ژ - ک، بە بێ حەز و ئارەزووی خۆیان لە ژێر گوشاری رووسەکان هەڵوەشانەوەی کۆمەڵەیان قەبووڵ کرد.

سەفەری دووهەمی پێشەوا بۆ باکۆ هاوکاتە لە گەڵ کۆتایی هاتنی شەڕی دووهەمی جیهانی، بەڵام سۆڤییەت نایەوێ پاشەکشە بە هێزەکانی خۆی بکا، لە ١٥ی سپتەمبەری ساڵی ١٩٤٥ی زایینی دا پێشەوا پاش بەشداری کردن لە مەڕاسمی دامەزراندنی کۆمەڵەی دێموکڕاتی ئازەربایجان بە دەستی جەعفەری پیشەوەری کە وەک شاخەی حیزبی توودە بوو لە ئازەربایجاندا، هەروەها لە پارلمانی میللی ئازەربایجاندا جێ دەدرێ بە پێنج نوێنەری کوردستان، لەوێوە لە گەڵ چەند کەسایەتی سیاسی وەک بەڕێزان سەیفی قازی ئامۆزای و مەنافی کەریمی بۆ جاری دووهەم دەچێ بۆ باکۆ، سەفەری ئەمجارەشیان لەگەڵ جاری پێشوو جیاواز دەبێ، شەڕی دووهەمی جیهانی بە سەرکەوتنی هێزەکانی هاوپەیمانان (ئەمریکا و بریتانیا) تەواو دەبێ، بەڵام پێوەندی نێوان سۆڤییەت و هێزەکانی رۆژاوا بەرەو خراپ بوون دەڕوات. سۆڤییەت ئامادە نابێ پاشەکشە بە هێزەکانی خۆی بکا و پێشتر لە پەیمانی نێوان هێزە هاوپەیمانەکان دا بڕیار درابوو کە شەش مانگ دوای تەواو بوونی شەڕ،هەموو لایەنەکان پاشەکشە بەهێزەکانی خۆیان بکەن. لەم چاوپێکەوتنەدا باقرۆڤی سەرۆک کۆماری ئازەربایجان داوا لە ڕێبەرانی کورد دەکا کە لە چوارچێوەی ئازەربایجانی ئێراندا ببنە خاوەنی ئۆتۆنۆمی، بەڵام کوردەکان بە یەک دەنگ ئەو داوایە ڕەت دەکەنەوە و پێشەوا دەڵێ: جا ئەگەر وابێ، هەر لە ژێر چاوەدێری تاراندا دەمێنمەوە، ئەسپێکم پێدەدەن، لەغاوەکەی لە کەسێک و زینەکەی لە کەسێکی دیکەیە.

لە ٢٦ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی کۆمەڵانی خەڵک بەرەو شارەوانی مەهاباد ڕێپێوان دەکەن و ئاڵای کوردستان لە سەر سەربانی شارەوانی هەڵدەدەن و بەم جۆرە دوایین بارەگای سەر بە دەوڵەتی ناوەندی هەڵدەوەشێتەوە و لە سەر درگای ناوەندە دەوڵەتییەکان لە شارەکانی مەهاباد و شنۆ و نەغەدە ئاڵای کوردستان دەشەکێتەوە. لە ٢٢ی ژانوییەی ساڵی ١٩٤٦ی زایینی بەرابەر بە دووی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی لە مەیدانی چوارچرای شاری مەهاباد بە بەشداری کوردانی کوردستان، دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە ڕێوڕەسمێکی پڕشکۆی بیست هەزار کەسیدا کە تا ئەو دەم لە مەهاباد وێنەی نەبینرابوو، پێشەوا لە باسێکدا وەدەست هێنانی ئیستقلال و ئازادی نەتەوەی کوردی ڕاگەیاند و لە دوایین بەشی ڕێوڕەسمەکەدا بە دەستی خۆی سەرپۆشی لە سەر قورئان و نەخشە و ئاڵای کوردستان لابرد و کاری سوێند خواردنی بە جێ

سەرچاوە
Serchawe

هێنا. بەڵام بەداخەوە ئەو کۆمارە ساوایە کە هیوای هەموو کوردێک بوو، تەنیا یازدە مانگ ژیا. بە پاشەکشەی هێزەکانی سۆڤییەت، سپای ئێران بە بێ بەرگری کردن، ئازەربایجانی داگیر کرد و زۆربەی ڕێبەرانی فیرقەی دێموکڕات و کۆماری ئازەربایجان وڵاتیان بە جێ هێشت و بەرەو سۆڤییەت وەڕێ کەوتن، ئەم بارودۆخە کاریگەری زۆر خراپی خستە سەر کۆماری کوردستانیش و لە بەر دەمی پێشەوادا تەنیا دوو ڕێگە هەبوو، یان کوردستان بەجێ بێڵێ، یان بۆ ئەوەی ڕێگە لە بەر کوشتنی نەتەوەکەی بگرێ، دەبێ خۆی بدا بە دەست هێزەکانی دەوڵەتەوە. ئەگەر چی باش دەیزانی کە لە سێدارە دەدرێ، بەڵام هیچ ڕێگەیەکی نەبوو، چونکە لە ڕۆژی ڕاگەیاندنی کۆماردا بەو شێوەیە سوێندی خواردبوو کە: ئەمن بە خودا، بە کەلامی عە زیمی خودا، بە نیشتمان، بە شەرافەتی کورد، بە ئاڵای مووقەددەسی کوردستان، سوێند دەخۆم کە تا ئاخرین هەناسەی ژیانم و ڕژانی ئاخرین تنۆکی خوێنم، بە گیان و بە ماڵ لەڕێی ڕاگرتنی سەربەخۆیی کۆماری کوردستان و یەکیەتی کورد و ئازەربایجان موتیع و وەفادار بم.

پێشەوا گاندی کوردستانە: چونکە لە ماوەی ژیانیدا هەوڵیدا، بە هێمنی و ئارامی و ئاشتی، ماف و ئازادییەکانی نەتەوەی کورد وەدی بێنێ و لە ماوەی دەسەڵاتیدا توانی دۆستایەتی کورد و تورک لە ناوچەکانی سەڵماس و خۆی و ماکۆ و ورمێ و... بپارێزێ.

کۆماری کوردستان ئەزموونێکی زۆرزۆر تایبەتی و تاکە لە مێژوویی کورددا و کۆمارێک بووە لە سەر بنەمای نەتەوەیی و دابینکردنی مافە نەتەوەییەکان. ئەگەر هەڵیسەنگێنین لە گەڵ ئەزموونەکانی پێشووی دیکەی کوردی، تەنانەت بگرە هی پاشیشی کە ڕاپەڕین هەبووە زۆربەی ڕاپەڕینەکانی کورد بە شێوەی عەشیرەیی بوون، بەڵام بە هاتنی کۆمار ڕاپەڕینەکان شکلی نەتەوایەتییان بەخووە گرت. کۆمار چاردە وەزیروو کابینەی هەبووە کە بریتین لە:

١- سەیید ڕەحمانی سەیادەت ناسراو بە حاجی بابە شێخ سەرۆک وەزیران
٢- محەممەد حوسێن سەیفی قازی - وەزیری شەڕ
٣- ئەحمەد ئیلاهی - وەزیری دارایی
٤- محەممەد ئەمینی موعینی - کیشوەر (ناو خۆ)
٥- کەریم ئەحمەدی - پۆست و تەلگراف
٦- حاجی ڕەحمانی ئێلخانی - راوێژکاری کۆمار
٧- مەناف کەریمی - وەزیری پەروەردە
٨- سەدیق حەیدەری - ڕاگەیاندن(تەبلیغات)

سەرچاوە
Serchawe

٩- خەلیل خوسرەوی " کار

١٠- حاجی مستەفا داوودی - تەجارەت(بازرگانی

١١- مەحموود وەلی زادە - کشت وکاڵ(کەشاوەرزی

١٢- ئیسماعیل ئیلخانیزادە - ڕێگا و بان

١٣- محەممەد ئەیووبیان - بێهداری

١٤- مەلا حوسێن مەجدی - دادگوستەری

کۆمار بۆ هەر وەزارەتخانەیەک ئەرکی دیاری کراوی هەبووە و لە هەموو شت گرینگتر ئەرتەشی هەبووە. خاوەنی شوناس و پێناسەی تایبەتی خۆی بووە، سروودی ئەی ڕەقیبی دڵداری شاعیری کردۆتە سروودی نەتەوایەتی، لە ئۆرگان و نووسراوەکانی ئەو سەردەمەدا لە پێشکەش کردنی چالاکی کولتووری و فەرهەنگی وەک شانو و چەندین بابەتی دیکە، هەموو کاتێک مەجالی بەوە دابوو کە هەستی نەتەوایەتی وەک فۆرم و شکڵ بە جۆرێک دەربیرێ. کۆمار خاوەنی ئاڵای خۆی بوو کە بوو بە ئاڵای نەتەوایەتی کورد، ئاڵای کوردستان لە سێ ڕەنگدا نەخشابوو، سوور، سپی، کەسک(سەوز) و ڕۆژێکیش بە ٢١ تیشکی پڕشنگدارەوە لە ناو ئاڵاکەدا بوو، ئاڵای سەردەمی کۆمار، تەنیا ئاڵای حیزبی دێموکڕات نەبوو، بەڵکوو ئاڵای نەتەوایەتی نەتەوەی کوردی هەر چوار پارچەی کوردستان بوو کە پێشتر لە کۆبوونەوەی هاوبەشی ڕێبەرانی ژ.ک و حیزبی هیوای باشوور و نوێنەرانی باکوور و ڕۆژاوای کوردستان کە لە مەهاباد بەسترابوو، ڕەنگ و شکڵ و ئارمی ئاڵای کوردستانیان دیاری و پەسەند کردبوو. پێشەوا بە دوژمنی سەلماندو و پێی گوتن کە:من ڕەنگی ئەو ئاڵایەم و ئەویش منە، ئەو خوێنی نەتەوەکەمە و منیش دەستم پڕ دڕکی چاوی دوژمنە، ئاڵا و کوردستان و کۆمار، مێژووی کوردە، کوردیش هەناسەی منە.
دەتوانین بڵێین کە کۆمار یەکەم ئەزموونی ئەو پارچەیەی جیهان بووە کە تا ڕادەیەکی زۆر دێموکڕاتیک بووە و بەرانبەر بە نەتەوە و ئایینەکانی دیکە، ئاستێکی بەرزی لەخۆبردوویی نواندووە، بە تایبەت لەو سەردەمەدا کە ٣٠ بنەماڵەی جوولەکە لە ناو شاری مەهابادا هەبوون، حەقی خوێندن و بەجێ هێنانی ئایین و کەلتووری خۆیان هەبووە و لە هەموو بوارەکانی کەلتووری و کۆمەڵایەتیدا سەربەست و ئازاد بوون. هەروەها ئەو ئازەریانەی کە لە چوارچێوەی جوگرافیای کۆماردا بوون، ئەو ئازادیانەیان هەبووە.

گرینگترین تایبەتمەندی کۆمار ئەوە بوو کە تەنیا تایبەت بە کوردی ئێرانی نەبوو، بەڵکوو کۆمارێکی ئەوپەڕ سنووری بوو، کە بە هاتنی مەلا مستەفای بارزانی و هێنانی ئەفسەرانی پسپۆڕ و کارامە، توانی ڕۆڵێکی گەورە لەو کۆمارەدا بگێڕێ و وەک ژنراڵی هەرەبەرزی کۆماری کوردستان ناوی لە مێژووی کورددا بنووسرێ. بە ڕووخانی کۆمار، بارزانی و هاوڕیکانی پەڕیوەی وڵاتی سۆڤییەت دەبن، کە قازی لێرەدا دەڵێ: بارزانی بۆیە دەڕوا، چونکە میللەتەکەی لە گەڵە، من ناتوانم

بەشی هەشتەم

میللەتەکەم بە جێ بێڵم و وەک ئاخرین دیفاع لە دادگادا دەڵێ: وا بیر مەکەنەوە کە شارەزایی قانوون نیم، باش لێی شارەزام، بەر لە هاتنی ئەرتەش و هێزی ناوەندی بۆ مەهاباد لێکم دا بۆوە کە هەر لە دار دەدرێم، ئەدی بۆ هەڵنەهاتم، ئەوە نەبوو کە نەمدەتوانی، شەش دەزگا ماشێنی سەواری و جیبم لە بەر دەست دا بوو، کە هەر دەقیقە و سەعاتێک کە ویستبام دەمتوانی سنوور ببرم و خۆ دەرباز بکەم، بۆ کوێ هەڵدەهاتم؟ ئێرە وڵاتی منە و تا ئێستا هەشت پشتی من لەم وڵات و خاکەدا نێژراون و تا یەک ڕۆژم مابێ، دەست لە خەبات هەڵناگرم و بە هەموو کەسێکی دەسەلمێنم کە کورد شایانی ژیانە.

پێشەوا و سەدر و سەیفی قازی لە دادگایەکی نهێنی و فەرمایشیدا دادگایی کران، بە تاوانی ئەوەی کە:

١- لە بەر کردنی جلو بەرگی ژنراڵی
٢- سەرۆکایەتی کۆماری کوردستان
٣- گۆڕینی شکڵ و ڕەنگی ئاڵای ئێران
٤- ڕێگادان بە بارزانیەکان، کە هاتوونە کوردستانەوە و شەڕ و ئاژاوە دروست دەکەن! بەڵام پێشەوا دەڵێ:

کوردستان ماڵی هەموو کوردێکە،جەنابی مەلا مستەفا هاتۆتە ماڵی خۆی و بێگانە نەبووە کە من ڕێگای نەدەم و چەندین تاوانی دیکە. لە ڕێکەوتی ٢٥ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٥ی کۆچی هەتاوی هەرسێکیان بە ئێعدام مەحکووم کران و لەڕێکەوتی ٣١ - ٣ - ١٩٤٧ی زایینی بەرابەر بە ١٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٦ی کۆچی هەتاوی، سەعاتی سێ و دە خولەکی سەر لە بەیانی هەر لەو جێگایەی کە کۆمار ڕاگەیەندرا، لە سێدارە دران کە پێشەوا لە پای سێدارەدا دەڵێ: ئەی خائینان من لە حاست نەتەوە و نیشتمانم شەرمەندە نیم کە چاوم ببەستن، بەڵکوو سەربەرزم و دەمەوێ لەدوایین ساتەکانی ژیانمدا، لە سپێدەی بەرەبەیانی لە ئاسۆی نیشتمانی جوانم بڕوانم وببینم کە چۆن دڕ بە تاریکی دەدا، بژی نەتەوەی کورد، بژی ڕزگاری کوردستان. پاشان تەرمەکانیان لە داوێنی کێوی داشا مەجید ئەسپەردەی خاک کران و ئەو ڕۆژە بە ڕۆژی شەهیدانی کوردستان لە مێژووی حیزبی دێموکراتدا تۆمار کرا.

لە کۆتاییدا دەڵێم: ورەی نەتەوەی کورد قەت لە ناو ناچێ و ناوی کۆماری کوردستان هەموو کاتێک وەک ئەستێرەیەک لە مێژووی کورددا دەدرەوشێتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەری خاکەلێوە - ڕێکەوتی: ١٩ی جانێویری ٢٠٠٩

سەرچاوە
Serchawe

هۆکارە ناوخۆییەکانی دامەزران و رووخانی کۆماری کوردستان

تاهیر حیکمەت (د . ئازاد)

کۆماری کوردستان درێژەی سەرهەڵدان و شۆڕشەکانی دەیان ساڵەی پێش خۆی بوو و بنەما فیکری- سیاسییەکەی پێشتر ئامادە کرابوو و هەوڵیشی بۆ درابوو هیچ رووداوێکی مێژوویی کورد بە قەت کۆماری کوردستان قسەی لە سەر نەکراوە، دوکومێنتی بۆ کۆنەکراوەتەوە و مشتومڕی لە سەر نەکراوە. ئەوەش گرینگی و پڕشنگدار بوونی ئەو لوتکە بەرزەی مێژووی نەتەوەکەمان دەنوێنێ.

ئەگەرچی مێژووی ئێمە زیاتر لە لایەن بێگانەکانەوە نووسراوە بەڵام لە دوو دەیەی رابردوودا لێکۆڵەرەوەی کوردیش قۆڵی لێهەڵماڵیوە و لێکدانەوەی خۆماڵی لەسەر کردووە. بەڵام هێشتاش جاروبار لە بۆچوونی زۆر نەیاری کورد وەکو فاکتی راستەقینە کەڵک وەردەگیرێ (هەڵبەت مەبەستم لە گێڕانەوەی رووداوەکان نییە)، بەتایبەت لە مەڕ کۆماری کوردستان کە را و بۆچوونی راسپاردە و ئەفسەرانی ئینگلیز یا سۆڤیەت و تەنانەت ئێرانیش دەکرێنە بنەما بۆ لێکدانەوەی مێژووی کورد کە ئەوەش بێگومان زۆر هەڵەی لێدەکەوێتەوە.

لە بیریشمان نەچێ کە مێژوو تەنیا گێڕانەوەی رووداوەکان نییە، بەڵکوو هەڵێنجانی راستەقینەیە بە تێڕوانینێکی کۆمەڵناسی - سیاسییەوە. دیاردەکان دەبێ لە باری ناوەرۆک و هۆکارەکانەوە لێکبدرێنەوە نە بە پێی ئاکامەکانیان. زۆر

سەرچاوە
Serchawe

دیاردەی سەرکەوتوو هەن کە هەڵگری راستەقینە نین و بە پێچەوانە زۆر دیاردەی تێکشکاو، راستەقینەی تەواون. لە لێکدانەوەی رووداوەکانیشدا دەبێ ئاستی تێگەیشتوویی و هەلومەرجی ئەو کاتە لەبەر چاو بگیرێ نە بە پێی ئاستی ئەمڕۆی کۆمەڵگا و پاش روون بوونەوەی ئاکامی رووداوەکان.

لێرەدا هەوڵدەدرێ بەو پێیە و بە کورتی هۆیەکانی ناوخۆیی دامەزران و رووخانی کۆمار بدرێتە بە باس.

چەند هۆکارێک کۆمار لە جووڵانەوەکانی پێش خۆی جیا دەکەنەوە.

یەکەم. سیستێمێکی کۆماری وەکوو ئامرازی دەسەڵاتی کوردی راگەیاند کە لە ناوەرۆکدا خۆی بە تەواوی لە ناوەند جیاکردەوە و بە کردەوە تا چەشنێک سەربەخۆیی چووە پێش.

دووهەم: لە سەر سنووری سوننەت و مودێرنیتەدا بوو، یانی پەڕینەوە لە شێوازی خەباتی باو، بەرەو شێوازی نوێ. هەر بۆیەش بڕێک لە لێکۆڵەرەوان بە زەفکردنەوەی لایەنی سوننەتی تێدەکۆشن بە کۆنەپەرەست و پاشکەوتووی بقەبڵێنن، لایەنگرانیشی بە چاو قووچاندن لەو لایەنە تەنیا لایەنی مودێڕن و سەردەمیانەکەی دەبینن. لە کاتێکدا کۆمار پێکهاتەیەکە لە دوو رەهەندی کۆن و نوێ.

سێهەم: داخوازییەکانی لە خودموختاری لە چوارچێوەی ئێران (١) تا پێکهێنانی کۆمار لە چوارچێوەی سیستێمێکی سەڵتەنەتی و لە پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوەییەوە تا داوای بەڕێوەبردنی قانوونی ئەساسی و ئەنجومەنی ئەیالەتی و ویلایەتی بە پێی هەلومەرجی ئەو دەم، گۆڕانی بە سەردا هاتووە. ئەوەش، وای لە بەشێک لە لێکۆڵەرەوەکان کردووە کە بە زەفکردنەوەی لایەنێکیان، ئامانجی کۆمار تەنیا بەو لایەنەدا بشکێننەوە. لە راستیدا، کۆمار هەڵگری هەمووی ئەو لایەنانەیە. هەتا ئێستاش رێکخراوە سیاسیەکان دووچاری ئەو پارادۆکسەن و بەرۆکی بەرنەداون. کاتێک لە گەڵ نەتەوەی سەردەست دەدوێن باسی مانەوە لە چوارچێوەی ئێران دەکەن و لە کوردستانیش بەو بەشە دەڵێن رۆژهەڵاتی کوردستان!

ئامانجەکانی کۆماری کوردستانیش، وەکوو هەموو جووڵانەوەیەکی تر لە ژێر کارتێکەری چەند هۆکاردا بووە.

الف: کاتێک دەوڵەتی ناوەندی لاواز بێ.

ب: جووڵانەوەی کورد یەکگرتوو و بەهێز بێ.

ج: کورد پشتیوانێکی ستراتیژیکی دەرەکی بە تایبەت زلهێزێکی لە گەڵ بێ.

کۆماری کوردستان، لە هەر قۆناغێکی ژیانیدا، لە ژێر سێبەری یەکێک لەو هۆکارانەی سەرەوە، ئامانجێکی زەق کردۆتەوە.

پێناسە مودێڕنەکانی کۆمار

* حیزبێکی سیاسی وەکو ئامرازێکی سەردەمیانە و پلۆرالیستی بناغەی کۆماری دامەزراند.- ئۆرگانەکانی دەوڵەتی مودێڕن وەکوو سەرەک وەزیر، وەزیران و بەڕێوەبەرانی حکوومی پێکهاتن.
* داوای چاپخانە و رادیوی لە سۆڤیەت کرد کە ئامرازی پێشکەوتنی فەرهەنگی، زانیاری گشتی و پێوەندیەکانی کۆمەڵایەتین (٢)
* کردنەوەی قوتابخانە و ئیجباری کردنی خوێندن. ئەو کات زۆر کەس تەنانەت کوڕی نەدەنارده مەدرەسە کە فێری دەرسی شەیتانی [دەبێ. لە ماوەی ژیانی کۆماردا چەند کچێکیش ناردرانە مەدرەسە و قازی کچی خۆشی نارد. ئەوە بۆ نەتەوە کەم ئەژمارەکانی کوردستانیش رەچاو کرا.

* بازرگانی دەوڵەتی (لە گەڵ سوڤیەت) دامەزرا.
* ئەرتەشی مونەزەم بە شێوەی نوێ پێکهات.

پێناسە سوننەتیەکان

* سەرەڕای بوونی حیزبێکی سیاسی کە دەبوا دابینکەری پلۆرالیزمی سیاسی بێ، هەموو بڕیارێک بە سەرۆکی حیزب سپێردرا. کاتێک باس لە کۆمار دەکرێ تەنیا نەخشی قازی محەممەد بەرچاوە و سەرۆک وەزیر و باقی وەزیرەکان هەر دیار نین. هەر بۆیەش شانازیەکانی کۆمار بۆ قازی لە قەڵەم دەدرێن و هەڵەکانیش هەر لە ئەستۆی ئەودان. لە سەر بڕیاری قازی و پاش وتارێک، "ک.ژ.ک" کرایە حیزبی دیموکڕات و پاش وتارێکی تر، بڕیاری خۆ بەدەستەوەدانی کۆمار پەسەند کرا. قازی محەممەد پاش ئەوەی نازناوی "پێشەوا"ی وەرگرت ئیتر بوو بە بڕیاردەری بێ ئەملا و ئەولای کۆمار.

* بە پێچەوانەی رای "ک . ژ . ک"، نەتەنیا هەوڵی گۆڕینی پێوەندیە عەشیرەییەکان نەدرا بەڵکوو لە دەسەلاتیشدا بەشدار کران. بێگومان هەلومەرج، مەودای ئەو ئەرکەی بەپەلە نەدەدا. بەڵام لەو بوارەدا هیچ هەنگاوێک هەڵنەهێندراوە.

مەسەلەی زەوی بە ئامۆژگارییەک لە بەرنامەی حیزبدا هاتە ئاراوە کە بۆ خەڵکی بێ زەوی خێری نەبوو.

سەرچاوە
Serchawe

* دەزگای قەزایی سەربەخۆ و پارلمان کە هێمای دیموکڕاسین، دانەمەزران.

بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ئابووری

ساڵەکانی شەڕی دووهەمی جیهانی سەردەمی گەشەکردنی پێوەندیەکانی سەرمایەداری لە ئێران و سەرهەڵدانی بازرگانی لە شارەکانی کوردستاندا بوو. لە موکریان سەرەڕای زاڵبوونی "ئابووری گوند"، لە مهابادا بازرگانی سەری هەڵدابوو. گێرەوکێشەی سەرۆک عەشیرەتەکان و خەڵکی شار هێرشی چەند عەشیرەتی دەوروبەری بۆ ناو شاری مهاباد (١٩٤٢) لێکەوتەوە. پاشانیش ئەو دوژمنکاریە درێژەی کێشا. بنەمای سیستێمی خێڵەکی لە سەر دەسەڵاتی پتر و دەسڕاگەیشتنی هەرچی زیاتر بە سەرچاوەکانی زەوییە و ئەوەش پێویستی بە داکۆکی و پشتیوانی دەسەڵاتێکی بەهێزی دەوڵەتی هەیە. عەشیرە کوردەکان بۆ پاراستنی دەسەڵاتەکەیان، خۆیان بە دەوڵەتانی دەوروبەر دەبەستەوە تا لە دوژمنەکانیان بیانپارێزێ. گەورەترین دوژمنی ئەو عەشیرانەش عەشیرەکەی نزیکیان بوو کە ئەویش کورد بوو. ئەوان نە دەیانتوانی یەکبگرن و نە عەشیرەیەکی ئەوەندە بەهێزیان تێدا بوو کە بەسەر ئەوانی تردا زاڵ بێ و دەسەڵاتێکی دەوڵەتی بۆ خۆی پێکبێنێ. دیاردەیەک کە هۆکاری گرینگی نەبوونی کورد بە دەوڵەت بوو.

ڕەزاشا توانی زۆربەی عەشیرەکانی موکریان بۆ لای خۆی ڕاکێشێ و تەنانەت دژی هەر جووڵانەوەیەکی کورد بە کاریان بێنێ (هەڵبەت ناوچەکانی تری کوردستانیش بە ڕادەیەکی زۆر هەر وابوون)، ئەگەرچی پاش وەلانانی ڕەزاشا و هاتنە سەر کاری کوڕەکەی ئەو متمانە بە ڕژیمی شا کەم ببۆوە، بەڵام هێشتا جێی مەترسی بوون. کۆماری کوردستان پێش دامەزرانی دەبوایە، ئەگەرێش نەتوانێ ئەو عەشیرانە بکاتە دۆست، هیچ نەبێ لە دوژمنایەتی دووریانکاتەوە.

دروست کردنی یەکێتی و ئیرادەیەکی نەتەوەیی بە بێ هێور کردنەوەی سەرۆک عەشیرەکان نەدەگونجا. بە واتایەکیتر، کۆمار نەتەنیا دەبوایە لە بیری ڕێکخستنی ئەو هێزانەدا بوایە کە دەیپارێزن، بەڵکوو ئەو هێزانەش ڕازی ڕاگرێ کە لە وانەیە پێش بە پێکهاتنی بگرن. دامەزرانی حیزبی دیموکڕات ئەو ئیمتیازەی بە سەرۆک عەشیرەکان بەخشی.

سەرۆک عەشیرەکان لە ژێر کارتێکەری چەند هۆکارەوە پشتیوانیان لە کۆمار کرد:

* کەسایەتی جێی بڕوای قازی.
* نەبوونی متمانە بە دەسەڵاتی لاوازی شاهەنشاهی و بێدەسەڵاتی ئەرتەشەکەی.

بەشی هەشتەم

* بوونی ئەرتەشی سۆڤیەت وەکوو پاڵپشتی کۆمار. ئەرتەشی کۆمار بێجگە لە بارزانیەکان لە هێزی عەشیرەکان پێکهاتبوو کە پاش دەنگۆی دەرچوونی هێزی سۆڤیەت، زۆربەیان لە گەڵ ئەرتەشی ئێران پێوەندییان گرتەوە و راستەوخۆ چوونە بەرەی دوژمنەوە، رێبەری کۆماریش بە باشی ئاگاداری ئەو بادانەوە بوو.

کۆمار هەوڵی نەدا بە هێنانە گۆڕێی دابەشکردنی زەوی، پارێزەرانی خۆی لە جوتیارانی بێ زەوی هەڵبژێرێ.

بارودۆخی سیاسی

بیرۆکەی دامەزراندنی دەسەڵاتی کوردی لە ناوچەی موکریان هیچ پێوەندییەکی بە هاتنی سۆڤیەت و پلان و بەرژەوەندی ئەوەوە نەبوو. کۆماری کوردستان درێژەی سەرهەڵدان و شۆڕشەکانی دەیان ساڵەی پێش خۆی بوو و بنەما فیکری-سیاسییەکەی پێشتر ئامادە کرابوو و هەوڵیشی بۆدرابوو.

ساڵی ١٩٣٨ حیزبی ئازادی کوردستان لە لایەن کۆمەڵێک رۆشنبیری شاری سابڵاغەوە پێکهات کە بیری نەتەوەیی بڵاو دەکردەوە، دژی فاشیزم بوو و وەدیهێنانی مافی نەتەوایەتی بە شێوەی چەکداریشی بە رەوا دەزانی. پاش ئاشکرایی تەبلیغات و چالاکییەکانی لە ١٩٣٩دا، کەوتە ژێر پەلاماری دەوڵەتی شاهەنشایی و چالاکییەکان راگیران. کەسی یەکەمی ئەو حیزبە واتە عەزیزی زەندی چووە ئاڵمان و ماوەی دوو ساڵ لەوێ ماوە. ئەو حیزبە پاش هاتنی هاوپەیمانەکان بۆ ناو خاکی ئێرانەوە چالاکی خۆی دەسپێکردەوە و لە جووڵانەوەی ورمێ پشتیوانی کرد. ئەو حیزبە بە هۆیەکی ناروون تواوەیەوە. لە سەر هەڵوەشانەوەی ئەو حیزبە زۆر قسە کراوە، بە پێی مەنتیقی رووداوەکان من پێموایە دەبێ سۆڤیەت دەستی تێدا بوو بێ (٣).

٢٥ی گەلاوێژی ١٩٤٢، کۆمەڵەی ژ.ک لە لایەن رۆشنبیرانی شاری سابڵاغەوە دامەزرا کە بە پێچەوانەی حیزبی ئازادی، پرۆژەی کوردستانی گەورەی وەکو ئامانجی سەرەکی خۆی دانابوو و دژی پێوەندییە خێڵەکییەکان و خوازیاری گۆڕینیان بوو، هەوڵی بەرز کردنەوەی تێگەیشتوویی وهەستی نەتەوەیی لە چوارچێوەی خەباتێکی مەدەنیدا دەدا و هیچ پرۆگرامێکی بۆ رێکخستنی خەباتی چەکداری یا بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات لە کردەوەدا، نەبوو. خاڵی هاوبەشی هەر دوو حیزب، گرینگیدان بە نەخشی دەرەکی و راکێشانی زلهێزێک بۆ پشتیوانی لە ویستەکانیان بوو و هەوڵیشیان بۆ دا.

پاش سەفەری دووهەمی نوێنەرانی کورد بۆ باکۆ، لە کۆبوونەوەیەکدا، قازی محەممەد مەسەلەی گۆڕانی "ک.ژ.ک"ی بە

سەرچاوە Serchawe

حیزبی دیموکڕاتی کوردستان هێنایە گۆڕێ کە لە لایەن بەشداران، یانی پیاو ماقووڵان و سەرۆک عەشیرەکانی موکریانەوە پەسەند کرا. بنەما فیکرییەکانی حیزبی دیموکڕات درێژەدەری "ک.ژ.ک" نەبوون بەڵکوو حیزبی تازە پێکهاتوو لە سەر وێرانەی "ک.ژ.ک" دامەزرا. بۆ ئەو گۆڕانکاریە دەتوانم چەند هۆ دەستنیشان کەم کە بە پێی ڕووداوەکانی پاشتر، وێدەچێ نەخشی سەرەکیان بووبێ.

١- "ک.ژ.ک" هیچ بەرنامە و ئامادەکاری بۆ وەدەست گرتنی دەسەڵات نەبوو، تەنیا ڕێکخراوێکی مەدەنی، ڕۆشنبیری و ڕۆشنگەری مابۆوە (٤)

٢- هەر وەکوو لە دیداری قازی لە گەڵ نوێنەرانی سۆڤیەتدا دەردەکەوێ کە داوای راوێژکاری بۆ یارمەتی " ک.ژ.ک" کردبوو، دەردەکەوێ کە هەر هیچ نەبێ قازی ڕێبەرانی "ک.ژ.ک"ی بە کەم ئەزموون و لە باری تێگەیشتوویی سیاسییەوە، لاواز زانیوە.

٣- "ک.ژ.ک" وەکوو ڕێکخراوێکی ناسیۆنالیستی کورد داوای یارمەتی لە زلهێزە دەرەکییەکانی وەکوو سۆڤیەت و ئینگلیز دەکرد، بۆیەش هەر دووکیان بە لایەنگری ئەوی تریان دەزانی و مەتمانەی تەواویان پێی نەبوو.

٤- سۆڤیەت زیاتر گرینگی بە هەڵوێستی سەرۆک عەشیرەکان دەدا و ئەوانی لە ئاڵوگۆڕ و ڕووداوەکانی ناوچەدا بە کارتێکەرتر دەزانی. بۆیەش لە هەر دوو سەفەری باکۆدا تەنیا پیاو ماقووڵان و سەرۆک عەشیرەکانی بانگهێشتن کرد. لە کاتێکدا حیزبێکی سیاسی لەو ناوچەدا چالاکی دەنواند و سۆڤیەتیش بە باشی ئاگار بوو.

٥- پرۆژەی "ک.ژ.ک"، کوردستانی گەورە بوو بەڵام سۆڤیەت ئەو بەشەی کوردستانی تەنیا بە هۆی هەڵکەوتوویی (دابەشینی پیلانگێڕانەی دەوڵەتی ڕەزاشا) لە ئوستان و خاکی ئازەربایجاندا، بۆ گرینگ بوو. یانی ئیمتیازێک بەو کوردانە بدا کە دانیشتووی بە ناو ئۆستانی ئازەربایجانی ڕۆژاوان و لە داهاتوودا نەبنە ملۆزمی پلانەکانی. ئەو ئیمتیازەش نەدەبا لە خاکی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا بترازایە. فیرقەی دیموکڕاتی ئازەربایجانیش دەیزانی کە بە تەشەنە کردنی دەسەڵاتی کورد بۆ دەرەوەی ئوستانی ناسراو بە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا، ئەو بەشە لەو خاکە، دەڵکێ بە کوردستانەوە. هەر ئەوەی کە تا ئێستاش گرفتی کورد و ئازەربایجانیە شۆڤێنیەکانە

٦ - میر جەعفەر باقرۆف سەرۆکی ئازەربایجانی سۆڤیەت کە لە بیری دامەزراندنی ئازەربایجانی گەورەدا بوو و لە ئازەربایجانیش فیرقەی دیموکڕاتی پێکهێنابوو، ئەو بەشە لە کوردستانیشی بە خاکی ئازەربایجان دەزانی، پێشنیاری گۆڕینی "ک.ژ.ک"ی بە حیزبی دیموکڕات دا کە لە باری ناویشەوە وەکوو پەلی ناوچەیی فیرقە بچێ.

٧ - بەرنامەی "ک.ژ.ک"، زۆربەی سەرۆک عەشیرەکانی دووچاری مەترسی کردبوو. مانەوەی "ک.ژ.ک" سەرۆک عەشیرەکانی نیگەران و لە بەشداری کۆمار، بێبەشی دەکردن.

سەرچاوە
Serchawe

٨- قازی محەممەد کە هەر لە سەرەتاوە ئاگاداری یارمەتی سنوورداری سۆڤیەت ببوو، بیری لە کوردستانی پاش دەرچوونی ئەرتەشی سۆڤیەت کردبۆوە، بۆیە پێوەندی خۆی لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندی ئێران نەپساند. ڕۆژنامەکانی ئەودەمی ئێران باسیان لە "ک.ژ.ک" و ڕۆژنامەی نیشتمان دەکرد کە باسی کوردستانی گەورە و جیابوونەوەی ئەو بەشە لە ئێرانی خۆشەویستیان دەکا(٥). قازی محەممەد کە لە وتووێژەکانی لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندیدا، ئەو ویستەی ئینکار دەکرد، دەبا سنووری لە گەڵ "ک.ژ.ک"یش دیاری کردبا. گۆڕینی ناوەکە بۆ داهاتووی وتووێژەکان، مەسڵەحەت بوو.

بەو پێیە، حیزبێکی نوێ پێکهات کە دەبا لە ناوەرۆکدا داوای خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراندا بکا، عەشایەریش نەڕەنجێنێ و دەسەڵاتەکەی لە چوارچێوەی ئەو ناوچەی کە بە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا ناسراوە نەترازێنێت.

حیزبی دیموکڕات وەکوو حیزبەکانی پێش خۆی سکۆلار ماوە و حیزبێکی ئیدۆلۆژیک نەبوو.

سەردەمی هاتنی هێزە هاوپەیمانەکان بۆ ناو خاکی ئێران هاوکات بوو لە گەڵ سەرهەڵدانی بیری سۆسیالیستی لە ئێراندا، حیزبی توودەی ئێران توانیبووی ڕۆشنبیران، کرێکاران و بە گشتی دژبەرەکانی ڕژیمی پاشایەتی لە دەوری خۆی کۆکاتەوە. ئەو بیرە لە کوردستان بە گشتی و لە ناوچەی موکریان بە تایبەتی لە ناو لاواندا پەرەی سەند. لە شاری سابڵاغ بەتایبەت نەخشی کاک سدیقی ئەنجیری بەرچاوە. ڕێکخراوی لاوانی دیموکڕات زۆربەی زۆریان لە ژێر کارتێکەری ئەو بیرەدا بوون (٦). یارمەتی سۆڤیەت بە کۆمار و دڵخۆشی زۆربەی خەڵک لەو، ئەو بیرەی بەهێزتر و شیرین تر کردبوو.

لاوانی چەپ ئەگەرچی لە ڕەوتی کۆماردا کارتێکەر نەبوون، بەڵام پاش ڕووخانی کۆمار، حیزبی دیموکڕاتیان زیندوو کردەوە. بە دوای ڕووخانی کۆمار و پاشان لە سێدارەدرانی قازییەکان، پێکهێنەران و دەسەڵاتدارانی حیزبی دێموکڕات خۆیان لە حیزب نەگەیاند. حیزبی توودەی ئێران بە هۆی یەکێک لە کادرە کوردەکانیەوە بە ناوی عەبدوڕەحمان قاسملو پێوەندی لە گەڵ لاوە چەپەکان گرت و بە دانانی ڕاهێنانی تایبەت، حیزبی زیندوو کردەوە. زەبروزەنگی ڕژیم بەشێک لەو لاوانەی پەرەوازەی باشوور کرد و بەشێکیان کەوتنە بەندیخانەوە. لە باشوور، لە ژێر کارتێکەری شۆڕشی بارزانی و ئوتۆریتەی عەبدوڵڵای ئیسحاقی کە ناسیۆنالیستێکی دژ بە بیری سۆسیالیستی بوو، حیزب کەوتە سەر ڕێبازی ناسیۆنالیستی. تەنیا پاش نەمانی ئیسحاقی بوو کە دوکتور قاسملوو لە پێسپاردەی دووهەمدا حیزبی هینایەوە سەر ڕێچکەی سوسیالیستی، بەڵام ئەمجارە بە بێ کارتێکەری حیزبی توودە کە تا ئەمڕۆش درێژەی هەیە.

لایەنە کارتێکەرەکانی سەر رەوتی کۆمار

کۆمار لە ژێر تەوژمی سێ هێزدا بوو: سۆڤیەت، ئازەربایجانی ئێران، دەوڵەتی ناوەندی.

١- سۆڤیەت

هاتنی ئەرتەشی سوور بۆ ناو خاکی ئێران نەتەنیا یارمەتی هاوپەیمانەکانی بۆ بەرەی سۆڤیەت سانا دەکردەوە بەڵکوو بەرژەوەندییەکانی ئەو وڵاتەی لە ئێرانی پاش شەڕیشدا دەپاراست. لە لایەکەوە ئازەربایجانیەکانی کە بۆ کار لەسەر چاڵە نەوتەکان چووبوونە باکۆ و ئەندامی حیزبی کومونیست بوون، گەڕابوونەوە ئێران و لە لایەکی ترەوە پیشەوەری و زۆربەی رێبەرانی جووڵانەوەی ئازەربایجان، چەپ و کومونیست بوون، بواری بۆ سۆڤیەت رەخساند کە لەو بەشەدا جووڵانەوەیەک هەڵگیرسێنێ کە بە دەستی پڕەوە لە گەڵ ئێراندا معامەلە بکا. لە کاتێکدا، ئینگلیز نەوتی باشووری ئێرانی دەبرد، سۆڤیەت لە بیری نەوتی باکووردا بوو کە پاش شەڕ دەیتوانی یارمەتیدەری بێت.

هەروەها، دەیتوانی پێش بە نەخشەی ئینگلیز بگرێ کە لێدانی جاددەیەک لە نێوان مووسڵ و هیندوستان بوو(درێژەی جادەی هامیلتۆن کە ئێستاش بەو ناوە دەناسرێ) کە لە خاکی ئوستانی ناسراو بە ئازەربایجان تێدەپەڕی و بەشێکیشی ناوچەی موکریان بوو. بۆیەش لە جووڵانەوەی ئازەریەکان داکۆکی کرد و پێویستیش بوو کوردەکانی (دانیشتووی ئازەربایجان) رازی راگرێ. دەوڵەتی سۆڤیەت هەر لە سەرەتای پێکهاتنیەوە بۆچوونێکی باشی لە سەر جووڵانەوەی کورد نەبوو، جووڵانەوەکانی باکووری لە سەردەمی ئاتاتورک وهەروەها لە باشووریشدا بە عەشیرەیی و کۆنەپەرەستانە و بۆ راوورووتی نەتەوە دراوسێکانی هەڵدەسەنگاند (٧). بێگومان بەو هەڵوێستەوە هەڵسوکەوتی لە گەڵ جووڵانەوەی موکریانیش دەکرد. بانگ کردنی پیاو ماقووڵان و سەرۆک عەشیرەکان بۆ باکۆ لە کاتێکدا حیزبێکی سیاسی کوردی لە مەیداندا بوو، تەنیا دەتواندرێ لەو چاوچێوەدا بەراورد بکرێت. کۆماری کوردستان راستەوخۆ پێوەندی لە گەڵ سۆڤیەت نەبوو بەڵکوو تەنیا بە هۆی کۆماری ئازەربایجانەوە. زۆربەی کاربەدەستانی سۆڤیەت لە تەورێز ئازەربایجانی بوون.

سۆڤیەت بە بەستنەوەی موکریان بە ئازەربایجانەوە دەیویست چەشنێک خودموختاریشیان بداتێ تا پێشی بەرژەوەندیەکانی نەگرن. سۆڤیەت لایەنگری دامەزرانی کۆمار نەبوو و لە رۆژی دامەزرانی کۆماریشدا کە بە تۆپزی دامەزرا، بە فەرمی بەشداری نەکرد ئەگەرچی نوێنەرەکەیان دوراودوور چاوەدێری رێورەسمەکەی دەکرد. سۆڤیەت بەپێی پەیمانێک کە لە گەڵ

دەوڵەتی ناوەندی ئێران ئیمزای کردبوو کە تەواوەتی ئەرزی ئێران بپارێزێ، هەروەها بەپێی پەیمانی مۆسکۆ لە گەڵ ئینگلیز و ئامریکا کە یارمەتی بە لەتوپەت بوونی ئێران نەدا، خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراندا بە سەر ئازەربایجان و کوردستاندا سەپاند، هەروەها بە پێی بەرژەوەندییەکانی، موکریانی تەنیا لە چوارچێوەی ئازەربایجاندا بۆ گرینگ بوو. بۆیەش تا لە ئێراندا بوو ئیزنی بە کۆمار نەدا لە چوارچێوەی ئازەربایجان بترازێ. جێی سرنجە کە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان سۆڤیەتیان وەکوو رزگارکەر و ستالینیان وەکوو بابی کوردان دەزانی و دەیان دروشم و گۆرانی و ئەفسانەیان بۆ ساز کردبوو. لە سەفەری دووهەمی نوێنەرانی کورد دا بۆ باکۆ، زۆربەیان و بەتایبەت قازی محمەد لە سیاسەتی ئازەربایجان و سۆڤیەت تێگەیشتبوون. لەو هومێدەی کە بە ناڕەوا کەوتبووە دڵی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانەوە کە زلهێزێکی وەکوو سۆڤیەت پاڵپشت و دۆستی کوردە، ڕێبەری حیزبی دیموکڕات و بە تایبەت شەخسی قازی بەرپرسیارن.

٢ - دەوڵەتی ئازەربایجانی ئێران

ئەگەر لە بۆکانەوە بەرەو سەقز بڕۆین لە سەر کەلی (سەرا) تابلۆیەک چەقاوە کە لێی نوسراوە: بە خێر هاتن بۆ کوردستان. لەو دیویشی دیارە: بە خێر بێن بۆ ئازەربایجان. پێوەندی فیرقەی دیموکڕاتی ئازەربایجان و کۆماری کوردستان لە سێبەری ئەو تابلۆیەدا رەقەمی دەخوارد. ئازەربایجان، موکریانی وەکوو بەشێکی خاکی خۆی دەدی کە کوردی لێ نیشتەجێیە- تا ئەمڕۆش هەر وایە - نوێنەرانی کوردی لە مەجلیسی میللی ئازەربایجاندا وەکوو نوێنەرانی شارێکی خۆی قەبووڵ کرد و بۆی گرینگ بوو کۆمار لە تابلۆی "سەرا" ئەولاتر نەچێ و ئەوەشی داسەپاند. بە پێچەوانەی پەیمانێک کە لە گەڵ کۆمار بەستبووی کە بە بێ ئیزنی یەکتر لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندی وتووێژ نەکەن، بە بێ بەشداری نوێنەرانی کورد لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندی دەکەوتە وتووێژەوە. ناوچەی ژێر دەسەڵاتی کۆماریان بە شارەکانی سابڵاغ، شنۆ و بۆکان سنووردار کرد و ناوچە کوردنشینەکانی ورمێ، خۆی تا ماکۆ، وەکوو ناوچەی جێی کێشە لە دەرەوەی هەرێمی کوردستان مانەوە (وەکو کەرکووک و خانەقینی ئێستا لە باشووردا). دەوڵەتی ناوەندی لەو ناکۆکیانە دژی هەر دووکیان کەڵکی خۆی وەرگرت.

٣ - دەوڵەتی ناوەندی ئێران

پاش هەواڵی هاتنی ئەرتەشی سۆڤیەت بۆ ناو ئێران، ئەرتەشی شاهەنشاهی بە سەرشۆڕیەوە ناوچەی موکریانی بەجێهێشت. پاشانیش لە شەڕی "قاراوا"دا، شکستێکی قورسی بە سەردا هات. ژێنراڵە ئێرانییەکان، بە تایبەت رەزم ئارا چاوەڕوانی هەل و تۆڵەئەستاندنەوە بوون. بە کەڵک وەرگرتن لە ناکۆکی نێوان کۆمار و دەوڵەتی ئازەربایجان، هەروەها هەڵوێستی

سەرچاوە
Serchawe

سۆڤیەت، هێزەکانی لە سەقز، بانە و سەردەشت هێشتەوە، بە واتەیەکی تر کۆماری لە دوو لاوە گەمارۆ دابوو(٨). کاتێک کۆمار بڕیاری گرتنەوەی پادگانی سەردەشتی دا، نوێنەری ئێران، موزەفەری فیروز چووە "تەورێز" و لە گەڵ "جاوید" ئوستانداری تەورێز ڕێکەوت کە ئەگەر سەردەشت نەگیرێتەوە، فیرقە دەتوانێ لە زەنجاندا بمێنێتەوە. سەرەڕای بڕیاری کۆمار، بە ئاغای کەریمی کە لە ڕێی سەردەشتدا بوو هەواڵ گەیی کە واز لەو پلانە بێنێ. لە کاتێکدا یارمەتیەکانی سۆڤیەت بە ڕێگای ئازەربایجاندا دەدرا بە کوردستان، کۆمار لەوە لاوازتر بوو کە دژی بڕیارەکانی ئازەربایجان بوێستێ.

هەلومەرجی ئێران بە هۆی لاوازی دەوڵەتی ناوەندییەوە، هەلێکی وەخۆکەوتنی بە ئازادیخوازان و هێزە دیموکڕاتەکان دا. کۆماری دیموکڕاتی کوردستان وحکومەتی ئازەربایجان، ئەستوندەکی ئەو جموجووڵە بوون.

لە ساڵی ١٩٤٥دا، حیزبی دیموکڕاتی ئێران لە لایەن "ئەحمەد قەوام" کۆنە سیاسەتوانی ئێران، دامەزرا کە بە ئاڵای دژی فاشیزم و بۆ دابینکردنی ئازادییە دیموکڕاتیکەکان، هاتە گۆڕەپانی سیاسەتی ئەودەمەوە و لە گەڵ پێنج حیزبی پێشکەوتووخوازی تر، لەوانە حیزبی دیموکڕاتی کوردستان و فیرقەی دیموکڕاتی ئازەربایجان، کەوتە بەرەیەکەوە.

هاتنە کایەی قەوام وەکوو سەرۆک وەزیرانی ئێران، ئەو هیوایەی لێدەکەوتەوە کە کێشەی کوردستان و ئازەربایجان لە ڕێگای وتووێژەوە چارەسەر بکرێت. دەوڵەتی سۆڤیەتیش ڕێنوێنی ئازەربایجان و کوردستانی دەکرد تا لەو هەلە کەڵک وەربگرن و پێویستە لە گەڵ قەوام پێکبێن. قەوام ٢٥ ڕۆژ پاش هەڵبژێردرانی سەردانی مۆسکۆی کرد و بەڵێنی نەوتی باکووری بە سۆڤیەت دا، بەڵام جێبەجێ کردنەکەی سپارد بە بڕیاری مەجلیسی پازدەهەم کە پاشان هەڵبژاردنی بۆ دەکرا. ئەو بەڵێنەشی بە کوردستان و ئازەربایجان دا تا ئەو جێیە وتەکانی ڕێبەرانی هەر دوو لا دەری دەخەن، ئەوانیش بە بەڵێنەکانی قەوام دڵخۆش بوون(٩).

قەوام سوور بوو لە سەر ئەوەی کە بۆ بەڕێوەچوونی دروستی هەڵبژاردنەکان، ئەرتەش دەبێ بێتەوە کوردستان و ئازەربایجان. سەرئەنجام سەلاموڵڵا جاوید ئوستانداری ئازەربایجان لە تێلگرافێکدا بۆ قەوام، ئامادەیی خۆی بۆ پێشوازی کردن لە ئەرتەش ڕاگەیاند. ڕۆژی ٢١ی مانگی سەرماوەز، ئەرتەش هاتە ناو شاری تەورێزەوە و بەشێکی زۆری فیرقەییەکان بەرەو باکۆ هەڵاتن و کوشتاری ئەوانەی مابوونەوە دەستی پێکرد، بەڵام هیچیان لە جاوید نەکرد.

کوردستان تەنیا مابۆوە. بەشی هەرە زۆری سەرۆک عەشیرەکان خۆیان داوە پاڵ دەوڵەت، لە ١٢٧٥٠ پێشمەرگەی کۆمار تەنیا ١٢٠٠ بارزانی و چەند عەشیرەیەک لە گەڵ کۆمار مابوونەوە (١٠)، ئامادەکاری بۆ بەرگری نەکرابوو، بەرەی شەڕ لە گەڵ دوژمن ناوچەیەکی بچووک بوو، وێدەچێ هیوای دروست کردنی ئوستانی کوردستان لە ماکۆوە تا تکاب لە لایەن

قەوامەوە هێشتا بە تەواوی نەمردبوبێت. لە کۆبوونەوەیەکی مزگەوتی "هەباس ئاغا"دا بڕیاری تەسلیم بوون درا. پێویستە بکوترێ بە پێچەوانەی ئەوەی کە دەکوترێ ئەو کۆبوونەوە پرسێکی دیموکڕاتیک بە خەڵک بوو، بە پێی پرینسیپ، دیموکڕاتیک نەبوو، چوون هەموو خەڵک بەشدار نەبوون، زۆربەی سەرۆک عەشیرەکان لە گەڵ کۆمار نەمابوون تا بڕیاری دیموکڕاتیک بدەن، بەشێک لە خەڵکی شار کە بەشدار بوون هەر ئەوانە بوون کە پاشان ماڵەبەماڵ و دوکانبەدوکان دەگەڕان و ئیمزایان کۆ دەکردەوە کە شا، قازی لە سێدارە بدا. دیارە وەکوو هەڵوەشاندنەوەی "ک.ژ.ک" کە قازی لە پێشدا بڕیاری دابوو و بە وتەکانی بە پەسەند کردنی دا، بڕیاری خۆ بە دەستەوەدانی لە پێشدا دابوو.

ئایا ئەو جۆرەی کە نەتەوەخوازە ئێرانیەکان بڵاویان کردۆتەوە، کۆماری کوردستان دەستکردی سۆڤیەت بوو و بە رۆیشتنەدەرەوەی ئەو تێکڕووخا؟

پێش هەموو شتێک، دەوڵەتە هاوپەیمانەکان، ئێرانیان داگیر نەکرد، بەڵکوو بە بێ شەڕ بە مەبەستی یارمەتی بەرەی سۆڤیەت هاتنە ناو خاکی ئێرانەوە. ئێران دەیان ساڵ پێش ئەوەش لە لایەن ئینگلیز و رووسەوە ئیدارە دەکرا. هەموو وەزیر و نوێنەرێکی مەجلیس دەبوایە سەر بە یەکێکیان بوایە. تەنانەت پاشایان دەگۆڕی، مەجلیسیان بە تۆپ دەبەست و بە بێ ئیزنی ئەوان هیچ هەڵسوکەوتێکی سیاسی یا نیزامی لە ئێراندا بەڕێوە نەدەچوو.

لە ئێرانی پاش شەردا، سۆڤیەت بە پێی بەرژەوەندی خۆی و شەریکایەتی لە گەڵ ئینگلیز هاتە خاکی ئێرانەوە.

بوونی ئەرتەشی سوور لە ناوچەدا لە لایەکەوە دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی ئێرانی لاواز کرد و لە لایەکی تریشەوە هەلێکی بۆ دانیشتووانی ئەو بەشە پێکهێنا تا هەوڵی گەیشتن بە ئاواتە نەتەوەییەکانیان بدەن. کوردیش بەو پێیە بە کەڵک وەرگرتن لە هەلی رەخساو مەودایەکی بۆ لوا کە خۆی ریکبخا، یەکێتی نەتەوەیی پێکبێنێ و بە ئیرادەیەکی هاوبەشەوە بەرەو دابەزاندنی ئامانجە لەمێژینەکانی هەنگاو هەڵێنێتەوە. رەوتی کۆمارەکانی کوردستان و ئازەربایجان و چارەنووسەکانیان دەریخست کە سۆڤیەت تەنیا کەڵکی ئامرازی لێوەرگرتوون، بە تایبەت بۆ کوردستان پلانێکی لە چوارچێوەی رزگاری نەتەوەیی کورددا نەبوو. ئەگەر چی بوونی سۆڤیەت لە پێکهێنانی ئەو کەشوهەوایەدا نەخشی بوو و ناتوانین خۆی لێ ببوێرین، بەڵام سوودی سۆڤیەت لە رەوتی کۆماردا بۆ کورد تەنیا ١٢٠٠ چەک، دەزگایەکی چاپ و لەوانەیە رادوییەکی بێ هێز، بووبێ. لە کاتێکدا، چون پەیمانی دابوو کە یارمەتی بە لەتوپەت بوونی ئێران نەدا، دروشمی خودموختاری بە سەر جووڵانەوەی کورددا سەپاند کە هەتا ئێستاش بەرۆکی کوردی لە هەموو پارچەکانیدا بەرنەداوە. کۆماری کوردستانی لە ناوچەیەکی زۆر بچکۆلەدا زیندانی کردو تا رووخان ئیزنی نەدا لە کەلی سەرا بەولاوەتر

پەل بکێشێ و ئەو بەشەی کوردستانی وا بە ئازەربایجانەوە بەستەوە کە تا ئێستاش ئازەربایجانیەکان ئەو بەشە بە خاکی خۆیان دەزانن.

وتەی کۆتایی

دووی ڕێبەندان مێژووی تەنیایی و مەزڵوومی نەتەوەیەکە کە وەکوو مۆرەیەک کایەی پێکراوە و هەلومەرجی تایبەتی ئابووری، کۆمەڵایەتی و سیاسی خۆی یارمەتیدەری ئەو بێدەرەتانی و چەوسانەوە و داگیرکرانی وڵاتەکەیەتی. هۆی ناوەکی وەکوو زەبر و زەنگی دوژمنان و هۆ دەرەکیەکانی تر کارتێکەر بووە.

کۆماری کوردستان، ئەزموونێک بوو کە نیشانیدا، کورد توانای بەڕێوەبردنی خۆی هەیە و ئەگەر مەودای هەبێت دەتوانێ خۆی بەرەو پێش بەرێ و موکریان لە ماوەی ۱۱ مانگدا زیاتر لە هەموو دەورەی حکوومەتی شا، لە هەموو بوارەکاندا پێشکەوتنی بە خۆیەوە دیت.

کۆماری کوردستان درێژەی خەباتی چەند سەد ساڵەی کورد بوو بۆ مسۆگەر کردنی دەسەڵاتی کورد لە سەر خاکی خۆیدا و سۆڤیەت تەنیا لە پێناو بەرژەوەندی خۆیدا هەلومەرجێکی لەباری ڕەخساند کە کورد دەیتوانی کەڵکی لێوەرگرێ.

کورد هەتا ئێستاش بە شوێن پشتیوانی دەرەکی، بە تایبەت زلهێزێک دەخولێتەوە. لە ڕەوتی کۆماردا، سۆڤیەت پیشانیدا کە وەکوو زلهێزێک پشتیوانی راسەقینەی کورد نییە و بە پێی بەرژەوەندی خۆی دەیهەوێ کوردستان بە ئازەربایجانەوە ببەستێتەوە، جووڵانەوەی کورد ئەگەر چی لە ماوەی مانەوەی هێزەکانی سۆڤیەت لە ناوچەدا باش جووڵاوە، بەڵام پاش دەنگۆی چوونەدەرەوەی سۆڤیەت کەڵکی تایبەتی وەنەگرت و خۆی بۆ هەنگاوی بەرەو پێشتر ئامادە نەکرد (۱۱).

وێناچێ سۆڤیەت کۆماری کوردستانی وەکوو دیاردەیەکی راستەقینە بەهێند گرتبێت. سۆڤیەت سەرەڕای پاراستنی بەرژەوەندییەکانی و کەڵک وەرگرتن لە کوردستان و ئازەربایجان، دەیویست لە باری سیستەمەوە لە سوسیالیزم نزیک ببنەوە. ئەو کارە لە ئازەربایجان کرا، زەوی دابەشکرا و سەرمایەدارەکان ئازەربایجانیان بە جێهێشت، ئازەربایجان خۆی بۆ سۆسیالیزم و پێش مەرجەکانی ئامادە دەکرد. ئەو هەنگاوانە لە کوردستان هەڵنەهێندرانەوە و لە هیچ دوکومێنتێکدا نە بیندراوە کە سۆڤیەت داوایەکی ئەوتۆی لە کوردستان کردبێ. بێگومان بۆشی گرینگ نەبووە (۱۲).

سەرچاوە
Serchawe

گۆڕانی ناوی کۆمەڵەی ژ.ک بە حیزبی دیموکڕاتی کوردستان، نە بە پێی پێداویستی خەباتی رزگاریخوازانە و بەرژەوەندی گشتی نەتەوەیی بوو و نە ئامڕازێکی باش بۆ دامەزراندن و پاراستنی کۆمار وەکوو دەزگای دەسەڵاتی نەتەوەیی. حیزبی دیموکڕات، مەسڵەحەتی کاتی و هەلومەرجی ئەو سەردەمە بە پێی ویستی سۆڤیەت و باری ناوخۆی کوردستان و بەرژەوەندی ئازەربایجان و دیپلۆماسی لە گەڵ دەولەتی ناوەندیدا بوو.

کورد بە پێی هەلومەرج و لاوازی دەوڵەتی ناوەندی یا بە هێزی کورد و گرینگتر، پشتیوانی لایەنێکی دەرەکی، دروشمی خۆی گۆڕیوە. داواکاری کۆماری کوردستانیش هەر بەو پێیە لە سەربە خۆییەوە تا خودموختاری و تەنانەت ئەنجومەنی ئەیالەتی و ولایەتی بە پێی قانوونی ئەساسی ئێران، گۆڕدراوە. بۆ وێنە قازی محەمەد لە وتووێژەکانی لە گەڵ نوێنەرانی سۆڤیەت، ئینگلیز و ئامریکادا، باسی مافی کورد بە گشتی و سەربەخۆیی کوردستان دەکات و لە گەڵ شا و دەوڵەتی ناوەندی، باسی خودموختاری و پێش رووخانی، داوای ئەنجومەنی ئەیالەتی و ولایتی دەکات.

ئەوە تا ئێستاش تایبەتمەندی سیاسەتی حیزبە کوردەییەکانیترە لە هەموو پارچەکاندا. ئەو پاڕادۆکسە لە کۆماری کوردستانیشدا بە روونی بەر چاو دەکەوێت.

هاتنە سەر کاری قەوام هومێدێک بوو بۆ سۆڤیەت، ئازەربایجان و کوردستان. وێدەچوو کە زۆر مەسەلەی ئێران بۆ وێنە پرسی کوردستان و ئازەربایجان لە پرۆسەیەکی دیموکڕاتیک و ئاشتیانەدا چارەسەر بکرێن. ئەوە تەنیا هومێدێک بوو. سۆڤیەت بەڵێنی نەوتی باکووری وەرگرتبوو، بەڵام بەو مەرجەی مەجلیسی ١٥ پەسەندی کات، کوردستان و ئازەربایجانیش هەر بەو هومێدە سپێردران بە مەجلیسی ١٥، ئەوە تەنیا خەونێک بوو کە هەرگیز نەهاتە دی.

زۆریک لە نەتەوە پەرەستانی ئێرانی بە شانازییەوە باسی بلیمەتی قەوام دەکەن کە کڵاوی سەر سۆڤیەت،

ئازەربایجان و کوردستان کرد. ئەوە بلیمەتی قەوام نەبوو، بەڵکوو کەشوهەوای ئەو سەردەمە بوو کە بواری فێڵبازی بە قەوام دا.

سەرەنجام رێبەری کۆمار بڕیاری تەسلیمی دا. قازی کە لە کاتی بڕیاری دەرچوونی سۆڤیەتدا، دەیگوت، ئێمە کۆمار دەپارێزین و دەیسەلمێنین کە دروستکراوی سۆڤیەت نین، چۆن بوو کەوتە بیری ئەوەی کە بە پیری ئەرتەشی ئێرانەوە بچێ

و تەنانەت دڵی مەلا مستەفای بارزانیش لە خۆی بێشێنێ کە بڕیاری پاراستنی شاری مهابادی دابوو و لە بۆکانەوە گەڕابۆوە تا کۆمار بپارێزێ. تەنانەت قازی بارزانیشی مەجبوور کرد تا شاری مەهاباد بە جێ بێڵێت.

ئەوە چ هیوایەک بوو کە داهاتووی کۆماری وا لە ژێر سێبەری خۆیدا دانابوو؟ من پێموایە تەنیا هومێد و هیوا، هێزە ئازادیخواز و دیموکڕاتەکانی ئێران بوون کە لە وانە بوو مەجلیسی ١٥ی ئێران بە دەستەوە بگرن و بە یارمەتی قەوام لە ڕێگای دیموکڕاسییەوە کێشەکان چارەسەر بکەن.

ئەو هیوایە، قازی بەرەو پیری ئەرتەشی شاهەنشایی نارد. بەهیوای سەرکەوتنی دیموکڕاسی لە مەجلیسی ١٥ و دەستەبەر بوونی بەشێک لە داخوازەکانی کورد. هەر ئەو هیوایەی کە پاشتر بوو بە دروشمی حیزبەکەی، واتە دیموکڕاسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان.

مەجلیسی ١٥ پێکهات و هیچ هومێدێکی لێنەکەوتەوە. باس لە نەوتی باکوور و پەیمان لە گەڵ سۆڤیەت هەر نەکرا. پێشەوەری بەرەو باکۆ راونرا تا پاشان لە ڕووداوێکی ئوتۆمۆبیلدا بیمرێنن، و سەرەنجام سەری قازیەکان بە پەتەوە کرا.

قازی لە دوایین ساتەکانی ژیانی و لە کەنار سێدارەدا، ئەو ئەزموونەی لە وەسیەتنامەکەیدا زۆر بە ڕوونی و ڕاستگۆیانە بە نەتەوەکەی رادەگەیەنێ کە: بە دوژمنانی نەتەوەکەتان بڕوا مەکەن و فریویان مەخۆن...

سەرچاوەکان

١- قاضی محمد و جمهوری در آینە اسناد. بهزاد خوشحالی. وتووێژی قازی محەمەد لە گەڵ ڕۆژنامە فارسیەکانی "ایران ما"، "فرمان" و "رهبر". ل ٤٨ . ڕۆژنامەی کوردستان ٣٠ - ٤ - ١٩٢٥
٢- بیرەوەریەکانی محەمەدی شاپەسەندی، بە وردی باسی کردووە.
٣- چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. د.یاسین سەردەشتی. ل ١٥٥
٤- سەرچاوەی پێشوو.
٥- د.ئەفراسیاو هەورامی - ڕاپۆرتی قولی یف، جێگری کونسوولی سۆڤیەت لە تەورێز، وتووێژ لە گەڵ قازی محەمەد.
٦- بیرەوەریەکانی محەمەدی شاپەسەندی.
٧- د.ئەفراسیاو هەورامی - بۆ وێنە: نامەی مۆلۆتۆف وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت بۆ باڵوێزی سۆڤیەت لە تاران.

سەرچاوە
Serchawe

٨- گەشتێک بە کۆماری کوردستاندا - بیرەوەریەکانی بەکر عبدولکەریم حەوێزی. بە وردی باسی کردووە.

٩- قاضی محمد و جمهوری در آینه اسناد - بهزاد خوشحالی. ل ٦١

١٠- محاکمە کردنەکەی قازی محەمەد لە یاداشتەکانی قوام السلطنەدا. وەرگێڕانی موکری، ل ٧٢

١١- قاضی محمد و جمهوری در آینه اسناد ، خوشحالی. ٢٦ی مارسی ١٩٤٦ سۆڤیەت رایگەیاند کە ئێران بە جێ دێڵێ و ١٦ - ٤ - ٤٦ بەرەسمی لەسەرا بە حەمە رەشید خانیان راگەیاند. سپتامبری ١٩٤٦ ئێرانی بە جێهێشت.

١٢- بە پێی تیۆری مارکسیست - لنینیستی، سوسیالیزم لە وڵاتانی پەرەگرتووی سەرمایەداریدا سەر هەڵدەدا. پاش شۆڕشی ئوکتوبر، تیۆری سەرهەڵدانی سوسیالیزم لە وڵاتانێک کە پێوەندی سەرمایەداریان بە سەردا زاڵە (ئەگەر چی ئەمپریالیستیش نەبن) بە یارمەتی سۆڤیەت، هاتە ئاراوە. دامەزراندنی سوسیالیزم لەو شوێنانەی کە پێوەندیەکانی پێش سەرمایەداری زاڵ بوون، بە نەگونجاو دەزاندرا. سۆڤیەت بۆ خۆی بە دەست کۆمارەکانی تورکمنستان و قرقیزستانەوە گیری کردبوو کە چۆن بتوانن خۆیان لە ئابووری سوسیالیستیدا رێکخەن. پاشان تیۆری "رێگای پەرەسەندنی ناسەرمایەدار"یان داتاشی.

ئەم وتارە بۆ سمیناری دووی رێبەندان لە رۆژی ١٧ - ١ - ٢٠٠٩ی شاری ستۆکهۆڵم ئامادە کرابوو کە بە هۆی کەمی کاتەوە تەنیا بەشێکی پێشکەش کرا.

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - رێکەوتی: ١١ی فێبریوێری ٢٠٠٩

سەرچاوە
Serchawe

ڕێبەندان و ستراتیژی

سەعید کوێستانی

کاتێک مرۆڤ نووسراوەیەک کە وشەی ٢ی ڕێبەندانی پێوەیە. لە نێو ڕۆژنامەیەک، سەردیوارێک یان لەهەر شوێنێکی دەبینێ، کە چاوی پێکەوت، یەکسەر کۆماری کوردستان و ئالاّی سێڕەنگی کوردستان بەدروشمی قەڵەم و گوڵەگەنمەکەیەوە، وەک فیلم دێتە پێش چاو. دەمێک هەر ماتو حەیرانی ئەو سەردەم و ڕێژە ڕۆیشتنی پێشمەرگەو دەست هەڵێنانی پێشەوای شەهیدو حەشیمەتی دەورو بەری‌و مەیدانی چوارچرای مەهاباد، کە لە نێو وێنە یادگاریەکاندا دیومانە، لە ڕووبەڕوودا وەک تابلۆیەکی دڵگیربە جوانترین شێوە خۆی دەنوێنێ.

لەخۆڕا نییە کە لە سەروربەندی نیزیک بوونەوەی ئەوڕۆژە مێژوویە دا دڵسۆزان و نیشتمان‌پەروەرانی کورد ڕۆژئەژمێری دەکەن بۆ وەی بزانن کۆبونەوەی ئەوڕۆژە لە کوێیە بچن بەشداری لە جیژنەکەیدا بکەن. لەهاوڕێیەکم پرسی: بۆ ئەوەندە دەپرسی لە کوێیە و کەنگێە؟ دەڵێ: پێموایە بەشداریم لەو ڕۆژەدا ئەرکێکە دەبێ ئەنجامی بدەم. هەر بۆیەش لەو ڕۆژەدا ڕێگای دوورو نیزیک و چوونو هاتنەوەیان و... بە زەحمەت نازانن و بەشداری دەکەن.
لە ڕاستیدا کاتێک مرۆڤ دەچێتە جێژنی دووی ڕێبەندان و ئەو خەڵکە بە سۆزودڵشادەی کە وەک گوڵ گەشاوەتەوە دەیبینێ، دەردەکەوێ کە بەڕاستی گرتنی جێژنی دووی ڕێبەندان بۆ گەلی کورد ئەوەندە گەورەیە بۆی بۆتە ئامانجێک. بەبڕوای من، هەروەها بە لێکدانەوەو هەڵسەنگاندنی زۆرکەسی کە لێم بیستوون، دەڵێن بێتوو بە وردی بچینە نێو ناوەرۆکی ئەو ڕۆژە مێژوویە، دووی ڕێبەندان بۆگەلی کورد بۆتە بۆنەیەکی ستراتێژیکی و دەبێ جێژنی بۆبگیرێ.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی هەشتەم

٢ی ڕێبەندان لە مێژووی گەلەکەماندا ڕووداوێکی ئەوەندە گەورەیە، ڕووداوی کۆن و نوێی لە نێو خۆیداوە حەشارداوە. دووی ڕێبەندان لە ئاسمانی کوردەواریدا ئەستێرەیەکی ئەوەندە گەورەو گرینگ و گەشاوەیە زانایان لە هەڵسەنگاندنو دانانی نرخ و بایبدا واقیان وڕماوە کە لەو سەردەمدا شەهید قازی پەدیدەی دامەزرانی کۆماری کوردستانی بۆ مێژووی دوا ڕۆژی کورد دوزیوەتەوە.

بەڕاستی کاتێک لە سەردەمی کۆماری کوردستان خورد دەبیەوەو دەبینی زلهێزکانی وەک ئەمریکاو ئینگلیزو... بە گشتی لەو سەردەمدا خەریکی دابەشکردنی وڵاتانی ئاسیا وئوروپا بوونو لە نێوخۆیاندا هەرکام بەشی خۆی دیاری کردووە. ئەو کات کورد لە نێومعادلاتی سیاسی و جوغرافیایی جیهاندا نەک هەر نێوی نەبوو، و حیسابی بۆنەکرا، تەنانەت بە ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان پتر کەوتۆتە بەر ڕقوکینەو غەزەبی داگیر کەرانی کوردستان.

ڕاستە داگیرکەرانە بۆ ڕووخانی کۆماری دێموکراتیکی کوردستان پاڵیان وێک داواەو لەناویان بردووە، بەڵام بەردەوامی خەباتی شێلگیری نەتەوەکەمان،ڕانەوەستانیلە کارو چالاکی بەردەوامیدا، دەبینین لە ماوەی ٦٣ ساڵی ڕابردوودا گەلی کورد بە تێپەڕ کردنی سەدان کۆسپ و تەگەرە، هەورازو نشێوی بڕیوەو، توانیویەتی دروشمی پڕناوەڕۆکی کۆماری کوردستان بەرزو پایەدار ڕابگیرێ و لەبەرانبەرزەبرو زەنگی دوژمنانیدا بە هەزاران ڕۆڵەی قارەمانی لەدەست داوە. کە لە نێویاندا ڕێبەرانی شەهیدو قوتابی قازی محەمەد "قاسملوو، شەرەفکەندی، نموونەیەکی هاشا لێنەکراون.

بێشک تا گەلی کورد مابێو خاوەنی قوتابیانی قازی و ئەو سەرکردە مەزنانە بێ، دەکرێ بە پشتیوانی کۆمەڵانی خەلکی کوردستان، هیوادار بە سەرکەوتن بین.

* بە نۆبەی خۆم پربەدڵ پیرۆزبایی ئەو ڕۆژە مەزنە بە گەلی کورد دەڵێم
* ڕووخان و تێکەوە پێچانی رژیمە داگیرکەرەکانی کوردستان ئاواتەخوازم.
* سەرشۆڕی بۆ خۆفرۆشان و دوژمنانی حیزبەکەمان حدکا.

سەرچاوە: ماڵپەری خاکەلێوە - ڕێکەوتی: ٢١ی جانێوێری ٢٠٠٩

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

خەرمانانی ٢٧٢٥ی کوردی = سێپتەمبەری ٢٠٢٥ی زایینی

سەرچاوە
Serchawe

سپاس و پێزانین

بۆ هەموو هاوڕێیان بۆ نووسین و ئامادەکردنی وتار، وتوویژ، لێدوان و هەڵسەنگاندنەکان.

دەستان خۆش و هەروا قەڵەم ڕەنگین بن بۆ گەل و نیشتمان.

ڕەحمان نەقشی